Богдан Барвіньский.

ЖИҐИМОНТ КЕЙСТУТОВИЧ

Великий князь Литовско-руский.

(1432—1440).

ІСТОРИЧНА МОНОҐРАФІЯ.

»Es ist gar eyn selczen herre« Лист В. М. до кор. Альбрехта II. Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 281.

ЖОВКВА — ПЕЧАТНЯ ОО. ВАСИЛИЯН 1905.

ПРОФЕСОРОВИ-ДОКТОРУ

ВОЛОДИМИРУ АНТОНОВИЧУ

АВТОРОВИ

»Історії вел. князївства Литовского«, многозаслуженому дослїдникови рускої історії, з нагоди 40-лїтного ювілею лїтературної дїяльности, отсю працю

присьвячує

Автор.

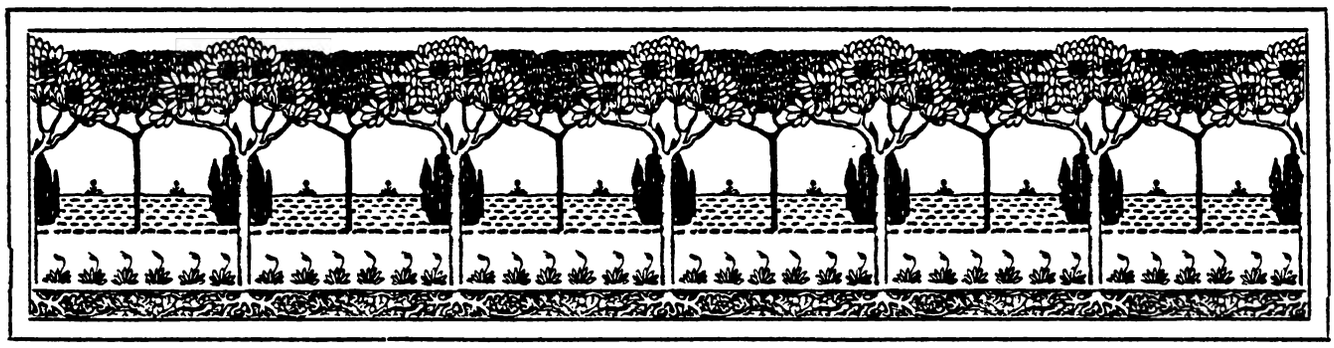

ВСТУП.

Ще в 1870 р. заповів Казимир ґр. Стадніцкий в одній із своїх талановитих моноґрафій, що особам Витовта та Жиґимонта Кейстутовичів посьвятить осібну моноґрафію[1]). Від сего часу минуло більш трийцять літ, а хоч протягом їх опублїковано таку масу нового материялу, що єго сподївана моноґрафія булаб нинї в значній части перестаріла, то одначе годї не пожалувати, що така моноґрафія не появилась. Князюванє Жиґимонта Кейстутовича в цїлости в новійшім часї не було оброблене[2]), а опрацьовувано єго лише партиями, нпр. в Левіцкого: »Powstanie Świdrygiełły« представлене князюванє Жиґ. тільки до 1438 р. а особливо солїдно зображена єго боротьба зі Свитригайлом, хоч за масою фактів, які або лише посередно дотикають Жиґимонта або і зовсїм нї, гине сама особа Жиґимонта; в єгож: »Przymierze Zygmunta w. ks. litewskiego z królem rzymskim Albrechtem II.« зображена полїтика Жиґ. й єго сепаратистичні стремлїня по 1438 р.; в єгож: »Unia Florencka« схарактеризоване коротко становище Жиґ. супроти заходів митрополита Ізидора около унїї; в Чермака: »Sprawa równouprawnienia schizmatyków i katolików na Litwie« піднесені заслуги Жиґ. около рівноуправненя православних Русинів. Поза сею лїтературою

---

[1]) Stadnicki: Olgierd i Kiejstut c. 206. »Witołd i Zygmunt, oba wielcy książęta Litwy, położyli sobie kartę w historyi. Im więc osobna rozprawa poświęcona będzie«.

[2]) Се піднїс недавно що проф. Грушевський: Історія Укр.-Руси IV. с. 442 (нот. 1 до с. 160); також Wolff: Ród Gedimina c. 61. пише, що хоч в родї Ґедиміна попри Ягайла, Витовта і Свитригайла виріжняєсь від инших постатий Жиґимонт, то одначе єго біоґрафія доси не є відповідно оброблена.

є або річи зовсїм перестарілі, як пр. статя Бартошевича: »Zygmunt Kiejstutowicz« (в Encykl. Powsz. t. XXVIII.), Стаднїцкого XI. роздїл єго монографії »Bracia Władysława Jagiełły«, уступи в Каро: »Geschichte Polens« т. IV. (Kotzebue: »Switrigail«, єго »Preussens ältere Geschichte« III, Voigt: »Geschichte Preussens« VI. і VII, Gołębiowski: »Dzieje Polski« I.—III, Narbutt: »Dzieje narodu Litewskiego« VII. замітні ще лише регестами деяких документів), або компілятивні, як пр. Іловайского: »Исторія Россіи« (розд. VII; руский переклад в »Рус. Іст. Бібл.« т. VI), Брянцева: »Исторія Литовскаго Государства« (с. 267. і дд.), або як раз в тій партиї не дуже то критична новійша монографія Любавского: »Литовско-русскій сеймъ«. Для повноти згадаю й про відповідні уступи в проф. Антоновича: »Лекціяхъ по исторіи вел. княжества Литовскаго«, читаних в київскім університетї (й виданих лїтографією, яких одначе не удалось менї нїгде дістати). Є ще новійші дрібні біографічні замітки у Вольфа: »Ród Gedimina« і »Kniaziowie litewsko-ruscy« та Конечного: »Jagiełło i Witołd« (додаток II. »O braciach Witołda«), які одначе потрібують поправок. З найновійших річий про Жигимонта заслугує на увагу уступ в »Історії України-Руси« т. IV, (с. 175—196 і passim) проф. Грушевського, який хоч і загально переходить пановане Жигимонта, то одначе дає до него дуже цїнні замітки[1]). Годить ся ще тут піднести, що для представленя цїлости князюваня Жигимонта дававсь дуже прикро відчувати особливо цїлковитий брак єго біографії до 1432 р. (перестаріла біографія Бартошевича не бересь під увагу). А така біографія мусить тут служити якраз вихідною точкою. До біографії Жигимонта перед 1432 р. відносить ся моя статя: »Новгородок литовский а справа Витовтового запису 18. січня 1401 р.« (»Руслан« 1905, ч. 134.) Згадаю ще й про мою статю: »Мниме введенє інквізиції на Литві 1436 р.« (»Руслан« 1905, ч. 135), яко уступ з історії князюваня Жигимонта.

Особа Жигимонта Кейстутовича дуже таємнича, так, що її не легко зрозуміти. Вже сучасні, застановляючись над Жигимонтом, приходили до пересьвідченя, що се »якийсь дуже дивний чоловік«[2]) Таким мусить він видати ся кождому, хтонебудь лише над ним застановляв ся. Тож задачию нинїшної монографії, яка у перве обняла цїлість князюваня Жигимонта Кейстутовича, було в першій мірі: на основі історичних жерел,

---

[1]) пор. ще Грушевскій: Очеркъ исторіи украинскаго народа с. 127, 130, 135—6 і 159.

[2]) Так назвав єго Вел. Маґістер пруский в листї до міста Вроцлава з 28/V. 1437 р. (лист в регестї) Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 173 і в листї до угорского короля Альбрехта з 20/IV 1438 р. ibidem ч. 281, с. 168. »Es ist gar eyn selczen herre«.

які до нас дійшли, здати собі ясно справу з особи Жиґимонта. Одначе не о представленє Жиґимонта яко чоловіка ходило тут, бо яко такого в історії єго годї, а навіть впрост неможливо зобразити[1]). Ходило лиш о можливо вірне змальованє єго особи яко історичної постати. Все инше належить до психольоґа, який найшов-би тут безперечно чимало материялу для себе!

Що до подїлу моноґрафії, то видавсь менї природним подїл на три части: 1. Біоґрафія Жиґимонта до 1432 р., то є до хвилї вступленя на великокняжий стіл; 2. Єго князюванє від 1432—1435 р., в котрім то часї він по словам сучасного лїтописця був лиш литовским вел. князем, а вел. князем руским був Свитригайло; 3. Князюванє від 1436 р., коли то він по словам тогож лїтописця став вже вел. князем литовским і руским, до смерти 1440 р.

Крім того подано два роди додатків: 1. Додатки й екскурси, яких в текст моноґрафії не можна було дати; 2. Appendix — жерельні додатки.

При тім най менї буде вільно висказати мою подяку тим особам і інституциям, яких ласкавій помочі завдячую те, що сю моноґрафію міг я написати в досить короткім часї. Передовсїм за вибір теми й цїнні замітки та вказівки а і за поміч в книжках складаю найсердечнїйшу подяку ВП. Професорови М. Грушевському. Дальше складаю подяку ВП. Д-ру Антонїю Прохасцї, віцедиректорови краєвого Архіву у Львові, який яко специялїст тих часів не щадив менї рівнож своїх цїнних уваг і вказівок, котрими я в своїй моноґрафії покористував ся. Специяльну подяку винен я зложити в сїм місцї ВП. Б. Біскупскому, кустосови Музея кн. Чарторийских в Кракові, якого незвичайній ввічливости завдячую те, що вже в часї замкненя згаданого музея підчас вакацийних ферий міг я скопіювати 5. ориґінальних актів унїї Литви з Польщею з часів Жиґимонта Кейстутовича й на їх основі не лиш доповнити значно свою моноґрафію але й поданєм їх в додатку піднести єї вартість. Таку саму подяку мушу зложити Сьвітлим Зарядам ц. к. Унїверситетскої Біблїотеки, Біблїотеки ім. Оссолїньских, Біблїотеки ім. ґр. Баворовских і Біблїотеки Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові за полекші, яких я дізнавав при пожичаню потрібних книжок і користаню з рукописий із згаданих біблїотек. На останок ви-

---

[1]) пор. Ranke: Weltgeschichte VIII, c. 562. »Der Mensch, wie er wiklich ist, erscheint in der Geschichte nirgend; die Eindrücke sind je nach den Stellungen, welche die Persönlichkeit einnimmt, verschieden«. До своєї моноґрафії використав я усї друковані і приступні менї недруковані материяли. Можливо, що в пруских архівах найшлоб ся ще що може до неї, але на разї я не мав можности з тих архівів користати. Може колись удасть ся менї се доповнити.

нен я вдячність ВП. Професорови львівского університету Д-ру Л. Фінклеви, що рівнож заохочував мене до написаня сеї монографії, за ласкаве поручене мене взглядам Заряду Музея кн. Чарторийских, що улекшило менї безперечно можність користаня із висше згаданих актів, перехованих тамже і ВП. Професорови Б. Лепкому в Кракові за зладжене відпису одного акту в Архіві кн. Чарторийских.

У Львові, 1905 р.

Автор.

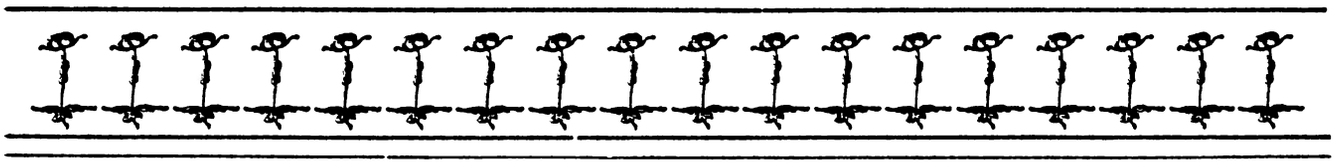

ЖЕРЕЛА.

(1. Лїтописи).

Bielski Marcin (зглядно Joachim): Kronika Polska. (вид. Turowski). I. Sanok 1856.

Bielski Marcin: Kronika, tho iesth Historya Świata. Kraków 1564.

Воскресенская лѣтопись. (Полное Собраніе Русскихъ Лѣтописей VIII, С.-Петерб. 1859).

Густинская лѣтопись. (П. С. Р. Л. II. С.-П. 1843).

Die aeltere Hochmeisterchronik. вид. Toeppen (в Scriptores Rerum Prussicarum III. Leipzig 1866.)

Długosz: Historiae Polonicae T. III. et IV. (Opera omnia ed. Przeździecki, Cracoviae 1876, 1877).

Aegidius Carlerius: Liber de legationibus concilii Basiliensis pro reductione Bohemorum. (Monumenta Conciliorum Generalium seculi decimi quinti. Concilium Basileense. Scriptorum Tomus I. ed. Birk et Palacky. Vindobonae 1857).

Aeneas Sylvius: De Lithuania. (Pistorius: Polonicae Historiae Corpus I, Basileae 1582; Scriptores Rer. Pruss. IV. Leipzig 1870).

Западно-русская лѣтопись по списку Румянцевскаго музея: »Зъ Кроники великаго княжства литовского и жомоитскаго«, вид. Вахевичъ (Записки императ. одесскаго общества исторіи и древн. т. XXIV). Одесса 1902.

Joannes de Segovia: Historia gestorum generalis Synodi Basileensis. вид. Birk. (Monum. Conc. Gen. sec. dec. quin. Tomus II, Vindobonae 1873).

Johann von Posilge: Chronik des Landes Preussen. вид. Strehlke (в SS. Rer. Pruss. III.)

Calendarium Plocense. (Monumenta Poloniae Historica V, Lwów 1888).

Kwiatkiewicz Jan: Roczne Dzieje Kościelne. Kalisz 1695.

Conrad Bitschin: Fortsetzung zu Peter von Dusburgs Chronik. вид. Toeppen (в SS. RR. Pruss. III).

Kojałowicz Wojciech Wijuk: Herbarz Rycerstwa W. X. Litewskiego. Kraków 1897.

Kojałowicz (Albertus Wiiuk): Historiae Litvanae pars prior. Dantisci 1650; Hist. Litv. pars. altera. Antverpiae 1669.

Kojałowicz: Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentium. Vilnae 1650.

Kronika Litewska (Bychowca). вид. Narbutt (в Pomniki do dziejów litewskich. Wilno 1846).

Литовская лѣтопись по списку находящемуся въ библіотекѣ графа Красинскаго. С.-Пет. 1893. вид. археограф. ком.

Лѣтопись великихъ князей Литовскихъ. вид. Поповъ. (в Ученыя Записки втораго отдѣленія императ. Академіи Наукъ. I. С.-Пет. 1854).
Лѣтопись по ипатскому списку. вид. археограф. ком. С.-Пет. 1871.
Лѣтописный сборникъ именуемый лѣтописью Авраамки. (П. С. Р. Л. XVI, С.-Пет. 1889).
Latopisiec Litwy i Kronika Ruska. вид. Daniłowicz. Wilno 1827.
Miechovita: Chronica Polonorum. (Pistorius: Pol. Hist. Corp. II, Basileae 1582).
Новгородская первая лѣтопись. (П. С. Р. Л. III, С.-Пет. 1841).
Новгородская четвертая лѣтопись. (П. С. Р. Л. IV, С.-Пет. 1848).
Псковская вторая лѣтопись. (П. С. Р. Л. V, С.-Пет. 1851).
Псковская первая лѣтопись. (П. С. Р. Л. IV, С.-Пет. 1848.)
Stryjkowski: Kronika polska, litewska, żmódzka y wszystkiey Rusi. (Bohomolec: Zbiór dziejopisów polskich II). Warszawa 1766.
Тверская Лѣтопись. (П. С. Р. Л. XV, С.-Пет. 1863).
Franciscanus Thorunensis: Annales Prussici. вид. Strehlke (в SS. RR. Pruss. III).
Хроника русская. (Лѣтописецъ вкратцѣ) проф. И. Даниловича. вид. Бѣлокуровъ (Русскія Лѣтописи — в Чтенія въ императ. обществѣ исторіи и древн. росс. при моск. универс. Москва 1898, кн. IV).

(2. Акти).

Acten der Ständetage Preussens. вид. Toeppen. I, Leipzig 1878; II, Leipzig 1880.
Акты литовской метрики, вид. Леонтовичъ. I, 1. Варшава 1896.
Акты литовско-русскаго государства, вид. Довнаръ-Запольскій I, Москва 1899.
Акты относящіеся къ исторіи Западной Россіи. Собр. и изд Археографическою коммиссіею. I. С.-Пет. 1846.
Акты относ. къ исторіи Южной и Западной Россіи. I, С.-Пет. 1863.
Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. I, Lwów 1888. (вид. Radzimiński, Gorczak i Skobielski).
Veterum Scriptorum et Monumentorum amplissima Collectio. вид. Martene et Durand. VIII, Parisiis 1733.
Volumina Legum. I. вид. Varsaviae 1732 i Петербург 1859.
Geschichtsquellen der Hussitenkriege. вид. Grünhagen. Breslau 1871. (Scriptores Rerum Silesiacarum VI).
Документы московскаго архива министерства юстиціи. I. Моск. 1897.
Zbiór praw y przywilejów miastu stołecznemu W. X. L. Wilnowi nadanych, вид. Dubiński. Wilno 1788.
Zbiór praw litewskich, вид. Działyński. Poznań 1841.
Źródła Dziejowe, вид. Jabłonowski. X, Warszawa 1878.
Inventarium privilegiorum, litterarum, diplomatum, scripturarum et monumentorum, quaecumque in archivo regni in arce Cracoviensi continentur, per commissarios confectum anno Domini 1682. Lutetiae Parisiorum. Berolini et Posnaniae 1862, вид. Rykaczewski.
Index actorum saeculi XV. ad res publicas Poloniae spectantium, вид. Lewicki. (Monumenta Medii Aevi Historica res gestas Poloniae illustrantia T. XI). Cracoviae 1888.
Index corporis historico-diplomatici Livoniae, Esthoniae, Curoniae, вид. Napiersky. I, Riga und Dorpat 1833.

Codex diplomaticus Lithuaniae. (Kodeks dyplomatyczny Litwy). вид. Raczyński. Wrocław 1845.
Codex diplomaticus Poloniae, вид. Rzyszczewski et Muczkowski. I, Varsaviae 1847.
Codex diplomaticus Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae, вид. Dogiel. IV, Vilnae 1764; Vilnae 1759.
Codex diplomaticus Prussicus. вид. Voigt. IV, Königsberg 1853; VI. Kön. 1861.
Codex epistolaris Vitoldi, вид. Prochaska. (Mon. Med. Aev. hist. VI). Cracoviae 1882.
Codex epistolaris saeculi decimi quinti. I, 1. вид. Sokołowski. (Mon. Med. Aev. hist. II). Cracoviae 1876; II. вид. Lewicki (Mon. Med. Aev. hist. XII.) Cracoviae 1891; III. вид. Lewicki (Mon. Med. Aev. hist. XIV.) Kraków 1894.
Corps universel diplomatique du droit des gens. вид. Dumont. II, 2. 1726.
Liv-Est- und Curländisches Urkundenbuch. IV. Reval 1859; V. Riga 1867; VI, Riga 1873. вид. Bunge. — VIII, Riga u. Moskau 1884; IX, Riga u. M. 1889. вид. Hildebrand. — X, Riga u. M. 1896. вид. Schwartz.
Russisch-Livländische Urkunden. (Русско-Ливонскіе акты). вид. Napiersky. S. Petersburg 1868.
Skarbiec Diplomatów, зібр. Daniłowicz. I, Wilno 1860; II, Wil. 1862.
Scriptores Rerum Prussicarum, вид. Hirsch, Toeppen, Strehlke. II, Leipzig 1863; III, Leip. 1866. — (Актові додатки).
Собраніе древнихъ грамотъ и актовъ городовъ: Вильны, Ковна, Трокъ. ч. I, Вильно 1843. (Zbiór dawnych dyplomatów i aktów etc.)
Supplementum ad Historica Russiae Monumenta. вид. Turgenev. Petropoli 1848.
Frankfurts Reichscorrespondenz. вид. Janssen I. Freiburg im Breisgau 1863.

ЖЕРЕЛЬНІ ПРИЧИНКИ.

Baliński: Historya miasta Wilna II, Wilno 1837.
Bzovius (Bzowski) Abraham: Propago D. Hyacinthi thaumaturgi poloni seu de rebus preclare gestis in provincia Poloniae ordinis praedicatorum commentariis F. Abraham Bzovii. Venetiis 1606.
Gołębiowski: Dzieje Polski za Władysława Jagiełły i Władysława III-go. I. (Panowanie Władysława Jagiełły). Warszawa 1846; II. (Panowanie Władysława III). Warszawa 1846; III. Dzieje Polski za panowania Jagiellonów (Dzieje Polski za panowania Kaźmierza, Jana Albrechta i Aleksandra). Warszawa 1848.
Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія. ч. XIV. С.-Пет. 1837, Nr. IV. апрѣль.
Karamzin: Historya Państwa Rossyjskiego (переклад Buczyńsk-ого). V. Warszawa 1825.
Kotzebue: Switrigail, ein Beytrag zu den Geschichten von Litthauen, Russland, Polen und Preussen. Leipzig 1820.

Kotzebue: Preussens ältere Geschichte. III, Riga 1808.
Lewicki: Przymierze Zygmunta w. ks. litewskiego z królem rzymskim Albrechtem II. (Rozpr. wydz. hist.-fil. Akad. Um. XXXVII.) Kraków 1899.
Narbutt: Dzieje narodu Litewskiego. VII, Wilno 1840.
Voigt: Geschichte Preussens. VI, Königsberg 1834; VII, Königsberg 1836.

РУКОПИСИ.

Акти унії Литви з Польщею (Перґамінові оригінали в »Архіві князів Чарторийских« в Кракові): 1432 р. число інвентаря дипльомів **380** і **381**; 1433 р. число інв. дипльомів **384**; 1434 р. ч. інв. дипл. **392**; 1437 р. ч. інвентаря дипльомів **419** і **423**.
Vapovius Bernardus: Chronicorum pars prima (ad a. 1480). — (Оригінал-автоґраф. в »Бібл. ґр. Баворовских« у Львові).
Kojałowicz Albertus Wiiuk: Nomenclator Familiarum et Stemmatum Magni Ducatus Litvaniae et Provinciarum ad eum pertinentium. — Collectus et in ordinem digestus opera diuturna P. Alberti Wiiuk Kojałowicz Soc. Jes. S. Theol. Doct. ejusdemque in Alma Universitate Vilnensi olim Ordinarii Professoris. — Descriptus anno 1658. — ex unico, qui nunc in Caesarea Bibliotheca Petropolitanea exstat codice, Henrici Principis Lubomirski nutu et auspiciis descriptus. — Petropoli 1844. — (Копія — рукоп. »Бібліотеки Оссолїньских« у Львові ч. 358).
Kojałowicz: Status Religionis in Magno Ducatu Litvaniae. Vilnae 1658. — (Копія — рукоп. »Бібл. Оссол.« ч. 358.)
Лѣтописецъ великого князства литовъского и жомоитъского. — (Факсіміле рукописи публ. »Бібл. Рачиньских« в Познанї, рукоп. »Бібліотеки Оссол.« ч. 2070).
Микули з Копилова, субдиякона ОО. Домінїканів в Новгородї сїверскім, рукописний кодекс. (Рукоп. »Бібл. Оссол.« ч. 372).

ЛІТЕРАТУРА.

Balzer: Geneologia Piastów. Kraków 1895.
Барбашевъ: Витовтъ и его политика до Грюнвальденской битвы (1410 г.). С.-Петерб. 1885.
Барвіньский Богдан: До справи проголошеня Витовта литовским королем 1398 р. (»Руслан« 1905 ч 79. науковий фейлєтон).
Барвіньский Богдан: Мниме введенє інквізициї на Литві 1436 р. (»Руслан« 1905, ч. 135).
Барвіньский Богдан: Новгородок литовский а справа Витовтового запису 18. сїчня 1401 р. (»Руслан« 1905, ч. 134).

Bartoszewicz Julian: Zygmunt Kiejstutowicz, wielki książe Litwy 1432—1440. (Encyklopedya Powszechna Orgelbranda XXVIII, Warszawa 1868).
Bobrzyński: Dzieje Polski I. вид. 3. Warszawa 1887.
Boniecki: Poczet rodów w wielkiem księstwie litewskiem w XV. i XVI. wieku. Warszawa 1887.
Brückner: Starożytna Litwa. Ludy i Bogi. Warszawa 1904.
Брянцевъ: Исторія Литовскаго Государства. Вильна 1889.
Wolff: Kniaziowie litewsko-ruscy. Warszawa 1895.
» Ród Gedimina. Kraków 1886.
» Senatorowie i dygnitarze Wielkiego księstwa Litewskiego 1386—1795. Kraków 1885.
Горбачевскій: Археографическій Календарь. Вильна 1869.
Грушевський: Історія України-Руси IV, Львів 1903; V, 1. Львів 1905.
» Очеркъ Исторіи украинскаго народа. С.-Пет. 1904.
» Похвала В. Кн. Витовту. (Записки Наук. тов. ім. Шевченка VIII; Розвідки і материяли до Іст. Укр.-Руси I, Львів 1896).
» Рецензия Czermak-a: Sprawa równouprawnienia etc. (Зап. Н. тов. ім. Шевченка. LIII.)
Grossé: Stosunki Polski z Soborem Bazylejskim. Warszawa 1885.
Дашкевичъ: Замѣтки по исторіи литовско-русскаго государства. Кіевъ 1885.
Encyklopedya Macierzy Polskiej: II, Lwów 1891. (артикул: Zygmunt K.).
Encyklopedya Powszechna (Orgelbranda) III, Warszawa 1860. (артикул: Biruta). XII, Warszawa 1862. (артикул: Inkwizycya).
Иловайскій: Исторія Россіи. II, Москва 1884. (Руский переклад: Руска Історична Бібліотека пôдъ ред. Ол. Барвѣньского VI, п. з. »Исторія Великого князѣвства Литовского вôдъ смерти В. кн. Ольгерда до упадку удѣльной системы въ Литовскôй Руси«).
Caro: Geschichte Polens. III, Gotha 1869; IV, Gotha 1875.
Koneczny: Jagiełło i Witold. cz. I, Lwów 1893.
Kochanowski: Witold wielki książe litewski. Lwów 1900.
Кояловичъ: Лекціи по исторіи Западной Россіи. Москва 1864.
Kraszewski: Wilno. I, Wilno 1840.
Lewicki: Powstanie Świdrygiełły. Ustęp z dziejów unii Litwy z Koroną. (відб. з Rozpr. wydz. hist.-fil. Akad. Um. XXIX). Kraków 1892.
» Przymierze Zygmunta w. ks. litewskiego z królem rzymskim Albrechtem II. (Rozpr. wydz. hist.-fil. Akad. Um. XXXVII). Kraków 1899.
» Рецензия Hildebrand-a: Liv,- Est- und Curl. Urkundenbuch IX. (Kwartalnik historyczny V, 1891).
» Unia Florencka w Polsce. cz. I, (Rozpr. wydz. hist.-fil. Akad. Um. XXXVIII), Kraków 1899.
Любавскій: Литовско-русскій сеймъ. Москва 1900.
» Новый трудъ по внутренней исторіи Литовской Руси. (рецензия Ярушевича: Ревнитель etc. — Журн. Мин. Нар. Просв. 1898, VII).
» Областное дѣленіе и мѣстное управленіе Литовско-русскаго государства ко времени изданія перваго литовскаго статута. — Москва 1893.
Małecki: Znaczenie unii horodelskiej w roku 1413 z punktu widzenia heraldycznego. (Kwart. hist. XII, 1898).
Mosbach: Początki unii Lubelskiej. Poznań 1872.
Narbutt: Dzieje narodu Litewskiego. V, Wilno 1839; VI, Wilno 1839; VII, Wil. 1840.
Narbutt: Pomniejsze pisma historyczne. Wilno 1856.

Piekosiński: W sprawie średniowiecznej heraldyki litewsko-ruskiej. — Odpowiedź Jabłonowskiemu. (Kwart. hist. XII, 1898).
Piekosiński: O źródłach heraldyki ruskiej. (Rozpr. wydz. hist.-fil. Akad. Um. XXXVIII, Kraków, 1899).
Prochaska: Kazimierz Jagiellończyk a Inflanty. (Kwart. hist. XII, 1898).
» Latopis litewski. Lwów 1890.
» Рецензия Lewick-ого: Przymierze etc. (Kwart. hist. XVII, 1903).
» Рецензия Czermak-a: Sprawa równouprawnienia etc. (Kwart. hist. XVII. 1903).
» Szkice historyczne z XV. wieku. Kraków i Warszawa 1884.
Ptaszycki: Gdzie się przechowywały i przechowują obecnie akta unii Litwy z Polską? (Kwart. hist. XVI, 1902).
Semkowicz: Krytyczny rozbiór Dziejów Polskich Jana Długosza. Kraków. 1887.
Сестренцевичъ-Богушъ: Исторія о Таврии. II, 1806 р.
Smolka: Najdawniejsze Pomniki dziejopisarstwa rusko-litewskiego. (Pamiętnik Akad. Um. wydz. filol. i hist.-filoz. VIII.) Kraków 1890.
Соловьевъ: Исторія Россіи. (2 вид. без року) кн. I, т. IV. С.-Петерб.
Stadnicki: Bracia Władysława Jagiełły. Lwów 1867.
» Olgierd i Kiejstut. Lwów-Kraków 1870.
» Synowie Gedymina. вид. 2-ге Lwów 1881.
Тихомировъ: О составѣ западно-русскихъ, такъ называемыхъ литовскихъ лѣтописей (Журн. Мин. Нар. Просв. 1901, III. i V.)
Czacki: O litewskich i polskich prawach. (вид. Turowski). I. Kraków 1861.
Czermak: Sprawa równouprawnienia schizmatyków i katolików na Litwie (1432—1563). (відб. з Rozpr. wydz. hist.-fil. Akad. Um. XLIV). Kraków 1903.
Чистовичъ: Очеркъ исторіи Западно-русской церкви. I, С.-Пет. 1882.
Шараневичъ: Исторія Галицко-володимирскои Руси. Львів 1863.
» O latopisach i kronikach ruskich XV. i XVI. wieku, a zwłaszcza o Latopisie »welikoho kniaźstwa litowskoho i żomojtskoho.« (Rozpr. wydz. hist.-fil. Akad. Um. XV. Kraków 1882.)
Schiemann: Russland, Polen und Livland bis ins 17. Jahrhundert. I. Berlin 1886.
Jabłonowski: Sprawy wołoskie za Jagiellonów. (Źródła Dziejowe X). Warszawa 1878.
Якубовскій: Земскіе привилеи великаго княжества литовскаго I. (Журн. Мин. Нар. Просв. 1903, IV). II. (ibid. 1903, VI).
Ярушевичъ: Ревнитель православія князь Константинъ Ивановичъ Острожскій (1461—1530) и православная Литовская Русь въ его время. Смоленскъ 1897.
Ясинскій: Уставныя земскія грамоты литовско-русскаго государства. Кіевъ 1889.

ЖИҐИМОНТ КЕЙСТУТОВИЧ

КНЯЗЬ СТАРОДУБСКИЙ.

»Restabat quidem germanus Ducis Wi-
»thawdi, Dux Sigismundus, sed is
»obscure se in vita Withawdi gerens,
»non aliquod dederat suae bo-
»nae indolis monumentum«.

Długosz: Historia Polonica III, 417.

БІОҐРАФІЯ до 1432 р.

Вступ. — Рід і імя. — Жиґимонт у Ягайла в вязниці. — Утеча до Прус і охрещенє. — Поворот на Литву. — Присяжна грамота Жиґимонта Ягайлови. — Друга утеча до Прус. — Жиґимонт яко закладник. — Жиґимонт яко вязень. — Освободженє й поворот на Литву. — Участь Жиґимонта в воєнних і політичних плянах Витовта. — Єго уділи на Литві й литовскій Руси. — Єго житє родинне й приватне. Єго становище супроти Свитригайла по смерти Витовта.

Жиґимонт Кейстутович не має до нині біоґрафії до року 1432[1]). Наче клятва тяжать на нім слова Длуґоша, що він »за Витовта вів нічим не замітне житє й не дав ніяких доказів своєї здібности«. Ті слова позваляли історикам не займатись Жиґимонтом пильнійше в часї перед єго вступленєм на великокняжий стіл. Гадку Длуґоша, до певної міри справедливу, прийняли загалом всї історики, які лиш займались Жиґимонтом, хоч знова деякі з них (як Нарбут) навіть перейшли самого Длуґоша. Бартошевич так висказуєсь про житє Жиґимонта до р. 1432.: »Spokojne bardzo życie prowadził Zygmunt w swojem upokorzeniu. Zdaje się jakby olśnił w promieniach gieniuszu Witołda; żadnej woli, żadnej inicjatywy, żadnego czynu«[2]). Так само Стаднїцкий, який слова Длуґоша так зрозумів, що: »Zygmunt ze złej strony dotąd nie dał się poznać«[3]). Не менше

---

[1]) Найобширнїйше писав про Жиґ. до р. 1432 Бартошевич в Encyklopedyi Powsz. (Orgelbranda) XXVIII.; розвідка вже перестаріла, а до того надто сентиментальна. Короткі замітки Вольфа в Ród Gedimina c. 61—2 і Kniaziowie lit.-rus. c. 161 та Конечного: Jagiełło i Wit. дод. II. (O braciach Witołda) треба радше назвати замітками як біоґрафіями Жиґимонта.

[2]) Encykl. Powsz. XXVIII, c. 830.

[3]) Bracia Jag. c. 326.

остро осуджують Жиґимонта й инші історики. Пок. проф. Левіцкий підносить, що про Жиґимонта »tylko tyle powiedzieć można, że był on dotąd (до р. 1432) w całem znaczeniu tego słowa osobą nieznaczną.«[1]. Проф. Грушевський, цитуючи Длуґошеві слова, пише: »Се справедливо, а додати треба, що його (Жиґимонта) пізнїйші нелюдські ексцеси дають дорозумівати ся, що сьому чоловіку бракувало й психічної рівноваги«[2]. Нарбут таки зовсїм несправедливо пише про Жиґимонта, що перед 1432 р.: »ani razu nie wspominają go dzieje w jakim zawodzie odznaczającym się«[3].

Я далекий від апотеозованя Жиґимонта та знов годї заперечити, щоб він таки цїлковито нїчим не визначивсь в часї до р. 1432. та годї твердити, що історичні жерела не згадують про єго дїла до сего часу. Історичній справедливости треба задосить учинити! Тож най ті історичні факти, які я тут зібрав в біоґрафію Жиґимонта до 1432 р.[4]) бодай в части злагодять Длуґошеві слова, які, як кажу, все таки до певної міри остануть правдивими.

Жиґимонт був наймолодшим з шести синів Кейстута, а третим сином Кейстута і правдоподібно лїтописної »вайдельотки« Бірути[5]). Мимо того, що він уродивсь в поганьстві і мусїв, подібно як всї єго братя, мати якесь поганьске імя, ми сего імени не знаємо, бо традиция єго нам не переказала[6]). Цїкава лиш одна обставина, що хоч Жиґимонт в актах

---

[1]) Powstanie Świdr. с. 149.

[2]) История Укр.-Руси IV, с. 175. Коли тут ходить о Жиґимонта не лиш яко вел. князя але й перед 1432 р., як оно з контексту виглядає, то я з сею гадкою не міг-бим ся згодити. Перед р. 1432 на се нема нїяких доказів. На сї »пізнїйші нелюдскі ексцеси« вплинули, по моїй думцї, й »пізнїйші відмінні обставини«, що могли відобрати й таки відобрали Жиґимонтови єго »психічну рівновагу.«

[3]) Dzieje Lit. VII, с. 225.

[4]) Се перша повна й критична біоґрафія Жиґимонта до 1432 р.

[5]) Синів Кейстута вичисляє Długosz: Hist. Pol. III, с. 406. (Sigismundus) і Лїтопись Биховця с. 22 (Zygmont). пор. Wolff: Ród Gedim. с. 47 і 51; Kniaziowie lit.-rus. с. 161.

[6]) Bartoszewicz с. 827 пише, що після єго гадки то є доказом, що Ж. охрестивсь ще дитиною і не мав часу відзначитись яко поганин; пор. Koneczny: Jag. i Wit. дод. II, с. 169. Wolff: Ród с. 62 каже, що Narbutt: Dzieje V, с. 302 без доказів надає Жиґ. поганьске імя »Sigitas«. Тимчасом Нарбут пише, що »Zygmunt, po litewsku Sigitas«, через що має він на гадцї злитовщенє імени Жиґ. Те саме значінє має імя, подане в Encykl. Powsz. III, (sub voce: Biruta): »Sigajło czyli Zygmunt.« (Імя Жиґимонт, з литовска »Саґайло«; пор. Wolff: Kniaziowie с. 686). Я вичислю тут всї назви в лїтописях, що мабуть також є злитовщенєм імени Жиґ. Miechovita: Chron. Pol. с. 181 пише, що Кейстут мав сина »Sigisdum«; Bielski: Kron. Św. k. 379. називає Жиґ. »Sigizd«, k. 387: »Sygizd albo Zygmunt«; Bielski: Kron. Pol. I, с. 448: »Sogisd«; Stryjkowski: Kron. Pol. с. 426: Кейстут мав сина »Sigisda albo Sigmunta«; Kojałowicz:

з р. 1384 виступає яко поганин, то одначе вже під своїм християньским іменем »Жиґимонт.« Великий Маґістер Конрад Цольнер приобіцює 1384 р. Жиґимонтови узнати єго наслїдником Витовта, »коли він прийме християньску віру«[1]). Тут можливе по моїй думцї лиш одно толкованє: Витовтів брат згодив ся охреститись і єму визначено християньске імя »Жиґимонт«. На тій основі в леннім актї ВМ. з 1384 р. Витовтового брата, ще тодї поганина, але здецидованого охреститись з огляду на обітницю ВМ., названо єго пізнїйшим християньским іменем, яке для него вже перед охрещенєм вибрано. Инші припущеня впрост неможливі, хиба таке, що поганьске імя Жиґимонта було дуже подібне до пізнїйшого єго християньского імени й се було причиною вставленя останнього до грамоти ВМ. (гл. с. 3, нота 6).

Невесела була молодість Жиґимонта. По траґічній смерти родичів 1382 р., підчас коли Витовтови удалось щасливо втечи до Прус з вязницї, де єго й цїлу родину запроторив був Ягайло, Жиґимонт, тодї ледво молодець, враз з сестрою та жінкою й дїтьми Витовта остали й дальше в тій-же вязницї[2]). З сеї вязницї удалось Жиґимонтови пізнїйше видобути й прибути до Прус за братом, хоч ми докладно не знаємо, як і коли се сталось[3]). Про єго побут у Хрестоносцїв довідуємось у перве зі згаданого

Historia Litvana I, с. 354: »Sigisdus seu Sigismundus«. Се імя находимо доперва, як бачимо, у істориків XVI. ст. (в XV. ст., пр. у Длуґоша єго не подибуємо). Можливо одначе, що оно оперте на якійсь традициї й означає поганьске імя Жиґимонта. Оно дуже подібне до імени »Жиґимонт« та хто знає, чи власне не з огляду на сю подібність вставив ВМ. в свою грамоту християньске імя Жиґимонт ще перед єго охрещенєм (гл. низше). Та се тільки може бути гіпотеза, бо певних доказів на те нїгде нема і так як річ стоїть, поганьского імени Жиґимонта не знаємо.

[1]) Prochaska: Codex ep. Vitoldi ч. 15, с. 5. Акт з датою: Мариєнвердер над Вилїєю, 14/VI 1384. »Ex gracia speciali concedimus duci Sigismundo,... si christianam fidem amplectitur«. Нїмецка копія сего акту Voigt: Codex. dipl. Pruss. IV, ч. 20, с. 22: »Von sunderlicher gnade, so gunne wir herczogen Segemund... ap her och czum Cristenglouben kere«. (Подібний акт з 1384 р. без місця і дня в реґестї Daniłowicz: Skarbiec dipl. I, ч. 494). Вставлене християньского імени Жиґ., яке для него мабуть перед охрещенєм вибрано, як і дальші слова можуть вказувати на те, що охрещенє Жиґ. було вже постановлене й десь невдовзї мало наступити. Зміст грамоти доказує одначе рішучо, що перед 14/VI 1384 р. Жиґ. не був охрещений, без згляду на християньске імя в грамотї.

[2]) Script. rer. Pruss. II, с. 713. Скарга Витовта п. з. »Dis ist Witoldes sache wedir Jagaln vnd Skargaln«. Тут пише Витовт, що він »liff czu erbarn luten czu dem grosem meister von Preussen vnd nam czu mir den heilgen glowben der cristenheit vnd den gehorsam des heilgen fater des pabestes, vnd ich lis do by jn minen bruder vnd mine swestir vnd min wib und myne kinder di lis ich' alczu mole jn jrem gefenknisse«. Щоб зробити яснїйшим, що Витовтова родина лишилась в вязницї у Ягайла, дає Koneczny: Jag. i Wit. дод. II, с. 170—1 точку по слові »pabestes«.

[3]) пор. Koneczny: Jag. i Wit. с. 20 і 171.

ленного акту ВМ. Цольнера з 14. червня 1384 р. Витовт, який навязав зносини з Хрестоносцями і шукав у них підпори й помочи в цїли відзисканя своєї батьківщини, не забув також і про свого молодшого брата Жиґимонта. Орден обіцяв відзискати для Витовта єго батьківщину та дати єму її яко ленно. Очивидно за впливом Витовта робить Орден обітницю й на річ єго брата. З специяльної ласки, як сказано в актї, ВМ. дає право наслїдства по смерти Витовта Жиґимонтови і єго наслїдникам, наколи Витовт умре безпотомно[1]). Одним з условій було те, щоб Жиґимонт приняв християньску віру.

Як висше сказано, в актї з 14/VI 1384 р. Жиґимонт виступає ще яко поганин, якому признано наслїдство по Витовтї під услівєм охрещеня. З сего видно, що до того часу Жиґимонт не був охрещений. Християньске імя, яке в актї подано, не може бути доказом, що Жиґимонт вже тодї був охрещений (значінє сего я подав на с. 4). Але хоч дата охрещеня Жиґимонта незвісна, то в кождїм разї певне те, що єго охрещено доперва по 14/VI 1384 р.[2]) і то мабуть невдовзї.

До сеї справи відносить ся ще оден акт, а зглядно єго реґеста, подана в збірнику Даниловича з інвентаря Варшевіцкого. Реґеста не має анї місця виставленя акту, анї дня, тільки рік 1386 і то мабуть хибний. Ся реґеста подає зміст акту ВМ. Цольнера, виданого для Жиґ. Кейст., в якім ВМ. зобовязуєсь дати Жиґимонтови поміч для відзисканя батьківщини[3]). Рік поданий в реґестї сего акту, як сказано, хибний, а то з сего згляду. Витовт утїк зараз в осени 1384 р. на Литву та погодив ся з Ягайлом[4]). Мусїв він втечи разом

---

[1]) Cod. ep. Vit. ч. 15, с. 5. »Ex gracia speciali concedimus duci Sigismundo, predicti ducis Wygandi fratri eiusque heredibus et successoribus, si christianam fidem amplectitur et dux W. absque heredibus obiret,... ius succedendi in feudum, eo cum servicio et auxilio, quo illud supradicto duci W. eiusque successoribus contulimus«. Voigt: Cod. dipl. Pruss. IV, ч. 20, с. 22. »Von sunderlicher gnade, so gunne wir herczogen Segemund des egenanthen herczogin Wigandis Bruder, ap her och czum Cristenglouben kere, und... daz herczog W. ane Erben vorschide, so sal das riche an herczoge Segemundt an syne rechte erben und nachkomelinge erbin mit dem selben rechte, dinste und hulfe, als is hirvor herczog W. czu geschriben steet«. (пор. ще Daniłowicz: Skarbiec I, ч. 494.)

[2]) Wolff: Ród Gedim. с. 62 пише, що Жиґ. охрестивсь правдоподібно 1383 р разом з Витовтом; Koneczny: Wit. i Jag. с. 172 припускає, що в часї між 21/X 1383 (охрещенє Вит.) а 14/VI 1384. Так само за Конечним Wolff: Kniaziowie с. 161. Сему одначе, як сказано, рішучо противить ся зміст акту з 14/VI 1384. Конечний додає, що акт охрещеня Жиґ. відбувсь у Вит. в Новім Мариєнбурзї »w zaciszu, tak że nie doszedł nawet do wiadomości kronikarskiej.« Хоч навіть дата охрещеня непевна, се не перешкаджає Нарбутови, що він не знати на якій основі яко рік уродженя Жиґ. подає 1348 р. (Dzieje Lit. V, с. 302).

[3]) Daniłowicz: Skarbiec I, ч. 530.

[4]) Kochanowski: Witold с. 54 і д. Можливо, що сам акт мав мабуть добру дату виставленя. Мій сумнїв відносить ся лише до реґести в інвентарі Варш. і збір-

з Жиґимонтом, бо про побут Жиґимонта в Прусах по утечі Витовта за дальший час 1384—1386 р. або пізнїйшу єго утечу нема нїякої звістки, а шо більше, Жиґимонт вже з початком 1386 р. виставив Ягайлови присяжну грамоту (гл. низше), отже 1386р. ВМ. неміг виставляти акту для Жиґимонта. Найвідповіднїйшим буде приняти для акту, виставленого Цольнером, 1384 р. Се дуже можливо. Жиґимонтови зроблено в актї 14/VI 1384 р. обітницю, що як охрестить ся, тодї буде міг стати спадкоємцем Витовта. Сего доповнив Жиґимонт десь невдовзї, то є охрестивсь і тому ще таки 1384 р. виставив ВМ. вже осібну грамоту, в якій єму обіцював відзискати для него батьківщину[1]).

Висше я згадував, що Жиґимонт вернув на Литву мабуть разом з Витовтом 1384 р., бо щоб сам вертав пізнїйше, про те жерела не кажуть. Напевно знаємо, що з початком 1386 р. був він вже на Литві й виставив Ягайлови, подібно як инші литовско-рускі князї, присяжну грамоту. Ориґіналу сеї грамоти не маємо, знаємо лиш єї зміст, поданий в актї унїї Жиґимонта з Польщею 15. жовтня 1432 р. Сказано тут, що »в часї, як Поляки вибрали Ягайла королем Польщі й він охрестивсь (лютий 1386 р.), Жиґимонт приобіцяв осібною грамотою бути вірним королеви й Коронї, нїколи їх не покидати й їм помагати«[2]).

Від часу повороту на Литву (в часї 1384—6 р.) аж до 1390 р., то є до другої утечі до Прус, не маємо про Жиґимонта, крім виставленя присяжної грамоти 1386 р., більше нїякої відомости. Очивидно, він мусїв перебувати у Витовта. Доперва, коли Витовт знов був змушений втїкати з Литви, наново стрічаємось з Жиґимонтом. Дня 19/I 1390 р. Витовт прибув до Хрестоносцїв, які єго вже не так приняли, як попередно, бо не мали до него довіря. Витовт мусїв дати Орденови яко закладників свою родину, а іменно брата Жиґимонта, єго жінку і сина, свою сестру, другого брата Конрада-Товтивила з жінкою, крім сего свою власну жінку

нику Даниловича, знанім із своїх грубих помилок. З другої сторони може на копії сего акту був хибний рік? (гл. низше).

[1]) Оскілько можна судити з реґести, в ориґіналї сеї грамоти ВМ. не було вже услівя про охрещенє. Отже ся грамота була виставлена Жиґимонтови мабуть зараз після єго охрещеня, якого поза 1384 р. не можна протягати. Мій сумнїв що до вірности дати 1386 р. в реґестї грамоти ВМ. для Жиґ. можу підперти ще отсим. В Теках Нарушевича находить ся копія з леґалїзованої копії грамоти ВМ. Цольнера для Витовта, якою ВМ. обіцює Витовтови поміч для відзисканя батьківщини. Копія має виразну дату 1. січня 1386 р. Она друкована в Cod. ep. saec. XV. I, 1. ч. 1. Видавець в нотї з подібних що і я зглядів виказує наглядно, що тут повинен бути рік 1384. Приймає се й Др. Прохаска Cod. ep. Vit. ч. 12, хоч Lewicki: Index ч. 22 противить ся сему.

[2]) В грамотї з 15/X 1432 р. Appendix I, ч. 1. (повторено в грамотах з 1433 і 1434 ibid. ч. 3 і 4). »litteris nostris firmauimus«. пор. уваги в статї Бартошевича (Encykl. Powsz. XXVIII, с. 828).

та ще більш ніж сотку инших закладників[1]). Яко закладник перебував Жиґимонт з иншими в Мариєнбурзї до р. 1392., так дуже Орден не довіряв Витовтови[2]). В Мариєнбурзї пожичив Витовт у ВМ. Цольнера 1000 гривен широких гроший, які обіцяв звернути, коли тілько відзискає наново свою батьківщину. За се поручив також і Жиґимонт, який в данім випадку зобовязав ся сю суму за Витовта заплатити[3]). Тим певнїйшим міг бути ВМ. звороту пожиченої суми, коли мав в своїх руках такого ручителя.

В р. 1392, помимо сего, що таку масу закладників, а між ними всю свою родину віддав Витовт Орденови яко запоруку своєї льояльности

---

[1]) SS. rer. Pruss. III. — Posilge: Chronik des Landes Preussen c. 162: »Des sante her (Вит.) dem meister czu gysel Segismundum sinen bruder und sines bruder son, syn wip und sine swester, und dobobin mer wen hundert czu gysel«. Franciscani Thorun.: Annales Pruss. c. 162: Вит. прибув до Прус »cum germanis suis et eorum uxoribus«. Die aeltere Hochmeisterchronik c. 617: Витовт »sante sein weib mit Segemund, seynem bruder, ouch mit seynem weibe, und seynes bruders son, hertzog Conrad, mit seynem weibe«.

[2]) Posilge: Chron. d. L. Pr. c. 178: »sundir Wygand mit. den anderen gyseln, der Wytowtis bruder was, bleib czu Marienburg, off das man ym yo deste bas sulde gelouben«. Тут мушу згадати, що так давні хронїсти й історики, як і нові історики зробили Жиґимонтови кривду через те, що доволї часто мішали єго з єго братьми або й з иншими князями та додавали єму ріжні імена, хоч він мав одно одиноке імя »Жиґимонт«. Як бачимо, Посільґе зове єго »Віґанд« (християньске імя Витовта). Видавець єго хронїки, Штрельке зауважив справедливо (SS. rer. Pruss. III, с. 178, нот. 5), що се Жиґимонт і те саме каже що до назви »Конрад« (християньске імя Товтивила, брата Жиґ.), яку подає Voigt: Gesch. Preuss. V. с. 615 на основі т. зв. хронїки Лїнденблята (властиво Посільґе). пор. ще Барбашевъ: Витовтъ до Грюнв. битвы с. 65 і Caro: Gesch. Polens III, с. 111; той-же Каро III, с. 96 називає Жиґ. »Wigand-Sigismund«. Kojałowicz: Nomenclator (рукоп. Бібл. Оссол. ч. 358) в уступі »Series Ducum Supremorum Magni Ducatus Lituaniae et Samogitiae« подає: »Sigismundus I. Woydatus Kieystudi renun. 1432 occisus 1440«. (»Войдат«, оден з братів Жиґ.) Мабуть чи не за Кояловичем іде Горбачевскій: Археографическій календарь. с. 99. Між лит. вел. кн. є у него »Сигизмундъ I, Войдатъ«. З »Жиґимонтом Корибутовичем« мішають Жиґ. Кейст. Gołębiowski: Dzieje Polski I, c. XVII: »Zygmunt Korybut, brat Witołda, z woli króla strąciwszy Świdrygiełłę, objął księztwo Litewskie...« В новійших часах Bobrzyński: Dzieje Polski I, c. 368. (пор. Stadnicki: Bracia Jag. c. 101, нот. 84, де він збиває сей погляд, впроваджений ще Шлєцером). Narbutt: Dzieje Lit. V, c. 484, нот. 3 пише, що Жиґ. Кейст. називають нїмецкі лїтописи Конрадом або Віґандом »niewiadomo z jakiej przyczyny«. На с. 338, нот. 1 пишучи, що на Мазовши охрещений був оден брат Витовта з іменем Конрада (се був Товтивил), каже: »Najpodobniej do prawdy, że to był Zygmunt«. Як бачимо, тілько баламутств допускались і давні й нові історики.

[3]) Cod. ep. Vit. ч. 70, с. 25. »Dese vorgeschreben tusent marc sullen und wellen wir, unser erben und nachkomelinge und unser bruder Segemund,... beczalen«.

зглядом него, він у друге зраджує Орден і втїкає на Литву. Можна було сподїватись, що Орден пімстить ся за се на закладниках, між ними на Витовтовім братї Жиґимонтї. Сего одначе Орден не вчинив. Закладники були єму потрібні й дїйсно в будучности придались єму. ВМ. велїв лише Жиґимонта та инших закладників вкинути до вязницї і закувати в кайдани[1]). На вязницю призначено твердиню Ґеорґенбурґ[2]). В тій вязницї просидїв Жиґимонт шість лїт (до 1398 р.), хоч протягом сего часу Витовт не залишив старань, видобути брата з неї. Одначе ВМ. не дав ся скоро переблагати, бо мовляв, Витовт не доповнив своїх зобовязань зглядом Ордену. Справа з Жиґимонтом виринула перед форум Европи. На просьби Витовта вдав ся в неї сам римский король Вячеслав. Десь з початком 1397 р. вислав він до ВМ. свого посла рицаря Темеріца з домаганєм увільненя Жиґимонта, а зглядно видачі єго собі, мотивуючи се тим, що Жиґимонта будуть лучше оберігати у него, чим в Прусах[3]). Але як сказано, Орден домагав ся від Витовта попередного сповненя зобовязань зглядом него. Королеви Вячеславови відповів ВМ. Юнґінґен коротко, що: він не може нїкому иншому віддати Жиґимонта. Витовт дістане єго назад, як виповнить свої зобовязаня і постараєсь освободити тих Хрестоносцїв, які находять ся в турецкій неволї[4]). Так само писав Юнґінґен до Дайчмаґістра, що: він задержить Жиґимонта і инших закладників для безпеченьства Християньства; Витовт лишив Жиґимонта у ВМ. закладником яко запоруку своєї льояльности зглядом Ордену і ВМ. обовязаний видати Витовтови Жиґимонта тодї, як Витовт запевнить, що побудує для Ордену кілька твердинь на пограничу[5]). Король Вячеслав не дав за виграну й домагав ся видачі Жиґимонта дальше. З весною 1397 р., слїдом за першим посольством, бачимо у ВМ. другого посла короля Вячеслава, Ляндкомтура з Чех, Альбрехта з Дубе (Albrecht von der Dube,

---

[1]) Posilge: Chron. Pr. c. 180. »do lis her (ВМ.) Wygant sinen bruder und die andern gysel in die ysin slan und wol behuttin«. Narbutt: Dzieje Lit. VII, c. 226 пише, що се вплинуло на витворенє дикого характеру Жиґимонта. Що до імени Віґанд гл. SS. rer. Pruss III, c. 178, нот. 5; Voigt: Gesch. Pr. V, c. 615; Барбашевъ: Витовтъ с. 65; Caro: Gesch. Pol. III, c. 111.

[2]) Franciscanus Thor.: Ann. Pruss. c. 223. »in obsidione... in Jurgenborg«.

[3]) Voigt: Gesch. Preuss. VI, c. 75. »erklärend, er sey bei ihm sicherer aufgehoben als in Preussen«. Що се посольство відбулось з поч. 1397 р. гл. Voigt: Cod. dipl. Pr. VI, ч. 39. (посольство »von Sigsmund wegen« c. 43) і Voigt: Gesch. Pr. VI, c. 76. Барбашевъ: Витовтъ с. 83 хибно подає, що кор. Вяч. вже 1392 р. жадав видачі Жиґ. До сего нема звісток.

[4]) Kotzebue: Geschichte Preuss. III, c. 287 (нот.); Gołębiowski: Dzieje Pol. I, c. 493, нот. 78. Лист ВМ. до кор. Вяч. в реґестї без дня з 1397 р.

[5]) Voigt: Gesch. Pr. VI, c. 76. Лист ВМ. до ДМ. з 11/II 1397. (пор. нот. 4. до с. 75).

landkompthur (von) czu Behem), висланого знов »в Жиґимонтовій справі«[1]). Вислухавши домагань короля Вячеслава, переказаних через згаданого посла, ВМ. доніс листовно римскому королеви, що в тій-же »Жиґимонтовій справі« посилає він назад Альбрехта з Дубе, який має дати королеви відповідь від ВМ.[2]).

Відповідь ВМ. королеви Вячеславови містилась в інструкциї, даній Ляндкомтурови Альбрехтови з Дубе. Інструкция доводї довга, займаєсь майже виключно »Жиґимонтовою справою«[3]). З неї можна докладно пізнати, длячого і як дуже залежало ВМ. на тім, щоб не видати Жиґимонта Вячеславови.

ВМ., сказано в згаданій інструкциї, задержав не лише Жиґимонта але й инших закладників для безпеченьства Християньства[4]). Витовт дав Жиґимонта Орденови яко ручителя й закладника[5]), щоб єму можна було тим більше довіряти. Крім сего ВМ. і Орден гостили у себе з який рік Витовта, єго князїв і боярів, та видали на него значні грошеві суми, які Витовт обовязаний Орденови звернути, особливо затягнені довги[6]). Жиґимонт перебуває у ВМ. для запоруки деяких зобовязань[7]) зі сторони Витовта і через те Орден може бути певнїйшим їх сповненя[8]). А що більше, то ВМ. нікому не може віддати Жиґимонта, бо він є в него яко ручитель, а се стало ся з волї самого Витовта, який свого брата лишив в Орденї. В останній умові Витовт приобіцяв вибудувати для Християньства й Ордену кілька твердинь, за що знов ВМ. зобовязавсь випустити на волю єго брата Жиґимонта[9]). Витовт взагалї за мало зробив для безпеченьства Християньства й не сповнив зобовязань зглядом Ордену[10]). ВМ. вволить єго волю, але під тим услівєм, що так король Вячеслав як і Витовт постарають ся освободити з турецкої неволї Хрестоносцїв,

---

[1]) Voigt: Cod. dipl. Pruss. VI, ч. 39, с. 44: »von Sigsmund wegen«.

[2]) Voigt: Cod. dipl. Pruss. VI, ч. 40. Лист ВМ. до кор. Вяч. з 4/IV 1397.

[3]) Інструкция друкована в Voigt: Cod. dipl. Pruss. VI, ч. 39, с. 43—5. Дата »nach letare« 1397 р., отже по 1-шім цьвітня. пор. Лист ВМ. до кор. Вяч. з 4/IV 1397. ibidem ч. 40.

[4]) »czu troste und czu sicherunge der heilgen Cristenheit«. Voigt: Cod. dipl. Pruss. VI, ч. 39, с. 44.

[5]) ibid. »czu getruwer hant und in giesels wyse«.

[6]) ibid. »dy Wytowt pflichtig ist dem orden czu beczalen nemlich gelegene schulde«. Мабуть мав тут ВМ. на думцї й пожичену Витовтом у Ордену суму 1000 гривен. Cod. ep Vit. ч. 70.

[7]) ibid. »umb mancherley globde«.

[8]) ibid. »der Orden bynnen der cziet desto bas und schirer moge wedirfaren recht und sicherunge«.

[9]) ibid. »so sal unser homeister fry und ledig ym wider gebin synen bruder Sigsmund«.

[10]) ibid. »das her (Вит). nicht wil gnuk thun an sicherunge der Cristenheit noch glich pflegen dem Orden«.

котрі там перебувають та коли Витовт виповнить решту зобовязань. Инакше Жиґимонта не увільнить ВМ. в ніякий спосіб. Як наступить освободженє Хрестоносців, то й Жиґимонт буде вільний. Колиж ні, то Жиґимонт і дальше лишить ся в Орденї.

По таких рішучих словах у відповіди ВМ., даній королеви Вячеславови, не оставало Витовтови нічо иншого, як війти в переговори з Орденом що до зроблених ним останньому зобовязань та що до видачі Жиґимонта. В Городнї 23. цьвітня 1398 р. списали пруські посли прелїмінар угоди з Витовтом. Витовт прирік виповнити свої зобовязаня зглядом Ордену, а ВМ. зі своєї сторони зобовязавсь видати Жиґимонта і инших закладників[1]). Одначе се зобовязанє з обох сторін не було щире. ВМ. видно не довіряв Витовтови, бо таки не думав зараз видати Жиґимонта. Але мабуть і Витовт не дуже то спішив ся з виповненєм обітниць, бо ВМ. в листї до Маґістра Лївонії писав, що Жиґимонта хоче задержати у себе ще з рік та буде жадав від Витовта ще більше закладників, доки Витовт не поможе єму збудувати двох твердинь в якім догіднім місци та не заґварантує крім сего сповненя инших зобовязань[2]). Вкінци таки прийшло до згоди між Орденом а Витовтом. На острові Салїнвердер (на ріцї Мемель) зїхавсь 10. жовтня 1398 р. Витовт з ВМ. і тут уложено остаточно мир 12. жовтня 1398 р.[3]). Жиґимонта і инших закладників увільнено та видано Витовтови[4]). Вже свобідний Жиґимонт підписав також грамоту мира. Се перший підпис Жиґимонта на грамотах Витовта.

---

[1]) Cod. ep. Vit. ч. 179, с. 52. »So sal ouch der herre homeister (Конрад Юнґінґен) frii und ledig wider geben dem herren herczogen Witawten, sinen bruder herczog Sigismundt. Ouch so sullen von beiden seiten die gefangen alle ledig sien...«

[2]) Bunge: Livl. Urkundenbuch IV, ч. 1464, с. 203—4; Voigt: Gesch. Pr. VI. с. 96, нот. 2. Лист без дати; писаний очивидно по прелїмінари 23/IV 1398 р. »so meinen wir doch Sigismunde... noch in einem jare adir do bi nicht von uns ledig czu lasen, sundir wir meinen, noch anderer me zu im zu gisel zu haben, bis das uns Witold zwu vesten hilft buwen, do uns die bequemelichst legen werden, und ouch das her uns in andern sachen also versichere und gewissheit thue, dor ane wir vorwart sin«.

[3]) Posilge: Chron. Pr. с. 222: »Eyn groser tag wart abir gehaldin mit Witaud«. Грамота сего мира в Bunge: Livl. Urk. IV, ч. 1479 і Narbutt: Dzieje Lit. V, дод. IX. (с. 38 з латиньскої копії, с. 40 з нїмецкої копії). Підписав сей мир також »Sigismundus, frater eiusdem dicti domini ducis Alexandri«. пор. ще Voigt: Gesch. Pr. VI, с. 99, нот. 2.

[4]) Під 10. жовтня 1398 р. пише Francisc. Thorun: Annal. Pruss. с. 223: »fratrem Wytoldi, videlicet Sigismundum, qui pluribus annis in obsidione fuit in Jurgenborg, liberum reddidit«. Posilge: Chron. Pr. с. 222—3 раз під 10. жовтня: »Segismund sin bruder wart ledig gegebin und ander gysil«, другий раз с. 224 під 12. жовтня: »und sin bruder Sigismunt wart ledig, und dy andern, dy gysel worin, wordin wedergegebin«. Можливо, що зараз 10. жовтня увільнено Жиґимонта, а 12. ж. стверджено се грамотою.

Хоч ВМ. (як се знаємо з єго листу до МЛ.), не хотів видати Жиґимонта доти, доки Витовт не побудує для Ордену двох твердинь, то одначе Витовт зложив се приреченє доперва 14. жовтня 1398 р. в Ковні вже по увільненю Жиґимонта. Він прирік вибудувати протягом двох років на литовских границях два замки для Ордену, а крім сего з куртуазиї позволив ВМ. полювати в пограничних литовских лїсах. Се приреченє підписав рівнож Жиґимонт і привісив до грамоти свою печатку[1]).

Роком 1398 кінчить ся перша фаза в житю Жиґимонта за Витовта. В тім часї він справдї навіть зовсїм нїчим не відзначив ся, а то тому, що й не було коли. Дворазова утеча до Прус та шестилїтна вязниця не могли Жиґимонтови, поправдї тодї ледви молодцеви, дати поля до попису. Увільненє з вязницї дало одначе Жиґимонтови відразу спромогу взяти хоч і не дуже то визначну участь в полїтичних і воєнних плянах свого брата Витовта. Та участь зазначена вже 1398 р. Жиґимонтовими підписами на двох грамотах Витовта.

Роком 1399 починаєсь нова фаза в житю Жиґимонта за Витовта. Оскілько зі звісток, які до нас дійшли, можна вносити про участь Жиґимонта в воєнних та полїтичних плянах Витовта, то ся участь була досить жива хоч і не визначна. Що Жиґимонт не дав пізнати в більшій мірі свого таланту, як пише Длуґош, сему вже винні в значній мірі обставини, які впрост до сего не допускали. Взагалї в тих часах попри Витовта годї було вибитись якомусь другому з литовско-руских князїв, хибаб він був ішов на перекір Витовтови, як се робив Свитригайло, або колиб єму було дано якесь поле до попису, от як пр. Жиґимонтови Корибутовичеви в Чехах. Хто ішов рука в руку з Витовтом, як єго брат Жиґимонт, сей поля до попису не міг мати, а міг лише ступати тою стежкою, яку вказував і якою ішов сам Витовт. Та мимо сего житє Жиґимонта за Витовта не було цїлковито незамітне, як єго зобразив Длуґош, а за ним вже новійші історики, хоч і я сего не перечу, що Жиґимонт нїчим надзвичайним не вибивсь понад инших князїв, може тому, що, як кажу, попросту обставини до сего не допускали.

У перве стрічаємо Жиґимонта 1399 р. яко учасника великого воєнного пляну Витовта, зломаня могутности татарскої Орди. Одначе сей плян розбив ся та закінчивсь великою катастрофою над рікою Ворсклою 12. серпня 1399 р. Війско Витовта розбили Татари цїлковито, а він сам з братом Жиґимонтом ледво втїк, покритий ночию. Як каже сучасний хронїст, небогато бракувало, щоб і їх були убили[2]).

---

[1]) Cod. ep. Vit. ч. 189. Грамота подана в реґестї. Печатка Жиґимонта з погонею і руским написом: ПЕЧАТЬ ЖИКГИМОНТОВА.

[2]) Posilge: Chron. Pr. c. 230. »Do das dy bayorin sagen der Littowin, do furtin sie Wytowt von dannen by nachte und Sigysmunt synen bruder; an-

Недовго після угоди з Орденом Витовт розпочав против нему ворожу акцию, в якій взяв участь і Жиґимонт[1]). Длуґош описує під р. 1409 похід Литовців до Прус, на чолї якого стояв Жиґимонт Кейстутович. По словам Длуґоша Витовт, не знаючи про мир, який Хрестоносцї заключили з Ягайлом[2]), післав свого брата Жиґимонта зі значним литовским війском потайно в прускі землї. Жиґимонт зрабував і попалив не лише значне число сїл, але й три міста та набравши велике число бранців, вернув на Литву[3]).

Не скінчилось одначе на виключнім ворогованю Литви з Хрестоносцями. Мимо недавно заключеного мира, також відносини Польщі й пруского Ордену не були добрі і треба було сподїватись кождої хвилї, що ся ворожнеча закінчить ся грізною катастрофою. На сю хвилю не треба було довго ждати. На полях Дубровна зломало польско-литовско-руске війско 15. липня 1410 р. раз на все силу пруского Ордену. І в тій битві не забракло Жиґимонта, який все подїляв з братом то єго нещастя, то триюмфи. Безпосередної звістки про участь Жиґимонта в битві під Дубровном не маємо. Але се можна вносити з листу урядника Ордену до комтура-заступника погибшого ВМ., датованого з Тапєва 21. жовтня 1410 р. Між иншим пише він, що »Витовт повернув ледво з половиною війска на Литву, що іменно князь Жиґимонт не вернув доси на Литву й Литовцї не знають, чи він жиє, чи згинув«[4]). З сего можна проте вносити без сумнїву, що Жиґимонт брав участь в згаданій битві та по нїй десь дїв ся, так, що єго мали вже за погибшого. Славний Торуньский мир, який Ягайло та Витовт заключили з Хрестоносцями 11. лютого 1411 р., підписав також і Жиґимонт[5]). Цїкаво

---

ders sie werin ouch irslagen«. Про участь Жиґ. в битві над Ворсклою і жерела до сеї битви гл. Барбашевъ: Витовтъ с. 98 і дд.

[1]) Francisc. Thorun.: Ann. Pruss. с. 242 під р. 1401. »Eodem anno Wytaut cum fratre suo Sigismundo et Samaitis opposuerunt se dominis«. (розумій: Хрестоносцям).

[2]) Ягайло заключив мир з Хрестоносцями 8/X 1409 р. гл. Cod. ep. Vit. ч. 432 і Lewicki: Index ч. 516. Очивидно похід мусїв відбутись по 8/X 1409, як виходить з зіставленя слів Длуґоша і дати мира.

[3]) Długosz: Hist. Pol. III, с. 588. Витовт »miserat germanum suum Ducem Sigismundum cum Lithuanorum aliquanto exercitu latenter in terras Prussiae: qui illas ingressus, exustis et spoliatis plurimis villis, oppida etiam Działdow, Thamow, Newerken, spoliat et exurit, et magnum numerum hominum utriusque sexus in Lithuaniam abducit.« Narbutt: Dzieje Lit. VI, с. 179 хоч покликуєсь на Длуґоша, каже, що сей похід відбувсь під начальством Жиґимонта Корибутовича!

[4]) Cod. ep. Vit. ч. 456. Лист поданий в реґестї.

[5]) Codex ep. s. XV. II. ч. 35, с. 42. »Sigismundus dux Lithwaniae«. Не припускаю, щоб се був Жиґимонт Корибутович. На те, що се підпис Жиґ. Кейст., наводить мене низше згадана реляция. Cod. ep. Vit. ч. 467, с. 218.

ще, що перед заключенєм мира посли Хрестоносців, комтури Рагнети й Бранденбурга, вислані в справі переговорів що до заключеня мира до Ягайла і Витовта, хотіли бачитись також і з Жиґимонтом Кейстутовичем, мабуть чи не тому, що він міг до певної міри впливати на свого брата Витовта при заключуваню мира[1]).

В 11 літ після заключеня Торуньского мира підписав Жиґимонт ще оден мир, заключений Ягайлом і Витовтом з пруским і лївоньским Орденом над озером Мельно 27. вересня 1422 р. Сей мир цікавий для нас головно з сеї причини, що в єго грамоті виступає Жиґимонт у перве яко »князь Стародубский«[2]).

В дальшім тягу зазначив Жиґимонт свою участь в плянї Витовта, піддати північну републику Новгород Великий тревало під литовскі впливи. В похід на Новгород В. вирушив Витовт з величезним війском і прибічною дружиною князїв 2. серпня 1428 р. Похід закінчив ся щасливо підданєм Новгорода В. під владу Витовта. Длуґош вичисляє між учасниками сего походу зараз по королївскім братї Свитригайлї й Витовтового брата Жиґимонта князя Стародубского[3]). Вертаючи з походу, вступав Витовт по дорозї до дїльниць ріжних князїв. Наперед, як пише весельчак Витовта, Генне, до ВМ., вступив Витовт до дїльницї Жиґимонта, де дістав від него 10 коний, а вже у него дома дістав в дарунку 200 коний, футра й соболї і много татарских гроший. Генне дістав від Жиґимонта шовкову хустинку. Свитригайло дав Витовтови тільки 90 коний, футра, соболї й також богато татарских гроший[4]).

---

[1]) Cod. ep. Vit. ч. 467, с. 218. »Item von herczog Segemund wegin, der ist nu nicht gewest bie den herren, den habe ich nicht gesprochen«. Дата реляциї комтурів м'ж 24/I а 1/II гл. нот.

[2]) Dogiel: Codex dipl. Pol. et Lit. IV, ч. XC, с. 114. »Sigismundus, dux Starodubensis«; також Bunge: Livl. Urk. V, ч. 2637, с. 888.

[3]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 365. »Erant autem Principes ii et barones, qui cum Withawdo in huius modi bello militabant: Boleslaus Switrigail Wladislai Poloniae Regis, Sigismundus Starodubensis Alexandri Withawdi germani...« Докладну дату походу подає записка на рукописнім кодексї (рукопись Бібл. Оссол. ч. 372, к. 73 об.), писана рукою Свитригайлового вязня Микули з Копилова, субдиякона ОО. Домінїканів в Новгородї Сїверскім. (Друкував Prochaska: Szkice histor. z XV w. c. 269, нот. 4. з деякими, очивидно друкарскими похибками: сторона код. не 74 b., а 73 обор.; зам. »primipibus«, м. б. »principibus«). »2. Augusti 1428. Tunc liber est finitus cum invictissimus princeps Allexander alias Witowdus cum nonnullis inclitis principibus Catholicorum videlicet Switrigal, Sigismundo fratre ipsius germano de Lithuania,... ad et contra Magnum Nowogrod debellandum atque devastandum ascendissent«.

[4]) Cod. ep. Vit. ч. 1329, с. 798. Лист Генне з датою: Смоленьск 15. серпня 1428. Винотовую уступ що до Жиґ. »Do her (Вит.) quam czu herczoge Zegemunt in sin lant, der gaff em X pferde, do her quam uff sin hus, do gaff her im CC pferde, suben unde sabel unde tatersche dangen vil, unde gaf mir ein sidentuch«. пор. Prochaska: Trefniś Henne u Witołda. (Szkice hist). c. 263.

Остання звістка про Жиґимонта за житя Витовта згадує про єго участь в торжестві проєктованої коронациї Витовта. Витовт, запрошуючи Вел. Маґістра і Вел. Маршалка Ордену, Генриха Гольта на зїзд 1430 р., підчас якого мала відбутись згадана коронация Витовта, заповідає, що на зустріч ВМ. виїдуть і будуть єго приймати »наші братя, князї Свитригайло і Жиґимонт[1]).

Сї факти показують, що житє Жиґимонта не було визначне, хоч незамітним цїлковито годї єго назвати. В кождім разї Жиґимонт був мимо всего особою, з якою таки треба було числитись, про що може особливо сьвідчити згадане посольство комтурів Раґнети й Бранденбурґа.

Витовт не маючи мужеских потомків (властиво він їх мав, тільки они померли), уважав брата Жиґимонта своїм наслїдником. Ми бачили в горі, як ВМ. згоджуєсь признати по Витовтї наслїдство Жиґимонта на їх батьківщинї, а Жиґимонт ручить ВМ. за довг Витовта. Коли Жиґимонт перебував у вязницї в Прусах, Витовт робив заходи около єго увільненя і, як ми бачили, о него більше побивавсь, чим о инших вязнїв. В посольствах, листах і угодах все бачимо на першім місци »Жиґимонтову справу« (слова »von Sigsmund wegen«). З сего можна вносити, що Витовт все і всюди вважав Жиґимонта, одинокого з жиючих братів, своїм наслїдником і коли єму вдалось остаточно погодити ся з Ягайлом та кріпко станути ногами на власній батьківщинї й вел. князївстві Литовскім, може й тодї мав Витовт бажанє зробити Жиґимонта своїм наслїдником тим більше, що Жиґимонт мав сина[2]). Та обставини зложились так, що Витовт в своїх далекосяглих плянах, які безперечно мали на цїли державну самостійність Литви, мусїв троха присмирнїти. О визначуваню наслїдником рідного брата годї було й думати.

До якогось часу, десь до перших років XV ст. по своїм поворотї з Прус, Жиґимонт перебував мабуть у Витовта, бо нема нїгде найменшої згадки, щоб він мав на Литві свій самостійний удїл[3]). Впрочім Витовт, який зміряв оскілько можности до централїзациї вел. княз. Литовского, не радо роздавав такі удїли тим князям, котрі їх не мали. В р. 1401 ми чуємо тілько про обіцянку Витовта Жиґимонтови, надати єму удїл по своїй смерти. В актї унїї Литви з Польщею з 18. сїчня 1401 р.

---

[1]) Cod. ep. Vit. ч 1428, с. 921. Лист Витовта до Гольта з 8/VIII 1430 р. »und willen denne unsere brudere herczoge Switrigel und Segemund und ander furste einen noch dem anderen kegen dem herren homeister senden en czu entpfaen und werdiklichen uffczunemen,...«

[2]) Відносини Жиґимонта до Витовта зображені досить широго, хоч, як я згадував, надто сентиментально в статї Бартошевича (Encykl. Powsz. XXVIII) с. 827—30. пор. ibid. с. 828.

[3]) Не знаю, на чім опер своє твердженє проф. Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 175: »За житя Витовта він (Жиґ.) мав з початку лише якісь дрібні волости.« (перед. Стародубом).

між пунктами, які рішучо виключали наслїдство Жиґимонта на великокняжій гідности, заявляє Витовт, що по єго смерти вел. княз. Литовске має вернути до Польщі, »винявши ті добра, які ми за згодою короля Володислава призначуємо по нашій смерти нашому братови Жиґимонтови«. Призначено іменно Жиґимонтови половину Новгородка литовского з приналежностями й більш нїчого. Яко услівє поставлено, що Жиґимонт має з тих дібр служити королеви Володиславови, єго наслїдникам і Короні польскій[1]).

Мушу тут звернути увагу на одну обставину: чи Жиґимонт таки 1401 р. обняв в посїданє згадані добра, записані єму Витовтом, чи пізнїйше, чи може зовсїм в їх посїданє нїколи не війшов. Роблю се з огляду на гадку майже всїх істориків, начеб то Жиґимонт за житя Витовта мав яко удїл Новгородок литовский[2]). Передовсїм слова в грамотї з 1401 р. »призначуємо по нашій смерти« вказують виразно на те, що записаних собі дібр Жиґимонт не мав дістати за житя Витовта. Дальше: маємо грамоту Витовта виставлену в Городнї 1. цьвітня 1428 р., якою він записує своїй жінцї Юлїяннї в доживотє яко віно: »землю й місто

---

[1]) Cod. ep. Vit. ч. 233, с. 72—3. »bonis hiis infra nominatim scriptis exclusis et exceptis, que pro fratre nostro germano domino duce Sigismundo, de voluntate eiusdem dom. Wl. regis, post decessum nostrum deputamus«. Ті добра були: »medietas Nowogrodeg, que fuit de patrimonio sors dominorum fratrum nostrorum ducum Woydati et Thowtiwil et in eodem Now. quatuor curie nostre cum ipsarum pertinenciis, que quondam ad Grodno pertinebant: Astaschina maior et Ast. minor, Senno et Raycze. Castrum Hoymi, locus Rayczhicza et dictrictus Czyczisk, distr. Woda, curia que iacet in Granowach«. Услівє таке: »de quibus (се є bonis) nihilominus idem dux Sig. frater noster germ. ipsi domino Wladislao regi et eius successoribus ac corone et regno Polonie cum suis succedaneis, temporibus perpetuis, prout ceteri principes terrarum Littwanie et Russie obedire, obsequi et subici tenebitur ac servire«. До сеї справи гл. Б. Барвіньский: Новгородок литовский а справа Витовтового запису 18. січня 1401 р. (»Руслан« 1905, ч. 134). Тут в нотї 11. помилкою зацитовано кодекс Микули з Коп.

[2]) Bartoszewicz: с. 829 пише, що Жиґ. дістав полов. Новгор.; с. 830: Як Жиґ. дістав Стародуб, то Ст. »zagłuszył« Новгор. і Жиґ. знаний тому з іменем Стародубского. Koneczny: Jag. i Wit. с. 173 пише без підстави: Одну половину Новг. мав Товтивил, другу мабуть Жиґимонт, а по смерти Товтивила цїлий Новг. Документ з 1401 р. каже о однїй пол. Товтивила, про другу не каже »bo posiadanie tamtej rozumiało się zapewne samo przez się«(?!); Любавскій: Областное дѣленіе с. 10: »брата Сигизмунда, который по смерты Войдата и Товтивила княжилъ въ Новгородкѣ, перевелъ (Витовт) въ 1406 г. въ Стародубъ«. Wolff: Kniaziowie с. 161: »Po braciach władał udziałem w ziemi Nowogrodzkiej« (за Любавским); с. 277: »Nowogródkiem władał kniaź Zygmunt Kiejstutowicz« (за Конечним); Lewicki: Powst. Świdr. с. 149: »Od Witołda posiadał jako ojcowiznę połowę Nowogródka tudzież kilka wsi w okolicy«; Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 175: »За житя Витовта він мав з початку лише якісь дрібні волости; 1401 р. йому визначено половину Новгородка литовского« (тут виходить се двозначно).

Новгородок литовский з округом«[1]), а в тім 17 сіл і дворищ (між ними Осташину), крім сего село Вакиники в окрузі троцкім, одначе з услівєм, що з них буде служити королеви польскому, а по єї смерти ті добра в цілости вернуть до Польщі. З сего виходить, що Новгородка лит. Жиґимонт зовсім не мав до 1428 р. і що єго з якихсь причин Витовт мимо запису віддав своїй жінці. Що не мав єго Жиґимонт передтим, а навіть в останнім році панованя Витовта не дістав єго, про се сьвідчить ще апеляция прокуратора польского короля, предложена 1430 р. на німецкім соймі в Норимберзї проти проєктованої коронациї Витовта. Сказано тут виразно лише, що Жиґимонт »мав одїдичити згадані добра по смерти брата Витовта«[2]). Так отже бачимо, що за житя Витовта Жиґимонт Новгородка лит. в удїлї не мав, бо мав дістати єго доперва по смерти Витовта, але ще перед тим Новгородок дістала 1428 р. в доживотє Витовтова жінка й нема на те найменших вказівок, щоб мимо запису Юлїяннї Жиґимонт по смерти Витовта мав таки в посїданю Новгородок лит. Таж і скорше булаб принялась для него назва »Новгородский« чим »Стародубский«. Крім сего треба взяти під увагу, що Новгородок лит. вже в часах Витовта мав свого намісника[3]), а се очивидно не дає припускати, щоб там міг перебувати удїльний князь.

Що вплинуло на зміну запису Витовта 1401 р., не відомо. Але мабуть чи не те, що невдовзї по записї з 1401 р. дістав Жиґимонт від

---

[1]) Cod. ep. Vit. ч. 1321, с. 794. »terram castrumque Nowogrodek Lithwanicum, cum toto districtu Nowogrodensi.« Lewicki: Powst. Świdr. c. 329, нот. 52 пише про добра, записані 1401 р. Витовтом Жиґимонтови, що »Niektóre z nich oddał Witold następnie swej żonie Juliannie«. Як розумів тут Лєвіцкий се »niektóre«, я не розумію. Бо порівнавши запис Жиґимонтови й Юлїяннї, можна бачити, що Жиґимонтови нїчо таки не лишилось, бо Юлїянна дістала не то половину, а цїлий Новг. з округом і т. д. Хиба, що Лєвіцкому крім Осташини треба було виписати в грамотї з 1428 р. ще инші села, згадані в грам. з 1401 р., а які належали до Новг., щоб переконати єго, що й они дістались Юлїяннї.

[2]) Cod. ep. s. XV. II. ч. 179, с. 238–9. »que quidem bona pro fratre ipsius domini Allexandri alias Vitoldi germano, videlicet domino duce Sigismundo, de voluntate et consensu eiusdem domini Wl. regis post decessum suum idem dom. dux Al. deputavit, videlicet: medietatem Nowogrodek, que fuit de patrimonio suo sors duorum fratrum suorum, ducum Woydathi Theowothowil, et in eodem Now. quatuor curias nostras cum ipsorum pertinenciis, que condam ad Gradno pertinebant, quarum curiarum nomina: Astascha Maior, A. Minor, Zania, Raycze, item castrum cui nomen Haymi, item quedam loca dicta Lisczyza et districtu dicto Gliczysk atque distr. dicto Woda ac eciam curia que iacet in Goronowanet,... dum (Жиґ.) post dicti dom. All. alias Vit. ducis obitum dicta bona terras et dominia assequeretur, ipsi domino Wladislao regi et suis successoribus et regno Polonie cum suis succedaneis temporibus perpetuis, prout ceteri principes terrarum Lith. et Russie, obedire et subici teneretur et servire, prout hec omnia et singula in litteris dicti dom. duc. Al. al. Vit. desuper confectis et sigillo suo sigillatis plenius continentur«. Про назви і положенє згаданих місцевостий гл. ibidem с. 238, нот. 3.

[3]) пор. Wolff: Senat. i dygn. c. 34.

Витовта Стародуб в Сіверщині. Коли він дістав Стародуб, годі напевно означити. Дуже правдоподібною видить ся мені гадка, що доперва по утечі Свитригайла в Московщину 1408 р. Свитригайло мабуть дістав Стародуб по Олександрі Патрикієвичу, а вже по Свитригайлї дістав єго Жиґимонт[1]). Хоч у перве підписаний Жиґимонт яко »князь Стародубский« на Мельненьскім мирі 27/IX 1422[2]), то неможливо припускати, щоб аж тоді доперва дістав Стародуб. Зі звістки Длуґоша про похід Жиґимонта до Прус 1409 р. можнаб вносити, що Витовт вислав єго ще від себе; ба що більше, ще 1411 р. на Торуньскім мирі підписаний Жиґимонт просто яко »Литовский князь«[3]). Так отже правдоподібно наданє Стародуба Жиґимонтови треба класти десь на 1408—11 р.

В якій одначе цїли надав Витовт Жиґимонтови Стародуб? Дуже можливо, що він хотїв мати на сїм пограничу, непевнім від Москви й власних литовско-руских князїв, сприяючих Москві (пр. Ол. Патрикієвича, Свитригайла), когось певного, а не міг вчинити лучшого вибору, садовлячи на стародубскім удїлї свого брата[4]). Як довго перебував в Стародубі Жиґимонт, не знати. Останний раз за житя Витовта називає Длуґош Жиґимонта Стародубским, подаючи єго яко учасника згаданого походу Витовта на Новгород Вел. 1428 р. В згаданім листї весельчака Генне сказано, що Витовт вступив з поворотом до Жиґимонтового удїлу (отже до Стародуба). Одначе був він в Стародубі до хвилї вступленя на великокняжий стіл 1432 р., бо ще й тодї зове єго Длуґош »Стародубским«[5]). В актах з таким підписом не стрічаємо більше Жиґимонта, але до р. 1432 утерлась для него назва: »князь Стародубский«. Щоби по

---

[1]) Так думає, мабуть справедливо, проф. Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 175. пор. ще с. 62, 154 і 441 (нот. 3 до с. 154). Любавскій: Областное дѣленіе с. 10 і 46 твердить, що 1406 р. і числить князюванє Жиґ. в Стародубі на 26 літ. Wolff: Kniaziowie с. 161 і 503—4. припускає, що сейчас по Ол. Патр. Vapovius: Chronicorum pars I, с. 348 описує загально положенє дїльницї Жиґимонта: »qui trans Boristenem sedes sortitus erat.«

[2]) Dogiel: Cod. dipl. Pol. et. Lit. ч. XC, с. 114 і Bunge: Livl. Urk. V. ч. 2637, с. 888.

[3]) Cod. ep. s. XV. II, ч. 35. Про те, що се мабуть підпис Жиґимонта Кейстутовича а не Корибутовича говорив я висше (с. 12, нот. 5).

[4]) пор. Bartoszewicz: с. 829. Любавскій: Областное дѣленіе (Приложенія с. XCIV.) звертає увагу, що князївство стародубске належало до найменше заселених. (пор. ще тут карту). До річі одначе буде замітити, що ся дїльниця не була так маленькою, як собі представляють деякі історики (пр. Бартошевич) і що кривди Жиґимонтови Витовт не зробив, надаючи єму Стародуб.

[5]) Długosz: Hist. Pol. IV, с. 479. »Sigismundus Starodubsky«. пор. Wolff.: Kniaziowie с. 503—4. Stadnicki: Synowie Gedymina с. 41. подає після Воскресеньскої лїтописи, що 1429 р. був князем в Стародубі »князь Федор Пестрой«. Супроти слів Длуґоша, се неможливе, а що більше, в Московщинї були князї Стародубскі від иншого Стародуба (нинї село Кляземский городок в Володим. ґуб.). Wolff: loc. cit.

смерти Витовта дістав Жиґимонт головну дільницю Кейстутовичів, Троки, як дехто думає, на се нема найменших доказів[1]).

На закінченє біоґрафії Жиґимонта до 1432 р. лишаєсь нам ще сказати дещо про єго родинне й приватне житє та про єго становище супроти Свитригайла по смерти Витовта.

Кілько разів Жиґимонт був жонатий, не відомо. Можливо, що два рази, хоч напевно знаємо тільки про одну жінку Жиґимонта. Як сьвідчать пруські жерела, прибув він до Прус 1390 р. вже з жінкою, а навіть із сином[2]). Ся жінка була дочкою князя Андрія Михайловича Одинцевича і від неї мав Жиґимонт одинокого сина Михайла[3]). Єї імя невнєне. Що до другої жінки, то маємо лише згадку в листї МЛ. до ВМ. з 1/I 1416 р. В нїм пише МЛ., що Жиґимонт має женитись 6. січня с. р. підчас великого зїзду, який буде того дня відбуватись у Витовта, але не знає, хто стане жінкою Жиґимонта[4]). Більше про те нїчо не знаємо, се є, чи Жиґимонт таки оженивсь у друге[5]). Як сказано,

---

[1]) Так думає Lewicki: Powst. Świdr. c. 149. »zapewne po śmierci brata dostał główną dzielnicę Kiejstutowiczów Troki«. Проф. Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 447 (нот. 1 до с. 176) противить ся, на мою думку зовсїм справедливо, твердженю Левіцкого: »підписи троцьких воєвод і каштеляна на умові 1431 р. (LEK. Urkb. VIII с. 273) не лишають місця сумнїву, що Троки належали до Свитригайла«.

[2]) Francisc. Thorun.: Ann. Pruss. c. 162 подає, що Витовт прибув 1390 р. до Прус »cum germanis suis et eorum uxoribus«. Також Die aelt. Hochmeisterchr. c. 617 подає, що Витовт »sante sein weib mit Segemund, seynem bruder, ouch mit seynem weibe, und seynes bruders son«. Після моєї гадки сї останні слова вказують на Жиґимонтового сина, а так само слова Posilge: Chron. Pr. c. 162. »Des sante her dem meister czu gysel Segismundum sinen bruder und sines bruder son.« Се можливо, бо Михайло Жиґимонтович виступає вже з самого поч. XV ст. гл. єго біоґрафію Wolff: Ród c. 62 і дд.

[3]) пор. Wolff: Ród. Ged. c. 62 і Kniaziowie c. 161 і 281 (також ibid. c. 288 родовід кн. Одинцевичів).

[4]) Bunge: Livl. Urk. V, ч. 2047, c. 108. »sin (Вит.) bruder Sygemunt ouch ein wip habin sulłe; sunder wer... Sygemunden wip sin sulle, des haben wir nicht vernommen, und en is ouch nicht offinbar.« Реґеста сего листу Cod. ep. Vit. ч. 657.

[5]) З жінками Жиґимонта неясно і тому в істор. лїтературі панують ріжні баламутства. Narbutt: Dzieje Lit. VII, c. 225 подає без доказів яко Жиґ. жінку Зофію Пунїґайлівну, а покликуючись на Длуґоша каже, що се була Орока, дочка Януша князя Мазовецкого, мати Михайла; так само він в Pomniejsze pisma histor. c. 299. Wolff. Ród Ged. c. 62 пише, що гадка Нарбута в сучасних жерелах не находить потвердженя. Але вже в Kniaziowie c. 161 приймає яко другу жінку (до 1416 р.) Нарбутову »Ороку« з поправкою »Офка« (додаючи вправдї знак?). Сего баламутства наробив Нарбут на основі липского виданя Длуґоша, де замість назви Офка, подано хибно Орока. Але все инше є вже комбінациєю Нарбута. Długosz: Hist. Pol. IV, c. 622 пише про жінку Михайла Жиґ.: »Sigismundus praedicto Boleslao Duci Masoviae, cuius germanam sororem virginem Offkam filio suo Duci Michaeli acceperat in uxorem...« Януш Маз. був дїдом Бол., як читаємо

з першою жінкою мав Жиґимонт сина Михайла, званого також Михайлушко (в т. зв. Літописи Биховця)[1]). В одній одинокій грамоті зове себе сам Михайло також Болеславом: »Ми Болеслав инакше Михайло, з Божої ласки князь Литовский і т. д.«[2]). На Михайлї Жиґимонтовичу, що вмер безпотомно, вимер рід Кейстута[3]).

Кілька подробиць з приватного житя Жиґимонта, які нам заховали жерела, могуть придатись для характеристики єго особи. Знаємо, що Жиґимонт до вступленя на великокняжий стіл був вірним католиком[4]), яким остав і на будуче. Нам звісні єго зносини з Римскою Куриєю в духовних справах 1428 і 1431 р. Папа Мартин V. дав Жиґимонтови в листї з 4. січня 1428 р. право, що сповідник може розрішити єго в разї смерти від всїх гріхів і поручив єму постити ще оден день в тижнї, крім звичайних днїв, щоби став ся через те гідним сеї ласки. Додав одначе, щоб Жиґимонт не броїв дуже, покладаючись на сей відпуст, бо він не буде мав тодї вартости[5]). Другий раз зносить ся Жиґимонт з Римскою Куриєю 1431 р. в тих самих справах. В листї з марта 1431 р. надав папа Евгенїй IV.

у Длуґ., отже й Офки. З сего зробив Нарбут »Ороку дочку Януша Маз.« Про жінку Жиґимонта нема у Длуґ. найменшої згадки. »Офка«, се здрібнїле »Евфемія«, імя жінки Михайла Жиґ. пор. надане доживотя для неї Михайлом 7/II 1435, де він сам називає її »inclita princeps Eufemia, conthoralis nostra carissima«. Cod. ep. s. XV. II, ч. 232, с. 342, також потверджене сего наданя Жиґимонтом 7/II 1435 р. ibid. ч. 233, с. 343. »quod illustri nato nostro duci Michaeli preclari principis Boleslai ducis Mazovie preclaram principem virginem Eufemiam germanam recepimus in uxorem legittimam«. Wolff: Ród Ged. c. 69 і Kniaziowie c. 161 замість »Ofka« пише, не знаю на якій основі, »Olka«, хоч в Kniaziowie c. 686 пише »Ofka«. Про Евфемію Balzer: Genealogia Piastów c. 520. Gołębiowski: Dzieje Pol. I, c. XVII мішаючи Жиґ. Кейст. з Жиґ. Кориб., дає єму такі жінки: »1. Agata ks. mazowiecka; 2. Anna siostra Jagiełły«. Bartoszewicz op. cit. c. 831 пише, що Жиґ. оженивсь у перве з Анною, дочкою Януша Мазов. на Варшаві; з нею бездїтний оженивсь у друге з дочкою кн. Андрія Одинцевича і з нею мав сина Михайла.

[1]) Narbutt: Pomniki c. 49 і passim. Єго біоґрафія Wolff: Ród Ged. c. 62—9 Материял, яким її треба доповнити, вичисляє проф. Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 457 (нот. 1 до с. 209).

[2]) Cod. ep. s. XV. II, ч. 232, с. 342. »Nos Boleslaus alias Michael dei gracia dux Lithwanie etc.«

[3]) Вправдї від Михайла, а зглядно від єго мнимого сина Станислава, виводить ся рід »Żagiell« гербу »Trąby« (Саґайловичі — від Саґайло, се є від злитовщеного імени Жиґимонта, батька Михайла), але се очивидно байка. пор. Wolff: Kniaziowie c. 161, нот. 7 і с. 686.

[4]) Gołębiowski: Dzieje Polski I, c 431. мішаючи Жиґ. Кейст. з Жиґ. Кор. пише: »Zygmunt, niegdyś stronnik Hussytów«.

[5]) Реґеста в Gołębiowski: Dzieje Pol. I, c. 552, нот. 722. »Ex MS. archivi Stanislai Augusti Regis, coll. Dogeli,« з дивною датою »Romae X. idus ianuarii 1428«, яку Lewicki: Index ч. 1551 розвязує на »4 Januarii«.

сповідникови Жиґимонта право, подібно як Мартин V., розрішити єго від всїх гріхів в разї смерти[1]).

Дещо довідуємось і про маєтковий стан Жиґимонта за житя Витовта. В згаданім листї весельчака Генне сказано, що Жиґимонт дав Витовтови в часї гостини сего останнього у него футра й соболї, много татарских гроший та 210 коний[2]). Стародубский удїл не був так дуже бідний; в порівнаню з Жиґимонтом такий Свитригайло дав Витовтови дуже мало, бо попри татарскі гроші та соболї тільки 90 коний[3]).

Коли після смерти Витовта 1430 р. треба було оглянутись за кандидатом на великокняжу гідність, то яко оден з кандидатів, як запевняє Длуґош, зявивсь Жиґимонт Кейстутович, що очивидно міг мати претенсиї до сеї гідности яко Витовтів брат. Але здаєсь головно се, що він був братом Витовта (Длуґош каже, що єго незамітне житє)[4]) було причиною, що кандидатура Жиґимонта мусїла впасти. Брат сего Витовта, що так ярко заманїфестував свою нельояльність зглядом Польщі »коронацийним пляном«, не міг стати Витовтовим наслїдником. Поляки боялись, що й він піде слїдами Витовта, чого доводить услівє в пізнїйших актах унїї з Жиґимонтом, щоб він »не старав ся о королївску корону проти волї й без згоди Поляків« і тому з легким серцем позволили они тій кандидатурі впасти, а пристали на вибір Свитригайла.

Жиґимонт, який пізнїйше добив ся великокняжого стола тільки з помочию Поляків, не маючи тепер нїзвідки підмоги, мусїв погодити ся з судьбою і узнати своїм зверхником Свитригайла. Але Свитригайло був ще більше нельояльним зглядом Польщі, чим Витовт. Хто знає, чи не з пімсти за упадок своєї кандидатури станув Жиґимонт отверто по сторонї Свитригайла, котрий зносив ся з Хрестоносцями против Польщі. Вправдї опісля, вже яко великий князь, подавав Жиґимонт, що угоди Свитригайла з ворогами Польщі підписував він лише в наслїдок »виможеня й втрутливости« зі сторони Свитригайла[5]). Але се був простий викрут

---

[1]) Gołębiowski: Dzieje Pol. I, c. 431, нот. 723. Реґеста »Ex MS. archivi Stanislai Augusti regis«. Дата »S. l. in martio 1431«. Ся реґ. має дивну надпись: »Eugenii IV. papae, epistola ad Sigismundum M. D. L.« (Lewicki: Index ч. 1664 дає знак?). Не припускаю, щоб в листї хибно затитуловано Жиґимонта вже тодї великим князем лит. Се мабуть пізнїйший напис »in dorso« листу, який мають загалом всї акти Жиґимонта.

[2]) Cod. ep. Vit. ч. 1329, с. 798.

[3]) ibidem.

[4]) Се остільки також правдоподібне, що по сторонї Жиґимонта не бачимо з хвилею смерти Витовта нїякої сильнїйшої партиї (особливо з давних сторонників Витовта), якаб мимо польских впливів на литовску кандидатуру бодай сяк так була підперла Жиґимонтові претенсиї. Тим знов можна толкувати се, що Жиґимонт з так легким серцем станув по сторонї Свитригайла.

[5]) Appendix I, ч. 1, 3 і 4. В актї унїї Жиґ. з Ягайлом з 15/X 1432 (те саме в инших) сказано: »per impressionem et importunitatem Ducis Switrigall«.

Жиґимонта перед Поляками, бо яко великий князь він не то, що перед Хрестоносцями не відпекуєсь свого підпису та не звалює вини на Свитригайла, ба що більше, обіцює ще міцнійше додержувати згаданих умов, чим сам Свитригайло (про те гл. с. 32). Підписи Жиґимонта бачимо на кількох грамотах Свитригайла. В Хрістмемель 19/VI 1431 р. заключив Свитригайло з обома Орденами, пруским і лївоньским, зачіпно-оборонний союз. Сей союз підписав і Жиґимонт[1]). Перемирє Свитригайла та обох Орденів, заключене з Ягайлом в Чарторийску 1. вересня 1431 р. підписав зі сторони Свитригайла рівнож Жиґимонт[2]). Одначе на відновленій угоді Свитригайла з Орденом в Хрістмемель 15. мая 1432 р. підпису Жиґимонта вже не бачимо[3]). Тоді ладилась вже на Литві конспірация в справі скиненя Свитригайла з великокняжого стола і мабуть тому Жиґимонт не підписав Свитригайлової грамоти, хоч могло се статись припадком[4]).

Абстіненциєю Жиґимонта у Свитригайлових справах 1432 р. кінчать ся дані до єго біоґрафії аж до хвилї вступленя на великокняжий стіл 1. вересня 1432.

---

[1]) Hildebrand: Livl. Urkundenbuch VIII, ч. 462, с. 272 »Sigismund Kenstuthewicz«, с. 273 »Sigismundus K.« другий з ряду по кн. Семенї Ольґердовичу (по Свитр. третий).

[2]) Turgenev: Supplem. ч. 118 має хибну дату: Луцк 8. вересня 1431. Ориґінал в Архіві князїв Чарторийских в Кракові має дату: Чарторийск 1. вересня 1431 р. Реґеста з ориґіналу в Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 501. На сїй грамотї Жиґ. підписаний перший по Свитр. (у Турґ. с. 306) »Sigismundus Keystutowicz«.

[3]) Napiersky: Russisch-Livl. Urk. ч. 231 a.

[4]) Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 176. »чи стало ся се припадком чи умисно він (Жиґ.) почав отягати ся, годї сказати«.

ЖИҐИМОНТ КЕЙСТУТОВИЧ

ВЕЛИКИЙ КНЯЗЬ ЛИТОВСКИЙ.

(1432—1435).

»Литва посадиша великаго князя Жи-»димонта Кестоутевича на великое »княженье на Вилни и на Тро-»цехъ... и князи Роустии и бояре по-»садиша князя Швитригаила на ве-»ликое княженье Роуское«.

Лѣтопись вел. кн. Лит. вид Поповъ с. 50.

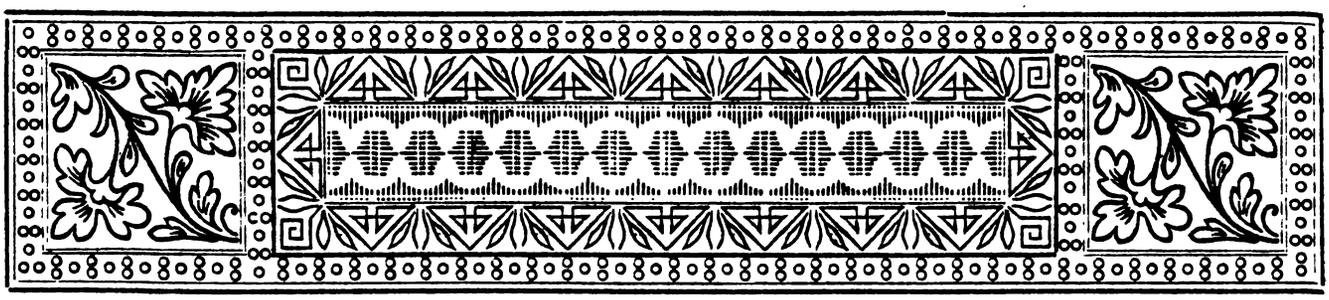

1.

Переворот на Литві.

Конспірация. — Ошмяньска ніч. — Жиґимонт Кейстутович, великий князь на Вильні і Троках. — Єго привілеї виленьским міщанам і становище супроти Русинів.

В половині 1432 р. напружене відносин між Польщею а Свитригайлом дійшло до крайности. Але хоч обом сторонам стало ясно, що уложенє якогось »modus vivendi« є впрост неможливим, то одначе переговори ведено неперервно дальше й очивидно нещиро. Ще на три місяці перед переворотом, то є 30. мая 1432 р. бачимо у Свитригайла в Городні послів короля Ягайла, Яна, куявского епископа й сєрадзкого каштеляна Ляврентия Зарембу[1]), які одначе не постановивши нічого, вернули до Польщі 11. червня[2]). Вдруге бачимо в Городні тих самих послів 20. липня 1432 р.[3]). Але ті посольства не то, що не вдіяли нічого для справи маючого ся заключити мира, ба що більше, они прискорили вибух конспірациї, яка готовилась на Литві, а жертвою котрої мав впасти Свитригайло.

---

[1]) Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1605 і Kotzebue: Switrigail с. 77—8. Лист Свитр. до ВМ. з 30/V 1432 в реґестї.

[2]) Raczyński: Codex dipl. Lithuaniae с. 368—9 (ч. VII). Лист Ягайла до Свитр. з 11/VI 1432.

[3]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 606. Лист Свитр. до ВМ. з 20/VII 1432. Що одно польске посольство пішло на Литву в маю, друге в липні, замітив справедливо Lewicki: Powst. Świdr. с. 327—8, нот. 29.

Оповіданє Длуґоша та декільки листів дають нам слабе понятє о тім, що тоді діялось на Литві[1]). По словам Длуґоша Зарембу післано до Свитригайла позірно в справі переговорів що до заключеня мира, а тимчасом дано єму друге, тайне порученє, підбурити литовских князїв і боярів, а головно Жиґимонта князя Стародубского, щоб скинули Свитригайла та обрали великим князем тогож Жиґимонта. Король, що знав про приготовлюванє конспірациї на Литві, подавав до відомости Литовцїв через Зарембу, що не робить їх відвічальними перед собою за згадану коспірацию. Заремба вивязавсь добре з даного собі порученя, підбадьорив литовских князїв і боярів, вже й без сего склонних до конспірациї так, що єї вибух наступив ще підчас побуту Заремби на Литві[2]).

Тільки всего у Длуґоша. Хоч і як замотане єго оповіданє, то всеж таки комбінуючи єго з иншими звістками доходимо менше-більше до такої конклюзиї, що на Литві готовилась конспірация, про яку довідавсь Заремба в часї свого побуту на Литві в маю, а в липнї вернув на Литву вже з королївскою санкциєю для сеї конспірациї. Як з одної сторони Поляки раді були, що така конспірация на Литві приготовлялась та підпирали її повагою королївского маєстату, так знов з другої сторони Литовцї, чуючи, що без Поляків ся конспірация ледви чи удалаб ся (про що можна вносити сьміло з дальших подій), очивидно тільки ждали на се, щоб польске правительство подало їм помічну руку.

Насуваєсь притім питанє, чи може власне самі Поляки не вплинули на се, що взагалї така конспірация стала приготовлятись. Здогадують ся, що польске правительство, а зглядно краківский двір міг вести вже від давна аґітацию в тім напрямі через князя Семена Гольшаньского, стрия Ягайлової жінки Соньки. Як звісно, сам Свитригайло називає єго вино-

---

[1]) Характеристично й трафно виражаєсь про се проф. Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 174. »На жаль, закулїсова сторона сеї інтриґи від нас в значній мірі закрита«. На основі даних, які тепер маємо, годї отже про ґенезу литовского перевороту щось певнїйшого сказати.

[2]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 479. »... Et haec quidem erat Zarambae aperta legatio. Verum aliud erat Regis et consiliariorum in missione sua propositum. Solicitare enim missus erat animos Principum et Boyarorum Lithuaniae, et signanter Ducem Sigismundum Starodubsky alias Keystuthowicz....., ne paterentur Ducem Switrigal principare; sed illum prout iam ad id noverat Rex eos conspirasse, nullo metu aut respectu de Rege habito, a sede Magni Ducatus Lith. eiicerent et excluderent, et Ducem Sigism. Star. in eius locum surrogarent; certificatque eos de omni assistentia illis per Regem praestanda.... Itaque Zar. fideliter in his, quae sibi mandata erant procedens, omnium Princ. et Boyar. Lith. animos suapte ad id dudum deflexos, opportune accendit. Non post multos enim dies, Zaramba illic stante, concepta conspiratio contra Ducem Switr. edita est«. Слова про вибух конспірациї в часї побуту Заремби на Литві кажуть вносити, що цїле оповіданє Длуґоша відносить ся до другого посольства Заремби в липнї 1432 р.

вником і справником перевороту на Литві в користь Жиґимонта[1]). Се дуже можливе, хоч і нема нїгде близших вказівок на якусь ширшу аґітацию зі сторони Поляків перед Зарембою[2]). З окруженя Жиґимонта маємо звістку, що участь князїв Семена та Олелька Володимировича в конспірациї була просто довгом їх вдячности зглядом Жиґимонта[3]). Годї одначе не звернути уваги на се, як тихо приготовлялась конспірация, коли Свитригайло до останньої хвилї нїчого не сподївав ся, як і на те, що конспірация обняла всю Литву, коли Свитригайло не міг задержатись в Литві по нападї Жиґимонта на Ошмяни, а втїк аж у Полоцк[4]). Сама аґітация польского правительства не вистарчилаб на се, щоб конспірацию так добре зорґанїзовано. Проте її треба вважати головно дїлом самих Литовцїв, хоч з другої сторони прискорене вибуху й єго конкретні наслїдки треба приписати рішучо попертю зі сторони польского правительства. Оскілько сам Жиґимонт брав участь в приготовлюваній в єго користь конспірациї, годї сказати. Значною ся участь може не була. Одначе з сего, що Заремба мав поручене переговорювати також і з Жиґимонтом можна вносити, що він в конспірацию був втаємничений та що єго ладжено на евентуального наслїдника Свитригайла, колиб конспірация уда-

---

[1]) Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 175; пор. ще Lewicki: Powst. Świdr. с. 147. Проф. Грушевський (с. 447, нот. 1 до с. 176) рішучо противить ся гадцї Лєвіцкого (ibid.), начеб другим провідником конспірациї був епископ Вильна Матвій. В листї Свитригайла до ВМ. з 3/IX 1432 р. згадуєсь »fraudulentus ac perfidus Symeon dux de Olschani, instigator suus (Жиґ.) ad ea mala et instructor«. (Hildebrand: Livl. Urk. VIII. ч. 624, с. 365). Лїтопись Биховця с. 45—6 подає цїкаву звістку, що Ягайло ще в часї вязненя єго Свитригайлом робив заходи около скиненя Свитр. з великокняжої гідности. По сїй звістцї Ягайло нагадав литовским панам умову з 1401 р., додаючи: »razu wam uziaty za hospodara Sobi, brata moieho starszoho (видавець Нарбут справедливо замічає, що тут має бути »stryjecznoho«) Zygimonta, brata rożonoho welikoho kniazia Witolta, y panowe słyszaczy to y żałowali toho welmi«. Очивидно з сею звісткою не можна поважно числитись, хиба треба її вважати відгомоном аґітаций польского правительства на Литві.

[2]) Vapovius: Chronicorum I (рукоп. Бібл. ґр. Бавор.) с. 348 розуміє так Длуґоша (з якого користав), що конспірация була вже, а Литовцї »Nihil tamen mouere ausi sunt: priusque Vladislai Regis mentem per Laurentium Sarembam exploratam habuerunt«. Притім дає Ваповский Зарембі характеристичну назву »hortator« в відношеню до Литовцїв.

[3]) Так можна вносити з листу братияньского війта Райбенїца, який перебував при Жиґимонтї у Вильнї, писаного 2/IX 1432 р. Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1621 і Kotzebue: Switrigail с. 84; лист в реґестї, (у Коц. з хибною датою 28/VIII). Сказано тут, що як кн. Семен Гольш. так і кн. Олелько Володимирович приступили до Жиґ., бо він їм »mechtiglich hat usgeholfen«. Близшого виясненя сего нема нїгде.

[4]) Свитр. пише до ВМ. 3/IX 1432 р. з Полоцка: »nobis... nec quidquam de casu aliquo suspicantibus«. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 636; гл. ще Długosz: Hist. Pol. IV, с. 480. »nullibi in Lithuania subsistere ausus, ubique enim metuebat proditionem, ...sciens quod Lithuanorum animos offensos haberet«.

лась. Доказом сего може служити те, що Литовці без ніякого спротивленя зі своєї сторони таки незадовго »посадили Жиґимонта на Вильні і на Троках«.

Ніч 31. серпня на 1. вересня 1432 р. була початком до поділу великого князївства литовско-руского на дві части, на литовску і на руску. Вправді, як справедливо зауважено, переворот на Литві не був чисто национальний, литовский[1]), то всеж таки від тоді територияльно велике князївство литовско-руске протягом кількох літ не є в дійсности одним, а двома великими князївствами: великим князївством литовским з одної сторони, великим князївством руским з другої сторони.

Місцевість Ошмяни коло Вильна, стала від 31. серпня 1432 р. для Свитригайла фатальною місцевостию. Того дня, ночию, коли Свитригайло не підозріваючи нічого злого, перебував тут з жінкою й двором, напав на него Жиґимонт Кейстутович з своєю дружиною, в якій находились між иншими князь Семен Іванович Гольшаньский, князь Олелько Володимирович, Петраш Монтиґірдович, воєвода Новгородка, Ґаштовт і т. д., захопив все в свої руки, а лише сам Свитригайло втік з невеликою дружиною до Полоцка[2]). Свитригайлови стало ясно, що на Литві нема єму що робити й тому подав ся на Русь. Хоч як сказано, переворот не був чисто национальним литовским, бо по стороні Жиґимонта бачимо й Русинів, а на відворот, прихильниками Свитригайла були й визначні литовскі пани, то всеж таки з поділу території на литовску і руску часть годі не пізнати сего, за ким стояла властива Литва, а за ким литовска Русь. Дня 1-го вересня 1432 р. Свитригайло перестав бути великим князем литовско-руским, а остав лише вел. князем руским, так як Жиґимонт, що мав претенсиї до титулу великого князя литовско-руского, зістав в дійсности лише вел. князем литовским.

---

[1]) Грушевський: Іст. Укр.-Руси. IV, с. 174—5, хоча чужинці характеризують єго яко национальний переворот гл. Bitschin: Fortsetzung zu Peter von Dusburgs Chronik с. 498: »gentis in gentem surrectio«.

[2]) Лист Свитр. до ВМ. з Полоцка 3/IX 1432 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 624; війта братияньского Райбенїца до ВМ. з 2/IX в реґ. у Kotzebue: Switr. с. 84—5 (хибна дата 28/VIII) і Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1621; анонїмна реляция в реґ. у Napiersky: Index I, ч. 1316 і Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1620, також SS. rer. Pruss. III, с. 498; Długosz: Hist. Pol. IV, с. 479—80 (хибна дата 7/IX); Bitschin: Chronik с. 497—8; Тверска літ. с. 489; Литовско-рускі літописи вид. Попова с. 50, Даниловича с. 55, Бѣлокурова с. 70 уважають день 1. вересня днем вступленя Жиґ. на великокняжий лит. стіл. З листу Райбенїца до ВМ. з 28/VIII 1434 р. довідуємось, що Жиґимонт крім жінки, скарбів і цїлого двору, захопив ще у Свитр. під Ошмянами канцелярию і реґалїя (мітру Ґедиміна). Лист друкував в реґ. з паперів Коцебу Narbutt: Dzieje Lit. VII, с. 106 (і нот. 2). До сего листу, головно до дати, не маю довіря, також ся мітра Ґед. підозріла. Що до Свитр. канцеляриї, то в тім нема нічого непевного, бо всї папері Свитр. дійсно були в руках Жиґимонта (Długosz: Hist. Pol. IV, с. 482) і власне тою дорогою могли єму дістатись.

»Литва посадиша великаго князя Жидимонта Кестоутевича на великое княженье на Вилни и на Троцехъ месяця сентября а день. И прииде Швитригаило на Полтескъ и на Смоленескъ и князи Роустии и бояре посадиша князя Швитригаила на великое княженье Роуское«[1]).

Вірнійше не можна булоб схарактеризувати сего поділу, як се зробив сучасний літописець. І справді, хоч Жиґимонт та Свитригайло в грамотах пишуть ся великими князями литовско-рускими, то сей титул прислугував їм обом лише по половині менш-більш до початку 1436 р., відколи Жиґимонт стає вже дійсно великим князем литовско-руским, сполучуючи під своєю рукою постепенно обі части великого князівства, литовску і руску.

Почавши з 1-го вересня 1432 р. піддавалось Жиґимонтови на Литві одно місто по другім: Вильно, Троки, Городно, Ковно і ин.; здобуто також Берестє[2]). Але паном Литви Жиґимонт не був ще на кождий спосіб. Міста треба було собі доперва позискувати обітницями. Троки заняв Жиґимонт, як кажуть, лише в сей спосіб, що перетягнув на свою сторону троцкого старосту, пообіцявши єму зробити єго також начальником Вильна[3]). Вильно, хоч і піддалось Жиґимонтови, то всеж таки поміж єго мешканцями було досить сторонників Свитригайла[4]). Очивидно, що треба було собі їх чимсь позискати, в першій мірі надаванєм чи відновлюванєм давних мійских привілеїв.

Зараз в першім місяці свого панованя видав Жиґимонт для виленьских міщан два привілеї, що мають для нас із ріжних зглядів незвичайну вартість. Перший привілей дотикає наданя виленьским міщанам маґдербурского права. Дня 22. вересня 1432 р. видано з великокняжої канцеляриї латиньску грамоту сего привілею, 27. вересня такуж саму руску

---

[1]) Лит. літ. вид. Попова с. 50., подібно Тверска літ. с. 489 »Жигимонть... сѣлъ на Вилнѣ и въ Троцѣхъ«. Що до термінів лит.-рус. літописи »посадити«, в пруских актах »ufwerfen« гл. Б. Барвіньский: До справи проголошеня Витовта литовским королем 1398 р. (»Руслан« 1905, ч. 79 науковий фейлєтон).

[2]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 480. »Dux vero Sig. omnia castra Lith., videlicet Vilnam, Trokky, Grodno, in suam redegit potestatem«. Анонїмна реляция в SS. rer. Pruss. III, c. 498. »dy huwser Wille, Tracken, Garten, Kauwen unde etliche meh sich czu handts goben, unde de Rewschen Brisk dorczu hatten gewonnen«; також Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1620; лист Райбенїца з 2/IX 1432 рег. у Kotzebue: Switr. c. 84–5 і Danił. II, ч. 1621.

[3]) Про се подає відомість Райбенїц в листї до ВМ. з 2/IX 1432 у Kotzebue: Switr. c. 85 і Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1621.

[4]) Свитр. до ВМ. в листї з 3/IX 1432 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 624, c. 366: »quidem Wilnenses nobis referentes, quomodo utrumque castrum Wilnense pro nobis teneant fideles nostri et animosi«.

грамоту[1]). Сей привілей був властиво відновленєм привілею, наданого Вильнянам Ягайлом 22. марця 1387 р.[2]), але впроваджував деякі новости, яких не було в привілею Ягайла. Підчас коли привілеєм Ягайла надано маґдебурске право загально виленьским міщанам, в Жиґимонтовім привілею виразно сказано, що се право дано »всїм виленьским міщанам, як римскої так і руской віри«[3]). Що до самого права, то надано єго Вильнянам з всїми пунктами і артикулами, які заховувано в Кракові. Другий привілей, наданий Жиґимонтом »виленьским міщанам, Ляхам і Русинам« 23. вересня 1432 р., дотикав свобідної торговлї в цїлім великім литовско-рускім князївстві[4]). Очивидно тут не треба думати, що сей привілей надано виключно самим міщанам Полякам і Русинам, а взагалї всїм виленьским міщанам, зпоміж яких ще виріжнено в привілею специяльно Поляків і Русинів. На се вказують дальші слова привілею: »А протож штобы есте на всихъ виленских мѣстичох мыта

---

[1]) З ориґіналів друкував найперше Dubiński: Zbiór praw y przywileiów Wilna c. 2—3 і 3—5; руский документ поданий тут латиньскими буквами. Вдруге видруковано сї грамоти в Собраніе древнихъ грамотъ и актовъ городовъ: Вильны, Ковна, Трокъ I, ч. 3 і 4 (руска грамота рускими буквами). На рускій грамотї поданий »індикт 11«, що відповідає 1433 р., а не 1432 (для сего року інд. 10). Але тут очивидно індикт 11 подано після вересневого року 1433, а задержано в означеню року 1432 р. Що зі згляду на індикт не можна відносити сеї грамоти до 1433 р., на се вказує та обставина, що двох сьвідків, підписаних на тій грамотї, а іменно Явна і Румбольда страчено вже в першій половинї листопада 1432 р. (пор. лист МЛ. до ВМ. з 7/XI 1432. у Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 636), отже 1433 р. они вже не могли підписати сеї грамоти. Реґеста обох грамот в Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1626.

[2]) Dubiński: Zbiór przyw. Wilna c. 1—2; Собраніе грам. Вильны I, ч. 1. В привілею Жиґ. сказано »Jus Theutonicum quod Magdeburgense dicitur denuo damus«. Mosbach: Początki Unii Lub. c. 31 пише, що Жиґ. »nadaniem magdeburyi Trokom 27. września, stolicę swoją wyniósł na miasto europejskie«. З сеї дати привілею Жиґ. для Трок не знаємо, лиш для Вильна і то відновленє привілею Ягайла. Прочі слова Мосбаха дуже пересадні.

[3]) Цитую після Собр. грам. Вильны I, ч. 3, с. 2 »tam Fidei Catholicae Cultoribus quam etiam Ruthenis«; ч. 4, с. 4—5 »всимъ мѣстичом виленским нашое вѣры римское и руским што суть руское вѣры и всему посполству мѣста виленского...«

[4]) Dubiński: Zbiór przyw. Wilna c. 5 (лат. буквами); Собр. грам. Вильны I, ч. 2 (рус. букв.) Індикт 11, як в попереднім прив. »пожаловали есмо виленскихъ мѣстичовъ ляховъ и руси«. Kraszewski: Wilno I, c. 139 справедливо мабуть догадуєсь, що сей привілей є здаєть ся повторенєм Витовтового привілею, який загинув. Про те догадуватись можна, по думцї Краш., зі змісту сего привілею Жиґимонта. Виписую тут реченє, яке на таку гадку може навести: »што имъ мыта недавати по всей нашои земли какъ издавна не давали«. На се вказувалиб рівнож міста й землї, перечислені в Жиґим. привілею, а які не були ще в єго посїданю в часї, коли він видав сей прив. Мабуть так стояло в Витовтовім прив., що й тут повторено.

не имали...« Виленьскі міщани, між ними також міщани Поляки й Русини не мали платити ніяких мит в цілім вел. князївстві лит.-рускім, а головно в Луцку, Києві[1]), на Поділю, в Смоленьску, Берестю, Новгородку, Миньску, Ковні і т. д.

Як сказано висше, сї два привілеї Жиґимонта виленьским міщанам мають для нас велику вартість із ріжних зглядів. Передовсїм треба звернути увагу на се, що се перші грамоти Жиґимонта, а крім сего на те, що хоть Жиґимонт не був паном не то що цїлого вел. князївства лит.-рус., але навіть самої Литви, підписуєсь повним титулом: »Dei gratia Magnus Dux Lithvaniae, Russiaeque etc.«[2]), »божїею млстью великий кнзь литовский, жомойтский, руский и иныхъ«[3]). Отже Жиґимонт відразу зазначив виразно свої претенсиї до цїлого великого князївства та не звертав уваги на те, що руска часть великого князївства була в руках Свитригайла. Цїкава тут ще й та обставина, що Жиґимонт зазначив крім сего в своїм привілею давні претенсиї Литви до Поділя[4]). Але що найважнїйше тут в тих привілеях, то се, що Жиґимонт оказуєсь прихильним до Русинів. Русь литовска стояла за Свитригайлом, на самій Литві мав Свитригайло досить своїх прихильників, як бачили ми й в самім Вильнї. З привілеїв Жиґимонта довідуємось, що мусїло бути там досить міщан Русинів, які мабуть чи не були сторонниками Свитригайла. Тож власне в інтересї Жиґимонта лежало, позискати їх собі чим небудь. Пробу позискуваня Русинів в вел. князївстві лит.-рускім видаванєм в їх користь привілеїв, розпочав Жиґимонт на вступі свого князюваня від виленьских Русинів. Се власне, що в обох згаданих привілеях поміж вил. міщанами вичислено специяльно ще міщан Русинів, могло мати свою певну цїль. Чи ся прихильність і щедрість Жиґимонта в відношеню до Русинів походила з переконаня, чи з інтересу, менша о те. Досить, що як в самім початку свого панованя оказавсь Жиґимонт прихильним до Русинів, таким остав до кінця, хоч єго в історичній лїтературі все ще характеризують хибно яко ворога Русинів і православя. Оскілько сей погляд хибний, будемо ще нераз мали нагоду пізнати.

---

[1]) У Дубіньского чи через зле відчитанє, чи через друкарску похибку в місцї, де стоїть »в киеве«, подано »w Kownie«, а в місцї, де стоїть »в ковне«, подано »w Korone«, що Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1624, подаючи реґесту сего документу, взяв яко доказ против автентичности привілею (гл. ноту).

[2]) Собр. грам. Вильны I, с. 2.

[3]) ibid. с. 4.

[4]) Данилович уважає се також доказом неавтентичности грамоти. Але не звертає уваги на се, що то дїялось 23/IX 1432, коли ще Жиґимонт міг мати претенсиї до Поділя, якого зрік ся в користь Польщі доперва 15/X 1432. Инші уваги Даниловича що до неавтентичности сего привілею з 23/IX не мають найменшої стійности.

2.

Городеньска унїя й тайні пересправи з Орденами.

Жиґимонт а Ордени перед Городеньскою унїєю. — Городеньска унїя. — Інтронїзация й інвестиция Жиґимонта. — Справа рівноуправненя Русинів на Литві 1432 р. — Луцка справа 1432 р. — Жиґимонт а Ордени по Городеньскій унїї. — Нова конспірация на Литві й кириненє Хрестоносцїв на Жмуди. — Погром Свитригайла під Ошмянами. — Посольство до папи.

Не можна нїяк сему заперечити, що на Литві довершено щасливо перевороту тільки завдяки попертю зі сторони Поляків. Без сумнїву відчував се й сам Жиґимонт (в якого користь сего перевороту довершено) та відразу мусїв погодитись з сею гадкою, що коли хоче удержатись в посїданю великокняжої гідности, мусить передівсїм постаратись о признанє собі єї в Польщі. Литовска конспірация й доконаний переворот застали Жиґимонта вже яко зрілого й полїтично вишколеного чоловіка. До сего причинив ся в високій мірі єго власний досьвід, якого набравсь він в часї довголїтнього панованя свого брата Витовта та протягом недовгого вправдї, але богатого в подїї панованя Свитригайла. Не треба одначе забувати й на те, що Жиґимонт перебув у Витовта добру полїтичну школу, якої вплив так сильно даєсь відчувати протягом єго цїлого панованя. Історичні подїї сьвідчили дотепер про те, що злука Литви з Польщею дала першій полїтичну силу та що сю злуку зірвати було що найменше річию дуже трудною. Але як Витовт так і Свитригайло не вагались остаточно пробувати зірваня сеї злуки, хоч з другої сторони до якогось часу старались тільки о запевненє Литві державно-правного становища супроти що раз то сильнїйших польских впливів. Щоб одначе се державно-правне становище великого литовско-руского князївства в нїчім не було нарушене, не бачили як Витовт так і Свитригайло иншої ради, як шукати опертя за границями Литви і Польщі, а головно у давних ворогів Литви, але пізнїйше при кождій нагодї добрих союзників, Хрестоносцїв. Жиґимонт бачив рівнож, як трудно стало зірвати злуку Литви з Польщею, чого недавно що довів упадок »коронацийного пляну« Витовта й сьвіжий переворот на Литві, яко кара на Свитригайла за єго сепаратистичні стремлїня. Але що, як сказано, образував ся він полїтично в школї Витовта, мусїв очивидно підпасти єго впливам та стати континуатором Витовтової полїтики, то є, доти, доки не почує сил до подібних сепаратистичних стремлїнь, держати з конечности з Польщею, з другоїж сторони таки сейчас постаратись о противвагу й в сей спосіб

стреміти до постепенної еманципациї Литви зпід польских впливів. Коли отже вже на вступі ходить о схарактеризоване політики Жиґимонта яко великого князя супроти Польщі, то по моїй думці для неї не можна найти иншої й відповіднїйшої назви, як »дволична політика« (сю дволичну політику, як дальше побачимо, стосував Жиґ. взагалї до всїх своїх союзників після потреби). Зривати з Польщею відразу годї було й думати, але Жиґимонт таки сейчас станув на становищі Витовта, що в Польщі виключно опертя для Литви не належить шукати. Тож не з хвилею остаточного зломаня сили Свитригайла під Вилькомиром 1. вересня 1435 проявляєсь дволичність у полїтицї Жиґимонта супроти Польщі, а таки сейчас з єго вступленєм на великокняжий стіл[1]), зміняючись під впливом обставин під кінець єго пановання (як се було й з Витовтовою полїтикою) в яркі сепаратистичні стремлїня.

Зараз після Ошмяньскої ночі вислав Жиґимонт до короля Ягайла свого гонця Івана Немировича з вісткою про доконаний переворот. Невдовзї прибуло до Ягайла, який перебував під той час в Люблинї, властиве посольство від Жиґимонта з просьбою о затверджене великокняжого титулу[2]). Се був перший обовязок Жиґимонта, до якого він супроти Польщі рад не рад мусїв почуватись.

Рівночасно одначе звертає Жиґимонт свій погляд на Хрестоносцїв і таки тодї, як слав посольство до Польщі, післав він також потайно свого посла до ВМ. Павла Русдорфа, заручаючи, що хоче придержуватись записий, уложених між Литвою та Орденами, ба що більше, він обіцював, що згодить ся на догіднїйші услівя для Ордену, чим єго попередник Свитригайло, як тільки сего захоче ВМ. Попри те не забув Жиґимонт вдарити в католицку струну і крім заручувань о своїй льояльности зглядом ВМ. слав також доноси й очерненя на Свитригайла, представляючи єго, коли вже не яко явного схизматика, то бодай яко чоловіка,

---

[1]) Не розумію, як супроти ріжних ярких фактів нельояльности Жиґимонта зглядом Польщі можна було єму дати назву »przyjaciel związku Litwy z Polską« (Encyklopedya Macierzy Polskiej II, c. 1029 sub voce), або писати, що »Zygmunt stał się z zasady i z potrzeby gorącym stronnikiem Polski«. (Bartoszewicz в Encyklop. Powsz. XXVIII, c. 830). Поминувши се, що одно виключає друге, то на се, що »z potrzeby« був він сторонником Польщі, доказів аж надто; але щоб ним був »z zasady«, на се нема нї одного доказу! [пор. ще статю Бартошевича ibid. c. 842. де він пише, що Жиґ. »sojuszu z Polską święcie przestrzegał« (sic!)]. Справедливі уваги в тім зглядї гл. Lewicki: Przymierze Zygm. c. 294 i Powst. Świdr. c. 158.

[2]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 480. Що до гонця, то після Длуґ. Ягайло »celeri nuntio Johanne Nyemirowicz certificatus de Ducis Sw. expulsione«. Lewicki: Powst. Świdr. c. 151 думає, що єго вислав Заремба; але менї видаєсь правдоподібнїйшим, що Жиґимонт, бо Зар. бувби прецї когось зі своїх людий (яких безперечно мусїв мати при собі) післав до Ягайла.

що через свою прихильність до схизматиків і їх віри наніс незвичайні шкоди католицизмови в великім лит.-рускім князївстві[1]). Ожидаючи відповіди ВМ., Жиґимонт впливав міжтим на пруского аґента Райбенїца, що ще перед вибухом конспірациї перебував на Литві, а тепер був при нїм. Очивидно єму удалось сего аґента переконати й позискати для себе, чого доказом лист Райбенїца до ВМ. з 2. вересня 1432 р., в якім він не находить слів на представленє льояльности Жиґимонта зглядом Хрестоносцїв. »Я не можу нїчого більше сказати«, писав він, »як тільки те, що коли давний великий князь був охочий до злуки й записий, то сей до них ще більше охочий«. Жиґимонт, писав він дальше, хоче зїхатись в тій справі з ВМ. десь в якійсь місцевости, пр. в Мемель. Та одна річ вдарила Райбенїца й він супроти приязних запевнень Жиґимонта о своїй льояльности зглядом Ордену не міг собі сего нїяк розтолкувати, що Жиґимонт рівночасно післав послів до польского короля[2]).

Литовский переворот був безперечно великою несподїванкою для ВМ. й очивидно заскочив єго неприготованого так, що він в першій хвилї не знав, що дїяти. Приязне посольство Жиґимонта, реляциї о єго льояльности зглядом Хрестоносцїв не могли склонити ВМ. до якогось рішучого кроку та до отвертої відповіди Жиґимонтови. Не малий вплив на се мусїло мати донесенє Райбенїца про рівночасні переговори Жиґимонта з Поляками. ВМ. займає на разї становище вижидаюче й шле на Литву до Жиґимонта комтура з Меве, Людвика Лянзе, щоб він розслїдив, як стоять справи на Литві, розумієсь, щоб опісля відповідно до них застосуватись[3]). Жиґимонт, бачучи, що ВМ. на єго приязні запевненя відповів посольством, почав пробувати щастя й у лївоньского Ордену. Через Лянзого старавсь він приєднати собі МЛ. Ціссе Рутенберґа й висилав крім сего свого посла з листами до лївоньских прецепторів, а як довідуємось, то й до епископів[4]), що цїкаве для нас яко почин єго пізнїйших зносин з рижским архіепископом.

---

[1]) До сих зносин Жиґ. з Орд. гл. анонїмні пруські реляциї з 1432 р. в SS. rer. Pruss. III, с. 498. Жиґ. переказував через посла й писав »das her den bund, der gemacht were mit seyme vorfare an allen seynen puncten welde halden, unde welde den och noch kreftiger vorschreyben unde machen noch des homeisters behagen«. Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1620, с. 138; реґ. листу Райбенїца до ВМ. з 2/IX 1432. Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1621 і Kotzebue: Switr. с. 85. В сїм листї сказано, що вістий до очернюваня Свитр. засягнув Жиґ. у своїх воєводів та старостів, які самі єму про те оповідали; пор. ще лист Лянзого до МЛ. з 26/IX Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 630.

[2]) Лист Райбенїца до ВМ., 2/IX 1432 реґ. в Kotzebue: Switr. с. 85 і Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1621. »was er (Жиґ.) damit meynt, können wir nicht wissen«.

[3]) Про посольство Лянзого анон. рел. SS. rer. Pruss. III, с. 498, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1620, с. 138; лист Лянзого до ВМ. 26/IX 1432 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 630; Długosz: Hist. Pol. IV, с. 480.

[4]) Лист Лянзого з 26/IX 1432 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 630.

Тимчасом на своє посольство до польского короля дістав Жиґимонт, як можна було згори припускати, прихильну відповідь[1]). На Литву, в часї побуту Лянзого, прибуло польске посольство, яке установило на день 6. жовтня зїзд в Городнї. Крім Жиґимонта мав тут прибути ще польский король, а до нарад над заключенєм мира мав бути допущений також відпоручник пруского Ордену, Лянзе[2]). Жиґимонтови й литовским пралатам і боярам залежало дуже на тім з огляду на се, що оно малоб великий вплив на загал, щоб на Литву прибув король особисто й сам доконав потвердженя нововибраного великого князя. Жиґимонт вже приладивсь на принятє короля, але в останній хвилї плян змінено й постановлено, щоб король особисто не їхав. Очивидно зміна ся не вийшла від самого короля, а від єго ради. Чи була в тім яка глубша причина, щоб король на Литву не їхав, чи тільки зроблено се з огляду на безпеченьство королївскої особи, яка могла бути нараженою після недавного перевороту, не знати, досить, що слова Длугоша, що до королївскої подорожі на Литву не допущено »із ріжних зглядів« дають богато до думаня. Мабуть королївскій радї ходило найбільше о те, щоб цїлу справу взяти в свої руки, а відсунути від неї короля[3]). В своїм заступстві вислав король на Литву сїмох членів своєї »найвисшої ради«: Збіґнєва Олєснїцкого, краківского епископа, воєводів: Яна з Лїхіна, берестейского і Яранда з Ґрабів, влоцлавского, підканцлєра Володислава Опоровского, сєрадзкого каштеляна Ляврентия Зарембу, Спитка з Тарнова й жарнівского каштеляна Прибислава Дзїка, даючи їм осібним актом 30. вересня 1432 р. незвичайно широку повновласть[4]). Головно мали они іменем

---

[1]) Вправдї Długosz: Hist. Pol. IV, c. 480 представляє цїлу річ так, якби се була для Поляків незнати яка несподїванка: »vocatis baronibus et Praelatis propinquis, deliberat (Ягайло), quid circa eventum huiusmodi novitatis agendum esset«.

[2]) Прускі реляциї в SS. rer. Pruss. III, c. 498 і Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1620.

[3]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 481. Характеристичні слова про Жиґ. й лит. пралатів і боярів »summopere id (прибутя Ягайла) precabantur«. Про зміну первісного пляну королївскої подорожі на Литву пише Длуґош: »Sed tandem sanius consilium ex multiplici respectu transitum Regis in Lith. prohibuit, solidius et efficacius singula agi et gubernari existimans per consiliarios, quam per Regem«. От мабуть властива причина! Проче вже на дальшім плянї: »Sed nec tutum videbatur, in mutatione tam subita Lith. personam Regis exponere periculis, quae verisimiliter possent provenire«.

[4]) Ся повновласть друкована в Cod. ep. s. XV. II, ч. 206. »suppremi nostri consilii consiliarios... personam nostram regiam representantes, pleno mandato et omnimoda potestate suffultos«. Згадка Długosz: Hist. Pol. IV, c. 481 »dato eis ad omnia pleno mandato«.

короля »інтронїзувати й інвестиувати« нового великого князя[1]) та відновити взаїмні записи поміж Литвою а Польщею.

Наради в Городнї, які розпочались в умовлений день 6. жовтня, потягнулись до 15. жовтня й закінчились торжественною інституциєю й інвестициєю Жиґимонта на великокняжім столї, якої в імени короля доконав краківский епископ Олєснїцкий, вручивши Жиґимонтови яко символ влади меч[2]). Жиґимонт яко великий князь виставив 15. жовтня 1432 р. грамоту, якою заключав унїю поміж вел. князївством Литовско-руским а Польщею. В основу сеї грамоти покладено Витовтову грамоту з 18/I 1401 р. Хоч услівя були для Жиґимонта дуже понижаючі[3]), то одначе в теперішній хвилї немав Жиґимонт иншого вибору. В своїй грамотї признавав він, що велике князївство Литовско-руске дістав від короля Ягайла, яко найвисшого князя Литви, тільки до кінця свого житя; обіцював за се королеви й єго наслїдникам давати військову підмогу і не жадати нїякої нагороди за сю поміч, крім живности для людий і паші для коний[4]); вел. князївство Лит.-руске має по смерти Жиґимонта вернути до короля, єго наслїдників і польскої Корони; тільки батьківщина Кейстутовичів, Троки, має дістатись єго синови Михайлови або иншим будучим синам, одначе по їх безпотомній смерти рівнож і она має дістатись королеви

---

[1]) Cod. ep. s. XV. II, ч. 206. »...dominum ducem Sigismundum magnum ducem L. et R. eligendi, sive de voluntate nostra electum in eius electionem sollempniter et expresse consenciendi, ipsumque ad possessionem dominiorum magni ducatus predicti intronizandi et investiendi, ac eum magnum ducem constituendi et faciendi«.

[2]) Про зїзд і наради в Городнї пруські реляциї SS. rer. Pruss. III, ч. 498; Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1620 і 1621; Voigt: Gesch. Pr. VII, c. 600; Długosz: Hist. Pol. IV, c. 481—2. Жиґимонт »per Sbigneum ep. Crac. per traditionem gladii, vice et nomine Wlad. Regis et Regni Pol., de Ducatu Magno Lit. est institutus et investitus«.

[3]) Се з натиском підносить Schiemann: Russland, Polen u. Livland I, c. 552

[4]) Се услівє в актї з 15/X 1432 (повторене 1433 і 1434 р. App. I, ч. 1, 3 і 4) так стилїзоване, що єго можна віднести до згаданої тамже присяжної грамоти Жиґ. з 1386 р. »Nos quoque et successores nostri non debebimus (в инших »debemus«) dominum Regem et suos successores racione huiusmodi subsidii pro quibuscumque dampnis admonere, exceptis victualibus et equorum pabulis necessariis et opportunis«. Такого услівя не могло бути в прис. грам. Жиґ. 1386 р. тому, що він тодї був ще молодцем, немав нїякої дїльницї, а впрочім сего важного услівя нема нї в однїй иншій прис. грам. лит.-рус. князїв, ба й самого Витовта. Коли дати протинку по слові »opportunis«, то слїдуючі слова »demum, quia« вказують ясно, що згадане услівє належить до 1432 р. На віддїльність сего услівя від змісту присяжної грамоти вказують рівнож слова »Nos quoque«. Впрочім сего доказує грамота Ягайла з 3/I 1433 р. (Rzyszczewski et Muczkowski: Cod. dip. Pol. I, ч. 175, c. 308), в якій Ягайло до виповненя сего услівя зі своєї сторони зобовязуєсь. Daniłowicz: Skarbiec I, c. 259 хибно проте уважає се услівє частю прис. грамоти Жиґ. з 1386 р.

і т. д.; в часї, коли Жиґимонтові потомки будуть мали Троки в своїх руках, мають повинуватись королеви і єго наслїдникам, а також вел. князеви, вибраному обома сторонами, польскою й литовскою[1]). Поділє, до якого ще недавно зазначив був Жиґимонт претенсиї Литви, має належати раз на все до Польщі[2]), так само Олесько, Ратно, Ветли й Лопатин; одначе Луцк, Володимир і инші міста Волинї має дістати в доживотє Жиґимонт, але під услівєм, що буде їх роздавати тільки таким людям, які зложать присягу, що по єго смерти звернуть сї міста королеви, єго наслїдникам і Коронї; зобовязавсь помагати королеви проти Хрестоносцям з Прус і Лївонїї та уневажнював свій підпис як і підписи князїв і боярів лит., покладені на записях Свитригайла зі згаданими Орденами, котрі то підписи (по словам Жиґимонта) виміг на них Свитригайло; вкінцї прирікав не старатись нїколи з чиєїсь намови о королївску корону, против волї й без згоди короля, єго наслїдників і польскої Корони.

З лит.-руских князїв підписали сю грамоту тільки Олелько й Іван Володимировичі, Семен Іванович Гольшаньский та Федор Корибутович; впрочім поклали свої підписи тільки епископи: виленьский Матвій і луцкий Андрій і 16 визначних литовских боярів[3]).

Крім сеї грамоти маємо ще одну грамоту Жиґимонта з 15/X 1432 р., якою він зрікаєсь Городла на річ Польщі[4]). Дня 18. жовтня 1432 р. виставив син Жиґимонта, Михайло, у Вильнї осібну грамоту, котрою прирікав додержати условій, які в грамотї з 15/X відносились до него[5]). Король Ягайло зі своєї сторони виставив 3. сїчня 1433 р. грамоту для Жиґимонта, де повтаряючи від себе всї услівя Жиґимонтової грамоти, зобовязавсь помагати Жиґимонтови против Свитригайлови[6]).

На відїзднім вручив ще Жиґимонт польским послам записи поміж ВМ. а Свитригайлом, які в високій мірі компромітували останнього[7]).

---

[1]) До річі буде зауважити, що невірно подає Lewicki: Powst. Świdr. c. 329, нот. 63, начеб то у всїх виданях грамоти з 15/X 1432 р. були слова (як у Длуґоша) »seu duces magni, per utramque partem eligendi«, підчас коли в ориґіналї є »seu duci magno... eligendo«. Видно не заглянув Лєв. до Turgenev: Suppl. ч. 217, де є сї останнї слова на основі ориґіналу.

[2]) Stadnicki: Synowie Gedymina c. 205 підносить з натиском, що »Było to pierwsze uroczyste zeznanie praw korony do Podola«.

[3]) Грамоту сю друкую наново з ориґіналу App. I, ч. 1.

[4]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 486—7. Lewicki: Powst. Świdr. c. 154 здогадуєсь, що таких грамот мусїло бути ще більше для инших територий.

[5]) Грамоту Михайла подаю з ориґіналу App. I, ч. 2.

[6]) Rzyszczewski et Muczkowski: Cod. dipl. Pol. I, ч. 175.

[7]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 482: »illis inscriptiones Magistri et Ordinis Prussiae, quibus cum Duce Switr. foedera contra Regem et Regnum Pol. inita continebantur, originaliter tradit«; пор. ще лист Райбенїца (дата мабуть хибна 28/VIII 1434) Narbutt: Dzieje Lit. VII, c. 106.

В боротьбі Жигимонта зі Свитригайлом станула ціла Русь по стороні сего останнього. Руску часть великого князївства треба було здобувати оружно, що представляло само собою немалі трудности. Щоб їх лекше побороти, виринула в часї Городеньского зїзду справа рівноуправненя литовских Русинів з католиками, через що мабуть роблено собі надію підірвати силу Свитригайла на Руси. Хоч ся справа вже нераз була порушена в історичній лїтературі новійшими часами, ба навіть стала предметом осібної студиї, досї властиво стоїть она, на чім стояла, бо поки що рішучого нїчого в тій справі не можна сказати[1]).

Дня 15. жовтня 1432 р. виставили королївскі повновластники в Городнї грамоту, датуючи її зі Львова, то є після місця побуту короля, котрою іменем короля надавали деякі права і привілеї, які вже мали католики на Литві ще з часів Городельскої унїї 1413 р., також литовским Русинам[2]). В грамотї помістили они одначе клявзулю, що на разї привішують свої власні печатки аж до хвилї привішеня маєстатичної королївскої печатки. Досї одначе такої грамоти, до якої булаб привішена королївска печатка, не маємо[3]). З тої причини що до справи рівноуправненя Русинів 1432 р. панують в новій історіографії найріжнороднїйші погляди, цїлковито собі суперечні. Сї погляди можна подїлити на три роди: 1. підносить сю справу до незвичайного значіня; 2. противно, зводить значінє сеї справи »ad minimum«; 3. займає середину.

Репрезентантом першого погляду є пок. проф. Левіцкий, який справу рівноуправненя Русинів на Литві 1432 р. представив в незвичайно ентузиястичний спосіб і очивидно притім дуже промахнувсь. Підносячи, що се був крок, на який в тих часах ледви чи бувби здобув ся який католик, є тої гадки, що король без сумнїву привісив до грамоти, виданої в сїй справі, свою маєстатичну печатку[4]). Репрезентант другого погляду, Д-р Чермак, який знов промахнувсь під иншим зглядом, є противно тої гадки, що Ягайло нїколи сего привілею з власною печаткою не видав, що факт сего мнимого рівноуправненя Русинів 1432 р. треба вичеркнути цїлковито з історії 1432 р., що позаяк 1432 р. не прийшло до рівноуправненя, проте сей факт не вяжесь з іменем Ягайла. Крім сего уважає можливим, що жаданє рівноуправненя вийшло від Жигимонта, на що не хотїли польскі відпоручники власновільно згодитись[5]). Для третого погляду

---

[1]) Я в сїй справі мушу проте ограничитись виключно поданєм результатів дотеперішних дослїдів.

[2]) Ся грамота з 2-ох копій в теках Нарушевича друкована в Cod. ep. s. XV. III, Дод. ч. 17. пор. тамже ноту на с. 524.

[3]) Оригінал сеї грам. є в архіві кн. Радивилів в Несвижі. гл. Ptaszycki: Gdzie się przechowywały i przechowują obecnie akta unii Litwy z Polską? (Kwart. hist. 1902, c. 590).

[4]) Lewicki: Powst. Świdr. c. 155—6.

[5]) Czermak: Sprawa równouprawnienia schizm. c. 16, 21, 26, 55 i 56.

є двох репрезентантів, які, хоч і ріжнять ся між собою, то всеж таки в їх поглядах є більше рациї, чим в обох попередних. Проф. Грушевський думає, що як поминенє релїґійної ріжниці в згаданій грамоті так кінцева клявзуля могуть вказувати на те, що сю грамоту укладано навмисне так, аби її, коли осягне свій хвилевий вплив, можна було назад взяти, або, що може її видали королївскі відпоручники під натиском правительственних кругів на Литві, против власної волї й охоти і тому лишили фірточку королеви для уневажненя сеї грамоти. Притім одначе не бачить проф. Грушевський причини казати катеґорично, що грамоти не затвердив Ягайло[1]). Д-р Прохаска думає, що брак печатки короля, або обітниця пізнїйшого єї привішеня не доказують тимчасового значіня чи неважности сеї грамоти, бо привішено до неї печатки сїмох достойників коронних. Проте факт рівноуправненя Русинів 1432 р. був, до пізнїйшого рівноуправненя положив отже основи Ягайло, а причина незатвердженя згаданої грамоти лежала в ще достаточно невияснених подїях 1432 і 1433 р. [2]).

В звязку з Городеньскою унїєю та справою рівноуправненя Русинів на Литві стоїть Луцка справа 1432 р. Грамотою з 15/X 1432 застеріг собі Жиґимонт у польского короля відданє в доживотє Луцка, Володимира й т. д. Тимчасом справа взяла инший оборот. В жовтнї сего року перебував Ягайло у Львові. Тут явились у него відпоручники мешканців Луцкої землї з заявою, що они піддають ся Польщі. За се виставив Ягайло для них 30. жовтня 1432 р. осібну грамоту[3]), якою надавав їм такі самі права, які мали мешканцї Польщі. Специяльну опіку обіцював король православним для їх церков і обряду. Але найважнїйше в сїй грамотї те, що король обіцював нїколи не відлучувати Луцкої землї від Польщі й нікому иншому чужому не давати її в державу. Се останнє очивидно стояло в найяркійшій суперечности з відповідним артикулом Городеньскої унїї. Король поступив собі проте нельояльно зглядом Жиґимонта, тим більше, що про згаданий пункт Городеньскої унїї він мусїв знати, бо

---

[1]) Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 180; рецензия на студию Чермака в Записках Наук. тов. ім. Шевч. LIII, бібліоґр. с. 19. В тій справі можуть мати своє значінє слова в Długosz: Hist. Pol. IV, с. 481: »...consilium ...solidius et efficacius singula agi et gubernari existimans per consiliarios, quam per Regem«. Коли королївскі відпоручники виставили грамоту в тій цїли, щоб її опісля уневажнити, то справдї недопущенє до королївскої подорожі на Литву могло мати певну цїль з гори уложену.

[2]) Рецензия на студию Черм. в Kwart. hist. 1903, с. 645—6. До сеї справи треба порівнати ще Małecki: Znaczenie Unii horodelskiej (Kwar. hist. 1898, особливо с. 758—62), Piekosiński: W sprawie średn. heraldyki lit.-rus. (Odpowiedź Jabłonowskiemu. Kwart. hist. 1898, с. 559—60) і єгож: O źródłach heraldyki ruskiej с. 195.

[3]) Cod. ep. s. XV. I, 1. ч. 72.

привілей для Луцкої землї підписало й трех відпоручників Ягайла, які вернули з Городна, а ті розуміесь мусїли вже королеви здати справу з сего, що зроблено в Городнї. Одначе ся нельояльність польского короля зглядом Жиґимонта зовсїм оправдана з огляду на дволичну полїтику сего останнього зглядом Польщі. Про се мусїли знати Поляки й нельояльностю відплачувалась за нельояльність[1]). Тут одначе треба замітити, що підчас коли яко перший примір нельояльности Польщі зглядом Жиґимонта можна вказати доперва грамоту для Луцкої землї, то противно що до Жиґимонта має ся річ так, що він був нельояльним відразу, про що висше мав я нагоду говорити.

Завернїм ще до хвилї Городеньскої унїї, яка має велике значінє з огляду на становище Жиґимонта супроти Поляків і єго відносини до Хрестоносцїв. В горі я згадував, що з конечности Жиґимонт мусїв тримати з Поляками. Наслїдком сеї конечности була власне Городеньска унїя. Але бажанєм Жиґимонта було, мати по своїй сторонї Хрестоносцїв, помимо сего, що союз з Поляками виключав таку можливість. Та з другої сторони, злука Жиґимонта з Поляками наповняла Хрестоносцїв недовірєм до него, чого доказом згаданий лист Райбенїца до ВМ., як і те, що ВМ. не дав рішучої відповіди Жиґимонтови, а поручив свому послови Лянзому розслїдити перше стан річі на Литві. Ще тодї, коли до Жиґимонта прибуло посольство польского короля, щоб умовити зїзд в Городнї, зроблено надію відпоручникови ВМ., що й він буде міг взяти участь в тім зїздї, якого цїлию мало бути заключенє мира[2]). Мати самого Жиґимонта по своїй сторонї, не було для Ордену нїякого хісна, для сего не варта булоб покидати Свитригайла. Допустити до злуки Жиґимонта з Польщею, без участи Ордену, було для останнього незвичайно небезпечним. Одиноким виходом для Ордену, коли не удасть ся погодити Жиґимонта зі Свитригайлом, до чого зміряв ВМ., було проте постаратись, щоб Жиґимонт при помочі свого впливу уможливив помиренє Ордену з Поляками. Мабуть чи не з таким порученєм ішов вже на Литву Лянзе[3]). Надії завели одначе

---

[1]) До сеї справи гл. замітки в Lewicki: Powst. Świdr. c. 156—7; в єгож: Przymierze Zygm. c. 295; Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, c. 182 і 449 (нот. 2 до c. 182); Czermak: Sprawa równ. c. 19—21. Цїкава замітка останнього (c. 20) що »Jagiełło i panowie polscy godzą się na przyznanie w. księciu litewskiemu dożywotniego posiadania Wołynia zawsze tylko w takich czasach, kiedy kraj ten faktycznie znajdował się w innych rękach«. Замітка дуже справедлива і вірна! гл. ще рецензию Грушевського на студию Черм. (Зап. Н. Т. ім. Ш. LIII, бібл. c. 19) і статї Малецкого та Пекосїньского, висше згадані.

[2]) гл. SS. rer. Pruss. III, c. 498 »und ouch der egenante kumpthur, czu teydingen umbe eyne fruntschaft und frede«.

[3]) Так припускає Lewicki: Powst. Świdr. c. 150 (пор. ще c. 329, нот. 55).

Відпоручники польского короля заявили рішучо, що з відпоручником Ордену не будуть переговорювати, бо до сего не мають повновласти. Хоч як впливав на них сам Жиґимонт, хоч немало заходів в тій справі робив жмудский вельможа Юрий Бутрим[1]), все надармо. Скінчилось на тім, що Бутрим удавсь 28/X 1432 до ВМ., щоб закомунїкувати єму Городеньскі ухвали й порадити, щоб ВМ. в справі мира Ордену з Польщею вислав специяльних послів до короля[2]).

Що мав супроти сего робити Жиґимонт? З Поляками мусїв тримати, але для своїх цїлий, передівсїм до підірваня сили Свитригайла, а опісля вже до зміцненя свого становища на Литві супроти Поляків. потрібував і Хрестоносцїв. Погодити Хрестоносцїв з Поляками, до чого мав надїю довести в Городнї, видавалось єму незвичайно користним. Се одначе розбилось о опір польских відпоручників. Покинути Поляків для союза з Хрестоносцями, було небезпечно[3]), ба що більше, Хрестоносцї тодї Жиґимонта не потрібували, бо мали Свитригайла, що стояв будь що будь ще на міцних підставах. Цїла Русь була за ним! О позисканє Хрестоносцїв мусїв одначе старатись Жиґимонт за всяку цїну, тим більше, що міжтим зі сторони Свитригайла грозила єму велика небезпека, а крім сего поміж єго власними таки литовскими панами почав проявлятись єму неприязний рух, в користь Свитригайла.

Крім ВМ. Русдорфа, старавсь Жиґимонт притягнути також МЛ. Рутенберґа. О се старавсь він іменно через пруского відпоручника Лянзого, але також сам через послів робив заходи поміж лївоньскими прецепторами та епископами[4]). МЛ. був одначе ще більше недовірчивий, чим ВМ. Злука Жиґимонта з Поляками застрашувала єго в незвичайний спосіб і він супроти заходів Жиґимонта не знав що робити й раз враз радивсь ВМ., виповідаючи притім свої власні гадки про сю справу[5]). Жиґимонт, який до недавна зносивсь головно з ВМ., став тепер впрост накидатись із своєю льояльностю й приязнию МЛ. Одначе МЛ. навіть єму не відповідав. Посольство йшло за посольством. Оден з послів Жиґимонта

---

[1]) Про него гл. у мене Дод. III-ий.

[2]) До справи заходів Лянзого анонїмні пруські реляциї в SS. rer. Pruss. III, с. 498 і в рег. Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1620 і 1627, Voigt: Gesch. Pr. VII, с. 600; Długosz: Hist. Pol. IV, с. 482.

[3]) Długosz: Hist. Pol. IV, с. 482: »sciebat enim Dux Sig. periculum sibi grande imminere, si deserto Rege et Corona, Cruciferis se iunxisset«.

[4]) Лист Лянзого 26/IX 1432 в Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 630.

[5]) Лист МЛ. до ВМ. 7/X 1432 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 632. »Wente... wurde herczogh Segmundt mit sienen in dessen louffen die obirhant behalden, so weren die lande mit dem koningreiche zcu Polen gancz ens. Was denne unsirm ordin dovon entsteen mochte, das magh euwir gnode betrachten. Wir konnen irkennen nicht gutes... wente alz herczogh Segmundes brieff hirinn vorslossen uswieset... das her mit dem koninge zcu Polen ens sie geworden«.

прибув до МЛ. 21. листопада з листом, в якім Жиґимонт жалувавсь, що помимо сего, що він тільки послів висилав і писав листи з запевненями приязни й бажанєм мира, то МЛ. не зволив на се ні раз відізватись. Але він не зважаючи на се ще раз єго о тім запевняє й очікує відповіди. Та МЛ. не відповів знов нічого, ба задержав навіть у себе посла й чекав на вісти з Литви від Лянзого[1]). Тимчасом вже наступила рішуча зміна в успосібленю ВМ. Городеньска унія й справи, які взяли так некористний оборот для Ордену на тім-же зїздї, заставили ВМ. станути отверто по стороні Свитригайла й, як сам казав, помагати єму так, щоби Поляки не були в стані дати єго противникови ніякої запомоги[2]).

Положенє Жиґимонта ставало з кождою хвилею критичнїйше. Оскілько можна вірити реляциям з противного Жиґимонтови табору, то на Литві почавсь для Жиґимонтової справи небезпечний рух. Литовска людність стала протвережуватись зі своєї прихильности для Жиґимонта й громадно приставати до Свитригайла, а крім сего Свитригайло господарив в краю Жиґимонта наче у себе й палив і нищив, що попало. Син Жиґимонта, Михайло, замкнувсь у Вильнї; тільки Вильно й Троки мали залогу, Ковно на скорі ладилось до оборони[3]). Та мимо такого грізного положеня Жиґимонт рішучо протививсь помиреню зі Свитригайлом, около чого заходивсь не лише ВМ. але й польский король[4]). Жиґимонт готовивсь до боротьби, але що сам не сподївавсь остояти ся против Свитригайла, мусїв знов здатись на Поляків і благати їх о поміч[5]). На власних підданих годї було Жиґимонтови спуститись[6]). Не лише рускі але й литовскі пани й бояри стали зноситись зі Свитригайлом і запевняти єго о своїй

---

[1]) Лист МЛ. до ВМ. 24/XI 1432 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 639.

[2]) Лист ВМ. до МЛ. з 31/X 1432 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 634. »so das die Polan sienen widersachen, die en vorwurffen haben, wenyg icht sullen czu hulffe komen mogen«. Взагалї переворот на Литві й унія Город. зробили вражінє на Заходї, де сего чимало боялись; пор. лист вроцлавского епископа до ВМ. з 5/XI 1432. Grünhagen: Geschichtsquellen der Hussitenkriege ч. 166. »die Polan zu mole fro seint gewest und haben te deum laudamus gesungen und alle glacken gelawtet... der konig von Polan mit herczoge Sigismunde... sich eynen wellin... woroff es geet, konnen wir nicht gewissen«.

[3]) Лист Бальґа до ВМ. 10/XI 1432 Kotzebue: Switr. c. 90—1 i Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1635; лист ВМ. до війта Нової Мархії 18/XI Cod. ep. s. XV. II, ч. 210, лист члухівского війта до війта Нов. Мар. 20/XI ibid. ч. 211.

[4]) пор. лист комтура з Остероде до ВМ. 12/X 1432 Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1629 i Kotzebue: Switr. c. 89—90 i реґ. листу Жиґ. до ВМ. з 30/XI Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1637, Voigt: Gesch. Pr. VII, c. 602, нот. 6.

[5]) Лист МЛ. до ВМ. з 13/XII 1432 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 646. Жиґимонт післав до Польщі з просьбою о поміч Ґаштовта. пор. ще лист Свитригайла до ВМ. 13/XI Kotzebue: Switr. c. 89, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1636, Voigt: Gesch. Pr. VII, c. 602 нот. 5.

[6]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 519. »tum quod suis plurimum diffidebat«.

льояльности та запрошувати єго, щоби вернув у свою батьківщину, на Литву[1]). Дійшло до сего, що против Жиґимонта зготовлено на Литві формальну конспірацию, в якій взяли участь найвизначнійші литовскі вельможі. Щастєм міг Жиґимонт вважати, що ся конспірация викрилась. Перехоплено листи чотирох панів, Явна, троцкого воєводи, Румбольда, земского маршалка, Кезґайла, жмудского старости й Шедибора, брата двох останнїх, писані до Свитригайла. Посол, який ніс ті листи, зізнав на муках, що ладилась конспірация, яка мала на цїли віддати Литву назад в руки Свитригайла. Проте казав Жиґимонт згаданих панів зловити, кинути до вязниці й двох з них, Явна й Румбольда сейчас стратити. Страчено мабуть ще більше людий, вмішаних в сю конспірацию[2]). Мимо сего небезпека не минула, бо невдоволенє поміж панами тревало дальше, а головно, як каже Длуґош, треба було обавлятись Жиґимонтови мести свояків страчених боярів[3]).

Найбільше з всего треба було одначе побоюватись Жиґимонтови о Жмудь, яка досї найміцнїйше єго трималась. Се було мабуть чи не ядро єго сили на Литві[4]). Жмудский староста Кезґайло, найважнїйша особа на Жмуди, як ми бачили, належав до конспірациї, отже ся країна поміж Прусами та Лївонїєю була в небезпецї й могла пропасти для Жиґимонта, а се могло цїлковито єго силу підтяти. Жиґимонт зарадив сему наразї тим, що Кезґайла усунув з так важного становища й іменував жмудским старостою Ґолїміна[5]). Від тої хвилї починають одначе Хрестоносцї через цїлий час боротьби Жиґимонта зі Свитригайлом киринити на Жмуди, якої посїданє мало для них незвичайне значінє. ВМ. взивав МЛ., щоб сей післав на Жмудь якогось випробованого та певного чоловіка, котрий мав-би впливати на Жмудинів, щоби в боротьбі Жиґимонта зі Свитригайлом заховувались неутрально[6]). Лист ВМ. вказує власне на те, чим була для Жиґимонта Жмудь і длячого так залежало Хрестоносцям на тім, щоб її від него відтягнути. Очивидно Свитригайло знав про ба-

---

[1]) До сего пор. листи Свитр. до ВМ. 13/XI 1432 Kotzebue: Switr. c. 88—9, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1636, Voigt: Gesch. Pr. VII. c. 602, нот. 5; до МЛ. 30/XI Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 642; до ВМ. 13/XII ibid. ч. 647.

[2]) Лист МЛ. до ВМ. 7/XI 1432. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 636; Długosz: Hist. Pol. IV, c. 519; пор. ще лист Свитр. до ВМ. з 13/XI (висше згаданий), також у мене Дод. III-ий (sub vocibus) і IV-ий.

[3]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 519.

[4]) пор. пр. 1. Псковску лїт. c. 206—7 і 209. »Жидимонтъ скопи собѣ Зимоиты«; »скопи много же рати Жимоиты и Ляхи«; »скопи Ляхи, Литву и Жимоиты«. Długosz: Hist. Pol. IV, c. 519, »etsi ex Lithuanis et Samagittis exercitum collegisset«. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 855, c. 501 »unde do wil her... czu komen unde myt den besten von Saymaiten«.

[5]) гл. Дод. III-ий sub vocibus.

[6]) Лист ВМ. до МЛ. 14/XI 1432 в реґ. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 637.

жаня ВМ., коли годив ся на те, щоб ВМ. заняв собі Полонгу, сей важний прибережний пункт на Жмуди, куди обом Орденам можна було вже впрост між собою зноситись[1]). Щож одначе прийшло з сего ВМ., коли Жмудь була в руках Жиґимонта.

Підчас коли Жиґимонт стояв майже над берегом пропасти, справа Свитригайла стояла як найлїпше. Сьвідомість сего пробиваєсь в єго листї до МЛ., писанім пару днїв перед битвою під Ошмянами. »Дано в нашім дворі Ошмянах, сїм миль від Вильна, відки нас прогнано«, стоїть там[2]). Тимчасом Жиґимонтови наспіло випрошене у польского короля помічне війско під проводом Мщуґа Скшиньского й Жиґимонт рушив під Ошмяни, де станув 8. грудня. Атак розпочав Жиґимонт, з чого видно, як дуже ходило єму о остаточне рішенє справи. Хотяй чисельно слабше, мало одначе Жиґимонтове війско далеко лучшу орґанїзацию, чим Свитригайлове, а що більше, Жиґимонт оказавсь в битві незвичайно здібним стратеґіком. Побіда перехилилась на єго сторону завдяки єго притомности; він сам заохочував своїх воїнів, в місце зломаних ворогом боєвих рядів висилав нових войовників, чим удержав цїлість боєвої лїнії. Побіда Жиґимонта була певна, Свитригайло втїк наново до Полоцка, хоч і утримував опісля, що під Ошмянами він побідив. Противно Жиґимонт доказував, що колиб не ніч, яка міжтим була запала, він бувби навіть наздігнав Свитригайла. Жиґимонт здобув у Свитригайла 8 воєнних знаків, які на доказ триюмфу уміщено в катедрі у Вильнї. В Ошмянах, на місцї побіди побудував побідник Богородичний костел, на память дня, в котрім битва мала місце. Ягайла звіщено про побіду осібним післанцем[3]). Ошмяни оказались для Свитригайла в друге фатальною місцевостю.

Коли по Ошмяньскій ночі Жиґимонт слав посольство до Ягайла з просьбою о затвердженє єго на великокняжім столї, а з другої сторони запевняв ВМ. о своїй льояльности зглядом него, то се назвав я дволичностю зглядом Польщі. Колиж тепер, по заключеню унїї з Польщею зносив ся Жиґимонт дальше з Хрестоносцями й обіцював придержуватись давних записий поміж ними а Литвою, помимо сего, що в актї Городень-

---

[1]) Лист Лянзого до ВМ. 26/XII 1432 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 651; пор. ще єгож лист до Маршалка Орд. з 26/XII Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1644.

[2]) Лист Свитр. до МЛ. 30/XI 1432. Hildebrand: Livl. Urk. VII, ч. 642.

[3]) До сеї битви лист Жиґимонта з поля битви до ВМ. 9/XII 1432 в реґ. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 645; Свитр. до ВМ. 13/XII ibid. ч. 647; Лїт. Попова с. 50—1; Лїт. Даниловича с. 55—6; Лїт. Бѣлокурова с. 70; Псковскі Лїт. 1 і 2, с. 206—7 і 27; Тверска лїт. с. 489 (подає день 9/XII); Długosz: Hist. Pol. IV, с. 491—2. Жиґимонт »non spectator solum, sed et adhortator suorum aderat, et acies, quas frangi potentia hostium vel debilitari videbat, novos immittendo pugnatores, sustentabat«. Ягайла повідомили »veloci nuntio«. Про те, що битва скінчилась ночию, а не зачалась »in diluculo«, як у Длуґ., гл. Lewicki: Powst. Świdr. с. 33[1], нот. 23.

ської унії приобіцяв, що всї ті записи уневажнює, бо єго підпис як і підписи князїв і боярів покладені на тих записях під пресиєю зі сторони Свитригайла, то треба піднести з натиском, що з сею хвилею дволичність Жиґимонта зглядом Польщі осягнула наконечну точку тим більше, що тепер дізнав він сьвіжого добродійства зі сторони Поляків.

Ошмяньску побіду старавсь одначе Жиґимонт використати сейчас для своїх плянів приєднаня собі Хрестоносців. На слїдуючий день по битві відновляє він свої зносини з ВМ., які через Городеньску унію, що змусила ВМ. станути по стороні Свитригайла, на якийсь час були перервались. Не можна здержатись від сего, щоб не висказати свого подиву для Жиґимонта, з якою зручностю підходить він ВМ., яких способів уживає, як кожде слово у него зважене й вичислене на те, щоб не зразити собі ВМ., противно, єго тим лекше собі приєднати[1]. Нарікаючи на те, що МЛ. дав поміч Свитригайлови (яка прийшла одначе запізно), він піддав ВМ. спосіб викрутитись, що се сталось без єго відомости, з чого дійсно ВМ. скористав і в сей спосіб опісля річ Жиґимонтови представив[2]. Очивидно й те мусїло зробити на ВМ. велике вражінє, що Жиґимонт, придержуючись нїбито записий, заборонив свому війску вдарити на зближаючих ся Лївонців. Поправдї якоюсь великою заслугою зі сторони Жиґимонта се не було, бо він був вже тодї паном ситуациї, як Лївонцї наближались. З сего, що він їх ощадив, а тим самим до певної міри піддобривсь Хрестоносцям, могла для него виплинути тільки користь, що єму було добре відомим. Так само, як сейчас після вступленя на великокняжий стіл ударяв Жиґимонт в католицку струну й представляв в чорних красках стан католицкої Церкви в вел. князївстві Литовско-рускім за панованя Свитригайла, не забув сего зробити й тепер. Се стаєсь опісля знаменною признакою в цїлім єго панованю, що він на сю сторону кладе велику вагу й при кождій нагодї виставляє себе оборонцем католицизму, до того безінтересовним, а Свитригайла зображає яко отвертого прихильника й протектора схизми. І тепер по Ошмяньскій битві жалувавсь він ВМ., що МЛ. попирає відступника сьвятої римскої Церкви против щирим Християнам[3]. Католики на Литві вже й без сего дізнавали страшного гнету й лиш длятого, щоб єго усунути, він приняв великокняже достоїньство, яке й дальше з Божою помочию й своїх сторонників сподїєсь задержати[4]. Не зашкодило одначе погрозити ВМ., що

---

[1]) До сих зносин лист Жиґ. до ВМ. 9/XII 1432 в реґ. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 645 і з 17/XII ibid. ч. 649.

[2]) гл. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 669.

[3]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 649. »das her den abetronner von der heyligen Romischen kyrche hulfe uf dye rechten cristenluthe thut.«

[4]) ibid. »durch welchs willen wir, unde nicht durch guttir wille, uns des grosfurstenthumps undirwunden haben unde mit Gotes hulfe unde unsir guttin frunde das getruwen wol czu behalden«.

по думці Жиґимонта могло було мати немалий вплив на ВМ. Він писав ВМ., що єму дораджувано занести на него письменну скаргу до папи, римского короля й инших королїв та князїв за те, що МЛ. попирає схизматиків, але він сего не вчинив і буде щадив ВМ. доти, доки не переконаєсь напевно, що се все сталось за відомостю ВМ.[1]). Притім запитував ВМ., чи сей думає щиро держатись записий з Литвою, щоб і він міг знати, як відповідно до становища ВМ. має застосуватись[2]). Вкінцї порушив Жиґимонт безперечно для ВМ. приманливу справу, обіцюючи вплинути на польского короля, щоб сей згодивсь до вічного мира приняти й ВМ., в якій то справі вибересь відповідну місцевість до обрад.

Коли глянемо тепер загально на події 1432 р., то бачимо, що Жиґимонтова справа перед Ошмяньскою битвою була в великій небезпецї. Як я згадував, навіть литовскі пани сприяли Свитригайлови й конспірували проти Жиґимонта, ба ще опісля, вже по побідї Жиґимонт не довіряв своїм і не вдавась в дальшу боротьбу зі Свитригайлом з боязни, щоб власні сторонники єго в часї битви не покинули[3]). Привязанє до Свитригайла, як можна з сего бачити, було й на Литві велике, а Литовцї, розчарувавшись особою Жиґимонта, почали нагадувати собі присягу, дану Свитригайлови яко великому князеви. Безперечно се мусїло дати повід до посольства з польскої сторони до папи Евгенїя IV., яке мало на цїли випросити у папи звільненє католицких литовских панів від присяги, даної Свитригайлови. Результатом сего посольства була папска буля з 1. сїчня 1433 р., якою він поручив виленьскому епископови Матвієви, звільнити литовских панів від згаданої присяги[4]). Справа Жиґимонта

---

[1]) ibid. »dem heyligen vatir dem bobiste, dem Romischen konige unde andirn konigen unde fursten durch unsere schrifte vorkundigen sulden«. Мабуть відгомін сего в листї Русинів, сторонників Свитригайла до Собору в Базилеї Martene et Durand: VV. SS. Coll. VIII, c. 576: »dux Sigismundus litteris et etiam oratoribus vel nunciis suis coram summo pontifice ecclesiae Romanae, et serenissimo Romanorum rege, et aliis principibus non cessat illustrem ducem et dom. Switr. infamare«. Хоч з другої сторони, се можна віднести до посольства в цїли виєднаня у папи звільненя від присяги Свитригайлови (гл. низше).

[2]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 649 »das wir wusten, wye wir uns mit den unsirn halden sulden«.

[3]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 519.

[4]) Буля папи Евг. IV. в Archiwum Sanguszków I, ч. 32 (з ориґ.), хибний рік 1432, зам. 1433. Справа тут представлена так, що посольство походило від самих лит. панів. Але очивидно посольство було польске й згадка про него заховалась в т. зв. Лїт. Биховця с. 46, що Ягайло »posłał posłow swoich do otca Papeża, aby prysiahu z panow litowskich złożył, y posły w Papeża byli, a potym pryszli z rozhreszeniem z Papiezskim do korola i do panow litowskich«. Тут одначе віднесено се хибно до часу перед вступленєм Жиґ. на великокняжий стіл; пор. ще увагу до згаданої булї в передмові до Arch. Sang. I, c. XI.

поліпшилась була тоді вже остільки, що, як єму доносили воєнні бранці, навіть рускі краї хотіли єму піддатись і колиб не Свитригайло, булиб се вже давно здїлали[1]).

3.

Дальші тайні пересправи з ВМ. і Ленчицке перемирє.

Нові неповодженя Жиґимонта. — Відновленє Городеньскої унії. — Зносини Жиґимонта з ВМ. й дволичність останнього. — Жмудска справа. — Розєм в Ясенці й становище Жиґимонта супроти него. — Дванайцятилїтне перемирє в Ленчиці.

Рік 1433 помимо недавної побіди Жиґимонта під Ошмянами був одначе для него роком безнастанних неповоджень. Хоч по згаданій побіді ходили вісти, що рускі краї хотять піддатись Жиґимонтови[2]), то приступленє Ордену до Свитригайла прикувало наново рускі краї до останнього[3]). Жиґимонт дістав 28. січня 1433 р. від МЛ. виповідний лист, в якім сей так мотивував своє приступленє до Свитригайла: »Знай, князю Жиґимонте, що позаяк ти привісив свою печатку до записи між нашим Орденом а Свитригайлом, а тепер получив ся з нашими противниками, Поляками, длятого ми станемо против тебе й твоїх союзників, щоби зберечи нашу честь«[4]). Небавом після сего розпочав він зі Свитригайлом спільну воєнну акцию на Литві, жадаючи притім від ВМ., щоби замкнув довіз живности з Прус на Литву[5]). Жиґимонт сам не відважувавсь бороти ся з ними та сидів з війском поза мурами міст, а Свитригайло з МЛ. пустошили тимчасом Литву й палили місто за містом[6]). Литовска людність

---

[1]) Лист Жиґ. до ВМ. з 17/XII 1432. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 649.

[2]) ibid.

[3]) ibid. ч. 650.

[4]) Випов. лист МЛ. Cod. ep. s. XV. III, Дод. ч. 18 без дати (пор. нот. 1 на с. 525); сей лист дістав одначе Жиґ. 28/I, як він сам того дня доносив ВМ. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 659. »heute uns mit seynem briffe entsaget hot«.

[5]) Лист МЛ. до ВМ. 24/II 1433 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 664.

[6]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 519—20. Про неповодженя Жиґ. гл. Лїт. Попова с. 51; Лїт. Даниловича с. 56—7; Лїт. Бѣлокурова с. 70—1; Лїт. Псковска 1, с. 207; Hildebrand: Livl. Urk. VIII, чч. 662, 715 і 720.

і бояри стали знов переходити до Свитригайла[1]), до чого немало мусїла причинитись побіда Свитригайлового київского намісника, князя Михайла Івановича Гольшаньского, над Жигимонтовим гетманом, Петром Монтиґірдовичем[2]). Доперва під кінець осени став Жигимонт сьміливійше виступати й відважившись навіть зробити Свитригайлови діверзию за нищенє Литви й піти на Русь. Сам Свитригайло доносив 3. жовтня 1433 з Мстислава ВМ., що Жигимонт громадить велике війско, має навіть армати та іде против него на Русь[3]). І дійсно Жигимонт станув 26. жовтня під Мстиславом, але простоявши 3 неділї, по безхосенній облозї вернув назад на Литву[4]).

Тимчасом відновленє Городеньскої унїї актом, виставленим 20. сїчня 1433 р. в Троках, підписаним епископами: Матвієм виленьским, Андрієм луцким і Николаєм мідницким, князями: Михайлом Жигимонтовичем, Олельком, Іваном та Андрієм Володимировичами, Федором Корибутовичем, Семеном Івановичем Гольшаньским і Олександром Носом та 30 визначними лит. боярами[5]), яким Жигимонт приобіцяв виразно помагати Польщі проти обох Орденів і уневажнював записи поміж Литвою та тими Орденами, не стояло на перешкодї дальшим зносинам Жигимонта з ВМ. Вправдї ВМ. станув після Городеньскої унїї по сторонї Свитригайла[6]), всеж таки рішучо не перехилившись нї на одну, нї на другу сторону, вижидаючи хвилї, коли остаточно перевага буде або по сторонї Свитригайла або Жигимонта, щоб опісля відповідно до сего примінити свою полїтику[7]). В дальших зносинах ВМ. з Жигимонтом впадає в очі певна обережність зі сторони пруского Ордену. Послови Ордену, Фохсови, висланому на Литву до Жигимонта поручено наразї переговорювати з Жигимонтом

---

[1]) Лист комтура Раґнети до ВМ. 10/IX 1433 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 720. »die reddelichsten bayoren unde luthe, die do noch seyn gebleben bie hertczogk Zegemunde, die seyn nu alzcumole zcu h. Switr. geczogen unde wellen Zegemunde nicht biesteyn«. пор. ще лист комт. з Остероде до ВМ. 23/IV 1433. Kotzebue: Switr. c. 103; Daniłowicz; Skarbiec II, ч. 1661, Voigt: Gesch. Pr. VII, c. 613.

[2]) Лїт. Поп. с. 51, Лїт. Дан. с. 71, Лїт. Бѣл. с. 71. Про гетманьство Монтиґ. гл. Дод. III-ий sub voce.

[3]) Kotzebue: Switr. c. 111 і Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1673.

[4]) Лїт. Попова с. 52 і Лїт. Дан. с. 57—8 мають хибно »Жидимонтъ ...приидѣ на Литовьскоую землю«; Лїт. Бѣл. с. 71 добре »на Роуськую землю«. Дата приходу Жиґ. під Мстислав 26/X 1433 в день св. Дмитра, одначе не в середу, як в лїт., бо сего року св. Дм. було в понедїлок (гл. у мене Дод. II, під р. 1433 нот.). Lewicki: Powst. Świdr. c. 343, нот. 27, хоч цитує з Лїт. Поп., дає хибно день 24/X.

[5]) Appendix I, ч. 3. Подаю сю грамоту з оригіналу у перве в цїлости.

[6]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 634.

[7]) Справедливі замітки про се Lewicki: Powst. Świdr. c. 171.

наче від себе, а не від Ордену[1]). Але вже в дальшім тягу виринула наново дуже приманлива для ВМ. справа, погодити обох противників. Через свого секретаря й Фохса дораджував ВМ. Жиґимонтови, щоби він відступив Свитригайлови в вел. князївстві який кутик, за що Свитригайло всего прочого зречесь в єго користь[2]). Свитригайло одначе не був так мало вимагаючим, якби се могло було здаватись з пропозициї ВМ., робленої Жиґимонтови. Він вправдї сам розпочав переговори з Жиґимонтом, але жадав, щоб Жиґимонт зрік ся цїлковито великокняжої гідности. В разї, колиб Жиґимонт на се пристав, Свитригайло в своїй великодушности обіцював єму все простити й повірити, що він виступив против него лише з підмови Поляків. Се була в очах Жиґимонта крайна провокация зі сторони Свитригайла. У відповідь на посольство Свитригайла, казав Жиґимонт зловити єго послів і втопити. Рівночасно мабуть робив Свитригайло в тім напрямі заходи у польского короля й вислав до него своє посольство. Та король велїв Свитригайлових послів відіслати звязаних Жиґимонтови, а сей казав їх волочити по улицях, а відтак стяти. Цїкаво одначе, що Жиґимонт в сей сам спосіб поступив зі своїми власними послами, висланими до Свитригайла, який їх приняв і відпустив дуже приязно. Жиґимонт казав їх, як лиш вернули, волочити по улицях а опісля втопити[3]). В тім останнїм випадку нема мабуть нїчого дивного, бо зваживши, що на Литві творились раз-враз нові конспірациї против Жиґимонта в користь Свитригайла, то очивидно, що таке ласкаве обходженє Свитригайла з Жиґимонтовими послами мусїло останньому видатись підозрілим і небезпечним для себе. Не без того, щоб Свитригайло не переказав через сих послів тої самої пропозициї, яку зробив Жиґимонтови через власних, а іменно, щоби останнїй зрік ся великокняжої гідности; не без того також, щоб Жиґимонтові посли, мабуть тайні сторонники Свитригайла, зі своєї сторони не захвалювали єму Свитригайлової пропозициї[4]). В однім і другім випадку міг Жиґимонт вийти з психічної рівноваги й допуститись так страшних, тираньских вчинків. Мабуть чи не від сеї хвилї починаємо запримічати щораз то більший брак сеї рівноваги у Жиґимонта.[5]) Сю зміну запримітили навіть самі Хрестоносцї та розголошу-

---

[1]) Лист Найв. Маршалка Ордену до ВМ. 1/I 1433 в реґ. Kotzebue: Switr. с. 99—100; Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1647.

[2]) Лист Жиґ. до ВМ. 28/I 1433 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 659.

[3]) Описує се в листї до ВМ. 11/II 1433 Лянзе, що перебував у Свитр. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 661.

[4]) Пор. замітки в Stadnicki: Bracia Jag. с. 346, нот. 133, де одначе річ через зле зрозумінє фактів виходить неясно. Lewicki. Powst. Świdr. с. 168 пише: »Zachowanie się Zygmunta, mianowicie względem własnych posłów, jest zupełnie zagadkowe.«

[5]) Тут надаєсь якраз замітка проф. Грушевського: Іст. Укр.-Руси IV, с. 175 про брак психічної рівноваги у Жиґ., але з єго слів виходить, начеб то вже вступаючи на великокняжий стіл не мав Жиґ. єї.

вали, що Жиґимонт дістав помішаня[1]). ВМ. пишучи до Дайчмаґістра про Жиґимонтові нелюдскі вчинки, називає єго лютим чоловіком, убійником власних підданих, що ріжними муками позбавив житя невинних людий[2]) та не залишив по поводу сего зробити вимівки самому Жиґимонтови[3]). Тим часом Жиґимонт зажадав, щоби ВМ. витолкувавсь перед ним з сего, чи МЛ. за єго відомостю прислав єму виповідний лист, щоб він знав, яке становище має дальше заняти супроти сего[4]). Поведенє й дволичність ВМ. зглядом Свитригайла та Жиґимонта обурювали навіть єго власного посла Лянзого. Лянзе робив вимівки ВМ. за те, що він раз каже помагати Свитригайлови, а невдовзї дає цїлком противні інструкциї. »Я не сподївавсь,« писав він, »щоб ті справи могли дізнавати змін в так короткім часї»[5]). ВМ. викрутивсь перед Жиґимонтом зглядом виповідного листу. МЛ. в сей спосіб, що звалив вину на останнього, начеб то МЛ. робив се без єго відома. Притім одначе ужив арґументів виповідного листу МЛ., що се сталось тому, позаяк Жиґимонт получивсь з Поляками против Орденови, а се противить ся записям між Литвою а Орденами. Колиб не то, то до сего не булоб нїколи дійшло. Дволичність Жиґимонта зглядом Поляків зробила ВМ. до тої степени недовірчивим, що він, як сам щиро визнав се Жиґимонтови, не знав, чи може єму офірувати цїлковиту приязнь зі своєї сторони. Але увага ВМ., що колиб Жиґимонт ще в часї побуту Лянзого у него в осенї 1432 р. був відразу отверто виявив гадку що до свого становища зглядом Ордену, то тодї не булоб тільки клопотів, як тепер, була безосновна[6]). Таж Жиґимонт ще як тільки вступив на великокняжий стіл, виявив був свою гадку, офіруючи приязнь ВМ. Инша річ, що ВМ. не треба було Жиґимонта самого, а рад він був мати для себе з Жиґимонтом і Польщу. Хоч се не вдалось супроти опору зі сторони самих Поляків, то тому не був винен Жиґимонт, який дуже о те побивавсь, бо й для него малоб се незвичайну користь колиб не був потрібував опісля так довгий час старатись надурно о позисканє собі Орденів. Та й після Городеньскої унїї Жиґимонт на кождім кроцї виявляв свою прихильність до Орденів. Трудно одначе, коли Хрестоносцї нїяк не могли сего зрозуміти, як можна бути в злуцї з їх ворогами, а рівночасно старатись о їх приязнь. Але хвиля, коли Жиґимонт міг мати

---

[1]) Лист комтура з Остероде до ВМ. 23/IV. 1433, Kotzebue: Switr. c. 103; Daniłowicz: Skarbiec II., ч. 1661; Voigt: Gesch. Pr. VII., c. 613.

[2]) Лист. ВМ. до ДМ. з 25/II. 1433 в реґ. Narbutt: Dzieje Lit. VII., c. 136.

[3]) Лист ВМ. до Жиґ. 15/III. 1433 в реґ. Narbutt: Dzieje Lit. VII, c. 136—7.

[4]) Лист. Жиґ. до ВМ. 28/I. 1433. Hildebrand: Livl. Urk. VIII. ч. 659.

[5]) Лист Лянзого до ВМ. 11/II. 1433 ibid. ч. 661.

[6]) Лист ВМ. до Жиґ. 26/II. 1433 фраґмент в Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 669; пор. ще єгож лист до Жиґ. з 15/III. 1433 в реґ. Narbutt: Dzieje Lit VII, c. 136—7.

надію, що видістанесь з сего трудного положеня, була вже недалека. Гляньмо передтим ще коротко на жмудску справу в 1433 р.

Я згадував в горі, що після сего, як жмудский староста Кезгайло взяв участь в конспірациї против Жиґимонта, Хрестоносцї розпочали широку акцию на Жмуди, щоби Жмудинів відтягнути від Жиґимонта, а тим самим підірвати єго силу, що в значній мірі опиралась власне на тих-же Жмудинах. Щоби ся акция мала які більше конкретні наслїдки для Хрестоносцїв, сего сказати не можна, в кождім разї одначе Жмудь була в великій небезпецї. Аґенти Ордену розширювали безнастанно поголоски про те, що Жмудини обіцювали, як тільки Орден або Свитригайло дадуть їм якусь малу підмогу, зловити й видати всїх жмудских урядників і сторонників Жиґимонта, а відтак підбити цїлу Литву,[1]) що они не хотять мішатись зовсїм до боротьби Жиґимонта зі Свитригайлом та не дали Жиґимонтови нїякої помочі, як він пішов з війском на Свитригайла,[2]) або знов, що они завернули з походу домів, заявляючи Жиґимонтови, що не будуть єму помагати, та що останутъ дома й тут будуть пильнувати, щоб хто не впав до їх краю і не наніс їм шкоди.[3]) Се все, хоч не мало на собі й крихітки правди, то одначе може послужити доказом сильної аґітациї Хрестоносцїв в тім напрямі на Жмуди. Дїйсність доказувала цїлком противного, а іменно якраз великої прихильности Жмудинів до Жиґимонта.[4]) Впрочім такі звістки, які розсївали аґенти Ордену, дуже підозрілі що до своєї достовірности, бо походили они від людий неконче певних[5]), а за певність тих звісток навіть самі Хрестоносцї не відважувались ручити[6]). Жмудини як оден муж стояли за Жиґимонтом та з єго порученя впали в часї Великодня 1433 р. до Куронії і не натрафивши на нїякий опір, пусто-

---

[1]) Лист Найв. Маршалка Орд. до ВМ. 9/II 1433 в реґ. Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1653 (дата »vigilia S. Scholasticae), Kotzebue: Switr. c. 102 (має дату »Donnerstag vor Scholastiken« отже 5/II а не 12/II, як розвязує Коц.).

[2]) Єгож лист до ВМ. в реґ. Kotzebue: Switr. c. 105 має мату »Am Freytag vor Antoni« 1433. Коц. пише, що »vermuthlich im May.« Але в маю Ант. нема. Коли взяти Ант. 17/I, то лист з 14/I, як 13/VI, то лист з 10/VI.

[3]) Лист комтура Раґнети до ВМ. 10/IX 1433. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 720.

[4]) Се, що Жиґимонт потвердив Жмудинам грамоту Ягайла і Витовта на ріжні права (Акты Зап. Рос. I, ч. 103) може доказувати, що зробив він се в нагороду за їх прихильність, а не в тій цїли, щоб запобічи частій реакциї на Жмуди в користь Свитр., як думає Любавскій: Лит-русс. сеймъ с. 82. Сам Люб. признає, що про сю реакцию маємо лиш реляциї аґентів Ордену, але мабудь їм вірить, хоч не дуже то вірили їм, як низше покажесь, самі Хрестоносцї.

[5]) »von losen Leuten« Kotzebue: Switr. c. 105.

[6]) Лист. комтура з Мемель до ВМ. 25/VII 1433 Kotzebue: Switr. c. 109, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1669.

шили її через 12 днів, забравши притім много добичі[1]). Крім сего знаменитші жмудскі бояри удались до Жиґимонта на Литву[2]). Немалу прислугу робили Жмудини Жиґимонтови, переловлюючи тайну кореспонденцию поміж пруским та лївоньским Орденом. Комтур Ґольдинґи доносив Ляндмаршалкови Лївонії, що шістьох Жмудинів напало пять миль від Мемель на лївоньских послів, які несли листи до Прус та забрали цїлу посилку; також лист з інструкциями для него не дійшов до него, очивидно впав в руки Жмудинів, які урядили собі просто лови на Хрестоносцїв і взяли до неволї чотирох людий, що ловили риби на березї озера Папен[3]). Як тепер так і до кінця стояли Жмудини при Жиґимонтї помимо всїх аґітаций зі сторони Хрестоносцїв і тому о Жмудь Жиґимонт не мав вже потреби боятись.

В часї Городеньского зїзду, як висше було згадано, хотїв відпоручник ВМ. довести до згоди поміж Орденами з одної сторони, а Польщею й Литвою з другої сторони. До сего дійшло одначе доперва в рік після Городеньскої унії, а тимчасом обставини змусили ВМ. лявірувати між Свитригайлом а Жиґимонтом, доки не покажесь напевно, котрий з них утвердить остаточно своє пановане в вел. князївстві Лит.-рускім. Лише згода з Поляками могла дати ВМ. можність, подати руку Жиґимонтови, чого Жиґимонт собі бажав, чому одначе стояв на перепонї єго союз з Польщею, від якого ВМ. був виключений. Ріжні обставини зложились на се, що прискорили згадану згоду ВМ. з Польщею. З одної сторони вплинула на се пресия пруских станів на ВМ., які були невдоволені єго литовскою полїтикою й поставили ВМ. в залежність від себе, додаючи єму зі свого боку прибічну раду, без якої він і єго прецептори не могли нїчого самі дїлати, особливо коли ходило о заключенє мира або виповідженє війни[4]). Заключити вічний мир з Польщею, було горячим бажанєм пруских станів, і сего они якраз домагались від ВМ.[5]). З другої сторони по великім походї, який Поляки урядили в пруські краї, мусїло конечно

---

[1]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 498. »in diebus festis Paschae,... quasi vir unus,... mandante Sigismundo M. D. L.,... nulla resistentia aut dimicatione interposita«. Великдень 1433 р. припадав на 12 і 13 цьвітня.

[2]) Лист комт. з Мемель до ВМ. 25/VII 1433 Kotzebue: Switr. c. 109, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1669.

[3]) Лист комт. Ґольд. до ЛМарш. Лїв. 19/X 1433 в реґ. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 733.

[4]) Рецес пруских станів 12/XI 1432. Toeppen: Acten der Ständetage Preussens I, ч. 430.

[5]) Рецес. пр. ст. з 9/III 1433 ibid. ч. 440.

прийти до заключеня мира[1]). Наразї дійшло лиш до розєму, що мав скінчитись 25. грудня 1433 р., а по нїм мало вже наступити заключенє властивого мира. Розєм заключено 13. вересня 1433 р. в Ясенцї, а обіймав він не лишень Поляків з одної сторони, а Хрестоносцїв як з Прус так і з Лївонії з другої сторони, але також і Литву, яко союзницю Польщі. Що більше, до сего розєму влучено рівнож і Свитригайла, яко союзника Орденів, що могло статись за впливом ВМ., який все стремів до сего, щоби погодити єго з Жиґимонтом, але мабуть і не без волї польского короля, який мав подібні заміри що й ВМ. і може тому не наставав так дуже на остаточне згноблене Свитригайла, щоби в даній хвилї можна було ним зашахувати вже з самого початку не дуже то льояльного зглядом Польщі Жиґимонта. Хто знає, чи власне се, що король не мав заміру знищити Свитригайла до решти, не вплинуло на те, що ВМ. ще пізнійше довго не рішавсь на союз з Жиґимонтом і попирав Свитригайла до остаточного єго погрому в тій надії, що чейже він переможе Жиґимонта. В часї від 23. вересня до 25. грудня 1433 р. мали після ухвали Ясенецкого розєму делєґати обох сторін пересправляти о заключеню вічного мира, а в тій цїли назначено на 30. листопада 1433 р. зїзд в Берестю. Король зобовязувавсь донести о тім Жиґимонтови, коли сей буде на Литві, протягом чотирох тижнїв, колиж на Руси, протягом пятьох тижнїв від дня заключеня розєму[2]). Що король мав замір довести до згоди зі Свитригайлом, доказом сего може служити те, що він висилав не лиш до Жиґимонта але й до Свитригайла свого специяльного посла Николая Закшевского[3]).

Заключенє згоди між Польщею а Орденами мусїло бути для Жиґимонта пожаданим, бо се означало хвилю, коли ВМ. міг рішитись подати єму руку, але се, що до розєму влучено Свитригайла, якого очивидно опісля мали влучити й до вічного мира, мусїло визвати сильний протест зі сторони Жиґимонта й єго сторонників, тим більше, що тут не ходило вже о саму лише пропозицию в тім напрямі зі сторони короля й ВМ., як се було дотепер, а ходило о переговорюванє зі Свитригайлом як зі стороною, яку помимо недавного перевороту вважав король наново яко таку, що з нею належить числитись, а не яко таку, що, як постановлено, належало поборювати. Про Ясенецкий розєм і єго ухвали довідавсь Жиґимонт від королївского післанця Михалка скорше як протягом двох тижнїв, бо вже 25. вересня дав королеви відповідь, в якій рішучо противив ся сему,

---

[1]) Про сей похід гл. Lewicki: Powst. Świdr. XV розд. с. 185 і дд.

[2]) Turgenev: Supplem. ч. 119.

[3]) Лист Николая з Міхалова до ВМ. 20/IX 1433. Raczyński: Cod. dipl. Lith. с. 376—7 (ч. XII).

щоби переговорювано рівнож зі Свитригайлом[1]). »Ми раді чинити вашу волю«, писав він до короля »й держати перемирє з Німцями. Але ваша милість пишете, що й князь Свитригайло є в тім перемирю. Ми з князем Свитригайлом перемиря не хочемо держати. Таж ваша милість самі знаєте, кілько то присяг Свитригайло зломав вашій милости, а кілько нашому покійному братови, великому князю Витовтови. А прото нам не годить ся ніякого з ним перемиря держати«. Дальше робив вже Жиґимонт острі вимівки королеви, за єго зносини зі Свитригайлом. »Преці в наших і ваших записях стоїть, що вашій милости без нашого відома не можна зсилатись з князем Свитригайлом, анї послів до него слати. А ми кількож то разів приказували вашій милости, просячи вельми, щоби ваша милість послів до него не слали«. Сї останнї слова дуже дивно звучать в устах чоловіка, який рівнож виставляв записи польскому королеви, а до тої пори виставив вже другу таку запись, що не буде зноситись з Хрестоносцями, нї одними, нї другими, а тимчасом в найлїпше курсували поміж Литвою та Прусами й Лївонїєю листи й посольства Жиґимонта, які запевняли о єго льояльности зглядом Ордену. Ба, коли Німців треба було Жиґимонтови і він висказував навіть королеви з сего згляду свою незвичайну вдячність за те, що король влучив єго до Ясенецкого розєму. Та з другої сторони годї було єму покинути сю ошукувану ним на кождім кроцї Польщу, бо лише завдяки їй, як сам Жиґимонт признавав, він держав ся ще на Литві. Зносини короля зі Свитригайлом могли, по думцї Жиґимонта, дуже зашкодити єго становищу на Литві. »Колиб ваш посол їхав крізь нашу землю до него (Свитригайла)«, писав дальше Жиґимонт до короля, »то се впало-би людям в очі й они казалиб: король за ним (Свитригайлом) стоїть, а нас вже єму видає«. Як бачимо, дуже добре розумів Жиґимонт своє теперішне положенє на Литві й вірно характеризував свою залежність від Польщі. Висше описане мною положенє Жиґимонта на Литві 1433 р. було дуже критичне. Чорними красками малює єго Жиґимонт в своїм листї до короля. Земля вся майже в руках єго противника; гостї, се є помічні польскі війска, які сидїли скрізь по литовских городах, бо без них Жиґимонт ледво чи був-би удержавсь на Литві, тільки єго коштували, що він, як сам казав, все, що лиш мав при души, видав на них, а тепер не знає, чим до зими вижививитись. Ба навіть польскі війска почали єму відмавляти послуху задля невиплати належного жолду й зносити ся зі Свитригайлом, от як оден

---

[1]) Лист Жиґимонта до Ягайла, писаний по руски, друкований латиньскими буквами в Gołębiowski: Dzieje Polski I, с 549—51 (нот. 671) »Ex originali in archivo regni«, має дату Липнишки, »w piatnicu pered pokrowuiu« (25/IX) і, як видно з подій в нїм обговорених, відносить ся до 1433 р., отже писаний по Ясенецкім розємі. Лист виданий так неможливо, що деякі річі в нїм впрост годї зрозуміти. Помимо сего, се жерело першої ваги і приносить нам неоцїнені звістки.

із важнійших полководців польских помічних війск, Струмило[1]). Крім сего, перемирє короля зі Свитригайлом викликало, по словам Жиґимонта, грізне повстанє на Литві в користь Свитригайла, а осередком єго було місто Слуцк. Не дурно отже Жиґимонт так різко протививсь, щоб до мира влучено й Свитригайла. Він навіть не хотів впустити на Литву королївского посла Закшевского, що їхав разом із пруским послом до него, а опісля до Свитригайла. Жиґимонт казав їх завернути, хоч се не вдалось і они прибули на єго двір. Але не лише Жиґимонт протестував проти перемиря зі Свитригайлом словами: »Лїпше ваша милість самі нас казнїть; волимо від вашої милости терпіти, чим себе змушувати до сего«. Протестували й »князї, панове, бояри й вся земля«, що якраз підчас побуту польского посла зїхались були до Жиґимонта. »Почувши се«, пише Жиґимонт, »они всї заплакали й сказали: волїлиб ми, щоб і нас король сам казнив, як єго воля; ми се знаємо, що він нас єму видає, коли з ним чинить перемирє. Хотяй би ти хотїв того перемиря (так казали до Жиґ.), то ми до сего не допустимо«. І дїйсно, крім Жиґимонтового протесту, мали внести й найвисші литовскі достойники власний протест против перемиря зі Свитригайлом[2]). »Просимо вашу милість, щоби ваша милість нам в тім сили не чинили і щоби нам не приказували держати перемиря з князем Свитригайлом; зате ми раді держати перемирє з Нїмцями«, кінчив Жиґимонт свій протест. Супроти так рішучого протесту король мусїв уступити. Хоч як ми бачили, він хотїв помиритись зі Свитригайлом, то одначе Хрестоносцї були сего пересьвідченя, що Жиґимонт не пристав на таке перемирє під впливом Поляків, які єму се мали дорадити[3]).

Результатом сего протесту зі сторони Жиґимонта й литовских князїв і панів було те, що Свитригайла цїлковито поминено. В Ленчицї стануло між Ягайлом а Жиґимонтом і т. д. з одної, а ВМ. Русдорфом, Дайчмаґістром Зансгаймом і МЛ. Рутенберґом з другої сторони, дня 15. грудня 1433 р. дванайцятилїтне перемирє, яке було початком до заключеня вічного мира. Хрестоносцї зобовязались покинути союз зі Свитригайлом, не давати єму помочі та не допускати до сего, щоб він наносив шкоди Польщі та Литві. На умовленім зїздї в Рацьонжі 31. грудня 1434 р. мали Хрестоносцї видати Полякам записи Свитригайла з Орденами, а Поляки знов Хрестоносцям їх записи, дані Свитригайлови. За

---

[1]) Лист Свитр. до ВМ. 6/VI 1433 в реґ. Kotzebue: Switr. c. 107, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1664.

[2]) Про сей протест згадує Caro: Gesch. Polens IV, c. 86, нот. 2 на основі невиданої рукописи варшавского архіву скарбу коронного (Xięga poborów, N. 32). Подаю се за Каром, не приймаючи на себе відвічальности за вірність.

[3]) Лист комтура торуньского до ВМ. 28/X мабуть 1433 р. в реґ. Kotzebue: Switr. c. 111.

Жиґимонта обіцював Ягайло, що він додержить Ленчицкого перемиря й виставить в тій цїли осібну грамоту, яку Ягайло доручить Хрестоносцям 8. вересня 1434 р. ВМ. мав знов доручити королеви такуж грамоту МЛ.[1]).

Ленчицке перемирє закінчило нещасливий для Жиґимонта рік 1433 і повернуло справи на иншу дорогу.

4.

По Ленчицкім перемирю.

Зїзд в Кринках і відновленє Городеньскої унїї. — Смерть Ягайла й вибір Володислава III. — Жиґимонтові поводженя на Литві й Руси. — Подвиги Жмудинів. — Переговори в справі вічного мира. - Справа рівноуправненя Русинів на Литві 1434 р.

Ми вже нераз в горі бачили, як дуже залежало Жиґимонтови на тім, помимо всеї єго нельояльности зглядом Польщі, щоби польский король сам особисто потвердив єго на великокняжій гідности. Так було перед Городеньскою унїєю. По Ясенецкім розємі обавляв ся Жиґимонт, щоб зносини короля зі Свитригайлом не вийшли єму самому в некористь, бо мовляв, Литовцї будуть думати, що король покинув єго, Жиґимонта, а попирає Свитригайла. Тепер отже вважав Жиґимонт дуже користним, колиб король прибув на Литву, бо се малоб незвичайний вплив на людність, тим більше, що єго положенє було під той час дуже невідрадне. Піславши проте своїх послів до короля, запрошував єго Жиґимонт до себе на Литву. Король дїйсно вибрав ся на Литву в сїчнї 1434 р. й прибув до Кринок, де єго приняв Жиґимонт з великими почестями, обдарувавши незвичайно щедро не лиш єго, але також і єго дружину. Результатом сего зїзду було поновне затвердженє Жиґимонта на великокняжій гідности[2]). Вже по поворотї короля до Польщі відновлено Городеньску унїю. Жиґимонт виставив в Городнї 27. лютого 1434 подібну грамоту до попередних, підписану виленьским епископом Матвієм, луцким Андрієм

---

[1]) Грамота сего мира, виставлена Ягайлом Dogiel: Cod. dipl. Pol. et Lit. IV, ч. 96.

[2]) Про зїзд в Кринках Długosz: Hist. Pol. IV, c. 521—2. Докладної дати не знаємо. Czermak: Sprawa równoupr. c. 28, нот. 1 обчисляє, що зїзд міг відбутись від 20—31 сїчня. Як запевняє Длуґош, Ягайло помимо усильних просьб Жиґимонта не хотїв удатись в дальші околицї Литви. Caro: Gesch. Polens. IV, c. 87, нот. 1 доказує на основі невиданого листу Жиґ. в архіві скарбу кор. в Варшаві, що Ягайло був в Кринках просто на ловах.

і 38 визначними лит. боярами[1]). Впадає в очі, що не підписав її ні оден з князів. Того самого дня, то є 27. лютого, виставив рівнож король такуж грамоту в місті Корчині[2]). Се була остання подорож Ягайла на Литву й остання єго участь в литовских справах. Король вмер 1. червня 1434 р.[3]). Ще перед смертю старавсь він знов погодити Жиґимонта зі Свитригайлом, але як недавно розбилось се о опір Жиґимонта, так тепер противно о опір зі сторони Свитригайла[4]). Зі смертию короля Ягайла треба було занятись вибором нового короля. До Жиґимонта вислано послів, щоб або сам прибув на вибір, а зглядно на коронацию нового короля, або прислав своїх послів з повновластю в тій справі. Зразу назначено коронацию на день 29. червня 1434, пізнійше відложено коронацию до 25. липня й знов вислано до Жиґимонта послів. Жиґимонт сам особисто не міг прибути, бо під той час недомагав на здоровлю. Але більше мабуть вплинула на те ся обставина, що він обавляв ся нової конспірациї в користь Свитригайла й тому своєї позициї не хотів покидати. Проте вислав яко своїх відпоручників Мартина з Шадек, виленьского архідиякона й Довґірда, виленьского воєводу. Дня 24. липня відбулась авдиєнция, на якій вислухано литовских відпоручників, що заявились іменем великого князя за вибором Володислава III., Ягайлового сина[5]).

Тимчасом справи на Литві взяли для Жиґимонта користний оборот. МЛ. Рутенберґ, горячий сторонник Свитригайла, не зважав на те, що між Орденами а Литвою заключено розєм та вибирав ся знов з війском на Литву[6]). Але після тяжкої слабости, якої набавив ся в часї останнього походу на Литву, не судилось єму іти в новий похід; він вмер невдовзї[7]). Тепер вже Жиґимонт почав зі своєї сторони воєнну акцию й зібрав велике війско. Доношено вправдї до МЛ., що син Жиґимонта, Михайло, покинув батька в 200 коний і з 60 боярами втїк до Свитригайла, що начальник помічних польских війск, Струмило, рівнож втїк від Жиґимонта[8]), але що до першого, се очивидна брехня. Справа Жиґимонта стояла одначе добре. Князь Олександер Ніс, воєвода Луцка, який в цьвітни 1433 р. перейшов був до Свитригайла й піддав єму Луцк[9]), в серпнї 1434 р. піддав Луцк Жиґимонтови, де сей післав Ґаштовта, щоб обняв єго в посї-

---

[1]) Appendix: I, ч. 4. Подаю сю грамоту з ориґіналу у перве в цїлости.
[2]) Rzyszczewski et Muczkowski: Cod. dipl. Pol. I, ч. 176.
[3]) Lewicki: Powst. Świdr. c. 217.
[4]) Лист Свитр. до МЛ. 26/III 1434 в реґ. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 789.
[5]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 529, 538 і 542.
[6]) Лист МЛ. 24/IX 1433 до ВМ. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 727.
[7]) Lewicki: Powst. Świdr. c. 214.
[8]) Лист комтура Риґи до МЛ. 6/VI 1434 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 816.
[9]) Kotzebue: Switr. c. 103; Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1661; Карамзїн V, нот. 264.

данє[1]). Навіть Київ піддавсь рівнож Жиґимонтови й він післав там князя Олелька Володимировича, але Івашко Монївидович упередив Олелька о оден день і заняв Київ наново для Свитригайла[2]). Жмудини тимчасом давали докази своєї прихильности до Жиґимонта. Десь 26. лютого 1434 р. устроїли они на березї коло Полонґи лови на Хрестоносцїв і взяли декого з них в неволю[3]). Новий МЛ. Франке Керскорф, рівнож як єго попередник горячий сторонник Свитригайла, післав тимчасом Жиґимонтови виповідний лист, який дійшов до останнього 29. серпня[4]) і сейчас таки розпочав МЛ. воєнну акцию, звернувши її против непокірних Жмудинів, що нїраз не хотїли покинути Жиґимонта, помимо аґітаций зі сторони Хрестоносцїв. На Жмудь післано в днях 28., 29. і 31. серпня по віддїлови Лївонцїв, які розгосподарились там на добре, але на своє нещастє. Новоіменований в місце Кезґайла жмудский староста Ґолїмін так добре справивсь, що оден з лївоньских віддїлів, який числив 800 людий, після иншої реляциї 1000, а в тім 40 лицарів, попавши в засїдку, уряджену тимже Ґолїміном, в части дїставсь в неволю, в части поляг в боротьбі[5]). Такі поводженя додали очивидно відваги Жиґимонтови й дали спромогу приступити до офензиви супроти Свитригайла й єго союзників, Лївонцїв. Литовске війско підступило навіть під Витебск, а від Полочан жадало, щоб они піддались Жиґимонтови. Витебска вправдї не удалось здобути, а Полочани заявили, що для Свитригайла посьвятять »душу й тїло«[6]), досить того, що Жиґимонт стояв вже на ґрунтї Свитригайла. Крім сего МЛ. дізнав ся від збігцїв з Литви, що Жиґимонт має замір вдарити таки на саму Лївонїю, що немало єго перепудило й він мусїв поробити вже наперед всякі приготованя до оборони[7]).

Серед таких для Жиґимонта приязних обставин мав бути заключений вічний мир. Невдовзї після Ленчицкого перемиря розпочав Жиґимонт свої приватні переговори з Орденами в тій справі. Він запевняв

---

[1]) Лист Бальґа до ВМ 6/IX 1434 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 855, с. 501.

[2]) ibidem.

[3]) Лист комтура з Мемель до Найв. Марш. 27/II 1434 в реґ. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 780.

[4]) Лист Жиґ. до ВМ. 1/IX 1434 в реґ. ibidem. ч. 854.

[5]) Жерела до сего: лист комтура Ґольдинґи до комт. Мемель 1/IX 1434 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 853; лист. комт. Раґнети до ВМ. 9/IX ibid. ч. 856; Лист Бальґа до ВМ. 6/IX ibid. ч. 855, с. 500; Długosz: Hist. Pol. IV, с. 552—3 пересадно подає, що згинуло або дісталось до неволї »multa millia hominum«; після него сїм хоругов і знаків, взятих від Лїв., занесено до виленьского костела св. Станислава; пор. ще лист Маршалка Лїв. до ВМ. 18/X 1434 Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1693, Kotzebue: Switr. с. 120—1.

[6]) Лист Марш. Лїв. з 18/X 1434 згаданий висше.

[7]) Лист МЛ. до ВМ. 10/XII 1434 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 881; пор. ще лист Бальґа до ВМ. 6/IX ibid. ч. 855, с. 501.

ВМ., що хоче придержуватись заключеного перемиря, причім висловив бажанє, що хоче єго придержуватись також зглядом лївоньского Ордену, влученого до згаданого перемиря[1]). ВМ. запевняв вправдї Жиґимонта, що він рівнож хоче придержуватись перемиря[2]), але єго запевненя були нещирі, бо він тимчасом зносив ся зі Свитригайлом. та обіцював єму поміч[3]). Все ще очивидно мав надію на те, що Свитригайло, єго давний вірний союзник возьме верх над Жиґимонтом. Під тим зглядом отвертим був МЛ. Він рішучо був противником Ленчицкого перемиря й перепровадив се, що лївоньский Орден відкинув 19. цьвітня 1434 се перемирє[4]). Крім сего МЛ. затримував у себе послів Жиґимонта, який слав їх до него одного по другім з дарунками, очивидно в цїли позисканя собі єго. На се жалувавсь Жиґимонт часто, але рівною міркою не відплачував він МЛ. й єго власних послів свобідно відпускав домів[5]). Вкінцї МЛ. дав Жиґимонтови остаточно пізнати, що не має на думцї держатись Ленчицкого перемиря й післав єму, як вже я згадував, виповідний лист. Одначе воєнна акция МЛ., як знаємо, взяла для останнього дуже нещасливий оборот. Поведенє МЛ. дуже обурювало Жиґимонта, а іменно те, що він прислав сей виповідний лист, де просто відмовляв єму княжого титулу. Він не міг порозуміти сего, як МЛ. яко підвладний ВМ. може робити собі на власну руку, що захоче. Своє здивованє висказував він перед послом ВМ., Гансом Бальґом, що прибув до него з кінцем серпня 1434 р. Річ зрозуміла проте, що таке поведенє МЛ. робило Жиґимонта недовірчивим зглядом самого ВМ. й він запитував Бальґа, чи ВМ. буде з ним держати. Що до Лївонців, то Жиґимонт заповідав, що на них пімстить ся. Пімстились вже за се, як ми бачили, Жмудини. Міжтим одначе вичікував Жиґимонт прихильної відповіди від ВМ.[6]).

В справі заключеня вічного мира був назначений зїзд на день 8. вересня 1434 р. Пруські стани рішучо були за миром і домагались сего від ВМ. безнастанно в своїх рецесах[7]). Хоч зїзд відбув ся, з польскої сторони в Рацьонжі, де явив ся й відпоручник Жиґимонта, кревский староста Судимунт[8]), зі сторони Орденів в Торунї, то одначе він не довів

---

[1]) Лист Жиґ. до ВМ. 12/I 1434 в реґ. ibid. ч. 762.

[2]) Лист Жиґ. до ВМ. 1/IX 1434 в реґ. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 854.

[3]) Lewicki: Index ч. 1993.

[4]) Лист МЛ. до ВМ. 19/IV 1434 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 797.

[5]) Листи Жиґ. до ВМ. 1/IX 1434 ibid. ч. 854 і 2/XI в реґ. ibid. ч. 873; лист Бальґа до ВМ. 6/IX ibid. ч. 855, с. 500.

[6]) Лист Ганса Бальґа 6/IX 1434 до ВМ. про своє посольство до Жиґ. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 855.

[7]) пор. Lewicki: Index чч. 1972 і 1987.

[8]) Toeppen: Acten I, ч. 507; пор. ще ґлєйт Волод. III. для послів польских і литовских 14/VIII 1434 в реґ. Gołębiowski: Dzieje Pol. II, с. 16; також: Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 854.

до нічого[1]). Результат переговорів був невеликий. З огляду на те, що МЛ. своїм поведенєм явно доказав, що про ніякий мир з Польщею та Литвою він не думає, рішили пруські стани, щоб ВМ. запитавсь МЛ., чи він буде державсь перемиря чи ні. Як ні, то єго мали цілком поминути й віддати судьбі[2]).

Я згадував, що Жиґимонт вже на самім початку свого панованя оказавсь прихильником Русинів (не входжу тут очивидно в те, чи причиною сего були мотиви політичні, чи инші), чого доказом два привілеї для виленьских міщан, в яких специяльно вимінено ще Русинів. Надаванє привілеїв своїм підданим не було у Жиґимонта рідким. Такими привілеями зєднував собі Жиґимонт своїх підданих до тої степені, що они готові були за него голови положити. Ось що казали литовскі бояри прускому послови Бальґови, який запитував їх, чи не далоб ся погодити Жиґимонта зі Свитригайлом: »Ми скорше всї поляжемо, чим до сего допустимо. Наш пан (Жиґимонт) дає тим, які мають свою батьківщину, на неї грамоти з маґдебурским правом, а також і всїм тим, яким надав ленна єго брат. Диви, який ласкавий для нас наш пан. Сего не робив Свитригайло. За нашого пана ми вмерти готові.« Бальґ мав навіть в руках 6 таких грамот, якими хвалились єму литовскі бояри[3]). Очивидно не в иншій цїли, тільки щоб позискати собі Русь, яка стояла все ще при Свитригайлї, видав Жиґимонт від себе, яко великого князя лит.-руского, 6. мая 1434 р. в Троках привілей, яким надавав і потверджував права не лиш литовским, але й руским князям і боярам. Хоч основою до сего привілею послужив привілей Ягайла з датою: Львів, 15. жовтня 1432[4]) (що мабуть немав затвердженя), то одначе Жиґимонт, не згадуючи про се, додав до него ще й нові уступи. Будь що будь, факт сей був нельояльностю супроти Польщі, що одначе у Жиґимонта було на дневнім порядку. Цїлий привілей мав в собі 8 артикулів. В першім обіцював Жиґимонт нікого з князїв і боярів не вязнити на основі доносів, доки їм суд не докаже вини; другий, третий і четвертий артикул відносив ся до справи дідичности дібр і справ маєткових взагалї; пятим звільнював Жиґимонт княжих і боярских підданих та взагалї селян від складаня данин, званих »дякла«;

---

[1]) гл. Lewicki: Powst. Świdr. с. 225 і д.

[2]) Витяг з рецесу прус. ст. 24/XII 1434 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 888; в ексцерптї Toeppen: Acten I, ч. 524.

[3]) Лист Бальґа до ВМ. 6/IX 1434 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 855, с. 502. В цїлости задержалось Жиґимонтових ориґінальних надань небогато. пор. Baliński: Hist. Wilna II, с. 25–6, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1726 і 1735; Документы арх. юст. I, с. 535–6 (ч. 1, 2, 3); Леонтовичъ: Акты лит. метр. I, 1 ч. 6, Довнаръ-Запольскій: Акты лит.-русс. гос. I, ч. 9. Впрочім маса Жиґимонтових привілеїв знана зі згадок в потвердженях пізнїйших вел. князїв.

[4]) Якубовскій: Земскіе привилеи вел. княж. лит. I, с. 272.

шестим зобовязував князїв і панів та їх підданих до будови замків і їх направи й до воєнних походів власним коштом, звільняючи від решти робіт в замках; семим позваляв руским князям і боярам брати собі герби від литовских князїв і боярів, на що одначе треба було засягнути згоди у польскої шляхти тої самої ґенеальогії; осьмим потверджував всї права і привілеї, надані Витовтом[1]). Цїкава тут та обставина, що допущено до двох новонаданих прав, іменно в першім артикулї (який становив чисто польску засаду »neminem captivabimus, nisi jure convictum«, сьвіжо відновлену в великім краківскім привілею 9. сїчня 1433 р.[2])) і в пятім артикулї, також руских князїв і боярів[3]). Одначе цїлковитого рівноуправненя Русинів з католиками сей привілей не перепровадив[4]), як не мав на цїли дати цїлковитого рівноуправненя привілей Ягайла. Мабуть тому привілей Жиґимонта приніс для него невеликі успіхи. Навіть з незначного числа князїв, єго сторонників, відпали від него майже всї та перейшли до Свитригайла, як пр. князь Олександер Ніс, Федор Корибутович та Іван Володимирович, з котрими то двома стрінув ся Жиґимонт 1. вересня 1435 р. в битві під Вилькомиром[5]).

---

[1]) Привілей сей друкований з копії в Теках Наруш. Cod. ep. s. XV. III, Дод. ч. 22; з неповної копії з лит. метр. в Леонтовичъ: Акты лит. метр. I, 1. ч. 4. Оригінал в архіві кн. Радивилів в Несвижі. гл. Ptaszycki: Gdzie się przechowywały i przechowują obecnie akta unii Litwy z Polską? (Kwart. hist. 1902, c. 590).

[2]) Cod. ep. s. XV. II, ч. 212, §. 16.

[3]) Звертає на се увагу Czermak: Sprawa równoupr. c. 33.

[4]) До сего специяльна розвідка Czermaka: Sprawa równoupr. c. 27—35 і 59; гл. рец. проф. Грушевського на сю студию в Записках Н. Тов. ім. Шевч. LIII, бібл. с. 19. і замітку в Piekosiński: O źródłach heraldyki rus. c. 189;. також Грушевський: Історія Укр.-Руси V, 1. с. 49—51. Пок. проф. Шараневичь: Історія Галицко-Володимирскои Руси с. 403, не знаючи ще тодї привілею Жиґ. з 6/V 1434, а мабуть опираючись на оповіданю в Лїт. Биховця про забійство Жиґимонта, де кажесь, що Жиґ. хотїв піднести »хлопский рожай«, дійшов до таких недорічивих результатів, що Жиґ. »въ духу городельскои уніи стремилъ къ тому, щобы князей и вельможь владѣючихъ просторонными имѣнями, срôвнати прочимъ посѣдателямъ малыхъ земскихъ имѣній и людямъ свобôднымъ... Намѣрилъ запровадити той самъ порядокъ въ Литвѣ, що въ Польщи, где вельможа посѣдатель просторонныхъ областей былъ рôвнымъ въ своихъ свободахъ и вôльностяхъ кождому свобôдному землянинови и вôльному посѣдателю хотя маленькои часточки землѣ«. Про се Жиґимонтови нїколи й не снилось!

[5]) пор. Дод. III-ий sub vocibus.

5.

Погром Свитригайла й Берестейский мир.

Інтриґи Свитригайла й єго сторонників на церковнім полї. — Інкорпороване Литви до Базилєйского Собору. — Зрада митрополита Герасима. — Битва під Вилькомиром. — Жиґимонт збирає рускі землї. — Вічний мир.

В першій половинї XV. ст. католицка Церква подїлилась на два собі ворожі табори; оден табор репрезентував папа, другий Базилєйский Собор. Европейскі держави належали будь-то до одного, будь до другого табору. Польща, а за нею очивидно й Литва з Жиґимонтом на чолї, який в тім зглядї все був пасивний, держали з папою. Від папи Евгенїя IV. видістали Поляки для Жиґимонта звільнене литовских панів від присяги, даної Свитригайлови, що очивидно мало немалий вплив на скріплене Жиґимонтового становища на Литві. Жиґимонт вважав проте папу найвисшим судиєю, перед яким можна було виточити справу єго боротьби зі Свитригайлом. Ми бачили, що коли ВМ. станув після Городеньскої унїї по сторонї Свитригайла, а МЛ. чинно останньому помагав проти Жиґимонта, Жиґимонт грозив ВМ., що хотїв сю справу віддати перед папский суд[1]). Свитригайлові сторонники були навіть сего пересьвідченя, що Жиґимонт очернював їх пана перед папою, шлючи до останнього листи й посольства та представляючи Свитригайла яко прихильника схизми, через якого католицка віра на Литві дуже утерпіла[2]). Супроти сего треба було боронитись, але що папа був прихильним Жиґимонтови, Свитригайло й єго сторонники мусїли з природи річи удатись до другого табору, репрезентованого Базилєйским Собором. Рускі князї й бояри, сторонники Свитригайла, відплачувались Жиґимонтови перед Собором, представляючи литовский переворот яко зломане присяги, даної Жиґимонтом Свитригайлови, описуючи нелюдскі вчинки Жиґимонта, яких він мав допускатись на жінцї й цїлім дворі Свитригайла, що дістались до неволї в часї Ошмяньскої ночі. Притім висунули они перед Собором одну справу, на яку взагалї цїлий тодїшний католицкий Захід був дуже чутливий, справу Унїї на Руси, запевняючи Собор, що так они як і їх пан є вірними католиками й хотять післати на Собор відпоручників, щоб

---

[1]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 649.

[2]) Лист Русинів до Баз. Соб. 22/III 1433 Martene et Durand: VV. SS. Coll. VIII, с. 576. про дату листу (хибно розвязано dominica Laetare 26/III) гл. Grossé: Stosunki Polski z Soborem Bazylejskim с. 31, нот. 1.

перепровадити загальну Унію на Руси[1]). Те саме заявляв що до Унії Свитригайло[2]). Одначе не мали они щастя у Собору, бо Собор тоді старавсь о позисканє для себе Польщі, а з нею й Литви під новим зверхним паном, Жиґимонтом. До Польщі прибули посли Собору й наразї дістали від короля таку відповідь, що він в тій справі мусить наперед нарадитись з вел. князем Жиґимонтом і своїми й литовскими панами, почім завідомить Собор о вислїдї сеї наради через осібних послів[3]). І дійсно приступили Поляки до Собору, а з ними й Жиґимонт, що як я висше казав, в тім зглядї був цїлковито пасивний. В листопаді 1434 р. інкорпоровано Польщу й Литву до Базилєйского Собору[4]). Свитригайло дієтав від Собору упімненє, щоб погодив ся з королем і більш нїчого[5]). Неповодженє Свитригайла у Собору перекинуло єго в табор папи Евгенїя IV. (покинений Польщею й Жиґимонтом), хоч він не покинув притім і Собору. Протягом двох років, то є 1434 і 1435 р. заходить він папу такими самими способами, якими недавно що заходив він та єго сторонники Базилєйский Собор. Свитригайло представляв папі, що Жиґимонт кривоприсяжник, бо зломав дану єму присягу, дальше, в як нелюдский спосіб обходить ся він з єго жінкою та двором. Притім, подібно як Соборови, представив папі свої заходи около Унії на Руси. Очивидно справа Унії зробила на папі незвичайне вражінє, а результатом сего було 5 папских буль. В першій булї до Жиґимонта, датованій в Фльоренциї 20 жовтня 1434 наказував папа Жиґимонтови, щоб він погодивсь зі Свитригайлом і видав єму полонену жінку[6]). Другими двома булями з тоїж дати, до камінецкого епископа Павла й виленьского Матвія, взивав папа тихже епископів, щоби старались погодити Свитригайла з Жиґимонтом[7]). В булї до Свитригайла з тоїж дати взивав єго папа рівнож до згоди, але крім сего розписавсь тут широко о справі Унії, як і в булї до митрополита Герасима[8]). Справою Унії займавсь головно митрополит; папа радив, щоб він скликав провінциональний синод епископів, а потім щоби прибув з повновластю до Риму, де остаточно справа Унії малаб бути полагоджена. Одначе ся справа не лиш, що не довела до нїчого, она мала для

---

[1]) Згаданий лист Русинів Martene et Durand: VV. SS. Coll. VIII, с. 575—7.

[2]) Лист Свитр. до Соб. Баз. 25/VII 1433 ibid. с. 622.

[3]) Cod. ep. s. XV. II, ч. 214; пор. ще Joannes de Segovia: Historia gestorum Synodi Basiliensis с. 292.

[4]) Joannes de Seg.: Historia с. 769. »Nouembrio mense (1434) ...incorporatus eciam fuit Sigismundus magnus dux Lithuanie«. пор. ще Grossé: Stosunki с. 45.

[5]) Lewicki: Index ч. 1953.

[6]) Kotzebue: Switr. дод. ч. 5.

[7]) ibid. дод. ч. 8. Буля до еп. Матв. не друкована, бо дословно така сама, як до еп. Павла.

[8]) ibid. дод. ч. 6 і 7.

Свитригайла як найгірші наслідки. Поминувши вже се, що папскі булї не дійшли до рук адресатів (з виїмкою одної до митрополита), бо молдавский господар, переловивши Свитригайлового посла, який ще передтим покинув всї булї у свого приятеля, а взяв лиш одну, до митрополита, по прочитаню сеї булї перепустив єго на Русь лиш з сею одною булею, сам митрополит Герасим зрадив Свитригайла й війшов в зносини з Жиґимонтом. Цїлию сеї зради мала бути піддача Смоленьска враз з цїлою землею під власть Жиґимонта. Вправдї зрада не повелась, бо смоленьский воєвода Юрий Бутрим, давний сторонник Жиґимонта, викривши зраду, зловив Герасима, а Свитригайло велїв єго живцем спалити у Витебску, але з ним упала й справа Унїї на Руси[1]). Свитригайло робив вправдї дальші заходи около Унїї і то не лиш у папи, а й у Собору, обіцював післати в тій справі своїх відпоручників, доносив про свої зносини в справі Унїї з грецким цїсарем Константином та царгородским патриярхом[2]), але її годї було вже подвигнути з упадку, тим більше, що невдовзї наступила для Свитригайла остаточна катастрофа, після якої він сам вже більше немав двигнутись. Мабуть єго заходи около Унїї, так несимпатичної на Руси, причинились найбільше до прискореня сеї катастрофи[3]).

Перед катастрофою ведено ще в справі вічного мира переговори, які одначе не мали нїяких конкретних наслїдків. До заключеня мира не прийшло, а головно МЛ. не хотїв до него приступити, викручуючись, будьто-би він рад приступити до мира, але що Жиґимонт починив єму ріжні шкоди, то він лиш по винагородженю їх зі сторони Жиґимонта згодив-би ся на мир. Противно Жиґимонт жалувавсь на шкоди, зроблені єму МЛ[4]). В справу вдав ся нїмецкий цїсар Жиґимонт. Він хотїв, подібно як колись ВМ. і польский король, погодити Свитригайла з Жиґимонтом й влучити єго до загального мира з Орденами. В тій цїли відносив ся він часто до Поляків[5]). Хоч є слїди, що й Поляки самі хотїли погодити Свитригайла з Жиґимонтом і навіть висилали до першого посольство в тій справі[6]), то одначе цїсареви Жиґимонтови давали відповідь, що їм

---

[1]) До сих подій два листи Свитр. з 23/VI 1435 до папи Евг. IV і Собору Баз. Raczyński: Cod. dipl. Lith. c. 363—6 (ч. VI). Про їх дату гл. Caro: Gesch. Pol. IV. c. 148, нот. 1; Псковскі лїт. 1 і 2. c. 209 і 27.

[2]) пор. згадані листи Свитр. Raczyński: Cod. dipl. Lith. c. 363—6.

[3]) пор. Lewicki: Powst. Świdr. c. 245 i 248; Caro: Gesch. Pol. IV, c. 148; Smolka: Najdawniejsze pomniki dziejop. rus.-lit. c. 19.

[4]) Рецес пруских станів 2/V 1435 Toeppen: Acten I, ч. 534; лист ВМ. до Жиґ. 17/VII 1435. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 951.

[5]) Листи цїс. Жиґ. до ВМ. 15/III 1435 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 906, до Свитр. 3/VIII Cod. ep. s. XV. III, Дод. ч. 29 і до ВМ. 29/VIII дод. ч. 33. пор. ще Aegidius Carlerius: Liber de legationibus Concilii Basiliensis c. 614.

[6]) Лист шпігуна Поляка до незнаного Хрестоносця без дати, мабуть около 1 мая 1435 Cod. ep. s. XV. III. Дод. ч. 25; про дату гл. ibid. c. 535, нот. 2.

без відома вел. князя Жиґимонта зі Свитригайлом зноситись не вільно, анї з ним заключати якийсь мир або угоду. Обіцювали вправдї, що в тій справі віднесуть ся до Жиґимонта[1]), але остаточно король Володислав дав відповідь, що про мир не може бути мови, бо справа між Жиґимонтом а Свитригайлом вже рішаєсь оружно й рішилась вже в користь одного без сумнїву. Посли цїсарскі відійшли з нїчим, а в тій хвилї наспіла вість про побіду Жиґимонта[2]).

Жиґимонтове війско було досить слабке, так, що він не сподївавсь сам дати собі раду зі Свитригайлом. Притім він обавлявсь зради зі сторони своїх власних підданих, яких зразив собі своїми лютими вчинками і тому сам не станув на чолї війска[3]). Ходили навіть поголоски, що польскі помічні війска, які були на Литві, покинули єго задля невиплати належного жолду[4]). Післав він проте послів до Польщі з просьбою о поміч і дїйсно дістав 8000 людий під проводом Якова Кобиляньского[5]). На чолї литовского війска станув Жиґимонтів син Михайло. Свитригайло мав війско без порівнаня більше; прибув єму в поміч сам МЛ. Керскорф. Помимо сего одначе побіда перехилилась на сторону Жиґимонта, бо єго війско мало знамениту орґанїзацию, підчас коли в війску Свитригайла, як згідно подають реляциї, не було єдности. Свитригайло дїлав на свою руку, МЛ. на свою. Під Вилькомиром, над рікою Сьвятою, прийшло 1. вересня 1435 р. до остаточної розправи. Згинув в битві сам МЛ. з великим числом комтурів і більшою частю війска. Свитригайло ратувавсь утечию до Полоцка. »І поміг Бог великому князю Жиґимонту і сину єго князю Михайлу і побили князя Свитригайла і всю силу єго«, пише сучасний лїтописець. Доля Свитригайла рішилась; Жиґимонт був паном ситуациї. На місцї побіди фундував він парохіяльний костел[6]).

---

[1]) Лист цїс. Жиґ. до ВМ. 15/III 1435 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 906; лист короля Володислава III, до цїс. Жиґ. 11/VIII Cod. ep. s. XV. III, Дод. ч. 30; лист. цїс. Жиґ. до Свитр. 3/VIII ibid. ч. 29 і до ВМ. 29/VIII ibid. ч. 33.

[2]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 566.

[3]) ibid. c. 562—3.

[4]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 964.

[5]) Лїт. Попова, Даниловича і Бѣлокурова с. 52, 58, 72. мають »8 сот копеи«. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, Einleitung c. XVIII—XIX думає, що се була незначна поміч. Lewicki: Powst. Świdr. c. 353, нот. 38 збиває се і каже, що могло оно значити »кілька тисячів«. Я думаю, що можна тут приняти число з Познаньскої рукоп. к. 23 об. (Appendix II) »ѡсмъ тисечеи людеи конъных« і Лїт. Вахевича с. 205 »8000 копейниковъ«, що мабуть відповідає »800 копіям«; пор. ще Stryjkowski: Kronika c. 553 »Krol Władsław ośm tysięcy Polakow wyprawił«.

[6]) Жерела до сеї битви: Лїт. Попова с. 52—3; Лїт. Даниловича с. 58—9; Лїт. Бѣлокурова с. 72; Długosz: Hist. Pol. IV, c. 562—5; Псковскі лїт. 1 і 2. с. 209—10 і 28; лист Alf van den... до князя Їлїх-Берґ Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 985 подає, що завинив МЛ. своїм кунктаторством; ано-

По битві під Вилькомиром почав Жиґимонт, досї лише фактично великий князь литовский, заходитись около збираня руских земель свого противника. В тій цїли післав він на Русь війско під начальством свого сина Михайла. Одно місто по другім піддавалось, хоч і невдовзї відзискував їх наново Свитригайло, як сам про те доносив. Добровільно піддавсь Жиґимонтови Смоленьск, який недавно що митрополит Герасим хотїв передати Жиґимонтови зрадою; перейшов до Жиґимонта й смоленьский воєвода Бутрим, що опізнив був передтим піддачу Смоленьска відкритєм сеї зради. Витебска й Полоцка не удалось одначе добути[1]). Мимо сего початок був вже зроблений і від сеї хвилї відзискує Жиґимонт одну руску землю по другій, усуваючи в сей спосіб постепенно давний роздїл великого князївства на части литовску й руску. Жмудини, заохочені очивидно побідою Жиґимонта, впали в числї около 6000 людий, як доношено ВМ., до Куронїї, спалили частоколи міста Дірбен, нагромаджене сїно й збіже й вернули назад на Жмудь. Комтур Бранденбурга пігнавсь вправдї за ними враз з війтом Нарви, але не вспів їх наздігнати. В кождім разї се нагнало великого страху Лївонцям, бо Ляндмаршалок Лївонїї, що обняв керму по смерти МЛ. Керскорфа, почав забезпечати пограничні замки[2]). Напад Жмудинів був одначе мабуть самовільний, бо як побачимо дальше, полїтика Жиґимонта зглядом Лївонцїв війшла сейчас після побіди на иншу дорогу.

ВМ., який все мав надїю на те, що Свитригайлови поведесь таки колись перемочи Жиґимонта й тому, помимо Ленчицкого перемиря, не станув рішучо по сторонї останнього, а все потайно попирав Свитри-

---

нїмний польский клерик до француского на Соб. Баз. ibid. ч. 986 пише: »quemadmodum inimicorum divisus erat exercitus, sic et nostrarum gencium ordinata fuit particio«; Іван Конїнґ, війт Нарви до ВМ. ibid. ч. 994 подає, що Свитр. з МЛ. »konde... nicht eyns gewerden.« В актї оскарженя, внесенім в другій половинї 1439 р. вестфальскою партиєю лївоньского Ордену на ВМ. Русдорфа, приписуєсь нещасливий вислїд битви зрадї комтура з Мемель, Райбенїца. Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 549, с. 405, §. 24. Се одначе мабуть безосновне. пор. ibid. нот. 3. МЛ. Фінке складає знов пораженє Лївонцїв під Вильк. на те, начеб то рижска капітула зрадила Жиґимонтови пляни Лївонцїв. Schwartz: Livl. Urk. X, с. 500. Широко займаєсь сею битвою Lewicki: Powst. Świdr. розд. XXI, с. 255 і дд. Критику жерел дає він тамже с. 353, нот. 38.

[1]) До сего Лїт. Попова с. 53; Лїт. Даниловича с. 60; листи Свитр. в реґ. до ВМ. 25/II 1436, Kotzebue: Switr. с. 133, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1730, Voigt: Gesch. Pr. VII, с. 678, нот. 1; до негож 14/III Kotzebue: Switr. с. 133, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1731, Voigt. Gesch. Pr. VII, с. 678; до негож 1/IV Kotzebue: Switr. с. 134, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1733; лист комтура Бранденбурского до ВМ. 17/X 1435 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 999 і ЛМЛ. до ВМ. 17/X ibid. ч. 998.

[2]) Лист комт. Бранд. до ВМ. 17/X 1435 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 999; лист ЛМЛ. до ВМ. 22/X ibid. ч. 1002.

гайла, тепер був в великім клопоті. Справа Свитригайла була програна, остання надія ВМ. розвіялась, а тимчасом в єго уяві дві потуги, Польща й Литва йшли оружно, щоб з двох сторін згнобити Орден до решти[1]). Супроти сего заключенє вічного мира мусїло бути зі сторони Ордену дуже пожаданим.

В справі заключеня вічного мира зїхались до Берестя куявского 6 грудня 1434 р. відпоручники польского короля й ВМ.; відпоручників лївоньского Ордену не було. Зі сторони Жиґимонта прибули литовскі відпоручники: князь Михайло Жиґимонтович, епископи: Матвій, виленьский і Андрій, володимирско-луцкий, князї: Андрій Володимирович, Глїб Довґовтович, Юрий Семенович Гольшаньский, виленьский каштелян Остик, воєводи: Довгірд, виленьский і Лєлюш, троцкий, які підписали іменем Жиґимонта вічний мир, списаний 31. грудня 1435 р. Орден мав покинути раз на все Свитригайла й уважати великим князем литовским лиш того, котрого вибрано за згодою Польщі (в тій хвилї Жиґимонта); не допускати, щоб Свитригайло нищив землї Польщі й Литви. Крім сего зроблено угоду в справах торговельних і в справах злочинцїв та витичено з обох сторін границї. Жиґимонт Кейстутович, подібно як всї инші учасники вічного мира, мав заприсягнути вічний мир після доданої роти присяги. З обох сторін мали видати собі воєнних бранцїв, полонених в часї війни, з виїмкою тих, яких задержано на Литві в часї 12-лїтного перемиря між Польщею, Литвою й Орденом[2]), що було звернене проти Лївонцїв, які до Ленчицкого перемиря не приступили, а воюючи за сей час з Жиґимонтом, мали досить своїх бранцїв на Литві. Се останне услівє було для Жиґимонта незвичайної ваги, бо дало єму в руки цїлий лївоньский Орден, що, як побачимо, попри инші обставини значно змінило єго становище супроти Польщі, яке обявилось в постененній еманципациї Жиґимонта зпід залежности від неї.

---

[1]) пор. листи ВМ. до цїс. Жиґ. 20/IX 1435 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 976 і до негож 27/X 1435 ibid. ч. 1006.

[2]) Грамота в Dogiel: Cod. dipl. Pol. et Lith. IV, ч. 97 і Volumina Legum I, с. 114 і дд. Додаткову умову до сего мира підписав зі сторони Литви троцкий воєвода Лєлюш. Cod. ep. s. XV. II, ч. 238; гл. ще про сей мир Długosz: Hist. Pol. IV, с. 568—9.

ЖИҐИМОНТ КЕЙСТУТОВИЧ

ВЕЛИКИЙ КНЯЗЬ ЛИТОВСКО-РУСКИЙ.

(1436—1440).

»И нача князь великии Жидимонтъ »княжити на великомь княжении »на Литовьскоим и на Рускомъ«.

Лѣт. вел. кн. Лит. вид. Поповъ с. 53.

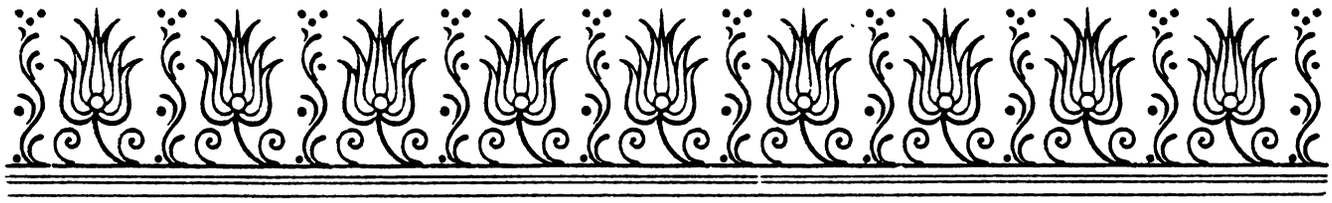

1.

Еманципация Жиґимонта.

Жиґимонт а Ордени по погромі Свитригайла й Берестейскім мирі. — Заприсяженє Берестейского мира. — Дальші Жиґимонтові придбаня на Руси. – Відновленє литовских впливів на Новгород Вел. — Жиґимонт а Мазовше. — Союз з Молдавією.

Побіда Жиґимонта під Вилькомиром змінила відразу єго становище супроти Польщі. Як дотепер Жиґимонт все мусїв оглядатись на Поляків і лиш потайно сприяв Орденам та заводив з ними пересправи, тепер, почувши в собі силу, почав він поводитись так, якби свого становиша не завдячував виключно попертю зі сторони Поляків, а начеб дійшов до него власними силами. Проявляєсь тут сильний вплив Вотовтової полїтичної школи, яку, як я висше згадував, перебув Жиґимонт не без користи. В інтересї Польщі лежало, щоби після Вилькомирскої битви, подібно як після Ґрінвальдскої, сейчас згнобити Орден до решти. Тільки се якраз не було в інтересї Жиґимонта, як колись не було оно в інтересї Витовта[1]). Хоч Поляки, а навіть і свої Литовцї радили Жиґимонтови іти сейчас походом на безборонну Лївонїю, Жиґимонт опер ся сему під покривкою, що не хоче дальше крови християньскої проливати. Але не о те ходило Жиґимонтови. Ходило єму о приєднанє собі Лївонцїв. Поборювати він їх мусїв, бо через те підкопував силу Свитригайла, якого они попирали. Але нищити їх до остатка, се було некористним для Жиґимонта. Таж єго кількалїтні зно-

[1]) пор. ще замітки в Lewicki: Powst. Świdr. c. 258—9 і Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 188.

сини з Орденами зміряли до сего, щоб їх собі позискати, а то в тій цїли, щоби опираючись на них, зменшити свою залежність від Польщі, яка єму сильно давалась відчувати при кождій нагоді. Хоч лївоньский Орден дотепер не дав ся приєднати, то мимо сего Жиґимонт надії не тратив, що єго собі позискає. Не в иншій цїли, як ми в горі бачили, заборонив Жиґимонт своїм війскам атакувати Лївонців під Ошмянами, коли они спізнились з помочию для Свитригайла, не в иншій цїли й тепер не вирушив Жиґимонт на згноблене сего Ордену. Він добре розумів се, що зломавши силу Ордену не мав-би вже на кім оперти ся, а се потягнулоб за собою ще більшу залежність Литви від Польщі, чого Жиґимонт собі як найменше бажав. Не залишив Жиґимонт тоді донести ВМ. про своє обходженє з Лївонцями, не залишив сего й тепер. Притім одначе звертав увагу на те, що відповідно до сего й ВМ. повинен дїлати в тім-же напрямі, додаючи, що колиб Лївонцї були слухали ВМ. й не нападали Литви, то до сего булоб нїколи не дійшло[1]). Катастрофа, яка стрітила Лївонців під Вилькомиром, була справдї страшна й до тої степенї подїлала на Орден упереджаючо зглядом Жиґимонта, що він почав Жиґимонтові приязні забіги приймати з цїлковитим недовірєм[2]). Лївонцї не знали навіть добре, хто з їх післаного на Литву війска поляг, а хто дістав ся до неволї й висилали до Жиґимонта посольства, щоби про се вивідались[3]). Але Жиґимонт, який тепер бачив залежність лївоньского Ордену від себе, почав з ним в справі видачі бранців переговори, які протягнулись в безконечність. В велику залежність поставив лївоньский Орден зглядом Жиґимонта артикул Берестейского мира, в якім було сказано, що обі сторони мали видати собі бранців, взятих в неволю в часї війни, з виїмкою тих, які дістались в неволю в часї 12-лїтнього перемиря. А що Лївонцї не приступили до сего перемиря, тож кінцеве реченє згаданого артикулу відносилось до них, то значить, що лївоньских бранців, які дістались до литовскої неволї, міг Жиґимонт задержати, противно, Лївонцї мусїли єму видати литовских бранців. Виповненя сего артикулу зі сторони Лївонців домагав ся Жиґимонт рішучо; він жадав, щоб наперед Лївонцї видали єму єго бранців, а що до Лївоньских бранців, писав Жиґимонт, то тих буде міг МЛ. викупити й найлїпше, якби в тій справі прибув особисто до

---

[1]) Лист Жиґ. до ВМ. 21/IX 1435 в рег. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 979. »Wenne hetten die Liefflendere ewern rethen und geheisen gefolget und hetten unsere lande nicht obirfallen, das were nye gescheen«. Цїкаво, що Жиґ. відповідає такими словами, якими промавляв колись до него ВМ. в листї 26/II 1433 ibid. ч. 669: »Wend hettet ir euch mit den Polan nicht vorbunden,..... es wer ny not gescheen«.

[2]) Лист ЛМЛ. (нововибраного МЛ. Генриха Бокенфорде, зв. Шунґель) до ВМ. 17/X 1435 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 998 »das die (приязні забіги Жиґ.) villichte nicht gegrunth sien uff ene rechtvertige meynunge«.

[3]) пор. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, чч. 983, 998, 1005, 1007.

Вильна або Трок. Притім домагав ся Жиґимонт від лївоньского Ордену остаточного заприсяженя вічного мира. Нововибраний МЛ. Бокенфорде опирав ся видачі литовских бранців доказуючи, що він про нїяке перемирє не знає й домагавсь рівночасної видачі своїх бранців від Жиґимонта[1]. Лївоньскі стани знов, які не знали про згаданий артикул Берестейского мира, не хотїли заприсячи єго[2]. Тимчасом прускі стани жадали, щоби вже раз покінчити з ратифікациєю Берестейского мира[3]. Жиґимонт, який не міг дочекатись від ВМ. заприсяженя вічного мира, післав до Прус в тій цїли виленьского архідиякона Мартина, а коли сей вернув з нїчим, троцкого воєводу Лєлюша[4]. ВМ. доповнив сего невдовзї[5]. Доповнив сего з початком 1437 р. й МЛ. На 6. сїчня заповів він висланє своїх послів до Жиґимонта[6], які заприсягли вічний мир і установили речинець для обосторонної видачі бранців. Показалось одначе, що мимо заприсяженя вічного мира МЛ. немав понятя о змістї артикулу в справі видачі бранців, бо просив, щоб ВМ. подав єму зміст сего артикулу, думаючи, що після него він не є обовязаний видати Жиґимонтови бранців, взятих в неволю в часї перемиря[7]. Очивидно се незнанє згаданого артикулу вплинуло на протягненє переговорів в справі видачі бранців в безконечність, помимо сего, що вічний мир цїлковито був заприсяжений.

Висше було згадано, що сейчас після Вилькомирскої битви кинувсь Жиґимонт збирати рускі землї, які придержувались Свитригайла. Наразї, крім багатьох менших, піддавсь Жиґимонтови Смоленьск, який вже від довшого часу ґравітував до него. Витебск та Полоцк держались ще Свитригайла, але коли не мали з єго сторони нїякої підмоги, мусїли лїтом 1436 р. піддатись Жиґимонтови[8]. Вправдї Жиґимонт розпочав невдовзї

---

[1]) До сих переговорів пор. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 1007; IX, чч. 39, 102 і 109.

[2]) ibid. VIII, ч. 1024; IX. ч. 2.

[3]) Рецес пр. ст. 18/III 1436 Toeppen: Acten II, ч. 12.

[4]) Лист Жиґ. до ВМ. 15/VIII 1436 Gołębiowski: Dzieje Polski II, с. 40, нот. 62.

[5]) гл. Lewicki: Powst. Świdr. с. 273—4.

[6]) Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 116.

[7]) Лист МЛ. до ВМ. 30/I 1437 в рег. Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 125; єгож лист до міста Реваль 14/III 1437 ibid. ч. 143.

[8]) Лїт. Попова с. 53, Лїт. Даниловича с. 65. »Полочане и Витебляне, не чуя собѣ помочи ни отколе, и далис князю великомоу Жидимонту Кестутьевичу«; пор. лист ВМ. до ДМ 1/IX 1436 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 97. »Sich saczten ouch alle Reuwsche land das meiste teil von herczog Switr. noch der niderloge und bey namen Smolenczky, Wytewisky, Ploczkaw und sost vele ander lande«. (Гільдебранд с. 60, нот. 2 без основи покликуєсь на чч. 39 і 54 і називає се »Lauter Unwahrheiten«); лист МЛ. до ВМ. 15/IX 1436 ibid. ч. 102 »das sich die Ploskouwer und Vitebeker undir herczogh Segmundt gegeben und gesatczt haben...«

над ними свою тиранїю й казав полоцким та витебским старшинам, які прийшли до него в посольстві, відтяти голови, так, що Полоцк та Витебск мали охоту пристати наново до Свитригайла, колиб дістали від него яку підмогу[1]). Але мабуть чи не те власне, що они піддали ся з мусу й дальше сприяли Свитригайлови, вплинуло на таке жорстоке поведенє Жиґимонта. Витебск і Полоцк як і инші рускі міста позістали одначе й дальше під панованєм Жиґимонта. Сучасний лїтописець бачить в піддачі тих міст нову епоху в князюваню Жиґимонта. Доки они придержувались Свитригайла, доти з часу Ошмяньскої ночі тревав подїл великого князївства Литовско-руского на дві части, на литовску й руску, з яких перша признавала Жиґимонта, друга Свитригайла, своїми великими князями. Тепер Жиґимонтови припав вже в удїлї повний титул великого князя литовско-руского.

»И нача князь великии Жидимонтъ княжити на великомь княжении на Литовскоим и на Рускомъ«[2]).

Слова лїтописця тут рівнож характеристичні, як попередно з нагоди литовского перевороту.

Становище Жиґимонта після Вилькомирскої битви було вже до сеї степенї утревалене, що мусїло оказати свій вплив і на зверх. Маю тут на думцї признанє впливу Жиґимонта над собою Новгородом Вел. Досї признавав він зверхність Свитригайла. В 1432 р. післав там Свитригайло, на просьбу самих Новгородян, свого братанича Юрия Лугвеновича на князюванє[3]). В битві під Ошмянами 8. грудня 1432 дїставсь Юрий в неволю Жиґимонта[4]), відки втїк в осенї 1433 р.[5]). Після сего брав він участь в битві під Вилькомиром 1. вересня 1435 р. й по погромі Свитригайла втїк разом з ним до Полоцка[6]), але не відомо, чи від утечі з Жиґимонтової вязницї, до битви під Вилькомиром, перебував він в Новгородї. Під р. 1436 читаємо в лїтописях Новгорода Вел.: »Тої зими післали Новгородяни до Жиґимонта новгородского посадника Григория Кириловича і великий князь литовский Жиґимонт цїлував хрест перед новгородскими

---

[1]) Лист МЛ. до ВМ. 20/II 1437 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 133.

[2]) Лїт. Попова с. 53.

[3]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 596.

[4]) Лїт. Попова с. 51; Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 645.

[5]) Лист Свитр. до ВМ. 3/X 1433 в реґ. Kotzebue: Switr. c. 111, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1673.

[6]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 1006. На однім актї 31/I 1440 р. ibid. IX, ч. 558 підписаний Юрий Лугв. »erbeling czu Littawen«. Prochaska: Kazimierz Jag. a Inflanty (Kwart. hist. 1898 c. 254), пишучи, що Ю. »jeszcze za życia Zygmunta występował jako dziedzic Litwy«, мабуть приписує якесь більше значінє сему підписови (можливо, що бачить в тім зазначенє претенсий до великокняжого стола). Але тут »erbeling« означає тільки »удїльного князя« й нїчо більше.

послами і взяли мир по старині«[1]). На довго вправді хісна з сего не було для Жиґимонта, бо вже в середині липня 1438 р. бачимо наново в Новгороді Вел. Юрия Лугвеновича, який позістав тут до смерти Жиґимонта 1440 р.[2]). Про якісь ворожі відносини Жиґимонта до Новгороду не чуємо одначе. Що до Пскова, не маємо найменшої звістки, щоби признав над собою вплив Жиґимонта, так як признав був 1432 р. вплив Свитригайла[3]). Відносини були одначе мабуть добрі[4]).

Згадати годить ся тут коротко й про відносини Жиґимонта до Мазовша. Зносини Литви й Мазовша датують ся ще часами Витовта, який князеви маз. Янушеви надав був Дорогичиньску землю, котру одначе опісля відібрав єму. В часї боротьби Жиґимонта зі Свитригайлом маз. князь Володислав, сестрінок Свитригайла, упоминавсь у останнього звороту сеї землї, але коли Свитригайло обіцяв єму се під услівєм, що він получить ся з ним против Жиґимонта, Володислав на се не згодив ся і волїв був удатись до Жиґимонта[5]). На чім стало, не знати. Але Жиґимонт якраз оженив був свого сина Михайла з сестрою Болеслава, князя мазовецкого, Евфемією. Михайло надав їй в доживотє яко слюбну оправу Берестейщину, Каменець литовский, Слонїм і Волковийск, які по єї безпотомній смерти мали вернути до Литви, але братови Евфемії, Болеславови, мало дістатись за се 20000 зл. угор. відшкодованя[6]). Що до Дорогичиньскої землї, то Жиґимонт виставив Болеславови маз. грамоту, в якій зобовязавсь, що по єго смерти та земля має дістатись останньому. Грамоти сеї, про яку згадує Длуґош, не маємо. Але по смерти Жиґимонта дїйсно заняв Болеслав на тій основі Дорогичиньску землю собі[7]). Відносини Жиґимонта до Мазовша були взагалї добрі, чого доказом се, що єго син Михайло три рази був жонатий з мазовецкими княжнами[8]).

---

[1]) Новгородскі лїт. 1 і 4. с. 112 і 121; за ними Лїт. збірник Авраамка с. 180. Докладної дати сеї події не маємо. Коли приняти, що ужито тут вересневого численя, то булоб се під кінець 1435, або з початком 1436 р., як мартівского (март. численє двояке), то рівнож під кін. 1435, чи з поч. 1436 р., або під кінець 1436, чи з поч. 1437 р.

[2]) пор. Hildebrand: Livl. Urk. IX, чч. 320, 394, 395, 442 і 558. Stadnicki: Bracia Jag. с. 294—5 баламутить в тих справах.

[3]) Лист війта з Братиян до ВМ. 10/VIII 1432 в реґ. Kotzebue: Switr. с. 84 (хибно 14/VIII); Daniłowicz: Skarbiec II; ч. 1617 (добре); Псковска лїт. 1. с. 27.

[4]) пор. Narbutt: Dzieje Lit. VII, с. 193.

[5]) Kotzebue: Switr. с. 106—7; Daniłowicz: Skarbiec. II, ч. 1664; пор. Długosz: Hist. Pol. IV, с. 622.

[6]) Грамота наданя Мих. 7/II 1435 Cod. ep. s. XV. II, ч. 232; затверджене Жиґимонта з того дня ibid. ч. 233. Видавець Левіцкий хибно в індексї місцевостий подає Каменець на Поділю; був се Кам. лит. на Лоснї, т. зв. берестейский.

[7]) Długosz: Hist. Pol. IV, с. 622. »de quo sibi dedit patentes literas suo ac Prael. Princ. et bar. sigillis roboratas«.

[8]) Wolff: Ród. Ged. с. 68.

Безперечно сильне становище, яке заняв тепер Жиґимонт, вплинуло й на те, що молдавский господар Іля, давний сторонник Свитригайла[1]), заключив 1437 р. з Жиґимонтом союз, хоч до сего могло причинитись те, що сей господар піддав ся ще передтим Польщі[2]). »Обіцюємо нашому родителю, князю великому Жиґимонтови«, так звучить перемирна грамота Ілї, дана Жиґимонтови, »бути єму приятелем і помагати єму против кождому ворогови, бути приятелем єго приятелям, а ворогом єго ворогам. А родитель наш, великий князь Жиґимонт, також має бути нам приятелем і нам помагати против кождому нашому ворогови, бути приятелем нашим приятелям, а ворогом нашим ворогам. Тільки не маємо помагати против нашому господареви, польскому королеви й против Коронї«[3]). Сей перший урядовий акт, дотикаючий безпосередних зносин Молдавії з Литвою[4]), мав для Жиґимонта велике значінє. Він позискав собі через те нового союзника против Свитригайла. Не так на оружну поміч міг числити Жиґимонт, як на те, що молдавский господар міг перервати небезпечні зносини Свитригайла з цїсарем Жиґимонтом. В 1435 р. бачили ми, що мимоволї в великій прислузї став молдавский господар Жиґимонтови, перехопивши папскі булї до Свитригайла й епископів. В 1436 р. чуємо знов про арестованє маршалка й послів Свитригайла на Молдавії, що дуже не на руку було для цїсаря з огляду на єго зносини зі Свитригайлом[5]). Після згаданого союза міг Жиґимонт бути тим певнїйшим, що ті зносини будуть зі сторони Ілї утруднені.

Кинувши оком на висше описані подїї, що послїдували Вилькомирскій битві й Берестейскому мирови та порівнавши теперішне положенє Жиґимонта з попереднім, годї заперечити сему, що власне те положенє в теперішности дало єму спромогу до еманципациї зпід польских впливів, яка тепер сильно проявилась і з часом змінилась навіть в сепаратистичні стремлїня.

---

[1]) пор. Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1650.

[2]) гл. єго присяжну грамоту Польщі 3/VI 1433 Cod. ep. s. XV. II, ч. 216.

[3]) Грамота виставлена в Сучаві, без дня 1437 р. писана по руски в Акты Зап. Россіи. I, ч. 35; відси латиньскою трансскрипциєю в Źródła Dziejowe X. (Akta i listy IV. ч. 1). Соловьевъ: Исторія Россіи кн. I. т. IV, с. 1104 припускає ще союз між Жиґимонтом а московским великим князем, Василем Темним, з огляду на се, що Свитр. був союзї з ворогом Василя, князем Юриєм Дмитровичем. Про те нема одначе нїякої згадки в жерелах.

[4]) пор. Jabłonowski: Sprawy wołoskie za Jagiellonów c. XXXVIII; гл. ще c. XXXIV.

[5]) Лист цїсаря Жиґ. до Свитр. 3/VIII 1436 Kotzebue: Switr. c. 131.

2.

Справа видачі бранців.

Посольства Лївонців в тій справі. — Становище ВМ. в тій справі. — Жиґимонт супроти заходів Лївонців і ВМ. в справі освободженя лївоньских бранців.

Як було сказано, незнанє артикулу Берестейского мира що до обосторонної видачі воєнних бранців, дало МЛ. причину домагатись від Жиґимонта безпроволочної видачі лївоньских бранців, до чого сей після згаданого артикулу не був обовязаний. Хоч вічний мир був вже з обох сторін заприсяжений, згаданий артикул дав повід до переговорів МЛ. з Жиґимонтом в справі видачі бранців, а се протягнулось в безконечність і таки вповні за житя Жиґимонта не було покінчене. Після заприсяженя вічного мира йшло до Жиґимонта одно лївоньске посольство за другим, домагаючись видачі своїх бранців, з якими Жиґимонт обходивсь дуже жорстоко. Він держав їх закованих в кайдани по темницях і лиш тоді, як приходили лївоньскі посли, казав їх про око свобідно випускати. Але скоро тільки посли відійшли, повторялось те саме: бранців заковувано в кайдани і кидано до темниці[1]). ВМ. здвигав лиш раменами та думав собі о Жиґимонті, коли єму про те доношено: »Се якийсь дуже дивний чоловік«, але все таки, хоч знав артикул Берестейского мира, мав надію, що Жиґимонт увільнить лївоньских бранців в найближшім речинці[2]). Жиґимонт одначе легковажив собі тепер цілий лївоньский Орден до неможливости. В справі обосторонної видачі бранців визначувано оден речинець за другим та они до нічого не доводили; Жиґимонт все умів в якийсь спосіб вивинутись. Мабуть мстив ся він в сей спосіб за ті крутійства, яких допускавсь колись Орден, коли Витовт хотів єго увільнити з пруської неволї. Найновійший речинець для виміни бранців, вже по заприсяженю вічного мира, назначено на 16. червня 1437 р. З литовскої сторони виделеґовано виленьского каштеляна Остика й бувшого жмудского старосту Кезґайла[3]). На зїздї чекало одначе лївоньских відпоручників велике розчарованє. Жиґимонт відповідно до артикулу Берестейского мира жадав видачі своїх бранців, які були у Лївонців. Литовскі відпоручники заявили, що лиш в тім зглядї дістали повновласть

---

[1]) Лист лїв. бранців до ВМ. 2/II 1437 в реґ. Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 127; дано: »Bistritz, in der thimnitz, in horten eisen«.

[2]) Лист ВМ. до міста Вроцлава, 28/V 1437 в реґ. ibid. ч. 173.

[3]) Лист МЛ. до ВМ. 15/VI 1437 в реґ. Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 187; пор. ще ibid. ч. 173.

від великого князя й Лївонці, які не знали змісту згаданого артикулу, відійшли з нічим безрадні, не знаючи, в який спосіб мають видістати своїх бранців, чи викупити їх грішми, чи инакше. Вправді в тій справі посилано знов на Литву комтура Ашеради[1]), але й се посольство не довело до нічого й МЛ., стративши надію на полагодженє справи з добрим успіхом, рішив ся не висилати вже більше послів до Жиґимонта, хоч з другої сторони був вдячний ВМ., що сей від себе обіцяв вислати до Жиґимонта в справі видачі лївоньских бранців Найвисшого Маршалка Ордену й комтура Раґнети[2]). В високій мірі вплинула одначе на таке поведенє МЛ. досить прикра подія й сам МЛ. подавав її яко одну з причин перерваня своїх переговорів з Жиґимонтом[3]). Жиґимонт вислав був до архіепископа Риґи трех послів з листами й они вертали назад з листами архіепископа до Жиґимонта. Тимчасом по дорозі напали їх Лївонці (думаючи, що се шпіґуни, як подає МЛ.) й убили їх. Очивидно Жиґимонт мусїв бути сею подією незвичайно обурений і хоч МЛ. звинявсь перед ним за се, обіцював вивідатись, яким способом се сталось, ба навіть хотїв дати Жиґимонтови сатисфакцию[4]), дійшло до сего, що як сказано, МЛ. немав навіть відваги вести дальше переговорів. Посольство ВМ. до Жиґимонта мало одначе добрий результат. Жиґимонт згодив ся, що випустить лївоньских бранців на волю за порукою до 25. грудня 1437 р. В тім часї мав відбутись зїзд в справі цїлковитої видачі бранців. Якби одначе згода не наступила, то бранцї, пущені на волю за порукою, мали вернути назад до неволї в означенім речинцї (то є 25. грудня)[5]). Випущено справдї кількох бранців, за яких поручив ВМ. зі своїми прецепторами[6]). В справі дальших переговорів післав МЛ. на Литву комтурів Ашеради й Дінабурґа, але сам з кінцем 1437 р. помер в дорозї до Прус[7]). Тепер заявив знов Жиґимонт лївоньским відпоручникам, які просили єго о визначенє нового речинця в справі видачі бранців, що він хоче в тій справі переговорювати з ВМ., а не з ними[8]). Тимчасом ВМ. знов користно полагодив справу пущених за порукою бранців. Жиґимонт за єго посередництвом продовжив речинець до 25. лютого, опісля аж до 1. червня 1438 р. В тім часї мав відбутись зїзд, але колиб до угоди не прийшло, пущені за порукою бранцї мали вернути назад в неволю. І сим разом поручив за се ВМ. разом з прецепторами[9]). Все те

---

[1]) Лист МЛ. до ВМ. 26/VI 1437 в рег. Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 197.
[2]) Лист МЛ. до ВМ. 29/VIII 1437 в рег. Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 216.
[3]) ibidem.
[4]) Лист МЛ. до ВМ. 22/VIII 1437 Hildebrand Livl. Urk. IX, ч. 215.
[5]) Лист МЛ. до ВМ. 4/X 1437 в рег. Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 231.
[6]) Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 234.
[7]) Лист ЛМЛ. до ВМ. 1/I 1438 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 249.
[8]) Лист комт. Ашеради до ВМ. 6/I 1438 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 250.
[9]) Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 261; пор. ч. 255.

робив Жиґимонт лише для ВМ. Єму обіцяв він навіть, очивидно за порукою, пустити свобідно на Литві тих лївоньских бранців, які були в службі у Свитригайла[1]) й тому діставшись в неволю, були виключені від можливости цїлковитого освободженя з неволї[2]). Се була для них кара за службу Свитригайлови. О їх освободженє старав ся ВМ. на просьбу самого Свитригайла[3]). З лївоньским Орденом не хотїв одначе Жиґимонт вести нїяких переговорів[4]). Таке проволїканє справи зі сторони Жиґимонта випровадило з рівноваги навіть спокійного досї ВМ. і він удавсь о поміч аж до угорского короля Альбрехта, жалуючись, що Жиґимонт не хоче пустити на волю бранців, які були в службі у Свитригайла, що навіть не дав ся намовити випустити лївоньских бранців за гроші. »Се якийсь дуже дивний чоловік,« писав ВМ. про Жиґимонта до короля Альбрехта, »з ним навіть годї переговорювати.« Жиґимонт годивсь остаточно поувільнювати лївоньских бранців з вязниць, писав дальше ВМ., але під услівєм, що они поселять ся у него на Литві, чого одначе они за нїчо в сьвітї не хотять вчинити. Проте просив ВМ. короля о інтервенцию у Жиґимонта. »Я вже не маю нї ради, нї способу на те, якби бранців видобути з неволї«, кінчив ВМ. свій лист[5]). Та Жиґимонт був все услужний для ВМ., як попередно. На єго просьбу, щоб продовжив речинець до 1. червня о 4 тижнї та назначив в Троках на 15. червня зїзд задля остаточного полагодженя справи, де малиб прибути пруські й лївоньскі відпоручники[6]), відповів вправдї Жиґимонт, що речинець продовжить, бо нїчого такого нема, чогоб він для ВМ. не зробив, але додавав, що він не розуміє, на що придалось таке проволїканє (хоч сам, як знаємо, проволїкав справу)[7]). Жиґимонта почали вже нуди-

---

[1]) Лист Жиґ. до ВМ. 26/III 1438 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 267. »sinthemoll sie herczug Swiddergall diner sint gewest, idach wir welden sie umb euwer wille alhie in unserm lande wff euwer hand frey lassen gehen«.

[2]) Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 187.

[3]) Лист ВМ. до Свитр. Gołębiowski: Dzieje Polski II. с. 47—8, нот. 74 має дату 6/XI 1438. Ґол. уважає відповіднїйшим рік 1437 і справедливо, коли порівнати сей лист з листом Свитр. до ВМ. 23/IX 1437 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 227 і з зізнанєм ВМ. про угоду з Жиґ. 19/X 1437 ibid. ч. 234.

[4]) Лист ЛМЛ. до ВМ. 12/IV 1438 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 271. »mit uns keyne handelunge von der vorberurten gevanghen wegen dencket zcu haben«.

[5]) Лист ВМ. до кор. Альбр. 20/IV 1438 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 281. »Es ist gar eyn selczen herre, mit dem gar ubel ist czu teydingen und czu handeln«. »so wissen wir nicht meh rath ader trost dorczu, wie sie us dem gefengnisse mogen gefreyt werden«.

[6]) Лист ВМ. до Жиґ. 19/IV 1438 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 279.

[7]) Лист Жиґ. до ВМ. 4/V 1438 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 288. с. 172 »doraws wir keyn frome noch anders nicht vornemen mogen denne vorczogerunge«; с. 173. »doraws wir nicht anders vornemen denne vorcziunge«; »Idoch is mochte nicht als gros geseyn, das wir umbe ewer wille nicht thuen welden«.

ти сї переговори. Єго займали тодї важнїйші справи. »Колиб ходило о якусь гідну справу, а не о бранців«, писав він до ВМ., »то ми їм (пруским і лївоньским відпоручникам) тут в Троках булиб вельми раді; але в справі бранців не можемо тут визначувати нїякого зїзду, бо ми заняті тепер иншими нашими, важними справами«[1]). ВМ. у відповідь на се назначив зі своєї сторони зїзд на 15. червня на куроньскій границї й запитував Жиґимонта, чи се для него догідне, щоби відповідно до сего міг поінформувати МЛ.[2]). Одначе Жиґимонт не згодивсь на зїзд сего дня. »Для нас сей час недогідний, на який ви визначили зїзд«, писав він до ВМ. Длятого жадав він в означенім речинцї звороту бранців, пущених за порукою, обіцюючи, що сам колись назначить зїзд, де буде старавсь освободити лївоньских бранців[3]). До сего дійшло одначе аж слїдуючого року, то є 1439. Лївонцї мусїли остаточно пристати на викуп своїх бранців з Жиґимонтової неволї[4]). Та помимо того не всїх бранців видав Жиґимонт, навіть за гроші. Лишились в неволї ті, які були колись в службі у Свитригайла, хоч одному з них вдалось потайки втечи[5]). Дуже богато лївоньских бранців остало на Литві ще й після смерти Жиґимонта й в справі їх видачі ведено переговори з новим великим князем, Казимиром[6]).

Длячого Жиґимонт проволїкав так довго справу видачі лївоньских бранців і длячого їх опісля остаточно (хоч не всїх) видав, на се мали великий вплив сї »инші важні справи«, якими він рівночасно був занятий. Про них поговоримо низше.

---

[1]) ibid. »Were is umbe ander redliche sache wille denne umbe der gefangenen wege, wir welden sie alhi zu Traken bey uns gerne sehen, adir umbe der gefangenen wegen hiwir keyns tages nicht mogen gewarthen, wenne wir mit andern unsern nothlichen sachen seyn bekommerth«.

[2]) Лист ВМ. до Жиґ. 14/V 1438 в реґ. Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 290.

[3]) Лист Жиґ. до ВМ. 27/V 1438 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 295. »Adir itczunt die czeit ist uns gar unbequeme, die ir den tag vorrameth habet«.

[4]) Лист комтура Бранденбурґа до ВМ. 22/IX 1439 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 506.

[5]) Лист Найв. Маршалка до ВМ. 14/III 1440 Hildebrand: Livl. Urk. IX ч. 574.

[6]) Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 874; Schwartz: Livl. Urk. X, чч. 170, 171, 192.

3.

Почини конфлїкту з Польщею.

Становище Польщі супроти еманципацийних стремлїнь Жиґимонта. — Проба згоди зі Свитригайлом. — Становище Жиґимонта супроти сего. — Відновленє Городеньскої унїї. — Луцка справа. — Становище Жиґимонта супроти заходів митрополита Ізидора около Унїї на Руси. — Зносини Жиґимонта з рижским архіепископом і єго становище супроти боротьби лївоньского Ордену з останнїм.

Після останнього погрому Свитригайло вже не мав сили ще раз оружно розправитись з Жиґимонтом. Помочи не міг дістати нїзвідки. Пруский Орден, що вічно був загрожений зі сторони Польщі, рад із заключеня вічного мира, не думав помагати Свитригайлови. Лївоньский Орден, сьвіжо зломаний під Вилькомиром, а тепер залежний від Жиґимонта з огляду на масу своїх бранців, які попались в литовску неволю, не мав сам найменшої сили. Свитригайло остав сам оден, як палець. Та серед такого безвихідного положеня не забув він зробити ще одної проби: помиритись з Поляками й в сей спосіб повалити Жиґимонта. Неможливим сей спосіб не був. Полякам не була тайна нельояльність Жиґимонта зглядом них і се мало великий вплив на те, що они (як то вже нераз мав я нагоду говорити), часто заходились довести до згоди зі Свитригайлом і не хотїли єго нищити до остатка, щоб евентуально ужити єго колись яко оружия проти самого Жиґимонта. Жиґимонтові стараня, які він робив після побіди над Свитригайлом в цїли цїлковитої еманципациї зпід польских впливів, були Полякам звісні. Тож в пору прийшло їм бажанє Свитригайла, піддатись Польщі. Свитригайло виставив 4. вересня 1437 р. у Львові грамоту, якою піддававсь королеви Володиславови III. зі всїми своїми землями, відступаючи Полякам Луцк. Подібну грамоту виставили того дня Свитригайлові урядники, як воєвода Києва Юрша, воєвода Поділя Монївид, князь Борис Глиньский, київский архімандрит Авраам і ин. Але властивої угоди не заключено. Свитригайла відіслано на зїзд до Сєрадза, де ся справа мала бути остаточно полагоджена[1]). Одначе Полякам досить було того, що Жиґимонт сеї згоди таки добре перелякавсь. Для него можливість згоди Свитригайла з Поляками особливо в хвилї, коли в єго голові загнїздились були вже сепиратисти-

---

[1]) Грамота Свитр. Cod. ep. s. XV. I, 1. ч. 91; грам. Юрші і ин. ibid. ч. 92 з копій. (Ориґінали в Архіві кн. Чарторийских в Кракові); Długosz: Hist. Pol. IV, c. 579—80; з лїтератури гл. Lewicki: Powst. Świdr. c. 277 і дд; Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 189 і дд.

чні гадки, була страшною й подібно як пепередними разами довела до сего, що Жиґимонтови прийшлось на хвилю присмирніти. Доки в руках Жиґимонта не були ще всї рускі землї Свитригайла, досї останнїй, помимо погрому, був в руках Поляків страшним оружиєм проти Жиґимонта. Жиґимонт почав слати до Поляків посольства й просити, щоб они не помагали єго ворогови Свитригайлови й домагавсь, щоб єму віддано Луцк, який був тепер в руках польского короля, а після взаїмних записий і тодї король був обовязаний віддати єго Жиґимонтови. До Жиґимонта виправлено з Сєрадза відпоручників: гнєзнєньского архіепископа-примаса Вінкентия, краківского епископа Збіґнєва, судомирского воєводу Яна з Тенчина й калїского воєводу Мартина зі Славска. Як запевняє Длуґош, дістали они інструкцию, щоби погодили Свитригайла з Жиґимонтом і забезпечили першому якесь пристановище, але Жиґимонт, порадившись зі своїми боярами, на се нїяк не хотїв пристати. Скінчилось на тім, що польскі відпоручники, зі згляду на опір зі сторони Жиґимонта, мусїли покинути гадку помиреня з ним Свитригайла й останнього цїлковито поминули. Жиґимонт виставив зі своєї сторони в Городнї 6. грудня 1437 р. нову запись, якою обіцював придержуватись условій Городеньскої унїї. Докладнїйше означено тут обовязок старостів і державцїв що до звороту Вильна й инших литовских замків по смерти Жиґимонта в руки польского короля. Они мали складати на се присягу й видавати осібні грамоти; в разї, колиб се було для короля за мало, мав прибути на Литву специяльний польский відпоручник в цїли відібраня присяги й грамот від поодиноких старостів і т. д. в присутности Жиґимонта. Сю запись підписав виленьский епископ Матвій, Остик, виленьский каштелян, Довґірд, виленьский воєвода й бувший жмудский староста Кезґайло Волїмунтович[1]). В нїй, як і в записи 1434 р., замітний брак підписів лит.-руских князїв. Мабуть щоби піддобритись Полякам, зажадав був Жиґимонт ще перед відновленєм унїї від виленьского воєводи Довґірда виставленя

---

[1]) До сего Długosz: Hist. Pol. IV, c. 580—1. Бажанє Поляків, погодити Жиґ. зі Свитр., Жиґимонт »moleste ferebat, et in quibuslibet conventionibus Regni per nuntios suos querebatur, quod hostis suus D. Switr., cum esset ad extremum victus et omnibus incommodis fatigatus, per aliquos Regni Pol. barones reciperetur, et multa illi ex Regno praestarentur avisamenta, consilia et favores. Requirebat insuper... et variis solicitationibus, urgebat, ut iuxta inscriptionum conventa castrum Luczsko sibi redderetur, postquam in potestatem Regis devenit«. Жиґимонт »habita cum suis deliberatione, nullatenus persuaderi potuit Ducem Sw. sibi reconciliari, aut provisionem in Regno sibi fieri, sed cum lacrimis orat, ut sibi servent foedera et promissa, et hostis suus D. Sw. nullis relevetur subsidiis«. Грамота Жиґ. App. I, ч. 6. Подаю її з оригіналу. Що до інструкциї, з якою їхали польскі відпоручники до Городна, пише Lewicki: Powst. Świdr. c. 279: »Takie było jednak tylko urzędowe polecenie posłom dane; jest rzeczą prawie pewną, że prócz tego otrzymali oni jeszcze inną tajną instrukcyę«.

грамоти, що виленьский замок зверне по смерти Жиґимонта Польщі. Сю грамоту виставив Довґірд 1. липня 1437 р. й зобовязувавсь виповнити своє приреченє під грозою кар, які в противнім разї мали бути єму вимірені[1]). Маючи запевненє льояльности Жиґимонта зглядом Польщі, виставили польскі відпоручники в Городнї 6. грудня 1437 р. іменем малолїтного короля Володислава III. грамоту, якою прирікали, що король відкличе до 25. сїчня польских панів, що сидїли в Луцку, покине Свитригайла й буде єго скілько мога переслїдувати та спинить довіз живности й оружия до Луцка; в разї, коли польскі пани в приписанім речинцї з Луцка не уступлять, або король їх не відкличе, зверне ся Жиґимонтови запись, дотикаючу згаданої присяги старостів, хоч помимо сего попередні записи Жиґимонта будуть мали свою давну важність. Як король буде повнолїтний, то відновить сю запись[2]).

В останнє пробували Поляки погодити Свитригайла з Жиґимонтом, одначе щасливо удалось останньому сю небезпечну для себе пробу ухилити. Але щоби зглядом сего на будуче забезпечитись, треба було Свитригайла знищити до решти, бо ще не всї єго рускі землї були в руках Жиґимонта. Доки они були в руках Свитригайла, досї Жиґимонт не міг бути спокійним і чи скорше чи пізнїйше міг був таки єму ще ґрунт з під ніг усунутись. В першій мірі ходило єму о Луцк, який, хоч після акту Городеньскої унїї мав дістатись єму в доживотє, дотепер тревало в єго посїданє не діставсь. Воєвода Луцка, князь Олександер Ніс, піддавав се місто на переміну то Жиґимонтови, то Свитригайлови[3]), одначе від 1436 р. таки діставсь Луцк на довше Свитригайлови[4]). Жиґимонт пробував добути Луцк силою. 30. сїчня 1437 р. писав МЛ. до ВМ., що Жиґимонт післав війско против Луцка[5]). Чи здобув єго, не знати. Можливо одначе, що таки заняв на якийсь час. Нам звісна грамота Жиґимонта з датою: Траби 2. лю-

---

[1]) Appendix I, ч. 5. Подаю її з оригіналу. »sub penis suprascriptis, quibus me sponte submitto, si quidem absit, premissis contrauenirem«. Видавець Cod. ep. s. XV, I. 1, ч. 88, нот. (видано тут її з копії в теках Наруш.) замічає, що ся грамота була неважна доси, доки Жиґ. не виставив особисто грамоти, що Литва й Русь по єго смерти вернуть до Польщі. Неважною одначе она нїяк не була, як не були неважними грамоти Жиґ. з 1432, 1433 і 1434 р., на основі яких він мав право жадати такої грамоти від Довґірда. Lewicki: Powst. Świdr. c. 357, нот. 18 справедливо звязує її з переговорами в справі погодженя Жиґимонта зі Свитригайлом. З другої сторони уважаю справедливою гадку видавця кодексу листів ibid., що грамота Жиґ. з 21 марця 1437 р., якої реґесту подає Gołębiowski: Dzieje Polski II. c. 44, нїколи не істнувала. В Архіві кн. Чарт., де є всї оригінали грамот Жиґ. (гл. App. I), такої грамоти нема, (нема й відпису єї в теках Наруш.) тож Лєв. ibid. хибно приймає її яко істнувавшу.

[2]) Rzyszczewski et Muczkowski: Cod. dipl. Pol. I, ч. 177.

[3]) гл. Дод. III-тий sub voce.

[4]) Lewicki: Powst. Świdr. c. 274; Przymierze c. 295 і д.

[5]) Hildebrand: Livl. Urk. IX. ч. 125.

того 1437 р., якою він потверджує луцкому епископови Андрієви посїданє земель в повітах: луцкім, берестейскім, дорогичиньскім і володимирскім, котрі єму надав ще Витовт і додає, що »длятого ми бажаємо луцке епископство й катедральний костел, новозаложені й уфундовані між схизматиками й приклонниками ріжних сект, з наших дібр упосажити«[1]). Колиб Луцк хоч хвилево не був в руках Жиґимонта, то такої грамоти він не був-би виставляв. Але се посїданє не мусїло бути довге, бо вже 23. вересня 1438 р. писав Свитригайло до ВМ., що Жиґимонт післав в серпнї два війска, одно під Луцк, друге під Київ, що воєвода Юрша розбив Жиґимонтове війско під Києвом, а друге війско по безхосенній облозї від Луцка відступило[2]). З сего видно, що Луцк не був довго в руках Жиґимонта і він мусїв єго наново, хоч без успіху здобувати. Жиґимонт не дав одначе за виграну. Він домагавсь безперестанно від Поляків видачі Луцка, а ті раді не раді, таки згодились вкінци на се, що Луцк має віддатись Жиґимонтови[3]), хоч і тепер, мимо польских обіцянок, Луцк єму не діставсь, що було почином до конфлїкту Жиґимонта з Польщею. Доперва аж з початком 1439 р. таки сам піддавсь Луцк Жиґимонтови й він післав там свого намісника[4]). За тим пішло вже Жиґимонтови лекше. В єго руки дістались по черзї всї рускі землї Свитригайла, навіть Київщина, хоч і нема нїгде виразних вказівок, яким способом і коли се сталось. Досить, що перед смертию Жиґимонта не мав Свитригайло жадної рускої землї, а цїле велике князївство Литовско-руске було проте вже в руках Жиґимонта[5]).

---

[1]) Леонтовичъ: Акты лит. метр. I, 1. ч. 6; Довнаръ-Запольскій: Акты лит.-русс. госуд. I. ч. 9. »Unde nos episcopatum Luceoriensem ad ecclesiam catedralem inter schismaticos et variarum sectarum cultores denuo fundatum et erectum de bonis nostris dotare cupientes«. Грамота Витовта ibid. ч. 3 і 5.

[2]) Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 227. пор. Lewicki: Powst. Świdr. c. 357, нот. 21; Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 192.

[3]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 601—2. Lewicki: в рецензиї на IX. т. Hildebrand-a Livl. Urk. (Kwart. hist. 1891, c. 415) замічає, що Поляки хотїли Луцк, коли Свитригайло й Жиґимонт будуть держатись в шаху, »za każdą cenę zatrzymać przy sobie, aby w ten sposób nad oboma straż swoję rozciągnąć«.

[4]) Скарга на Поляків в листї Жиґ. до ВМ. 31/I 1439 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 414. »Lawczke, das uns die Polan weddir ere vorschreibunge und eyde offgehalden und eyngenomen hatten, sich uns selbist hot gegeben und die semliche czu Lawczke begeret haben, das wir en unsern hewpthmann senden sulden, den wir alreith gesant haben, und wyewol uns die Polan doran langes gehindert haben und leicht noch hindern wolden, noch hot uns das Got widdir ir alle wille gegeben«. пор. ще Lewicki: Powst. Świdr. c. 281, Przymierze c. 296—7; Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, c. 194

[5]) До справи переходу руских земель Свитр. до Жиґимонта гл. Lewicki: Powst. Świdr. c. 281—2 і c. 358, нот. 38; Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, c. 194 і c. 451—2 (нот. 1. до c. 195).

Ціль, для осягненя якої пішла більша часть Жиґимонтового князюваня, була осягнена. Рускі землї були в єго руках. Але що прихильників тут мабуть не дуже богато мав Жиґимонт, мусїв проте собі зєднувати прихильність Русинів[1]) та бути дуже обережним, щоби собі їх не зразити й тим не підкопати своєї сили. Висше я згадував, що одною з головних причин, які приспішили упадок Свитригайла, були єго заходи около церковної Унїї на Руси. Церковна Унїя була на Руси не дуже симпатичною й пильнїйше заходитись тут около неї, значило викликати внутрішний заколот. Сего власне не міг нїяк бажати Жиґимонт, що з так великим трудом зібрав вкінцї в одній руцї цїле велике князївство. Одначе справа Унїї не втихала. Головним єї подвижником на Руси став тепер митрополит Ізидор. Він став робити заходи у Жиґимонта, щоби перепровадити Унїю й на литовскій Руси. Але тому самому Жиґимонтови, що коли треба було, де лиш далось, нарікав на Свитригайла за єго прихильність до схизматиків, на упадок католицизму на Руси й т. и., видалась тепер ся справа надто ризиковною. Не можна сего сказати, щоби він взагалї був противний заведеню церковної Унїї на литовскій Руси, але він оглядавсь, що скаже на те решта Руси, особливо московска Русь. Тому поставив Жиґимонт Ізидорови таке услівє: коли Ізидор викажесь відповідним числом московских епископів і боярів, які підуть на Собор в справі Унїї, тодї й він приступить до акциї в тій справі. Ізидорови не удалось одначе в Москві нїчого вдїяти. Епископів і боярів, яких домагавсь Жиґимонт, він не міг доставити й тому, удаючись на Собор, боявсь навіть іти через Литву, щоб лиш не бачитись з Жиґимонтом, хоч туди було безпечно йти. Ізидор волїв проте іти через Жмудь, хоть дорога була дуже небезпечна й в цїли узисканя від Жиґимонтл ґлєйту безпеченьства мусїв він робити заходи у ВМ. Та хоч Жиґимонт дав такий ґлєйт, то одначе не ручив за Жмудинів[2]). Так отже Жиґимонт вивинувсь з некористної для себе справи. Не можна заперечити, що зробив дуже мудро, бо справа Унїї булаб забсорбувала в одній хвилї всї єго сили, а тих потрібував Жиґимонт до инших важних справ, якими він по випертю Свитригайла з руских земель був занятий.

---

[1]) До справи Жиґимонтозих надань окупованим руским землям, як: Смоленьскій, Полоцкій, Київскій і Витебскій гл. Любавскій: Лит.-русс. сеймъ с. 86, нот. 122 і с. 89; специяльні розвідки, Ясинскій: Уставныя земскія грамоты литовско-русскаго государства; Якубовскій: Земскіе привилеи II., пор. ще Грушевський: Іст. Укр.-Руси V, 1. с. 10—13.

[2]) До сеї справи лист Жиґ. до ВМ. 26/III 1438 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 267; також лист ВМ. до варміньского епископа 16/I 1438 ibid. ч. 252 і єгож лист до митр. Ізид. 10/IV 1438 ibid. ч. 270. пор. також Lewicki: Unia Florencka w Polsce. I. с. 218 (і нот. 1) і с. 219.

Киньмо одначе ще оком на справи, що мали незвичайно велике значінє в Жиґимонтовій сепаратистичній політиці. За цілий час боротьби Жиґимонта зі Свитригайлом аж до заключеня Берестейского мира бачили ми, що ВМ., хоч все мав надію на те, що Свитригайло таки виплине на верх і тому потайки єму сприяв, то одначе відносив ся зглядом Жиґимонта прихильно й се спонукувало останнього зноситись безнастанно з ВМ. в цїли позисканя єго для себе. Противно як МЛ. Рутенберґ, так і єго наслїдник Керскорф, були рішучими противниками Жиґимонта й не щадили попертя Свитригайлови. Хоч Жиґимонт старав ся їх ріжними способами позискати, то все було надармо. Але помимо того Жиґимонт щадив Лївонців при кождій нагоді, маючи все таки надію, що остаточно їх собі позискає. Нищити їх не хотїв, бо сподївав ся з сего для себе користи, але ослабити лївоньский Орден треба було з огляду на те, що від него дізнавав запомоги Свитригайло. В великій пригоді стала Жиґимонтови боротьба, яку вів тоді лївоньский Орден з рижским архіепископом Генїнґом Шарпенберґом[1]). Боротьба була вельми заострена й в інтересї Жиґимонта лежало, використати її для своїх цїлий. І тут показались добрі наслїдки перебутої у Витовта полїтичної школи. Жиґимонт відразу зміркував, які користи можуть вийти для него з сеї боротьби, колиб в відповідний спосіб удалось її зужиткувати. Лївоньский Орден був єго противником, тож з природи річи належало получитись з противником сего Ордену, рижским архіепископом. Ще з часу перед Городеньскою унїєю, як Жиґимонт заходивсь позискати собі МЛ., маємо глуху чутку, що крім сего висилав він послів з листами до лївоньских епископів[2]). Взагалї про ті зносини Жиґимонта, перед погромом Свитригайла, маємо досить скупі вісти. Що одначе зносини Жиґимонта з рижским архіепископом були дуже живі, а надто незвичайно для лївоньского Ордену небезпечні, про те сьвідчить оден дуже важний документ. Є се іменно петиция нїмецкого Ордену до папи Евгенїя IV., занесена в Фльоренциї в першій половинї грудня 1434 р.[3]). Причиною внесеня сеї петициї була фалшива вість про смерть архіепископа Риґи, Генїнґа Шарпенберґа й страх перед вибором на єго місце ворожого лївоньскому Орденови рижского препозита Арнольда Брінке. З сеї петициї довідуємось, що між рижским архіепископом та капітулою з одної, а Жиґимонтом з другої сторони істнував формальний союз[4]). Очивидно, що забіги Жиґимонта, позискати собі Генїнґа й рижску капітулу, не були марні.

---

[1]) Про сю боротьбу гл. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, Einleitung c. XXII—XXXV.

[2]) Лист Лянзого до МЛ. 26/IX 1432 Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 630. згадує про Жиґимонтового посла »der etczliche briffe an die herren bisschoffe.... hat czu brengen zcu Eyffland«.

[3]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 883 (с. 526—7; пор. тут ноту).

[4]) ibid. c. 526. »sunt cum quodam Sigismundo.... colligati et confederati«.

Так, само як він шукав в них опертя против лївоньскому Орденови й они рівнож шукали єго у него, а взаїмна потреба довела до союза. Як сказано, се було вельми небезпечним для лївоньского Ордену. Як показуєсь зі згаданої петициї, сей Орден обавлявсь, що зносини Жиґимонта з рижскою капітулою могуть довести до сего, що Жиґимонтови й єго союзникам Полякам улекшить ся вступ до Лївонії[1]). Сему власне могло, по думцї членів Ордену, запобічи лише настановленє архіепископом кандидата, прихильного Орденови[2]). Пропоновано особливо епископа Йогана з Куронії. Але що вість про смерть Генїнґа була неправдива, тож лївоньский Орден в своїх плянах завів ся. Що більше, на нещастє для сего Ордену союз Жиґимонта з рижским архіепископством дістав просто церковну санкцию. Дня 29. марця 1435 р. поручив Базилєйский Собор Жиґимонтовій опіцї рижске архіепископство, »положене на пограничу Русинів, схизматиків та инших невірних і доволї часто ними непокоєне«[3]). Відтепер сї для лївоньского Ордену небезпечні зносини Жиґимонта з рижским архіепископством починають ся на добре. Мабуть опираючись на порученю Собору видав Жиґимонт зараз 1436 р. для Генїнґа грамоту, якою потверджував єму єго права[4]). Справа моглаб була стати для лївоньского Ордену вельми грізною, колиб не те, що міжтим дійшло до остаточного залагодженя спору й Орден погодив ся з Генїнґом та рижскою капітулою[5]). Одначе мимо сего зносини Жиґимонта з Генїнґом не уставали й не перестали бути небезпечними для Ордену. ВМ. перестерігав навіть Лївонців, уважаючи ті зносини підозрілими й перечуваючи в них щось недоброго[6]). МЛ. Бокенфорде посилав знов в тій справі до

---

[1]) ibid. c. 527. »facilis dabitur aditus Sigismundo, per medium cujus et suorum, qui sunt ipsi ecclesia colligati, qui eciam sunt vicini dicte ecclesie, Polonis patebit transitus ad invadendum totam Lyvoniam«. Як дуже небезпечними були для Лївонців зносини Жиґимонта з рижскою капітулою, можна вносити і з сего, що МЛ. Фінке приписував тим зносинам пораженє Лїв. під Вилькомиром, бо мовляв, ся капітула зрадила Жиґимонтови пляни Лївонців. Schwartz: Livl. Urk. X, c. 500.

[2]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 883, c. 527. Через те »cessabit aditus et invasio Sigismundi aliorumque infidelium ad partes Lyvonie«.

[3]) Се порученє в реґ. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 913 дословно таке, як такеж порученє, дане польскому королеви в цїлости ibid. ч. 912. і Dogiel: Cod. dipl. Pol. et Lit. V, ч. 79. Цитат даю проте з него: »in Ruthenorum et scismaticorum aliorumque infidelium confinibus constitutam et ab illis sepius turbatam«.

[4]) Журналъ Мин. Нар. Просв. ч. XIV, 1837 р. Nr. IV. апрѣль. c. 104, ч. 25. На жаль, се тільки вельми скупа реґеста і то з хибним роком 1426. Вже Narbutt: Dzieje Lit. VII, c. 167, нот. 1 замітив справедливо, що в реґестї сей рік поданий хибно зам. 1436.

[5]) Про полагодженє сего спору гл. Hildebrand: Livl. Urk. IX, Einleitung c. XII—XV.

[6]) Сю пересторогу наводить МЛ. в листї до ВМ. 22/VIII 1437 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 215. ВМ. доносив, що посли Жиґимонта до архіеп. Риґи »dy heime-

архіепископа Генінґа комтура Ашеради, але се на нічо не здалось. Жиґимонт не переставав зноситись з архіепископом. Потайки лїсами прибуло на замок Генінґа, Леннефорден над Двиною, трех послів Жиґимонта з листами й вертали назад з листами архіепископа до Жиґимонта. Та по дорозї напали на них Лївонцї й думаючи, що се шпіґуни доріґ, поубивали їх. Справа була для МЛ. дуже прикра і хоч він обіцював дати Жиґимонтови сатисфакцию, то одначе, як ми висше бачили (с. 75), Жиґимонт був до тої степенї загнїваний, що МЛ. мусїв навіть перервати свої переґовори в справі видачі лївоньских бранцїв[1]). Одначе смерть МЛ. Бокенфорде й подїї в самім Орденї, які їй послїдували, змінили цїлковито становище лївоньского Ордену зглядом Жиґимонта і то в користь останнього. Тимчасом вже сам Жиґимонт осягнув проволїканєм переґоворів в справі видачі бранцїв і своїми зносинами з рижским архіепископом те, що лївоньский Орден, підтятий пораженєм під Вилькомиром і ослаблений внутрішним роздором, попав в цїлковиту залежність від него й мусїв чим скорше шукати згоди з Литвою, чого власне Жиґимонт через цїлий час свого князюваня собі бажав, а що в теперішній хвилї заостреня литовско-польских відносин було для него як найконечнїйшим, тим більше, що Луцка справа дала сьвіжо почин до конфлїкту з Польщею, який невдовзї сильно розгорів ся.

4.

Сепаратистичні стремлїня Жиґимонта.

Плян антіпольскої коалїциї. — Союз з королем Альбрехтом II. — Відносини до Татарщини. — Жиґимонт супроти внутрішної боротьби в Орденах. — Союз з рижским архіепископом і лївоньским Орденом. — Жиґимонт а ВМ. — Литовска опозиция. — Відновленє Городеньскої унїї.

Головним чинником, що від самого початку князюваня Жиґимонта давав напрям єго полїтицї, були литовско-польскі відносини. Ми бачили, що Жиґимонт в своїх відносинах до Польщі поступав цїлком в дусї Витовта, то є, позірно держав з Польщею, бо мусїв се робити з конечности, а рівночасно шукав опори деинде, у Хрестоносцїв. До часу можна було Жиґимонтові заходи, позискати собі оба Ордени звести до бажаня, підкопати в сей спосіб силу Свитригайла, який від них діставав запомогу,

---

lichen wege durch dy wiltnisse zcu dem erbenanten hern erczebisschoffe widdir und vort geczogen und die uszgeczeichent haben«.

[1]) i b i d. Жиґ. посли прибули »heymelichen durch dy wiltnisse«. пор. ще ч. 216.

хоч се противилось взагалї услівям Городеньскої унїї, якими було зборонено Жиґимонтови зноситись з Хрестоносцями. Але Жиґимонт не лише в тій цїли старавсь позискати собі Ордени. Залежність Литви від Польщі давалась єму прикро відчувати й ми бачимо, що через цїлий час боротьби зі Свитригайлом, помимо сего, що она випала в користь Жиґимонта тільки завдяки попертю з польскої сторони, він стремить постепенно до еманципациї зпід польских впливів, яка особливо сильно почала обявлятись після погрому Свитригайла під Вилькомиром. Доки потреба було Жиґимонтови польскої помочі проти Свитригайла, годї було єму думати про сепаратизм. Але з хвилею, коли майже все велике князївство Литовско-руске було в єго руках і він, упоравшись зі Свитригайлом, не мав потреби обавлятись для себе нїзвідки якогось небезпеченьства, сепаратистичні пляни заняли всї єго думки, через що Жиґимонт вступив під кінець свого панованя зовсїм у слїди Витовта, що рівнож закінчив своє князюванє сепаратистичними стремлїнями. Останнїми часами подражнила Жиґимонта в високій мірі Луцка справа. Мимо обіцянок, як вже висше було сказано (с. 81), Поляки не віддали єму Луцка, аж доки се місто само єму не піддалось[1]). Крім сего були якісь непорозуміня між Жиґимонтом а Польщею в справі невиплачуваня ним довший час певної грошевої суми, до виплачуваня якої він в користь Поляків мав зобовязатись. Ще після Ясенецкого розєму чули ми нарікання Жиґимонта на великаньскі видатки, які він поносив на удержанє польских помічних війск на Литві[2]). Можливо, що після погрому Свитригайла, коли вже Жиґимонт міг обійтись без польскої помочі, він перестав платити належний жолд польским помічним війскам, хоч про се маємо звістки й з р. 1433 і 1435 перед Вилькомирскою битвою[3]). Досить, що Поляки стали єго обсилати посольствами та домагатись значної суми 100.000 кіп гроший, яко залеглої данини[4]). З та-

---

[1]) пор. ще замітки в Lewicki: Powst. Świdr. c. 275; Przymierze c. 297; в рецензиї єго на Гільдебранда (Kwart. hist. 1891 c. 415); Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 195 і д.

[2]) Gołębiowski: Dzieje Polski I, c. 550.

[3]) пор. Kotzebue: Switr. c. 107, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1664; Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 964.

[4]) Про се доносив ВМ-ови Найв. Марш. 14/III 1440 на основі реляциї слуги полоненого на Литві лицаря Кокеріца. Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 574, с. 420. »Ouch hat uns derselbe knecht wol gesayt, wie das die Polen stargk beym grosfursten legen und vaste ab und zcu czihen und er sie sere kostlichen und gros pfleet zcu begoben, und manen von em hundert towsent schogk und sprechen, er habe dem konige zcu Polan edliche jar nicht seyne gerechtikeit geben, also das sich der grosfurste wol edlicher masze dorin hat gegeben, dach nicht gantcz dieselb uber sich genomen, sunder eyn teyls davon zcu geben.« Любавскій: Лит.-русс. сеймъ с. 74, нот. 82 відносить се зобовязанє Жиґ. до часу Городеньскої унїї, але на се нема найменшого доказу, щоб він тодї до сего зобовязавсь. Не від річі буде замітити, що брати гроші з Литви було в тих часах незле.

ким станом річи мусїв Жиґимонт зірвати як найскорше. Вправдї поведенє польского правительства зглядом Жиґимонта було лише відповідию на єго нельояльність зглядом Польщі, бо підчас коли Жиґимонт обурювавсь на Поляків за недодержуванє ними даних зобовязань, він сам поводивсь так, якби виставлений ним акт унїї в Городнї 1432 р., досї вже три рази відновлений, не істнував зовсїм. Та Жиґимонт не звертав на се уваги. Всї єго гадки заняла тепер одна думка: думка про незалежне становище великого князївства Литовско-руского. Коли ВМ. писав до Жиґимонта в справі видачі лївоньских бранцїв, він уважав сю справу негідною переговорів і рад був в якійсь гіднїйшій справі пересправляти й писав, що він занятий тепер иншими важними справами та що тепер на се для него недогідний час[1]). Тими справами був плян великої антіпольскої коалїциї, яка мала дати Литві спромогу, здобути собі цїлковито незалежне державне становище зглядом Польщі. До сеї коалїциї, крім Литви, мали по бажаню Жиґимонта належати ще: римский король Альбрехт II, (наслїдник цїсаря Жиґимонта), оба Ордени: пруский та лївоньский, сей останнїй в злуцї з давним Жиґимонтовим союзником, рижским архіепископством яко »державою в державі« під той час, Татари й можливо Молдавія. Що до останньої, то се тільки мій здогад, опертий на перемирній грамотї молдавского господаря Ілї, даній Жиґимонтови 1437 р.[2]). Тут обіцює Іля Жиґимонтови поміч проти всїх єго ворогів, з виїмкою польского короля. Можливо, що Жиґимонт старавсь приєднати єго до згаданої антіпольскої коалїциї, яко давного сторонника Свитригайла, що одначе не повелось, а Іля, згодившись вправдї на союз з Жиґимонтом, вставив до своєї грамоти таке виразне застереженє. Але як кажу, се тільки мій здогад, якого я не в силї поперти якимсь стійнїйшим доказом. Зложенє такої коалїциї представляло незвичайні трудности, які прийшлось Жиґимонтови поборювати. Немалого полїтичного таланту треба було до сего, щоб використати всї обставини, які уможливилиб зложенє згаданої коалїциї. Жиґимонт такий талант показав (поминаючи се, що плян коалїциї остаточно розбив ся), в чім, як я вже нераз підносив, треба бачити вплив полїтичної школи, перебутої у Витовта.

Першою задачию Жиґимонта було, затруднити денебудь Польщу й відвернути єї погляд від Литви. Після погрому Свитригайла та Берестейского мира мала Польща зовсїм свобідні руки. Тож в пору для Жиґи-

---

За Жиґимонта нпр. литовскі »півгроші« були далеко лїпші від тих, які бив Ягайло по 1418 р. Взагалї цїна лит. монети за Жиґ. була більша від польскої о $^1/_4$. пор. Czacki: O litewskich i polskich prawach I, с. 157 і 160; гл. також тут на с. 240 »Tablica ewaluacyi monet polskich i litewskich« в рр. 1434—1444.

[1]) Лист Жиґ. до ВМ. 4/V 1438 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 288 і 27/V 1438 ibid. ч. 295.

[2]) Акты Зап. Росс. I, ч. 35.

монта зявилась наново Ческа справа, до якої самі Поляки дуже радо простягнули руки. По смерти цїсаря Жиґимонта, короля Чех, опорожнив ся ческий королївский стіл, а претендентом до него зявив ся зять помершого цїсаря Жиґимонта, римский і угорский король Альбрехт II. Тимчасом Чехи не були однодушними в справі Альбрехтової кандидатури й одна партия бажала мати королем Казимира, брата польского короля Володислава III. Почались в тій справі зносини Чехів з Польщею. Король Володислав назначив зїзд до Корчина на 4/V 1438 р., а до Жиґимонта Кейстутовича, яко першого князя своєї Корони, післав Пшедбора Конецьпольского, розперского каштеляна з запитанєм о єго гадку в згаданій справі. Жиґимонт (очивидно з висше згаданих причин) заявивсь за тим, щоби Казимир приняв ческу Корону[1]), через що між Польщею а королем Альбрехтом мусїло прийти до конфлїкту. На тім одначе не скінчилось. Саме затрудненє Польщі сподїваною війною з Альбрехтом не вистарчало для Жиґимонта й він зручно зумів використати ситуацию, в якій по причинї польскої контркандидатури до ческої корони найшов ся сам король Альбрехт. Жиґимонт почав робити заходи около позисканя римского короля для своїх плянів[2]), але що дивно, робив се зразу посередно. Справи допровадженя до союза між Жиґимонтом а Альбрехтом підняв ся якийсь краківский канонїк. Як дуже залежало Жиґимонтови на тім, щоб сей союз дійшов до дїла, бачимо з сего, що згаданому канонїкови обіцяв він дати в нагороду за єго труд епископство на Литві[3]). Сей канонїк розпочав свої стараня через найвисшого угорского підкомория, Стефана Пагорнака. Очивидно в теперішній ситуациї такий союз мусїв бути для Альбрехта пожаданим. Пагорнак зориєнтувавсь відразу в тім і пишучи про Жиґимонтовий проєкт до короля Альбрехта 27. мая 1438 р. підносив, що колиб згаданий канонїк допровадив зі своєї сторони до союза, то в нагороду за се варта булоб єму дати й епископство на Угорщинї[4]). Розумієсь Альбрехт мусїв радо приняти подібну пропозицию, тим більше, що союз з Жиґимонтом подавав єму перспективу антіпольскої коалїциї, якої уча-

---

[1]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 585.

[2]) Про союз Жиґимонта з кор. Альбр. осібна розвідка Lewick-ого: Przymierze Zygmunta w. ks. litewskiego z królem rzymskim Albrechtem II, з цїнними жерельними додатками. Рецензию єї подав Prochaska: Kwart. hist. 1903, c. 450—7 і виказує тут хиби розвідки Лєвіцкого. З бистроумними замітками д-ра Прохаски я в більшій части згоджуюсь. Передівсїм справедлива увага д-ра Прохаски, що головною причиною союза між Альбр. а Жиґ. була ческа кандидатура і колиб не она, то А. не бувби думав про сей союз (ibid. c. 451, 455—6).

[3]) Лист Пагорнака до кор. Альбрехта 27/V 1438 р. Cod. ep. s. XV. III, Дод. ч. 44. »hat gelubt ein bischofftumb in Littau zcu geben, wanne er..... in mit uw. gnadin eynig machet.«

[4]) ibid. »das er danne wartung were eyns bischofftumbs zcu Ungern«.

сниками мали бути ще пруский Орден і Татари[1]). Скільки в тім правди, начеб то між Жиґимонтом а Пруским Орденом і Татарами, як се читаємо в листї Пагорнака, прийшло було до союза против Польщі, не знати. Що до Ордену, то він, як побачимо, нї раз не думав пориватись проти Польщі, а що до Татарів, то про якісь заходи Жиґимонта, позискати їх для себе проти Польщі, ми не маємо більше нїяких звісток крім сеї в листї Пагорнака. Можливо, що подаванє Жиґимонтом пруского Ордену й Татарів яко союзників мало певну цїль, а іменно, щоб зробити для Альбрехта сей союз тим більше пожаданим. Що до Татарів, то в часї боротьби Свитригайла з Жиґимонтом перший зносив ся й шукав помочі в Золотій ордї[2]). Про зносини Жиґимонта з Татарами маємо тільки глухі і непевні звістки. В Татарскій ордї йшла тодї велика боротьба між ордою Кримскою або Перекопскою, а Золотою ордою[3]). Хан Кримскої орди, Хаджі-герай, (що вже раз втїкав був на Литву до Витовта), як подає пізнїйша звістка т. зв. Лїтописи Биховця, подав ся на Литву до Жиґимонта, а сей приняв єго у себе та дав єму в державу Лїду[4]). Докладної дати сеї утечі Хаджі-герая не маємо. Припускають з певною правдоподібностю, що утечу Хаджі-герая й побут єго на Литві треба класти на 1437—1442 р.[5]). Що одначе якісь близші зносини між Хаджі-гераєм а Жиґимонтом в дїйсности були, сего доводять і два (хоч не конче певні) ярлики кримских ханів. Оден ярлик самого Хаджі-герая, даний 1462/3 р. великому князеви Казимирови, в якім кажесь, що всї землї великого князївства Литовско-руского віддає хан в посїданє Казимирови, як колись віддав був Витовтови, а опісля Жиґимонтови, що вказувалоб на істнованє ярлика даного Жиґимонтови, подібного до ярлика, який дістав Казимир[6]). Се потверджуєсь другим ярликом хана Менґлї-герая, даного Казимирови 1473/4 р., де по-

---

[1]) ibid. »so wolt derselbe herczog Sigmund willig und bereits in, die Palan czuuberczihin mit hilf der Prussen und der Tartarn, wanne sie under einander eynen bunth gemacht und sich verpflicht habin«. Попри те треба одначе все мати на увазї, що ініциятива до проєкту сего союза вийшла від Жиґ., а не від Альбр., чого не підніс з належитим натиском Лєвіцкий в своїй розвідцї, як замічає др. Прохаска в згаданій рецензиї на неї (с. 450).

[2]) пор. Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 267.

[3]) Про татарскі відносини тих часів гл. ibid. с. 258 і дд.

[4]) Narbutt: Pomniki с. 56. Улани й мурзи Перекопскої орди просили Казимира Яг., »aby im cara dał na carstwo Aczgireia, kotory pryiechał był z Ordy do Litwy, ieszcze za welikoho kniazia Zygimonta; y kniaź weliki Zygimont dał iemu Lidu«. Скорочено Stryjkowski: Kronika с. 568.

[5]) Сестренцевичъ-Богушъ: Исторія о Тавріи II, с. 242—3.

[6]) Ярлик Хаджі-герая, даний Каз. в Gołębiowski: Dzieje Polski III, с. 231, нот. 587 в польскім перекладї »z tek królewskich«. Дата: Крим, 1471 р. від Рожд. Хр., 22. вересня, 867 р. гіджри. Що дата гіджри відповідає 1462/3 р. гл. Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 405 (нот. 1 до с. 75).

дібно кажесь про відступленє великого князївства Литовско-руского також Жиґимонтови[1]). З сего всего одначе годї вносити про якийсь союз Жиґимонта з Татарами. Хаджі-герай, хан Кримскої орди, немав тодї нїякої власти й сидїв на Литві у Жиґимонта (як подає Лїт. Биховця), а про зносини Жиґимонта з Золотою ордою нїчого не знаємо. Можливо, що Жиґимонт мав надїю на щасливий поворот Хаджі-герая на Кримске ханьство й тодї міг мати в нїм вірного союзника й так треба може розуміти сю звістку про союз з Татарами, бо й пруского Ордену Жиґимонт ще не позискав був для своїх плянів, а вже покликувавсь на заключений союз. А може Жиґимонт хотїв використати ситуацию в ордї і старавсь о союз з Золотою ордою, маючи у себе детронїзованого кримского хана, з огляду на що Золота орда повинна була датись притягнути для Жиґимонтових плянів? Але се мало правдоподібне й я не бачу підстави в нападї хана Золотої орди Сеід-Ахмета на рускі провінциї Польщі около Зелених сьвят 1438 р. шукати звязи з заходами Жиґимонта около союза з Татарами[2]). Якби одначе не було, пропонований Жиґимонтом союз мусїв бути для Альбрехта дуже пожаданим, а то з огляду на єго ческу кандидатуру. У відповідь на Жиґимонтову пропозицию післав король Альбрехт свого посла Мартина з Баворова на Литву, а коли він вернув від Жиґимонта з проєктом формального союза, король рішив ся відповісти Жиґимонтовим послам, що він радо годить ся на подібний союз[3]), почім Жиґимонт сподївав ся Альбрехтового посольства десь в грудні 1438 та в сїчнї 1439 р.[4]). Хоч в тій справі йшло до Жиґимонта опісля ще не одно посольство короля Альбрехта[5]), а не прийшло до формального заключеня такого союза через несподївану смерть Альбрехта, то одначе Альбрехт уважав Жиґимонта своїм союзником і предкладаючи Полякам в першій половинї 1439 р. проєкт вічного мира, він жадав влученя до него також вел. князя Жиґимонта, очивидно яко свого союзника, що доказує істнованя союза між королем Альбрехтом а Жиґимонтом[6]).

---

[1]) Gołębiowski: Dzieje Polski III, с. 233, нот. 588 в польскім перекладї »z tek królewskich« з датою 1472 р. від Р. Хр., 878 гіджри. Дата гіджри відповідає одначе 1473/4 р. гл. Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 408 (нот. 1 до с. 75).

[2]) Długosz: Hist. Pol. IV, с. 592. Таке припущенє робить Lewicki: Przymierze с. 300.

[3]) Lewicki: Przymierze доч. ч. 4. Лист канцлєра Шлїка до ВМ. 30/IX 1438. »das unser herre (Альбр.) gancz geneigt ist, den groszfursten für einen ganczen freund in güter eynung zu behalden«.

[4]) Лист Жиґ. до послів ВМ., перебуваючих в Ковнї 19/XII 1438 Lewicki: Przymierze дод. ч. 5; єгож лист до ВМ. 31/I 1439 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 414.

[5]) Lewicki: Przymierze дод. ч. 6, 7, 8; Cod. ep. s. XV. II, ч. 261.

[6]) Cod. ep. s. XV. II, ч. 257, с. 394. »incluso eciam in hac pace illustri principe domino Sigismundo magno duce Lithwanie«; про дату сего проєкту гл. ibid. с. 398, нот. 1. Супроти погляду Lewick-ого: Przymierze с. 303 і 308, що до союза

Розуміє́сь, се не могло подобатись Полякам. Они вже від довшого часу підозрівали, що Жиґимонт щось против них коїть[1]), тим більше, що сепаратистичні стремлїня Жиґимонта навіть на Заході не були тайні. В жовтнї 1438 р. голошено там навіть, що вел. князь Жиґимонт вирушив против польскому королеви з великим війском[2]). Хоч король Володислав III. на зїздї в Пйотркові 16. грудня 1438 р., потверджуючи всї права й привілеї, дані Жиґимонтови Ягайлом, підносив, що робить се зі згляду на те, позаяк Жиґимонт »зглядом нашої польскої Корони й зглядом нашої особи завсїгди без облуди заховував щирість і незмінність«[3]), то одначе в дїйсности були Поляки о Жиґимонтї иншої гадки. Знаючи про єго зносини з королем Альбрехтом, они робили їм, як колись зносинам Витовта з цїсарем Жиґимонтом, ріжні перепони, про що довідувавсь Жиґимонт від самого римского короля[4]). Жиґимонт сего добре бояв ся, особливо коли між Альбрехтом а Польщею заносилось на мир і він просив ВМ., щоб сей доніс єму, як закінчить ся зїзд Альбрехта з Поляками[5]). Та дві сьвіжі події довели до сего, що Жиґимонт майже зовсїм випав з рівноваги й навіть дещо за далеко посунув ся в висказах що до своїх відносин зглядом Польщі. Мабуть Поляки були справниками сего, що давно заповіджене посольство короля Альбрехта, на яке чекав Жиґимонт, не прибуло на Литву[6]). Що більше, коли король Альбрехт зажадав був в часї переговорів з Поляками, щоби до вічного мира влучено й вел.

між Ж. а А. не прийшло зовсїм, а то через пруский Орден, висловив др. Прохаска в рецензиї сеї розвідки (Kwart. hist. 1903, с. 451, 455—6) погляд, що такий союз дїйсно істнував мимо того, що формально не був заключений. Я годжусь вповнї з тим поглядом і стою на тім самім становищі, що й др. Прохаска. Давнїйше й сам Левіцкий був иншого погляду й доказував, що такий союз вже істнував між кор. А. а Жиґ., а ходило тільки о єго остаточну ратифікацию. пор. Cod. ep. s. XV. II, Przedmowa c. XLIII i Kwart. hist. 1891, c. 416.

[1]) Lewicki: Przymierze дод. ч. 1.

[2]) Janssen: Frankfurts Reichscorrespondenz I, ч. 830 с. 463. Лист Вальтера фон Шварценберґа й Генне Штраленберґа до франкфуртскої ради 19/X 1438. »Iz ist auch herczog Sigmund von der Littawe gezogen uber den konig von Baland mit grossem folck«.

[3]) Volumina Legum I, c. 139—40; Działyński: Zbiór praw lit. c. 25—7.

[4]) Лист Жиґ. до. кор. Альбр. Cod. ep. s. XV. II, ч. 261 має лиш дату року 1439, писаний недовго перед 22/IX 1439 р. (про се гл. ibid. c. 403, нот. 1 і Lewicki: Przymierze c. 303, нот. 2). »Infra quod tempus Poloni variis modis et diversis elaborabunt et sunt conati, qualiter hanc amiciciam taliter inter nos conceptam possent impedire;... Prout et ita ex novissimis vestre maiestatis scriptis accidisse intelleximus,... quod v. m. nobis omnia gesta Polonorum significavit«.

[5]) Лист Жиґ. до ВМ. 31/I 1439 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 414. »woran sie mit seyner gnaden bleiben werden adir mit was ende sie von seiner gnaden scheden, das kunnen wir nicht vornemen«. Просить о вість »wye die semliche Polan van dem Romischen konig scheden werden adir off was ende sie mit seiner gnaden komen«.

[6]) Згаданий лист Жиґ. до Альбр. 1439 р. Cod. ep. s. XV. II, ч. 261.

князя Жиґимонта, яко єго союзника, Поляки сему спротивились доказуючи, що Литва є підвладна Польщі й до неї належить та що Жиґимонт дістав її від Поляків, що він сам признає. Як бачимо, се зовсім згідне з актом Городеньскої унії. Але якраз ся залежність найбільше дражнила Жиґимонта й не для чого иншого, як щоб від неї увільнитись, він війшов в зносини з Альбрехтом. Те, що Поляки голосили про него перед римским королем, мусїло Жиґимонтови з огляду на маючий заключитись союз з королем Альбрехтом видаватись небезпечним для себе й належало сему рішучо заперечити. Жиґимонт дав дійсно рішучу відповідь, але як сказано, випавши з рівноваги, дещо в нїй промахнувсь. В листї до короля Альбрехта так писав він: »Ми нїколи не були нїчиїми невільниками, анї наше велике князївство нїколи нїкому, скільки сягає людска память, не було підданим та не від них єго маємо, бо престіл наш держимо й посїдаємо від Бога й наших предків по смерти нашого брата, бл. п. князя Витовта, дїдичним правом, а перейшов він на нас правно й справедливо як на правого дїдича й займаючи єго з Божою помочию ми нїкого не боїмось, крім Бога. Полякиж не могуть нас змусити на свою або чию иншу сторону, позаяк ми є свобідні й маємо свобідну волю держати з тим, з ким нам подобаєсь. Так нам відплачують Поляки за наші добродїйства, які ми їм висьвідчили, коли они з усїх усюдів були окружені, іменно від римского короля, вітця Вашої Милости, що був крім сего угорским королем, від Нїмцїв, як пруских так і лївоньских, від Литовцїв і ріжних руских земель, від татарского цїсаря й Волохів, против яким ми їм помагали, не з якоїсь захланности, позаяк всего ми самі мали подостатком, а радше для подвигненя католицкої віри, яка в наших землях майже зовсїм була вигасла й до нащадку була згноблена«[1]). В останнім реченю Жиґимонт добре промахнувсь, бо цїла істория єго князюваня сьвідчить, що він виключно Полякам завдячував своє становище, яке опісля заняв, а без них був-би безперечно уляг в боротьбі зі Свитригайлом. Замітно тут ще те, на що я вже нераз звертав увагу (с. 44), що Жиґимонт при кождій нагоді виставляє себе безкористним оборонцем католицизму, коли сего треба було для єго полїтичних плянів. В кождім разї Жиґимонт станув тут супроти Поляків виразно на становищі Витовта й відповідав подібними словами, як колись Витовт відповідав з подібної нагоди[2]). Взагалї на Жиґимонтї слїдний при кождій нагоді сильний вплив Витовтової ґенїяльної постати.

---

[1]) ibidem. Останнє характеристичне для Жиґимонта реченє »nulla ducti avaricia, cum in omnibus soli habundabamus, sed magis propter fidem katholicam relevandam, que fere in partibus nostris fuit extincta et ad infimum depressa«.

[2]) пор. скаргу Витовта Cod. ep. Vit. с. 728.

Як сказано, мимо сего, що до заключеня формального союза між королем Альбрехтом а Жигимонтом не прийшло, а то через несподївану смерть Альбрехта, то одначе такий союз істнував і римский король уважав Жигимонта своїм союзником. Але як Альбрехтови так і Жигимонтови ходило не лиш о союз між ними двома, а о утворенє великої антіпольскої коалїциї, бо анї Жигимонт не міг був опертись виключно на занятім війною Альбрехтї, анї Альбрехт на самім Жигимонтї. Жигимонт подавав Альбрехтови яко своїх союзників против Польщі пруский Орден і Татарів. Що до останнїх, як я говорив, непевно, чи Жигимонт входив взагалї з ними в які переговори й чи до такого союза прийшло. Що до пруского Ордену, то доперва приходилось Жигимонтови робити заходи, щоб собі єго позискати для своїх плянів. Ті Жигимонтові заходи були для него остілько улекшені, що пруского Ордену потрібував против Польщі також король Альбрехт і зі своєї сторони заходивсь наклонити ВМ. до союза з Жигимонтом. Переговори з ВМ. в тій справі розпочав Жигимонт десь вже з кінцем 1437 р.[1]). Від сего часу вдаряє нас велика услужність Жигимонта зглядом ВМ., яка очивидно була вичислена на те, що в сей спосіб удасть ся позискати останнього для себе. Був се час переговорів Жигимонта з Лївонцями в справі видачі бранців. Ми бачили висше, що Лївонцям помагав у Жигимонта в тій справі своїм впливом ВМ. і то не без успіху. Коли ходило о випущенє лївоньских бранців на волю за порукою до означеного речинця, Жигимонт зі згляду на ВМ. згодивсь пустити їх на волю на так довго, як собі буде бажати ВМ.[2]). Навіть коли ВМ. просив Жигимонта о випущенє за порукою тих Лївонців, що були в службі у Свитригайла, (а яких Жигимонт рішивсь нїколи не випустити) та о ґлєйт для митрополита Ізидора, то Жигимонт згодивсь на просьбу ВМ. й писав, що нема нїчого такого, чогоб він для него не зробив[3]). Те саме писав Жигимонт до ВМ., коли ходило о продовженє речинця для повороту пущених за порукою на волю бранців[4]). Взагалї відносини між Жигимонтом а ВМ. були добрі, они взаїмно обдаровувались, зносились взаїмно в ріжних приватних справах і т. д.[5]). В актї 1438 р.,

---

[1]) пор. Lewicki: Przymierze с. 299 і дод. ч. 1.

[2]) Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 250. »zo lange alze juwer ghenade begerde und wolde, zo zolden dey ghevangen dach hebben«.

[3]) Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 267, »sinthemoll sie herczug Swiddergall diner sint gewest, idach wir welden sie umb euwer wille alhie in unserm lande wff euwer hand frey lassen gehen.... Adir umb euwer beger wille, wenn es nicht also gros gesein mochte das wir umb euwer wille nicht teten und thun welden«.

[4]) ibid. ч. 288. »Idoch is mochte nicht als gros geseyn, das wir umbe ewer wille nicht thuen welden«.

[5]) Лист Жиґ. до ВМ. 29/IX 1437 Gołębiowski: Dzieje Polski II, с. 49—50. Жиґимонт дякує ВМ. за присланє селедців і вина й обіцює відвзаїмнитись за се. Лист ВМ до Жиґ. 25/VII 1438 Gołębiowski: Dzieje Pol. III. с. 26, нот. 25. ВМ.

яким означено границї Прус, Литви і Лївонїї, зобовязавсь ВМ., подібно як в Берестейскім мирі, узнавати вел. князем литовско-руским лиш Жиґимонта, яко вибраного за згодою Польщі, не допустити, щоб Свитригайло наносив шкоди Польщі й Литві й не помагати єму чи то безпосередно, чи посередно[1]). Але ті зносини Жиґимонта з ВМ. видались Полякам підозрілими й они вітрили в тім щось недоброго. Жиґимонт став з сеї причини навіть підозрівати ВМ., що він виявив зміст єго тайного посольства до ВМ. куявскому епископови, який опісля донїс про се Полякам. Та ВМ. виправдувавсь перед Жиґимонтом з сего й писав, що Поляки в їх взаїмних посольствах в справі видачі бранцїв бачать якісь для себе небезпечні підступи[2]). Одначе підозріня Поляків не були безосновні, бо Жиґимонт таки старавсь наклонити ВМ. до приступленя до антіпольскої коалїциї. В сїм, як було сказано, помагав Жиґимонтови король Альбрехт, якому рівнож залежало на утвореню такої коалїциї. Альбрехт жадав від ВМ., щоб сей приступив до союза з Жиґимонтом та щоб з останнїм зїхавсь в тій справі десь в догіднім місцї, а опісля щоб напав на Польщу[3]). Але ВМ. не мав охоти пориватись після Берестейского мира до війни против Польщі[4]). Король Альбрехт надурно взивав єго поновно, щоб напав на Польщу та щоб прислав на зїзд до Вроцлава кількох прецепторів і візвав вел. князя Жиґимонта, щоб і він прислав тут своїх відпоручників на зїзд[5]). Зїзд сей відбув ся вправдї, але не було на нїм литовских послів, бодай про їх присутність нїчого не чуємо. Здогадують ся мабуть справедливо, що самі Поляки не перепустили литовских послів[6]), подібно, як то ми в горі бачили, не перепустили мабуть послів короля Альбрехта, що йшли на Литву. Що одначе найгірше, то нї Альбрехтови нї Жиґимонтови не удалось до антіпольскої коалїциї втягнути ВМ. Жиґимонт, якому мусїло ходити о як найскорше утворенє такої коалїциї, почав з огляду на становище ВМ., яке він заняв зглядом єго плянів, оглядатись за иншим союзником, маючи притім все таки надію коли

просить Жиґимонта о ґлєйт безпеченьства для князя Ґелєрн, що хоче удатись до сьв. Землї.

[1]) Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1759. Переста з акту, поданого в цїлости в Dogiel-a VIII. рукописнім томі Cod. dipl. Pol. et Lith.

[2]) Лист ВМ. до Жиґ. 16/VI 1438 Lewicki: Przymierze дод. ч. 1. »Die Polan ..meynende, das wir ander sachen mit euch villichte handeln und uns mit euch sunderlich voreynen sulden«.

[3]) Лист кор. Альбр. до ВМ. 30/VII 1438 Lewicki: Przymierze дод. ч. 2. »daz du und der durchleuchtiger herczog Sigmund groszfurst zu Littaw... zusammen quemmet euch mit eynander zu vereynigen..... das du und derselb h. S. uff eynen bequemelichen tag und stat zusammen kommet, solicher eynung zu machen«.

[4]) пор. замітки в Lewicki: Przymierze с. 303—5.

[5]) Лист кор. Альбр. до ВМ. 14/IX 1438 Lewicki: Przymierze дод. ч. 3.

[6]) Lewicki: Przymierze с. 302—3.

не в сей, то в инший спосіб змусити ВМ., приступити до коаліциї. Пособляв єму в тім внутрішний розлад, який панував в німецкім Орденї.

Під той час велась в німецкім Орденї велика боротьба поміж ВМ. з одної сторони, а ДМ. з другої сторони о старшиньство, до якого почав претендувати супроти ВМ. Русдорфа ДМ. Зансгайм. До сеї боротьби між ВМ. а ДМ. прилучив ся ще внутрішнїй розлад в лївоньскім Орденї, що повстав там після смерти МЛ. Бокенфорде (помер з кінцем 1437 р.). Лївоньский Орден подїлив ся на дві партиї, реньску і вестфальску, з яких кожда вибрала собі свого кандидата на МЛ. й взаїмно себе поборювала[1]). Партия Райнлєндерів вибрала 18. марця 1438 р.[2]) Генриха фон Нотлєбен, якого вибір потвердив ВМ. 18. червня 1438 р.[3]). Партия Вестфалїв вибрала Гайденрайха Фінке фон Оберберґ, що зістав наразї намісником МЛ.[4]), а якого вибір на перекір ВМ. затвердив ДМ. 19. червня 1439 р.[5]). Ся внутрішна боротьба, яка ослабляла цїлий німецкий Орден, принесла Жиґимонтови якраз великі користи, бо зближила до него мимоволї лївоньский Орден. Розбитий під Вилькомиром та з огляду на масу своїх бранцїв, що перебували на Литві, а яких Жиґимонт не хотїв остаточно видати, попав лївоньский Орден, загрожений також єго зносинами з рижским архіепископом, у велику залежність від Жиґимонта. Тепер знов мав сей Орден аж двох кандидатів на МЛ., які себе взаїмно поборювали, що тим більше ослаблювало силу Ордену. Нотлєбена попирав ВМ., Фінкого ДМ. Але Фінке оглядав ся ще за якоюсь помочию, щоб уґрунтувати свою власть, а найвідповіднїйшим видалось єму, постаратись о підмогу у вел. князя Жиґимонта, який від початку свого князюваня заходивсь около позисканя для себе Лївонцїв та ще недавно висказував охоту вести переговори в якій гідній справі[6]), через що розумів він очивидно свою справу утвореня антіпольскої коаліциї. З табору противної Фінкому партиї Райнлєндерів довідуємось раз враз про єго заходи, позискати собі Жиґимонта, чого они як найбільше побоювались[7]). Доношено ВМ., що Вестфалї хотять заключити союз з Жиґимонтом, що вже заключили такий союз з архіепископом Риґи та епископами з Дорпату й Езель[8]),

---

[1]) Про боротьбу ВМ. з ДМ. і реньскої та вестфальскої партиї лїв. Ордену гл. Hildebrand: Livl. Urk. IX, Einleitung c. XV—XXI.

[2]) ibid. c. XVI. Сего дня відбував ся вибір МЛ.

[3]) ibid. ч. 305.

[4]) ibid. ч. 298.

[5]) ibid. ч. 466.

[6]) Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 288.

[7]) Лист комтура Ґольдинґи до ВМ. 26/VI 1438 ibid. ч. 310. »effte see (сторонники Фінкого) vorder darboven den fursten to erer hand theen willen, das kan ich my nicht vornemen, doch des ergesten steit sich to beforchtende«.

[8]) Єгож лист до ВМ. 10/VII 1438 ibid. ч. 316. »dat see sigh mit deme grotfursten willen vorbinden, alse see sigh ok alrede mit den bisschoppen Rige unde Darppte unde Osill hebben vorbunden«.

що виленьский епископ Матвій писав якісь підозрілі листи до Фінкого, що сей-же епископ хоче заключити, а може вже й заключив союз з архіепископом Риґи й епископами з Дорпату й Езель[1]).

Партия Райнлєндерів була незвичайно переполохана тими зносинами, Вестфалїв з Жиґимонтом. Она побоювалась то нападу Жмудинів на Куронїю, так, що аж ВМ. в листї до Жиґимонта став нагадувати останньому вічний мир, який заключено[2]), то знов бачила в посольстві, зложенім з рижского препозита й єго двох товаришів, ідучім через Литву на Собор, щось небезпечного для себе й просила ВМ., щоб він постаравсь у Жиґимонта о затриманє тих послів на Литві[3]).

Союз, на який заносилось між Жиґимонтом а вестфальскою партиєю лївоньского Ордену й єї висше згаданими союзниками, мусїв стати небезпечним не лише для противної партиї Райнлєндерів але й для ВМ. й пруского Ордену, що попирали сю останню партию. Очивидно в інтересї Жиґимонта лежало, покористуватись такою ситуациєю. ВМ. вже тодї якраз дав явно до пізнаня, що він до антіпольскої коалїциї, яку хотїли утворити Жиґимонт і король Альбрехт, під жадним услівєм не приступить. Жиґимонт мусїв бути безперечно рад із забігів Лївонцїв о єго приязнь, одначе якийсь час, а іменно до початку 1439 р., заховав ще бодай позірно добрі відносини зглядом ВМ., не входячи в отверті зносини з Лївонцями. Можливо, що він хотїв зразу наполохати ВМ. самою можливостю ворожого єму союза з лївоньским Орденом а з другої сторони не хотїв зражувати собі цїлковито ВМ. й в лївоньскій справі заняв наразї двозначне становище. З табору Райнлєндерів доношено, що Жиґимонт не хоче пустити на Собор через Литву послів рижского архіепископа[4]), на чім, як висше згадано, дуже Райнлєндерам залежало. Скільки на сїм правди, не знати, бож рижский архіепископ був давним союзником Жиґимонта й невдовзї прийшло навіть між ними до заключеня формального

---

[1]) Єгож лист до ВМ. 22/VII 1438 ibid. ч. 322. »Item des bisschoppes breve von der Ville qwemen..... an den stadholder to Rige; wat de bedudden, des kan ich noch nicht weten, edder my duncket, dat sigh de bisschopp von der Ville mit den bisschoppen Rige, Darppte unde Osill gantcz vorbinden wille, edder alrede vorbunden hebbe, dat unsirm orden nicht vromeliken is«.

[2]) Лист ВМ. до Жиґ. 15/VII 1438 в реґ. Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 319; пор. ще ч. 312.

[3]) Лист комтура Ґольдинґи до ВМ. 19/VII 1438 ibid. ч. 321. »dat denne juwe wirdicheit mit deme heren grotfursten wolde bestellen, dat de vorbenomeden 3 personen mochten getogert werden in Lettowen«.

[4]) Лист єгож до ВМ. 22/VII 1438 ibid. ч. 322. »dat de here grotfurste des. bisschoppes von Rige boden, de int consilium sigh vugen sullen, nicht wil geleiden« Prochaska: Kazimierz Jagiellończyk a Inflanty (Kwart. hist. 1898 с. 253) думає, що ті посли йшли на Собор шкодити справі Фінкого. Але не звертає уваги на се, що рижский арх. був якраз сторонником Фінкого й що власне Райнлєндерам ходило о недопущенє згаданих послів на Собор, щоб не шкодили Нотлєбенови.

союза. Можливо, що се було удаванєм зі сторони Жиґимонта, який поки що зглядом ВМ., на якім єму будь-що-будь мусїло залежати, заняв вижидаюче становище й не хотїв виступати против нему ворожо, заслонюючи наразї в сей спосіб свої зносини з Лївонцями. Таку саму двозначність Жиґимонта можна бачити й у єго відповіди на жаданє ВМ., щоб він перепустив через свій край пруські війска, які мали удатись до Лївонії против вестфальскій партиї й єї кандидатови Фінкому. Жиґимонт відповів вправдї прихильно, одначе так мало дав надії ВМ. на безпеченьство, коли єго армія буде йти через Жмудь, що властиво не було по що слати війска до Лївонії і оно очивидно таки там не пішло. Після слів Жиґимонта, жмудский староста (тодї був ним Монтовт)[1]) і Жмудини заявили, що они нїяк не пустять пруского війска через свою землю. Тому радив Жиґимонт, щоби ВМ. післав війско берегом, куди оно безпечно може перейти. Надія на безпеченьство, як сказано, була не велика, тож ВМ. мусїв зрезиґнувати з доброї ради Жиґимонта. Придалаб ся була ВМ. тодї Полонґа, о яку він так побивавсь в часї боротьби Жиґимонта зі Свитригайлом! Але як з одної сторони Жиґимонт нїбито годив ся на просьбу ВМ., з другої сторони дбав він вже о свого будучого союзника Фінкого, хоч і не робив ще сего отверто. Мабуть чи не навмисно прислав Жиґимонт досить пізно відповідь на просьбу ВМ., хоч виправдував опізненє відповіди тим, що жмудский староста, якого він мусїв порадитись, був під той час в походї й доперва треба було єго взивати до повороту[2]). Ба що більше, ми маємо виразну звістку, що підчас коли Жиґимонт годив ся на перехід пруского війска через єго землю, рівночасно дав знати Фінкому, що ВМ. має післати против нему до Лївонії сїмсот жовнярів[3]), з чого опісля скористав Фінке й в своїх артикулах оскарженя на ВМ. згадав, що ВМ. просив Жиґимонта о перепущенє війска до Лївонії через єго землї, чого єму одначе Жиґимонт відказав і не допустив до переходу пруских війск[4]). Як бачимо, Жиґимонт що раз то більше склонювавсь до союза з Лївонцями, хоч і позірно єго відносини до ВМ. були ще незлї. В грудні 1438 р. бачимо послів ВМ. в Ковнї[5]), а з початком 1439 р. виводить Жиґимонт перед ВМ. свої жалї на Поляків за недодержанє обітницї що до звороту Луцка, доносить єму про занятє Луцка своїми війсками' вивідуєсь у него про посольство короля Альбрехта, що мало прибути на·

---

[1]) гл. Дод. III-ий sub voce.

[2]) Лист Жиґ. до ВМ. 20/VIII 1438 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 347.

[3]) Лист комтура з Мітав до ВМ. 24/VII 1439 ibid. ч. 477. »Ok hewet de vorste dem lantmarschalke ok to kennende geven, wo juwe ghenade en hadde laten bydden to gunnen 7 hundert gewapen dor sin lant laten to teende bas up de Dune in dyt lant«.

[4]) Артикули оскарженя з другої половини 1439 р. Hildebrand: Livl. Urk IX, ч. 549, с. 402, §. 12.

[5]) Lewicki: Przymierze дод. ч. 5.

Литву, про переговори Альбрехта з Поляками й т. д.[1]). Може робив се Жиґимонт тому, що мав ще якусь надію добрим способом позискати ВМ., але з другої сторони він показував ВМ. й вістрє меча, якого міг в противнім разї против нему ужити. Він не робив вже тайни зі своїх зносин з лївоньскими противниками ВМ. й доносив єму, що 2. лютого має прибути на Литву посольство Фінкого й рижского архіепископа. Вправдї обіцював Жиґимонт, що буде з ними пересправляти в справі доведеня до згоди між обома Орденами[2]), але й сего не робив він мабуть щиро, а хотїв дати почути ВМ. свою висшість над Орденами, які він був тепер в станї годити, або остаточно оден підперти против другому. Бо на зїздї, який відбув ся в Троках між Жиґимонтом а відпоручниками Фінкого та рижского архіепископа дійшло не до згоди між обома Орденами, а до небезпечного союза Жиґимонта з єго давним союзником, рижским архіепископом та лївоньским Орденом (а зглядно партиєю Фінкого). Союз заключено в Троках 5. лютого 1439 р. Жиґимонт зобовязавсь, »позаяк нас о се прошено«, як сказано в актї, давати поміч рижскому архіепископови, Фінкому, тепер намісникови МЛ., а будучому МЛ. і цїлому лївоньскому Орденови[3]). Специяльно обіцював дати в поміч архіепископови Риґи, »нашому любому приятелеви«, 200 добрих панцирних стрільцїв[4]). Очивидно цїле удержанє для них і їх коний мав дати архіепископ, як рівнож обовязаний був він старатись освободити їх, колиб попали в неволю. Жиґимонт зобовязувавсь недопустити, щоби хто з єго підданих мав вступити в службу або йти помагати ворогам архіепископа. Противно позваляв своїм вільним лицарям та воїнам і иншим підданим іти в поміч архіепископови[5]). Найважнїйший і очивидно против ВМ. звернений пункт був сей, що Жиґимонт мав всїми силами недопустити нїчиєго війска до переходу через свої землї в Лївонїю. Крім сего потвердив Жиґимонт в Троках 5. лютого 1439 торговельний договір між Полоцком а Риґою[6]), уложений ще за Витовта[7]). Дійшло також до сего, що Жиґимонт, хотячи тим більше зєднати собі Лївонцїв, видав за гроші лївоньских бранцїв

---

[1]) Лист Жиґ. до ВМ. 31/I 1439 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 414; пор. Lewicki: Przymierze дод. ч. 5.

[2]) Лист Жиґ. до ВМ. 31/I 1439 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 414, »mit den wir reden wollen und uns getrewlich bearbeithen, das ewer erw. mit en off eyns mochte komen«.

[3]) Грамота союза Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 416. Позаяк »uns umme unze hulpe anropende worde«.

[4]) ibid. »utrichten unde tho hulpe senden twehundert verdeger schutten mit eren armborsten unde harnsche, dem vorbenanten unsem besunderen leven frunde«.

[5]) ibid. »ymant van unzen vrien riitteren unde knechten edder anders wel unsser lande underzaten«.

[6]) ibid. ч. 415. Napiersky: Russisch-Livl. Urk. ч. 242 має дату 30/I 1439.

[7]) Грамота Витовта Bunge: Livl. Urk. VI, ч. 2967 з датою: Копусса 2/VI 1406.

(хоч і не всїх, як я висше згадував), а сталось се мабуть ще таки в першій половинї 1439 р.[1]).

Сей союз Жиґимонта з лївоньским Орденом і рижским архіепископом був дуже важним здобутком для него. Не могучи позискати для антіпольскої коаліциї ВМ., Жиґимонт позискав нових союзників. Що до союза з рижским архіепископом і лївоньским Орденом, то як ми бачили, Жиґимонт зобовязувавсь давати їм поміч в разї якогось ворожого нападу на Лївонїю. Але годї знов припускати, щоби і Жиґимонт не жадав від них в заміну за се рівнож помочі для себе, тим більше, що в згаданий союз входив він тільки з огляду на свої сепаратистичні пляни. Хоч і не маємо такої грамоти, в якій подібно й рижский архіепископ та лївоньский Орден обіцювалиб зі своєї сторони поміч для Жиґимонта, то одначе заховалась нам про те, на мій погляд, дуже важна звістка. Іменно комтур з Мітав згадує в листї до ВМ. 24. липня 1439 р., що рижский архіепископ та намісник Лївонїї Фінке заключили союз з Жиґимонтом і коли обіцяли останньому, що в разї нападу Поляків на Литву пішлють єму в поміч своє війско, тодї й Жиґимонт обіцяв їм те саме, очивидно против прускому Орденови[2]). Припускати отже треба, що й Лївонцї та архіепископ Риґи обіцяли Жиґимонтови свою поміч против Польщі, бо без сего трудно собі представити, яку цїль мав-би Жиґимонт в тім одностороннім союзї, де він обовязаний був давати поміч своїм союзникам, не одержуючи її від них в разї потреби. Думаю отже, що комтур з Мітав мусїв мати під тим зглядом добрі інформациї й хоч грамоти, яку повинні були виставити Жиґимонтови Фінке й рижский архіепископ не маємо, то одначе така грамота мусїла істнувати[3]).

---

[1]) В листї комтура Бранденбурґа до ВМ. 22 IX 1439 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 506 згадуєсь, що Фінке »hot etczlich gelt gegeben vor dy gefangen unde hot dy methe gelost«. Гроші заносив до Трок комтур Дінабурґа Шпренґель. Але в листї комт. з Мітав до ВМ. 24/VII 1439 ibid. ч. 477 згадуєсь, що вже »de vangen sin vruntlik gescheden van dem grotvorsten«, отже ще десь в першій пол. 1439 їх увільнено.

[2]) Hildebrand: Livl. Urk. IX. ч. 477 »hebben eynen vorbunt gemaket mit dem vorsten van Lettouwen, af de Polen en overvallen wolden, dat se em dan volk us dessen lande wolden senden; desgeliken gelovede de vorste en wedder tzu helfen«. Цїкаво, що ще в часї переговорів з наслїдником Жиґимонта, Казимиром, Лївонцї все покликують ся на сей союз. Schwartz: Livl. Urk. X, ч. 170, с. 109. »do sick hertoch Segemunt mit unsem orden voreynigede«; ibid. ч. 171, с. 114. »eynunge, mit herczog Sigmundt grosfursten zcu Littauwen seligen gescheen«; »als denn do herczog Sigmundt sich mit unserm orden vereynete.«

[3]) Lewicki: Przymierze с. 307 пише про звістку міт. комт.: »Zdaje się, że wiadomość ta komtura mitawskiego jest niedokładna, i że mowa tu tylko o tem przymierzu z arcybiskupem ryskim, które znamy«. Не звертає одначе уваги на те, що союз був заключений в грамотї 5/II 1439 і з лїв. Орденом та що після слів міт. комтура она була видана в заміну за такуж грамоту, виставлену спільно лїв. Орденом і риж. архіеп., в чім, як я піднїс, годї бачити якийсь сумнїв.

Подібно як Жиґимонт, поступив собі й король Альбрехт. Не могучи дочекатись приступленя ВМ. до антіпольскої коаліциї, плянованої ними обома, кождим у власнім інтересї, римский король задумав утворити її без пруского Ордену з ворогами ВМ., ДМ. Зансгаймом і намісником Лївонії Фінке. Посол ВМ., комтур Бранденбурґа, що в осені 1438 р. перебував в Троках згадує, що до Жиґимонта прибуло тоді посольство римского короля й мало переговорювати в справі союза з Жиґимонтом та ДМ. і лївоньским Орденом. Згаданий посол ВМ. бачив навіть письмо з артикулами посольства Альбрехта, але якраз тих артикулів, в яких була мова о згаданім союзї, а з яких Жиґимонт зладив собі відпис, не дали єму читати[1]).

Та в хвилї, коли вже така коаліция мала війти в діло, а членами єї, крім вел. князя Жиґимонта, мали бути ще: король Альбрехт, ДМ., лївоньский Орден і рижский архіепископ, бачимо у Жиґимонта якесь ваганє. Мабуть жалко стало Жиґимонтови за ВМ., хоч і получивсь був з ворожим останньому лївоньским Орденом. Але се вже знаменна признака Жиґимонтової полїтики за цїлий час єго князюваня, що він не цураєсь нїякого союзника та будучи в союзї з одним, рівночасно зносить ся з иншим, хочби й з ворогом свого попередного союзника, коли сего вимагає єго особиста потреба. Те бачили ми в відносинах Жиґимонта до Польщі й ВМ., те саме бачимо тепер в єго відносинах до лївоньского Ордену й ВМ. Може боявсь Жиґимонт, що коли утворить ся така антіпольска коаліция, тодї ВМ., не будучи єї членом, стане по сторонї Польщі й нападе на Литву? І справдї він висказав що до сего свою обаву перед послами римского короля, які були у него, але коли тіж посли запитали про се самого ВМ., то останнїй не залишив сему як найкатеґоричнїйше заперечити перед самим Жиґимонтом, доводячи, що прецї він як з Польщею так і з Жиґимонтом заключив вічний мир і з сеї причини великий князь не повинен єго обавлятись. Та чого було боятись Жиґимонтови ВМ., коли останнїй сам виразно дав єму до пізнаня, що Жиґимонтові зносини з Лївонцями держать єго в шаху й просив великого князя, щоб він не вірив Лївонцям, які вимовили єму послух, коли они будуть до него слати свої посольства, бо річи мають ся зовсїм инакше, якби то они представили[2]).

Так о щож властиво ходило Жиґимонтови й длячого нараз в єго полїтицї зглядом ВМ. наступив зворот? Мабуть власне тому, що Жиґимонт хотїв таки й ВМ. мати в згаданій антіпольскій коаліциї, хоч за ним не пропадав вже й король Альбрехт. Бранденбурский комтур, що

---

[1]) Лист комт. Бранд. до ВМ. 22/IX 1439 Lewicki: Przymierze дод. ч. 8.

[2]) До сего гл. інструкцию для комтура Бранденбурґа, висланого в посольстві до Жиґ. перед 22/IX 1439 Lewicki: Przymierze дод. ч. 7.

їздив на Литву в посольстві доносив ВМ., що ще не прийшло й може не дійде до остаточного заключеня союза між Альбрехтом а Жиґимонтом, бо не прийшло до союза між Жиґимонтом а ВМ.[1]). Але не о союз з Альбрехтом ходило в дійсности, бо такий союз істнував і мав лиш бути ратифікованим. Ходило о коаліцию, до якої мали війти ДМ. і лївоньский Орден без ВМ., який не хотів до неї приступити. Так хотів король Альбрехт. Але мабуть Жиґимонтови видалась ся коаліция без ВМ. за слабою, ба навіть, як ми бачили, Жиґимонт обавлявсь, що ВМ. може станути по стороні Польші й в сей спосіб збільшити єї сили, що могло стати небезпечним для Жиґимонта. Досить, що відносини Жиґимонта та ВМ. знов змінились. Жиґимонт, який ще недавно мав присягати Лївонцям, що о союз з ними буде більше дбати, чим о союз з Прусаками, коли єго комтур з Реваль запитав, чи він в разї нападу Прусаків на Лївонїю дасть Лївонцям поміч, мовчки сему заперечив[2]). Ба навіть в дійсности заявив був Жиґимонт, що в разї війни пруского Ордену з лївоньским, він не пустить лївоньского війска до Прус[3]). Вправдї колись обіцював Жиґимонт ВМ., що пустить єго війско через свої землї до Лївонії, а рівночасно доніс про похід пруских війск намісникови Лївонії, але тепер годї підозрівати Жиґимонта о нещирість зглядом ВМ. Що Жиґимонт бажав навязати наново приязні зносини з ВМ., доказом сего слїдуючий факт. Жиґимонтови донесено хибно, що ВМ. Русдорфа скинено з єго гідности, а на єго місце став ВМ. ДМ. Зансгайм. На се заявив Жиґимонт послови ВМ., комтурови Бранденбурґа перед всїми боярами, що колиб оно так в дійсности було, то се булоб для него вельми прикрим. Але коли комтур заперечив сїй вістцї, Жиґимонт зрадїв дуже й казав комтурови занести для ВМ. поздоровленє. Те саме казали зробити й всї бояри, Жиґимонтів син Михайло та виленьский епископ Матвій[4]). Крім сего просив Жиґимонт ВМ. о присланє лїкаря маґістра Йогана, щоб сей вилїчив єго зі слабости, в яку останнїми часами був попав[5]). Та й ВМ. не був ворожо успосіблений зглядом Жиґимонта. Як ми бачили, він

---

[1]) Лист комт. Бранд. до ВМ. 22/IX 1439 Lewicki: Przymierze дод. ч. 8. Мабуть з сего виснував Левіцкий здогад, що до союза між Альбр. а Жиґ. не прийшло, бо не приступив до него ВМ. Але як я нераз згадував, союз такий був, хоч і не формально заключений (пор. ще рецензию Prochask-и в Kwart. hist. 1903 с. 455—7). Ходило тут о коаліцию, в якій мабуть Жиґимонт бажав мати й ВМ. Се останнє могло власне мати вплив на те, що згаданого союза так довго не ратифіковано, а не на істнованє або неістнованє союза.

[2]) Лист комтура з Мітав до ВМ. 24/VII 1439 Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 477. »unde hadde ton hylgen ghesworen, dat em meer solde sin umme des landes vruntschop dan umme der Prusen vruntschop«. Супроти знаної дволичности Жиґ. сумнїв Гільдебранда ibid. с. 342, нот. 2 неузасаднений.

[3]) Лист комтура Бранд. до ВМ. 22/IX 1439 ibid. ч. 506.

[4]) Лист комт Бранд. до ВМ. 22/IX 1439 Lewicki: Przymierze дод. ч. 8.

[5]) Лист комт. з Мітав до ВМ. 24/VII 1439. Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 477.

запевняв Жиґимонта, що не є зглядом него ворожо успосіблений, бо преці заключив з ним вічний мир, радо позваляв, щоб Жиґимонтові посольства йшли через єго землю й просив, щоб Жиґимонт приступив вже раз, відповідно до условій вічного мира, до остаточного витиченя границь між Литвою а Прусами[1]). З другої сторони Фінке, якому союз з Жиґимонтом допоміг до сего, що він став вкінці МЛ., почувши силу, вже не дуже дбав о самого Жиґимонта та в своїх артикулах, в яких обжаловував Русдорфа, закидав останньому віроломство й зраду зглядом лївоньского Ордену за те, що покинув союзника сего Ордену Свитригайла на ласку й неласку єго ворогам (то є Полякам і Жиґимонтови)[2]).

Не знати, до чого булоб дійшло, колиб не нагла смерть короля Альбрехта 27. жовтня 1439. З нею розвіяв ся союз, який вправдї істнував, та ще не був остаточно ратифікований, ба що більше, розбив ся й плян антіпольскої коаліциї, яка тепер без римского короля стала неможливою. Жиґимонтові сепаратистичні пляни дізнали з сеї сторони великого заводу. Але ще инший завід стрінув єго таки на самій Литві. Очивидно Жиґимонтовим бажанєм було, коли вже утворить ся сильна антіпольска коаліция, викликати нове повстанє на Литві, подібне до Свитригайлового. Так щож, коли на самій Литві повстала велика опозиция против сему й одна партия литовских панів і Литовців взагалї сприяла Полякам, друга була по сторонї Жиґимонта[3]). Якось і сам Михайло Жиґимонтович державсь підозріло зглядом батькових плянів та щось тайного переказував послови ВМ.[4]). Очивидно, що супроти сеї опозициї мусїли розбитись Жиґимонтові пляни. Помимо всего автократизму, який бачимо у Жиґимонта, він дуже підлягав своїй прибічній боярскій радї. На се маємо доволї прикладів з князюваня Жиґимонта. Коли бояри довідались, що до Ясенецкого розєму влучений Свитригайло й що король хоче єго з Жиґимонтом помирити, заявили они останньому: »Хочби й ти навіть хотїв сего перемиря зі Свитригайлом, то ми не допустимо до сего«[5]). А й пізнїйше, коли заносилось на згоду Жиґимонта зі Свитригайлом, литовскі бояри казали: »Ми скорше всї поляжемо, чим до сего допустимо«[6]). Колиж Поляки в 1437 р. у останнє пробували годити Жиґимонта

---

[1]) Інструкция для комт. Бранд. перед 22/IX 1439 Lewicki: Przymierze дод. ч 7.

[2]) Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 549, с. 399.

[3]) Лист комт. Бранд. до ВМ. 22/IX 1439 Lewicki: Przymierze дод. ч. 8. »Ouch so sint dy hern und das lant zcu Littaw nicht gantcz eyns undir sich, eyns teyls seyn uf der Polen seythe geneyget und eyns teyles uf des grosforsten genaden seythe«.

[4]) ibid. Левіцкий (с. 307) припускає, що власне Михайло Жиґ. і еп. Матвій стояли на чолї опозициї, але се непевно.

[5]) Gołębiowski: Dzieje Polski I, с. 550.

[6]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 855, с. 502.

зі Свитригайлом, Жиґимонт знов мусїв радитись своїх боярів та очивидно они на се не згодились і він на сю згоду не пристав[1]). Та ще, коли ходило о заключенє союза з королем Альбрехтом, то Жиґимонт жалувавсь перед ВМ. що він не дав єму знати, що мають прибути королївскі посли, через що він не взивав до себе своєї ради й не має її при собі[2]). Очивидно без неї не міг Жиґимонт нїчого в тій справі починати. Проте річ зрозуміла, що супроти опозициї, яка вибухла на Литві зглядом антіпольских плянів Жиґимонта, він мусїв уступити. Бранденбурский комтур писав вправдї, що Жиґимонт хоче за се зімститись на литовских панах і після зїзду з Поляками, від яких сподївавсь за кілька днїв посольства, буде карати тих панів, які не станули по єго сторонї[3]), але тільки всего було в єго силї. Супроти опозициї на Литві став Жиґимонт зі зляду на заграничну полїтику цїлковито безсильним та крім сего дізнав ще від Поляків такого морального пораженя, якого не довелось дізнати й Витовтови за єго »коронацийний плян«.

Поляки, що знали про Жиґимонтові сепаратистичні пляни й їм на кождім кроцї ставили перепони, скористали тепер з литовскої опозициї й розбитя пляну небезпечної для них коалїциї та зажадали від Жиґимонта відновленя акту Городеньскої унїї, так дуже понижаючого для него особливо в теперішній хвилї. Рад не рад, мусїв се Жиґимонт вчинити. В Троках 31. жовтня 1439 р. відновив він Городеньску унїю, транссумуючи акт унїї з Городна 27. лютого 1434 р.[4]). Жиґимонт заявляв в актї, що відновляє й потверджує єго »на бажанє й жаданє« зі сторони короля Володислава III.[5]), а хоч підносив, що робить се з огляду на »ширу любов і поважанє, з якими відносились зглядом нашої особи теперішний король, наш брат і єго піддані«[6]) (слова сї не дуже то

---

[1]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 581. »habita cum suis deliberatione, nullatenus persuaderi potuit (Жиґ.) Ducem Switr. sibi reconciliari«.

[2]) Лист Жиґ. до послів ВМ. в Ковнї 19/XII 1438. Lewicki: Przymierze дод. ч. 5. »und hatten unsere rethe noch nicht besanth«, »wenne wir nach nicht unsere rethe bey uns haben«.

[3]) Лист комт. Бранд. до ВМ. 22/IX 1439 ibid. дод. ч. 8. »der herre grosforste noch dessem tage, den her wirt haben mit den Polen, semeliche wirt lossen stroffen, dy uf seyne seythe nicht een seyn«.

[4]) З оригіналу в Архіві кн. Чарт. видав Лєвіцкий в Cod. ep. s. XV. II, ч. 262 з пропущенєм транссумованого акту. Сей транссумований акт, хоч має дату 27/II 1434, є в дійсности транссумптом акту з 20/I 1433 р. пор. Appendix I, ч. 7. Любавскій: Лит.-русс. сеймъ с. 93 дивуєсь, що на сїм актї нема підписів князїв та боярів яко ручителїв. Алеж сей акт яко транссумпт, не потрібував підпису сьвідків так, як акт кор. Волод. III. з 7/I 1440, де рівнож акт з 1434 р. транссумовано.

[5]) Cod. ep. s. XV. II, ч. 262 Волод. III. »optavit concupivitque«.

[6]) ibid. »revolventes in animo nostro, quanta puritatis affeccione predictus frater noster dominus rex Polonie modernus suppositique terrarum eiusdem nostram personam dilexerunt veneratique sunt«.

відповідали дійсним відносинам Жиґимонта до Польщі!), то з другої сторони мусів вставити реченє, що робить се й по тій причині, »щоби з серця викинути всякі підозріня й сумнїву«[1]). Отже признавав Жиґимонт, що єго відносини до Поляків дали причину до підозрінь та сумнївів і очивидно тим актом себе від них виправдував. Яке упокоренє по так далекосяглих плянах!

Король Володислав III. відновив рівнож унїю, транссумуючи акт з 1434 р. для Жиґимонта в Кракові 7. січня 1440 р.[2]). Тут заявляв він, що Жиґимонт бажає й жадає відновленя угоди в цїли усуненя якихсь підозрінь або сумнївів. Наче на сьміх уміщено тут слова, що король відновляє акт унїї, позаяк »Жиґимонт, великий князь литовский, наш найдорожший стрий, відносивсь зглядом нас з щирою любовю й поважанєм«[3]). Що так не було, сего доказом, як я казав, цїле князюванє Жиґимонта.

Упокоренє для Жиґимонта було безграничне. З того часу пересиджує він стало в своїм замку в Троках[4]), понурий, з підірваним здоровлєм, не мішаючись вже в нїякі нї внутрішні, нї заграничні справи свого великого князївства, а натомісць допускаючись ріжних жорстоких вчинків на литовско-руских князях та боярах, головних справниках своїх неповоджень.

5.

Смерть Жиґимонта.

Відносини Жиґимонта до князїв, боярів та низших верств в вел. князївстві Литовско-рускім. — Забійство Жиґимонта і єго причини. — Мнима нквізиция на Литві. — Характеристика Жиґимонта.

Відносини Жиґимонта до підданих мають велике значінє в єго князюваню, тому я дещо близше над ними застановлюсь, бо ними в значній мірі поясняєсь та катастрофа, яка єго стрітила 20. марця 1440 р.

---

[1]) ibid. »ut... omnisque suspicionis ambiguitas de cordibus evellatur«.

[2]) Rzyszczewski et Muczkowski: Cod. dipl. Pol. I, ч. CLXXX має хибну дату 13/I. Про дату гл. Caro: Gesch. Pol. IV. с. 160, нот. 4.

[3]) ibid. »revolventes in animo, quanta puritatis affeccione, prefatus patruus noster carissimus, d. Sig. D. M. L.... personam nostram dilexerunt veneratique sunt«.

[4]) пор. ітінерар Жиґ. з 1439 і 1440 р. Дод. II-ий, с. 123.

Гляньмо передівсім на відносини Жиґимонта до князів литовско-руских[1]). Взагалї по сторонї Жиґимонта після литовского перевороту бачимо їх не багато. Князї: Андрій, Іван та Олелько Володимировичі, Глїб Довґовтович, Олександер Ніс, Санґушко, Федір Корибутович, Семен Іванович та Юрий Семенович Гольшаньскі, се всї князї, які зразу станули по сторонї Жиґимонта[2]). Вправдї деякі вже пізнїйше приступили до него, або діставшись в неволю, або покинувши добровільно Свитригайла, як: князь Митко Зубревицкий, Борис Іванович Глиньский, Михайло Іванович Гольшаньский[3]), але деякі знов з князїв, попередно єго сторонників, або покинули єго зовсїм, або раз єго покидали, то приступали до него наново. І так князь Іван Володимирович, покинувши Жиґимонта, діставсь опісля під Вилькомиром в неволю яко сторонник Свитригайла, те саме було й з Федором Корибутовичем, покинув Жиґимонта й князь Санґушко, а князь Олександер Ніс на переміну то переходив до Свитригайла, то до Жиґимонта[4]). Коли глянути на акти Городеньскої унїї, то на актї з 1432 р. бачимо тільки 4 підписи князїв, на актї 1433 р. з підписом Михайла Жиґимонтовича 7 підписів княжих, а на актах з 1434 та 1437 вже нї оден князь не положив свого підпису[5]). Загалом всї князї литовско-рускі, з виїмкою деяких, стояли за Свитригайлом. Досить буде згадати битву під Вилькомиром 1/IX. 1435 р., в якій крім сего, що много князїв побито, дісталось до Жиґимонтової неволї аж 42 князїв[6]).

По сторонї Жиґимонта стануло, як бачимо, лиш незначне число князїв, а й се число прихильних Жиґимонтови зменшилось опісля й побільшило ряди князїв, сторонників Свитригайла. Жиґимонта підперло зате, з незначними виїмками, все литовске боярство[7]), підчас коли руске боярство, ідучи за князями, стануло по сторонї Свитригайла. Та се тревало недовго. Литовскі бояри почали звільна перекидатись на сторону Свитригайла, а навіть конспірувати против Жиґимонтови. Зараз таки в початках князюваня Жиґимонта викрито конспірацию, в якій брали участь найвизначнїйші литовскі вельможі, як: Явно, троцкий воєвода та три братя, Румбольд, земский маршалок, Кезґайло, жмудский староста

---

[1]) Wolff: Ród. Ged. c. 61 пише: »Dla nas życiorys Zygmunta byłby szczególnie ciekawym w stosunku jego do kniaziów, na wpół niezależnych lenników, których prześladował i więził«. Сї відносини хочу власне тут коротко представити.

[2]) гл. Додаток III-ий sub vocibus.

[3]) ibid.

[4]) ibid.

[5]) Appendix I, ч. 1, 3, 4 і 6.

[6]) Лїт. Попова. с. 53. Впрочім що до лит.-рус. князїв, сторонників Свитр. відсилаю до Wolff-a: Kniaziowie lit.-ruscy. пор. також Любавскій: Лит.-русс. сеймъ с. 90—1, де він їх на основі Вольфа вичисляє.

[7]) гл. Дод. III-ий.

й Шедибор Волїмунтовичі. Двох перших Жиґимонт покарав смертию[1]). Подібно як деякі з тих князїв, що станули зразу при Жиґимонтї, а опісля попереходили до Свитригайла, також і литовскі бояри стали переходити до останнього. Юрий Бутрим нагадує своїм поведенєм князя Олександра Носа, бо зразу є сторонником Жиґимонта, опісля переходить до Свитригайла й знов до Жиґимонта[2]). З другої сторони деякі литовскі й рускі бояри, які бути по сторонї Свитригайла, пізнїйше підписують Жиґимонтові акти. Згадаю тут хочби Юрия Ґедиґольда та Ходка Юриєвича, що діставшись 8/XII. 1432 р. до Жиґимонтової неволї під Ошмянами, є від тепер єго прихильниками[3]).

Взагалї впадає в очи не лиш се, що литовско-рускі князї й рускі бояри, які відразу були прихильними Свитригайлови, по доконанім перевороті, з незначними виїмками, єго стало придержувались, але також і те, що навіть литовскі бояри, які були справниками сего перевороту в користь Жиґимонта, стали опісля ґравітувати до Свитригайла. Найновійшими часами піднесено цїлком справедливо, що се дїялось ізза великої прихильности Свитригайла до аристократиї взагалї, длячого й треба єго вважати проводирем аристократиї[4]). Жиґимонт, досьвідчивши таки в самих початках свого князюваня зглядом себе неприхильности не лиш литовско-руских князїв та руских боярів, але й своїх литовских боярів, мусїв відповідно до сего змінити й своє успосібленє. Він пробував вправдї єднати собі прихильників поміж литовскими панами надаванєм привілеїв і се вчасти мало добрі наслїдки, бо деякі з литовских боярів, як самі казали, готові були з вдячности за се віддати житє за Жиґимонта[5]). Не в иншій цїли видав був Жиґимонт свій троцкий привілей 6/V. 1434, як щоби приєднати собі не лиш литовских але й руских князїв і боярів. Вставлено до него так важну точку як те, що Жиґимонт не буде вязнити анї карати так литовских, як і руских князїв та боярів за нїчиїм явним або тайним доносом або по причинї якогось підозріня, доки не докажесь їм вини в судї[6]). Але сим привілеєм не зменшив Жиґимонт ґравітациї литовского боярства до Свитригайла, як не приєднав собі литовско-руских князїв та руских боярів. Жиґимонт став з конечности

---

[1]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 636; Długosz: Hist. Pol. IV, с. 519. пор. ще Дод. III-ий і IV-ий.

[2]) Дод. III-ий.

[3]) ibid.

[4]) Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 177—8. Яко прихильник аристократиї взагалї, мав Свитр. сторонників і поміж литовскими панами католиками, так, що аж треба було папскої булї, щоби останнїм уможливити звільненєм від присяги, даної Свитригайлови, перехід до Жиґимонта; пор. сю булю в Arch Sang. I, ч. 32 і увагу до неї ibid. с. XI.

[5]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII. ч. 855, с. 502.

[6]) Cod. ep. s. XV. III, Дод. ч. 22.

тираном литовско-рускої аристократиї, переслїдуючи взагалї князїв та панів, сторонників Свитригайла або навіть тих, які єму видавались лише сторонниками останнього й яких він підозрівав о ґравітацию до свого ворога вже з того згляду, що належали до сеї аристократиї. Згаданий висше перший пункт троцкого привілею немав в практицї нїякого застосованя й був для Жиґимонта пустою фразою. Меч, який вручено Жиґимонтови 15/X. 1432 р. іменем польского короля при інституциї яко символ великокняжої влади[1]), а з яким в руцї, сидячого на великокняжім столї бачимо Жиґимонта зображеного на єго маєстатичній печатцї[2]), став в дїйсности символом тиранїї, яка попри боротьбу зі Свитригайлом стала одним із єго щоденних занять. »Темницї-тюрми й озера«[3]) поглочували щораз то нові офіри. Явна й Румбольда, осаджених в темницї, стято за конспірацию з кінцем 1432 р.[4]) Се перший відомий нам факт жорстокости Жиґимонта в самих початках єго князюваня. Вічна обава о власне житє, в якій находивсь Жиґимонт після сего, як викрито висше згадану конспірацию[5]), заставила єго поводитись жорстоко з литовско-рускими князями і боярами, яких він загалом підозрівав і то не без основи о прихильність для Свитригайла. Князя Юрия Лугвеновича, Свитригайлового братанича, який дїставсь до Жиґимонтової неволї 8/XII. 1432 р. в битві під Ошмянами[6]), осадив Жиґимонт в меншім троцкім замку[7]), відки ледво удалось Юриєви осению 1433 р. втечи[8]). Та мимо сего він не уйшов пімсти, бо стратив свою дїльницю, мстиславске князївство, яке Жиґимонт загорнув для себе[9]). В вязницї держав Жиґимонт князя Василя Семеновича Красного[10]); князя Митка Давидовича Городецкого позбавив Городка, увязнив та стратив[11]). Не лучша доля стрітила й власного сторонника Жиґимонта, князя Олелька Володимировича й єго родину. Жиґимонт зловивши єго, не знати навіть по якій причинї, осадив в вязницї в Кернові, а єго жінку та двох синів, Семена й Михайла, в вязницї в Утянї, відки они всї освободились тільки після смерти свого тирана[12]).

---

[1]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 482.

[2]) пор. Appendix I, ч. 3, нота.

[3]) »thorme unde zee«, про які згадує посол ВМ. Бальґ. Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 855, с. 500; пор. ще ibid. IX, ч. 127. Лист лївоньских вязнїв до ВМ. з написом: »Bistritz, in der thimnitz, in horten eisen«.

[4]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 519. »securi percusserat«. пор. Дод. III-тий sub vocibus.

[5]) пор. Długosz: Hist. Pol. IV, c. 519.

[6]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 645.

[7]) Narbutt: Pomniki c. 49.

[8]) Kotzebue: Switr. c. 111; Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1673.

[9]) Wolff: Kniaziowie c. 263.

[10]) ibid. c. 58.

[11]) Wolff: Ród Ged. c. 61; Kniaziowie c. 135; Boniecki: Poczet c. 184. Мало се статись наслїдком доносу Радивила на Митка.

[12]) Дод. III-ий. Narbutt: Pomn. c. 48 і 50.

Попри те Жиґимонт позбавив Олелька Копиля й цілого слуцкого князівства[1]). Князь Жиґимонт Корибутович, що діставсь в неволю під Вилькомиром 1/IX. 1435 р., мав згинути страшною смертию. Вел. князь Жиґимонт казав єго втопити в ріці Сьвятій, чи, як другі казали, затроїти єму рани, які отримав в битві[2]). Множество княжих родин потратило за Жиґимонта свої дільниці, а іменно, крім Юрия Лугвеновича й Олелька Володимировича, князї Городецкі (Митко Давидович)[3]) (Пиньскі[4]) (з тих князь Константин Курч Буремский)[5]), Крошиньскі[6]), Полубеньскі[7]), Сангушко і т. д.[8])

З инших жорстоких вчинків Жиґимонта згадатиб треба, як він Свитригайлових послів, що прийшли до него, казав втопити, як своїх власних послів, що вернули від Свитрагайла, очивидно підозріваючи о прихильність для останнього, казав волочити по улицях, а відтак втопити, як Свитригайлових послів, присланих єму польским королем казав волочити, а опісля стяти[9]). Подібна доля стрітила й полоцких та витебских старшин, які прибули до Жиґимонта, мабуть за їх прихильність до Свитригайла. Жиґимонт казав їм відрубати голови[10]).

Звичайне підозрінє вистарчало Жиґимонтови на те, щоби позбавити котрогось з вельмож єго уряду і т. ин. Судимунт, пізнїйший кревский староста доніс Жиґимонтови, що дотеперішний кревский староста Василь Зиновєвич сприяє Свитригайлови й для него держить Крево. Жиґимонт усунув проте Василя, а іменував в єго місце Судимунта[11]). Так само на донос Радивила казав Жиґимонт увязнити й стратити князя Митка Давидовича Городецкого, Свитригайлового сестрінка[12]). Опору зі сторони князїв та панів не хотїв Жиґимонт зносити і коли остаточно не міг нїчого иншого вдїяти, мстив ся на них, караючи їх за се карами. За те, що литовскі пани не допустили до нового повстаня на Литві против Польщі, яке хотїв Жиґимонт останнїми часами викликати, він їх постановив покарати[13]). Та се тільки прискорило єго катастрофу.

---

[1]) Stryjkowski: Kronika c. 559.

[2]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 565. Длугош одначе сам не дуже то вірить тим звісткам і подає ще трету, після якої Жиґ. Кор. мав вмерти просто з ран, одержаних в битві.

[3]) Wolff: Kniaziowie c. XIX; пор. ще c. 135 і Ród Ged. c. 61.

[4]) Wolff: Kniaziowie c. XIX.

[5]) ibid. c. 14.

[6]) ibid. c. XIX і 186.

[7]) ibid. c. XIX.

[8]) ibid. c. XIX і 422.

[9]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII, ч. 661.

[10]) ibid. IX, ч. 133.

[11]) Дод. III-ий sub vocibus.

[12]) Boniecki: Poczet, c. 184.

[13]) Lewicki: Przymierze дод. ч. 8.

Незвичайно ярко зображена Жиґимонтова жорстокість зглядом князів та бояр в сучаснім літературнім творі, оповіданю про забійство Жиґимонта, влученім до Літописи Биховця[1]). Тут Жиґимонт представлений взагалї яко ворог князів, панів та всего »шляхецкого рожаю« всїх своїх земель литовских, руских та жмудских. »Y silnyie okrutenstwa czynił poddanym swoim«, читаємо в тім оповіданю, »a zwłaszcza nad rożajem szlacheckim, nemiłostywe ich imał, y tiażkije okrutenstwa nad nimi czynił, newinne ich karał y morderstwa nad nimi czynił iakiie wymyslity mohł, nad wsimi kniażety i paniety, y rożaiem szlacheckim wsich zemi, Litowskich, Ruskich y Żomoytskich, y był tomu rożaiu szlacheckomu welmi okrutny«. Сего »шляхецкого рожаю« хотїв Жиґимонт позбутись та зовсїм єго викоренити. Очивидно в згаданім оповіданю дуже богато пересади. Читаємо тут, що Жиґимонт обдумав навіть спосіб, якби всїх князів та панів найлекше вигубити. »Y na ostatok radu i umysł swoy zły na tom zostawił seym weliki wczynity, a na tom seymie wsiu szlachtu wystynaty y wykorenity... Y piszet hramoty okajannik po wsim zemlam swoim włastem welikoho kniazstwa kniażatam y paniatam y wsey szlachte prykazuiuczy, aby wsi na seym iechali, powedaiuczy pryczynu reczy zemskoje, a złost swoiu wtaił, szto protywku ich wmyslił«. Хоч сего до слова держатись годї, то всеж таки є згадка про те, що Жиґимонт задумав якусь пімсту на литовских панах за їх опозицию зглядом своїх плянів[2]).

Але не лиш в повисшім оповіданю зображено Жиґимонта таким тираном, який, по словам редактора Лїтописи Биховця, »pryrownany iest ko Antyochu Syrskomu y Irodu Jerusalimskomu, y k predku swojemu welikomu kniaziu Litowskomu Troydenu«[3]). Взагалї в усїх памятниках сучасної історіографії зображуванє жорстокости Жиґимонта не має границь. »Сеи бѣ князь лютъ и немилостивъ и сребролюбивъ, паче человѣкъ«, читаємо в Новгородскій лїтописи »и много князеи Литовскихъ погуби, иныя истопи, иныя погуби мечемь, а пановъ и земскихъ людеи немало безъ милосердія изгуби«[4]).

Подібно Длуґош, який, по всякій імовірности, в значній мірі опер своє оповіданє про забійство Жиґимонта на висше згаданім сучаснім оповіданю, влученім пізнїйше до Лїтописи Биховця[5]), зображає Жиґимонта жорстоким тираном литовских вельмож. По єго словам Жиґимонт одних під-

---

[1]) Про се оповіданє гл. Дод. V-ий. Само оповіданє в Лїт. Биховця Narbutt: Pomniki c. 48—50.

[2]) Lewicki: Przymierze дод. ч. 8.

[3]) Narbutt: Pomniki c. 48; пор. Дод. V-ий.

[4]) Новг. лїт. 1. с. 113. За нею Лїт. збірник Авраамка с. 181. Mosbach: Początki unii lub. c. 45, нот. 1. припускає в тім місцї вплив сеї лїтописи на оповіданє Длуґоша.

[5]) пор. Дод. V-ий.

даних карав жорстокими карами, других удержував в послуху грозою тих кар. Починалось зпершу від конфіскати дібр, опісля такого чоловіка, на якого впало підозрінє Жиґимонта, кидано до вязниці, тут найперше роблено допити на тортурах а відтак єго трачено. Трачено князїв та боярів по причині леда якого доносу. Є й у Длуґоша звістка, здаєсь якраз за згаданим сучасним оповіданєм, що Жиґимонт хотїв після Великодня 1440 р. стратити значну часть литовских вельмож та загарбати собі їх добра[1]). Та серед тих плянів приготовлялась катастрофа, яка до сего не допустила[2]).

Гляньмо тепер на відносини Жиґимонта до низших верств в вел. князївстві Литовско-рускім До сего звістки дуже скупі, а що більше, надто загальні. З всего можна одначе вносити, що як Жиґимонт був ворогом литовско-руської аристократиї, князїв та боярів, по причині їх ворожого успосібленя зглядом него, так противно до низших верств відносив ся він прихильно. Згадане сучасне оповіданє про забійство Жиґимонта зображує єго прихильником »хлопского рожаю« в противенстві до »шляхецкого рожаю«. Кілька разів згадуєсь в тім оповіданю, як Жиґимонт хотїв »podnesty rożay chłopski psiu krow... psiu krow chłopskuiu podnesty«[3]). Кого розуміти під тим »хлопским рожаєм«, не знати. Припускають, що з огляду на ґравітацию литовско-руского панства до Свитригайла міг Жиґимонт шукати опертя в середній верстві шляхотскій, а навіть і в нешляхотскій[4]). Що до сеї середної шляхотскої верстви, то на примірах годї виказати прихильність Жиґимонта до неї. Зпоміж осіб шляхотского походженя, яких підписи маємо на Жиґимонтових грамотах, не легко виріжнити особи знатнїйшого шляхотского роду, від осіб менше знатного роду[5]). Одначе не може бути в тім сумнїву, що таких осіб менше знатного шляхотского роду, а навіть і нешляхотского, було досить між Жиґимонтовими диґнїтарями та урядниками. Нпр. такий Славко, Жиґимонтів улюбленець, що підписуєсь »supremus cubicularius«[6]), вельми підозрілий що до свого походженя. Можливо, що до сеї середної шляхотскої верстви належали ті бояри, що так не хотїли згоди Жиґимонта зі

---

[1]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 619—621; пор. ще Stryjkowski: Kronika c. 559.

[2]) Bartoszewicz в статї про Жиґимонта Encykl. Powsz. XXVIII, c. 842 бачить в тій жорстокости Жиґ. зглядом князїв якісь великі пляни: »niesfornych kniaziów przywykłych do swawoli wziął ostro w kleszcze. ...Kniaziów musiał nękać Z., tak samo jak potem Richelieu szlachtę we Francyi. Ich w karność wprawiwszy, mógł z większą nadzieją powodzenia otworzyć na roścież wrota cywilizacyi«. Все те тільки фантазия!

[3]) Narbutt: Pomniki c. 48 i 49.

[4]) Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, c. 177; пор. ще Caro: Gesch. Pol. IV, c. 250.

[5]) гл. Дод. III-ий.

[6]) ibid. sub voce.

Свитригайлом, а яким Жиґимонт давав привілеї на »маґдебурске право«, за що они готові були віддати й житє за свого вел. князя[1]). Але під тим »хлопским рожаєм« можна розуміти й верству нешляхотску, для якої Жиґимонт був вельми прихильний. Зараз в початках свого князюваня, таки в першім місяці, Жиґимонт позискує собі виленьских міщан наданєм привілея на маґдебурске право й вільну торговлю в великім князївстві Литовско-рускім[2]). Селян звільнив Жиґимонт троцким привілеєм від складаня »дякла« та від решти замкових робіт (винявши будову й направу замків).[3]). Путних, данних, куничних і таких селян, що косили княже сїно, оберігав Жиґимонт і не дозваляв роздавати своїм боярам[4]). Очивидно тим не кінчилась прихильність Жиґимонта до »хлопского рожаю«, а мусїла она бути дещо виразнїйшою. Не дурно після забійства Жиґимонта сей »хлопский рожай« довго ще, бо й в XVI ст. тужив за своїм добродїєм у сумних піснях, як чув се Мєховский на Литві[5]). Хронїст XVI ст. Стрийковский подає дещо більше про сї відносини Жиґимонта до »хлопского рожаю«. Після него Жиґимонт обсадив пр. всї волости сконфіскованого у Олелька Володимировича слуцкого князївства »urzędnikami swoimi, których był z Masztalerzow y chłopow gwoli swoiey naczynił«, а бажаючи позбутись підозрілих собі осіб, мав він »na ich mieysca, państwa y urzędy, chłopy, niewolniki, y zauśniki swoie przełożyć, ktorzyby według woli iego skakali«[6]). Хоч тут може дещо й пересаджено, то одначе я не виджу причини, бодай в головнім, сумнїватись в можливість сего. Сеж річ природна, що коли висші верстви були для Жиґимонта ворожі, він мусїв протеґувати низші верстви, які в нїм мусїли знов бачити свого опікуна й оборонця перед можними панами.

Оглянувши відносини Жиґимонта до підданих, єго жорстокість зглядом литовско-руської аристократиї, а прихильність до низших верств, застановимось тепер над причинами єго забійства. Під тим зглядом панують в новій історіоґрафії найріжнороднїйші і переважно цїлковито неузасаднені погляди. Дуже розповсюднений погляд, що забійство Жиґимон-

---

[1]) Hildebrand: Livl. Urk. VIII. ч. 855, с. 502.

[2]) Собраніе древн. грам. Вильны I, ч. 2, 3, 4.

[3]) Cod. ep. s. XV. III, Дод. ч. 22. »Omnes et singuli cmethones et subdicti« князїв і панів.

[4]) Документы моск. арх. мин. юст. I. с. 535—6, ч. 1 і 2.

[5]) Miechovita: Chronica Pol. c. 212; пор. Narbutt: Dzieje Lit. VII, c. 234.

[6]) Stryjkowski: Kronika c. 559. Narbutt: Dzieje Lit. VII, c. 202 пише, що у Жиґ. »sami kmiecie protegowani i gmin nieoświecony znajdował dogodność dla siebie«. Одначе реченє »Dwór składali kozacy, Siewrukami zwani, to jest chłopi z Siewierszczyzny sprowadzeni; zręczniejsi z nich zajmowali urzędy dworu, dawniej zaszczytem pierwszych rodzin krajowych będące« містить в собі незвичайно богато фантазиї та очивидно з пальця виссане.

та належить вважати реакциєю православної Руси[1]). Але сей погляд є зовсїм хибний. Ми побачимо, що плян забійства не вийшов навіть від православних Русинів, а від Литовців-католиків. Впрочім Жиґимонт, як то я вже нераз підносив, відносив ся прихильно зглядом православних Русинів[2]). Таж зараз в першім місяцї свого князюваня надав він два привілеї для виленьских міщан, вимінюючи виразно й міщан Русинів; в троцкім привілею надавав він подібні права руским князям і боярам, які мали литовскі князї і бояри. Окупованим руским землям надавав він привілеї. Коли ходило о Унїю на литовскій Руси, то як ми бачили, Жиґимонт, не маючи певности, чи сама Русь буде за тим та не хотячи мабуть дражнити Русинів несимпатичною для них справою, не взяв ся за се ризиковне дїло[3]).

Для звязи з повисшим згадаю тут про мниме введенє інквізициї на Литві, яке дехто з істориків приписує навіть Жиґимонтови й звязує єго з мнимим прослїдованєм православних на литовскій Руси[4]). На дїлї властиво нїчого не було, хоч сей факт піднесено до унїверсального значіня. Історик XVII. ст. Коялович подає звістку, що король Володислав III. оголосив 1436 р. настановленє інквізитором в Польщі й Литві з рамени Апостольского престола Домінїканина Николая з Ленчицї та піддав єго власти також і схизматиків[5]). Одначе річ малась в дїйсности

---

[1]) Так думає Дашкевичъ: Замѣтки по исторіи лит.-русс. госуд. с. 138; навійшими часами Ярушевичъ: »Ревнитель православя князь Константинъ Ив. Острожскій с. 30. »Сигизмундъ, ознаменовавшій свои побѣды постройкою костеловъ, прямо и рѣшительно началъ дѣйствовать противъ православныхъ западно-руссовъ.... поплатился за свою ревность къ латинству жизнью, какъ жертва заговора князей Чорторыйскихъ«; Stadnicki: Bracia Wł. Jag. с. 295 уважає заб. Жиґ. реакциєю православної Руси против католицкій пропаґандї.

[2]) Любавскій: Новый трудъ по внутренней исторіи Лит. Руси с. 185—6, збиваючи погляди Ярушевича й виказуючи, що Жиґимонт »держался примирительной политики« зглядом православних, допустивсь деяких промахів, що противлять ся дїйсности. І так Жиґимонт не »выхлопоталъ« троцкого привілею 6/V 1434 р. у короля Вол. III, як думає Люб., бо сей прив. видав Жиґ., як я в своїм місцї згадував, власновільно і то ще за житя Ягайла, а не за Вол. III.

[3]) Те, що пише Narbutt: Dzieje Lit. VII, с. 205, начеб то Жиґ. взновив доґматичні спори на Руси »przez swoich rządźców nasyłanie, ludzi w ogóle ciemnych, z Siewierza pochodzących i najczęściej fanatyków religijnych, ci łatwo przyjęli pod swoję opiekę xięży, z przeciwnemi mniemaniami przybywających, lub z umysłu takie przyjmujących, aby posięśdź lepsze prebendy i archimandrye, wypędziwszy dawniejszych«, все виссане з пальця й не має найменшої історичної основи.

[4]) гл. Б. Барвіньский: Мниме введенє інквізициї на Литві 1436 р. (»Руслан« 1905, ч. 135).

[5]) Koiałowicz: Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentium с. 45; пор. ще Koiałowicz: Status Religionis in Magno Ducatu Litvaniae. (Рукоп. Бібл. Оссол. ч. 358, k. 533). Kwiatkiewicz: Roczne dzieje kościelne с. 457 знає лише про інкв. в Польщі.

так, що король Володислав III. грамотою з 7/VIII 1436 р. позволив новоіменованому інквізиторови Николаєви з Ленчиці справувати свій уряд в землях, підданих королївскій юрисдикциї, а головно в диєцезиях ґнєзнєньскій і познаньскій. Інквізитор міг виконувати свою власть в польскім королївстві на всїх Християнах взагалї, на Жидах, схизматиках і инших людях, якіб завинили що зглядом католицкої віри[1]). Згадана інквізиция 1436 р. не мала проте нїякої звязи з Литвою, а тим менше з Жиґимонтом та не була звернена виключно проти православним, для яких він був прихильним, а головно против Гуситам, на яких введено інквізицию в Польщі около 1423 р. й яких прослїдовано від сеї пори безнастанно[2]).

Попри погляд, що забійство Жиґимонта, було реакциєю православних, немає стійности й погляд, начеб то оно було реакциєю Литви й Руси против записям Жиґимонта, якими він зізнавав права Польщі до Волинї й Поділя, або що було оно реакциєю рускої аристократиї й боярів против узурпациї і впливам литовскої шляхти, що мала опертє в дворі[3]). Одиноко можливою причиною забійства Жиґимонта треба вважати проте єго жорстоке обходженє з литовско-рускою аристократиєю взагалї, без згляду на народність, а само забійство якраз реакциєю так литовскої як і рускої аристократиї[4]). Сучасний новгородский лїтописець видить причину катастрофи в жорстокім обходженю Жиґимонта з литовскою аристократиєю, бо оповівши про се, пише: »Того бо ради и Богъ на него наведе лютую сію смерть«[5]). Пізнїйша Познаньска лїтопись, хоч само забійство приписує князеви Чарторийскому, то одначе робить

---

[1]) Bzovius: Propago D. Hyacinthi c. 66—8. Тут подана ся грамота дословно.

[2]) Брянцевъ: Исторія Литовскаго госуд. с. 272 пише, не знати на якій основі, що інквізицию впровадив Жиґимонт на Гуситів, як сказано в єго грамотї (такої грамоти нїгде нема!), але »дѣйствіе ея прежде всего обрушилось на русскихъ, православныхъ«. Любавскій: Новый трудъ с. 186 є тої гадки, що інквізицию введено на Литві на Гуситів. Кояловичъ: Лекціи по исторіи зап. Россіи с. 169—70 підносить, що інквізиция мала свій початок на Литві й випередила західньо-европейску інкв. »слишкомъ на тридцать лѣтъ«; Чистовичъ: Очеркъ исторіи Зап.-русс. церкви I, с. 53 пише: »Испанская инквизиція учреждена въ 1479 г.; слѣдовательно 43 года позже литовской«. Narbutt: Dzieje Lit. VII, c. 205 знов, що 45 лїт скорше введено інкв. на Литві, чим в Іспанії, одначе додає: »Nie mamy jednak żadnych wyraźnych śladów w dziejach, aby ten środek prócz postrachu, co gorszego zrobił na Litwie, albo na Rusi litewskiej«. Про інквізицию в Польщі гл. Encyklop. Powsz. XII, c. 579—85 i Czacki: O lit. i pol. prawach I, c. 323 нот.; пор. ще Cod. ep. s. XV. I, 1. ч. 57 i ibid. дод. 4 (c. 148—9); також ibid. II, ч. 176; Gołębiowski: Dzieje Polski III. c. 339—41, нот. 752; Bzovius: Propago D. Hyac. c. 70.

[3]) Всї три погляди висловив Stadnicki: Bracia Wł. Jag. c. 295.

[4]) пор. Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, c. 177; Иловайскій: Исторія Россіи II, 177; Любавскій: Новый трудъ с. 185—6; Lewicki: Przymierze c. 309.

[5]) Новгор. лїт. 1. с. 113.

справедливу замітку, що сталось оно »з волею всихъ панов и князеи литовскихъ«[1]). Забійство було отже реакциєю литовскої й рускої аристократиї взагалї. Що не було оно реакциєю виключно рускої аристократиї, доказом сего факт, що плян забійства вийшов від литовских панів, довголїтних сторонників Жиґимонта. Згадане сучасне оповіданє про забійство Жиґимонта представляє річ так, що виленьский воєвода Довґірд та троцкий Лєлюш, »dowedawszysia dostowirno, iako tot seym położen, na pohubu wseho rożaiu szlacheckoho i ich samych, wozwali k sobi w radu kniazia Czertoreyskaho, y tyi try pany wradyli y wmyslili, kniazia Zygimonta o smert pryprawity«[2]). Дуже можливо, що Довґірд та Лєлюш належали до сеї опозициї, яку Жиґимонт хотїв покарати за спротивленє єго плянам[3]). Щоби отже уйти кар, приготовлених Жиґимонтом, они рішились згладити свого тирана. Очивидно они скористали з невдоволеня рускої аристократиї й постановили втягнути до сеї конспірациї й Свитригайлових сторонників, до яких належали передівсїм князї Чарторийскі[4]). До конспірациї втягнено й Жиґимонтового дворянина Скобейка. В Цьвітну недїлю 20. марця 1440 р. перед полуднем, коли Жиґимонт слухав в своїй комнатї Служби Божої, а єго син Михайло з двірнею був в костелї, заговірщики дістались підступом до троцкого замку й там підчас Служби Божої вбили Жиґимонта[5]). Очивидно підступ з медведем та возами, наладованими сїном має на собі всї признаки лєгендарности, тому з тим числитись годї[6]). Цїкаво звернути увагу на те, що не всї жерела згідні що до способу забійства Жиґимонта й імен убійників. Сучасне оповіданє, влучене до Лїт. Биховця подає, що Ско-

---

[1]) Позн. рукопись k. 24. (Appendix II).

[2]) Narbutt: Pomniki c. 48—9.

[3]) Lewicki: Przymierze дод. ч. 8. Довґірд вже й так міг бути невдоволений з Жиґимонта, який велїв єму 1/VII 1437. виставити присяжну грамоту на зворот Вильна Польщі по смерти Жиґ. »sub penis suprascriptis«. Appendix I, ч. 5. Про тих панів гл. Дод. III-ий.

[4]) Про князїв Чарт. Stadnicki: Bracia Wł. Jag. c. 380—97; Wolff: Ród Ged. c. 96—100, Kniaziowie c. 18—20.

[5]) Жерела до історії забійства Жиґ. Лїт. Попова с. 54; Лїт. Даниловича с. 66—7. »оу верьбноую неделю (20/III) перед обедомь«. Сучасне оповіданє в Лїт. Бих. с 48—50 вимагає критики; пор. Дод. V-ий; Długosz: Hist. Pol. IV, c. 619—621 опер своє оповіданє в значній мірі на опов. в Лїт. Бих. пор. Дод. V-ий (день заб. 20/III); Новг. лїт. 1, с. 113 подає число лїт князюваня 9; Тверска лїт. с. 491, »въ недѣлю вербную«; князюваня 9 лїт; Псковскі лїт. 1 і 2. с. 211 і 29 подають хибно яко день заб. Лазареву суботу (17/XII); Воскресеньска лїт. с. 107 під 1439 р. може март. численє; Calendarium Plocense с. 448 подає добру дату 20/III 1440; Познаньска лїт. k. 24 числить 7 лїт і 6 місяцїв князюваня, пропускаючи 20 днїв в мартї (Appendix II); Густиньска лїт. с. 356 під 1436 р. подає, начеб то Жиґимонта вбито »здрадою въ костелѣ».

[6]) пор. Дод. V-ий.

бейко забив Жиґимонта вилами, якими огонь в печі розгортають та називає князя Олександра Чарторийского проводирем заговірщиків. Діставшись до Жиґимонтової комнати, він почав вимавляти »iemu wsi ieho złyie uczynki, szto on czynił nad wseju szlachtoiu welikoho kniastwa, a k tomu ieszcze wmyslił był na ostanok na tom seymie wsich kniazey y panow y weś rożay szlachecki wykorenity i krow ich rozlity, a psiu krow chłopskuiu podnesty, y tyi słowa wymowiwszy rekł naostanok: szto iesi był nahotował kniazem y panom, y wsim nam pity, toie ty teper piy odyn«. Самого Олександра Чарторийского, яко убійника Жиґимонта, подає ще Воскресеньска лїтопись; Длуґош згадує яко убійника князя Івана Чарторийского »ritus et generis Ruthenici«, 1 Новгородска лїтопись двох князїв Чарторийских: Олександра й Івана, збірник Авраамка: Михайла й Івана, Псковскі лїтописи 1 і 2 приписують забійство князям Чарторийским взагалї, а Плоцкий календар загально одному князеви Чарторийскому[1]). Справу сяк або так рішити годї. Длуґош як і сучасне оповіданє, на якім він безперечно опер ся, рівнож уважає забійство дїлом литовского й руского панства взагалї[2]). Після Длуґоша убито Жиґимонта штилєтами в варварскмй спосіб, а тїло вивезено з замку на возї й покинено. Литовскі бояри похоронили нещасливого Жиґимонта з належними почестями в однім гробівци з Витовтом в виленьскім катедральнім костелї[3]).

Так нужденно закінчив Жиґимонт своє бурливе князюванє, хоч заперечити не можна, що катастрофу, яка єго стрітила, зготовив він собі сам своїми лютими вчинками. Длуґош не може здержатись від замітки, шо лучше булоб для Жиґимонта, колиб був поляг в битві та радше став добичию ворога, чим мав впасти жертвою власних підданих[4]).

---

[1]) Calendarium Plocense c. 448. Убитий »per quendam ducem Czertoreysky Ruthenum«.

[2]) Narbutt: Pomniki c. 49—50. »a kniaź Zygimont w tot czas żywota dokonał poweleniem wojewody Wilenskoho Dowgirda, a wojewody Trockoho Leluszy, a kniazia Czartoryskoho, y ot ruki Skobeyka Kijanina, ubijen byst u werbnuiu nedelu, mca.....« Długosz: Hist. Pol. IV, c. 619—20. »Dux Iwan Czartorysky ritus et generis Ruthenici, cum nonnullis Lithuanis et Ruthenis conspirationem contra Sig. M. D. L. facit«. »Nec solus D. Czart. destinatam et iam opere patratam in Sigismundum caedem gessit: creditum enim est et fama prodente vulgatum, barones Lithuaniae fere singulos, et quod detestabilius est, etiam maximis et honoratis officiis suo beneficio promotos, coniurationis huiusmodi extitisse participes atque conscios, et necem Sig. D. sui eo quo accidit ordine meditatos«.

[3]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 620. »Barones Lit. in ecclesia Vilnensi corpus cum debito honore sepeliunt et in uno sepulchro cum D. M. Wit. recondunt«.

[4]) ibid. »felicior aliquanto visus est mihi, si cecidisset in acie, ut potius hostilis praeda, quam subditorum victima fieret«.

Остає нам ще подати коротку характеристику сего »дуже дивного чоловіка«, яким Жиґимонт вже для сучасних здавав ся.

Передівсїм не можна відмовити Жиґимонтови полїтичного таланту, на що я вже в протягу моноґрафії звертав увагу, а причину сего бачив я у власнім досьвідї Жиґимонта, якого він набрав ся в часї князюваня Витовта та Свитригайла й у довголїтній полїтичній школї, яку він мав нагоду перебути у Витовта. Взагалї всї єго дїла вказують на него яко на вмілого полїтика, хоч з другої сторони обставини не все сприяли Жиґимонтовим полїтичним плянам. Нпр. такий плян великої антіпольскої коалїциї розбив ся в нївеч, а за тим і плян державної независимости Литви, до чого Жиґимонт зміряв через цїлий час свого князюваня. Але те саме стрінуло й такого ґенїяльного чоловіка, як Витовт.

Жиґимонт був рівнож непослїдним стратеґіком, чого дав доказ в битві під Ошмянами 8/XII 1432 р.[1]), що я в своїм місцї підносив.

Згадати треба, що був він ревним католиком. Єго зносини з Римским престолом в духовних справах звісні нам ще з часів, коли він був тільки князем на Стародубі. Зіставши великим князем лит.-руским він давав на кождім кроцї докази своєї католицкої ревности. На місцї Ошмяньскої битви 8/XII 1432 заснував він костел в честь Матери Божої[2]), так само заснував костел на місцї Вилькомирскої битви 1/IX 1435[3]). Нам звісні крім сего єго донацийні й фондацийні грамоти для виленьскої та луцкої катедри[4]). Ще не довго перед катастрофою, бо 2. вересня 1439 р. дістав Жиґимонт від Базилєйского Собору право вибирати собі сповідника, опущені путничі подорожі й пости заступити иншим побожним вчинком, Служб Божих для себе відправлюваних слухати досьвіта або в годину пополуднї[5]). При кождій нагодї, як ми нераз бачили, підносив Жиґимонт все і всюди, що він приняв великокняжу гідність лиш для піднесеня католицкої віри, яка, по єго словам, на Литві за Свитригайла майже зовсїм підупала. Але доволї часто робив се Жиґимонт лиш для полїтики. Ми бачили, що коли ходило о Унїю на литовскій Руси, то Жиґимонт із полїтичних зглядів, хоч якого з себе вдавав католика, не бравсь за се дїло.

Та мимо всего свого католицизму не зміг Жиґимонт-неофіт опертись впливови литовских поганьских звичаїв. Досить широко пише

---

[1]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 491.

[2]) ibid. c. 492.

[3]) ibid. c. 565.

[4]) Baliński: Hist. Wilna II. c. 25—6, нот. 28.; Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1692 і 1726; Леонтовичъ: Акты лит.-метр. I, 1. ч. 5 і 6; Довнаръ-Запольскій: Акты лит.-русс. госуд. I, ч. 9.

[5]) Gołębiowski: Dzieje Polski II, c. 130. »Ex cod. MS. arch. Stan. Aug. regis«. Дивну дату »12 idus 7bris« розвязую на 2/IX.

про те Длуґош, а хоч і як оно може у него пересаджене, то в головнім могло бути правдиве й вірне! Жиґимонт мав підпасти під вплив ворожбитів та ворожок, які єму виворожували будучність і через те власне много невинних людий потратив. Він мішав іменно (так оповідає Длуґош), за радою тих ворожбитів та ворожок, людску кров зі зьвірячою й приносив її в жертву ідолам, стараючись в сей спосіб предвидіти будучність і дізнатись про тих, що сприсягались на єго житє. За се, як каже Длуґош, Бог покарав єго справедливо такою смертию для прикладу другим[1]).

Про єго жорстокість говорив я в горі, тож тут повтаряти сего не буду.

Длуґош подає, що був то чоловік мірного зросту, маломовний, склонний до розпусти, напрасний в гніві й жадний майна[2]). Новгородска літопись зове єго »сребролюбивъ«[3]). Можливо, що до такої назви дало повід конфіскованє маєтків литовско-рускої аристократиї Жиґимонтом. Але Жиґимонт мав дійсно в троцкім замку нагромаджені скарби[4]), що цілковито усправедливляє подібну назву.

До зверхного вигляду, поданого Длуґошем, можна додати на основі Жиґимонтової маєстатичної печатки, де він зображений, що носив довге волосє, вуси, а бороду голив[5]).

Що до фізичного та психічного стану Жиґимонта находимо також деякі вказівки в жерелах. В 1433 р. голошено, що Жиґимонт дістав помішаня[6]). Неправдоподібним оно не є. Конспірация в 1432 р. й ріжні неповодженя могли єго до такого стану допровадити. Від сего часу він

Długosz: Hist. Pol. IV, c. 620—1. Про подібні поганьскі звичаї на Литві гл. Brückner: Starożytna Litwa. Ludy i Bogi.

[2]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 620. »statura mediocris, sermone rarus, sectator luxuriae, ira praeceps et turbidus, habendi cupidus«.

[3]) Новгор. літ. 1. с. 113. Літ. збірник Авраамка с. 181 подає сю назву дещо відмінно »сребролюбечь«.

[4]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 620. Чартор. »castrum et thesauros occupat« і 657. пор. ще Stryjkowski: Kronika c. 559.

[5]) пор. Appendix I. ч. 3, нота, де подано опис після Жиґ. печатки. Не знаю, звідки взяв Narbutt: Dzieje Lit. VII, c. 225, що Жиґимонт був »blondyn i włosy ryże mający«. В ніяких сучасних жерелах подібного опису нема. пор. ibid. між с. 102 а 103 ілюстрацию, на якій зображений Жиґимонт після старих краківских ритовин. Жиґимонт в панцирі, на голові шелом з короною. По панцирі накинено плащ. В лївій руцї держить Жиґ. меч. Лице подовгасте, ніс довгий, острий, вуси незвичайно довгі, борода коротко пристрижена. Вигляд лиця дикий.

[6]) Kotzebue: Switr. c. 103; Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1661.

почав западати на здоровлю[1]). В р. 1439 просив він навіть ВМ. о прислане лїкаря маґістра Йогана, щоб єго вилїчив з єго слабости[2]). Стрийковский пише, що Жиґимонт »był melankolik, y ludzi nie rad widział przy sobie«[3]). Може проте передчасна смерть була добродїйством не лише для єго підданих, але й для него самого.

---

[1]) Długosz: Hist. Pol. IV. c. 542 під р. 1434. »Sig..... pro eo tempore valetudinarius«.

[2]) Hildebrand: Livl. Urk. IX, ч. 477. »to helpen van syner krancheyt;..... ene gesund to maken«.

[3]) Stryjkowski: Kronika c. 560.

A.

ДОДАТКИ Й ЕКСКУРСИ.

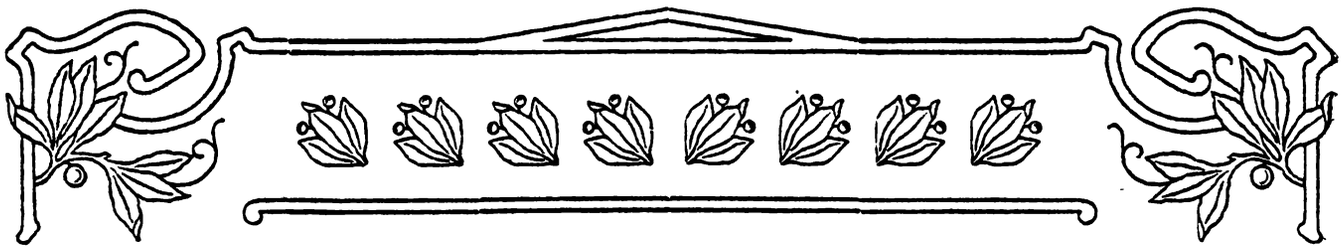

I.

Вариянти імени Жиґимонта Кейстутовича

в німецких і руских літописях і актах.

Sygismundt (Bunge IV, ч. 1470).
Sygemunt, Sygemund (Bunge V, ч. 2047).
Sigismund, Sigismundus (Hildebrand VIII, ч. 462).
Segemunt (ibid. ч. 630).
Segemundt (ibid. ч. 632).
Sigmund (ibid. ч. 634).
Segmund (ibid. ч. 639).
Segmundt (ibid. ч. 646).
Segemunth (ibid. ч. 661).
Zegemund (ibid. ч. 720).
Sygmund (ibid. ч. 816).
Segemund (ibid. ч. 888).
Sigmundt[1]) (Schwartz X, ч. 171).
Sigsmund (Voigt: Codex dipl. Pr. VI, ч. 39).
Sigismundt (Cod. ep. Vit. ч. 179).
Zegemunt (ibid. ч. 1329).
Sigimund (Toeppen: Acten II, ч. 12).
Segismundus (SS. RR. Pruss. III, с. 162).
Segismund (ibid. с. 222).
Sigismunt (ibid. с. 224).
Sigysmunt (ibid. с. 230).

Жидимонтъ (Літ. Попова с. 50 і passim).
Жидимоньтъ (ibid. с. 53).
Жыкгимонт (Рукоп. Позн. к. 22 і passim).
Жикгимонтъ (Літ. Вахевича с. 203 і passim).

---

[1]) Stryjkowski: Kronika, с. 426 пише по польски подібно до сего »Sigmunt«.

Жигмонтъ (Літ. Густиньска с. 354).
Жыгмунт (ibid. с. 354)
Жидомонтъ (Літ. Псковска 1. с. 206).
Жигимонть (Літ. Тверска с. 489).
Жигимонтъ (Леонтовичъ: Акты I, 1. ч. 15).
Зикгимонтъ (Акты Зап. Росс. I, ч. 35).
Zygmont (Літ. Биховця с. 22).
Zygimont (ibid. с. 45 і passim).

II.

Ітінерар Жиґимонта Кейстутовича[1]).

(1432—1440).

1432.

31/VIII на 1/IX. Ошмяни . .	Hildebrand VIII, ч. 624.
1/IX Вильно[2])	Літ. Попова с. 50.
2/IX Вильно[3])	Kotzebue: Switrigail с. 84; Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1621.
22/IX Троки	Собраніе грам. Вильны I, ч. 3; Dubiński: Zbiór praw Wilna с. 3.
23/IX Троки	Собр. грам. Вил. I, ч. 2; Dubiński: Zbiór pr. W. с. 5.
26/IX Троки[4])	Hildebrand VIII, ч. 630.
27/IX Троки	Собр. грам. Вильны I, ч. 4; Dubiński: Zbiór praw Wilna с. 5.
6/X—14/X Городно[5]) . . .	Daniłowicz: Skarbiec II, чч. 1620 і 1627; SS. RR. Pruss. III, с. 498.

---

[1]) Сей ітінерар не має претенсий на повноту, бо увзгляднено в нім лише друкований і то дуже скупий материял. З огляду на се деякі дати висновую й зі звісток, де не згадуєсь безпосередно про побут Жиґ. в даній місцевости.

[2]) Тут можливо удав ся Жиґ. сейчас з недалеких Ошмян, бо по словам сучасного літописця Литовці єго таки зараз 1. вересня »посадили на Вильні і на Троках«.

[3]) Райбеніц, війт братияньский, пише під тим днем з Вильна про пропозиції Жиґ.

[4]) Того дня пише з Трок комтур Лянзе, яко посол у Жиґ. Тож Жиґ. мусів бути того дня в Троках, бо був там зараз 27/IX.

[5]) Від 6/X—13/X, числю час нарад, бо через 8 день, після реляций, тягнулись тут переговори Поляків з Жиґ. почавши від 6/X. Між 13/X а 15/X, то є днем виставленя акту унії, остає отже вільний день 14/X. Зїзд був заповіджений на 6/X; але може наради зачались 7/X, так що тих 8 день требаб тоді класти на 7—14/X. З другої сторони не конче так дословно треба держатись сего означеня »8 день«. Наради могли тягнутись і від 6—14/X, а 15/X скінчились виставленем акту унії. В кождім разї побут Жиґ. в Городні 14/X не підлягає ніяким сумнївам з огляду на те, що тут перебував він перед тим днем і зараз на слідуючий день по нім виставив тут акт унії.

15/X Городно . . . . . Appendix I, ч. 1; Turgenev: Supplem. ч. 217.
30/XI Вакиники . . . . . Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1637.
8/XII Ошмяни . . . . . Літ. Попова с. 50; Długosz: Hist. Pol. IV, с. 491; Hildebrand VIII, ч. 645.
9/XII Ошмяни . . . . . Hildebrand VIII, ч. 645.
17/XII Троки . . . . . Hildebrand VIII, ч. 649.

1433.

20/I Троки . . . . . Appendix I, ч. 3.
28/I Троки . . . . . Hildebrand VIII, ч. 659.
25/IX Липнишки . . . . . Gołębiowski: Dzieje Polski I, нот. 671, с. 551.
26/X—15/XI Під Мстиславом[1]). Літ. Попова с. 52.

1434.

12/I Мереч . . . . . Hildebrand VIII, ч. 762.
(20—31)/I Кринки[2]) . . . . Długosz: Hist. Pol. IV, с. 521.
27/II Городно . . . . . Appendix I, ч. 4.
6/V Троки . . . . . Cod. ep. III дод. ч. 22.
31/VIII Троки[3]) . . . . . Hildebrand VIII, ч. 855.
1/IX Троки. . . . . Hildebrand VIII, ч. 854.
15/IX Троки . . . . . Baliński: Hist. Wilna II, с. 25—6, нот. 28.
29/IX Крикштани[4]) . . . . Докум. арх. мин. юст. I, с. 535, ч. 1.
2/XI Дарово . . . . . Hildebrand VIII, ч. 873.

1435.

7/II Троки . . . . . Cod. ep. II, ч. 233.
10/VII Троки . . . . . Докум. арх. мин. юст. I, с. 536, ч. 2.
21/IX Троки . . . . . Hildebrand VIII, ч. 979.

---

[1]) Літ. Попова: »мѣсяца октября ѯs (26), на памят святого мученика Димитрия, в среду, и стояль (Жиґ.) г (3) недѣли«. Так само Літ. Даниловича с. 58 і Бѣлокурова с. 71. Слова »И на тоу жъ осень« вказують на рік 1433. Сего року св. Дмитра було одначе в понеділок. На середу припадало св. Дмитра 1435 р. Проте мабуть в літописи помилка. Від 26/X числю 3 неділї до 15/XI, хоч може тих літописних слів не можна брати буквально.

[2]) Дати для зїзду Ягайла з Жиґ. в Кринках, з виїмкою місяця (січень), нема. Czermak: Sprawa równoupraw. с. 28, нот. 1 обчисляє побут Ягайла у Жиґ. в Кр. на 20—31/I.

[3]) Сего дня прибув до Трок в посольстві до Жиґ. Ганс Бальґ. Очивидно Жиґимонт мусїв тодї тут бути, тим більше, що був тут зараз 1/IX.

[4]) Грамота в згаданім збірнику має дату 29/IX без року. Я відношу її до р. 1434 з тих зглядів. В док. з 29/IX виступає староста Жмуди Ґолімін. 1435 р. є жм. стар. Монтовт, чого доказує грамота в тім-же збірнику з дат. 10/VII 1435 р. с. 535—6, ч. 2. В сїй грамотї покликуєсь Жиґ. на грамоту 29/IX о такім самім змістї, отже беручи хронольоґічно найблизший рік, треба приняти тут рік 1434. Ґолімін зістав жм. стар. 1433 р., в останнє виступає 1434 р. (гл. Дод. III-ий sub voce), можна отже брати тут 1433 р., але як кажу, після змісту обох грамот для акту з датою 29/IX найлучше приняти хронольоґічно близший рік до акту з 1435 р., се є 1434 р. Впрочім катеґорично сего не приймаю.

1436.

10/I Троки[1]) . . . . . Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1726; Леонтовичъ: Акты лит. метр. I, 1. ч. 5.
28/VI Троки . . . . . Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1735.

1437.

2/II Траби[2]) . . . . . Леонтовичъ: Акты лит. метр. I, 1. ч. 6; Довнаръ-Запольскій: Акты лит.-русс. госуд. I, ч. 9.
1/VII Троки[3]) . . . . . Appendix I, ч. 5.
6/XII Городно . . . . . Appendix I, ч. 6.

1438.

6/I Троки[4]) . . . . . Hildebrand IX, ч. 250.
26/III Бершти . . . . . Hildebrand IX, ч. 267.
4/V Троки . . . . . Hildebrand IX, ч. 288.
27/V Бірштани . . . . . Hildebrand IX, ч. 295.
20/VIII Троки . . . . . Hildebrand IX, ч. 347.
19/XII Троки[5]) . . . . . Lewicki: Przymierze, додаток ч. 5.

1439.

31/I Троки . . . . . Hildebrand IX, ч. 414.
5/II Троки[6]) . . . . . Hildebrand IX, чч. 415 і 416.
22/X (нед. перед тим) Троки[7]) Cod. ep. II, ч. 261.
31/X Троки . . . . . Cod. ep. II, ч. 262; пор. у мене Appendix I, ч. 7.

1440.

20/III Троки . . . . . Літ. Попова с. 54; Długosz: Hist. Pol. IV, с. 620.

---

[1]) У Данил.: »feria IV. post festum S. Valentii«, у Леонт.: »feria quarta post festum Sancti Valentini«. Можна тут приняти лише »Валентина епископа пассав.« 7/I, отже дата 10/I (як у Дан.); колиб приняти »Валент. Муч.« (14/II), як у Леонт., то »feria quarta« 1436 р. випадає в сей день, отже неможливо приняти сего сьвятого. Леонт. ще до того розвязує всюди дати після теперішнього »старого стилю« (тут пр. 2/II).

[2]) Леонтович розвязує дату: »Sabatho die in festo Purificationis Virginis Mariae« після теп. стар. ст. на 21/I; у Довн.-Зап. добре 2/II.

[3]) Сего дня виставив в Троках присяжну грамоту Жиґимонтови виленьский воєвода Іван Довґірд. Очивидно тут до Трок візвав виленьского воєводу сам Жиґимонт, сам отже, як припускаю, повинен тоді там бути.

[4]) Того дня пише з Трок комтур з Ашераде, що перебував у Жиґ. яко посол. Очивидно Жиґ. там мусїв бути.

[5]) пор. Lewicki: Przymierze с. 315, нот. 1.

[6]) Napiersky: Russ.-Livl. Urk. ч. 242 має дату 30/I.

[7]) Про сю дату гл. Cod. ep. II, с. 403 нот. 1; Lewicki: Przym. с. 303, нот. 2.

III.

Духовні й сьвітскі Диґнітарі, Урядники й Сторонники Жиґимонта Кейстутовича

в рр. 1432—1440[1]).

Андрій, луцкий і володимирский епископ. (Boniecki: Poczet rodów lit. с. 3). Підписаний на актах унії Жиґимонта Кейстутовича з Польщею 15/X 1432 р., 20/I 1433 р. і 27/II 1434 р. (Appendix I, ч. 1, 3, 4). Берестейский мир 31/XII 1435 р. підписав зі сторони Жиґ. К. яко володимирский еп. (Dogiel: Cod. dipl. Pol. et Lit. IV, ч. 97). Наданє Жиґ. К. для него й луцкої катедри 2/II 1437 р. (Леонтовичъ: Акты лит. метр. I, 1. ч. 6 і Довнаръ-Запольскій: Акты лит.-русс. госуд. I, ч. 9).

Андрій Володимирович, князь. (Stadnicki: Bracia Wł. Jag. с. 121; Wolff: Kniaziowie lit.-rus. с. 337). Підписав акт унії 20/I 1433 (App. I, ч. 3) і Берестейский мир 31/XII 1435 (Dogiel IV, ч. 97). Вірний Жиґимонтови до кінця.

Андрушко, староста Острини (Tenutarius in Ostrina). Підписав акт унії 27/II 1434 р. (App. I, ч. 4).

Андрушко Довойнович підписав акт унії 27/II 1434 р. (App. I, ч. 4).

Андрушко Немирович підписав акти унії 20/I 1433 р. і 27/II 1434 р. (App. I, ч. 3 і 4).

Андрушко Сакович (Андрій Ісакович). — (Wolff: Senat. i dygn. с. 49; Boniecki: Poczet с. 290). Підписав акти унії 20/I 1433 р. і 27/II 1434 р. (App. I, ч. 3 і 4) і наданє Михайла Жиґ. 7/II 1435 р. (Codex ep. saec. XV. II, ч. 232) яко дубиньский староста (capitaneus dubinensis). 6/IX 1434 згадуєсь яко боярин Жиґимонта, Андрушко »Zackowitz« (Hildebrand VIII, ч. 855). В 1440 р. назначений Жиґимонтом по Ґаштовті на намісника-воєводу Смоленьска.

Білєр (Byler), війт Ковна, згаданий в листї Ганса Бальґа до ВМ. 6/IX 1434 р. (Hildebrand VIII, ч. 855).

Борис Іванович Глиньский, князь. (Wolff: Kniaziowie с. 78). Зразу сторонник Свитригайла. Опісля дістав від Жиґимонта Раково в Миньскім, Новий Двір в Клецкім і волость Ряшуковичі.

---

[1]) Сей спис зладжений вчасти на основі праць Стаднїцкого, Вольфа, Бонєцкого й служить додатками й поправками їх. Тут значні помилки справлено, додано дуже богато нового з давних невикористаних, нововиданих або й невиданих актів і лїтописий. При особах, поданих вже в згаданих працях, цитуєсь лиш акти унії Литви з Польщею, або нововидані акти і т. д. Инші цитати можна найти в згаданих працях.

Василь Зиновієвич, намісник-староста Крева. (Boniecki: Poczet c. 417 і XXXI). Мабуть лиш 1432 р. бо 1433 р. є вже стар. Кр. Судимунт. (про усуненє Василя Жиґимонтом з кревского староства гл. Леонтовичъ: Акты I, 1. ч. 15 і Акты Ю. и З. Росс. I, ч. 31).

Воїн (Woynus, Вольф зове єго »Война«), підписав акт унії 20/I 1433 р. і 27/II 1434 р. (App. I, ч. 3 і 4). на останнім яко кернівский староста (Woynus Kernowiensis Tenutarius). На актї з 20/I 1433 приходять »Woynus, Goyulus et Yagallo Gedroitorum«. Wolff: Kniaziowie c. 65—6 (на основі Тек Нарушевича) уважає Воїна князем Ґедройским. Я сумнїваюсь, щоб назва »Gedroitorum« відносила ся й до »Woynus« а то тому, що 27/II 1434 підписаний Воїн без назвиска зовсїм осібно яко керн. стар., а зовсїм осібно Ягайло Ґедройский, без вказівки на їх споріднене. Колиб Воїн був князем Ґедр., то і коло єго імени булаб ся назва, як її має »Jagiel Gedirodsky« на тім самім актї (нпр. при Ерику й Романї Сьвирских все виразно зазначено, що они братя Сьвирскі).

Герасим, митрополит всеї Руси, сторонник Свитригайла. Одначе 1435 р. хотїв з якихсь причин піддати Смоленьск (давну свою епископію) Жиґимонтови. Та воєвода сего міста, Бутрим, викрив зраду, а Свитр. казав Герасима спалити. По словам Свитр. мав Герасим »Castrum nostrum Smolensko tradere« Жиґимонтови. Свитр. зове Герасима »iniquus traditor«. (Листи Свитр. в Raczyński: Cod. dipl. Lith. c. 364—5 і 367—8). Псковскі лїт. 1 і 2. с. 209 і 28 кажуть, що Свитр. спалив Гер. »за толку вину, что вшелъ на него перевѣтъ« — »перевѣтъ дръжалъ къ князю Жид.«.

Глїб Довґовтович, князь. Підписав зі сторони Литви Берестейский мир 31/XII 1435 р. (Dogiel IV, ч. 97; пор. Wolff: Kniaziowie c. 55).

Григорий Кирилович, посадник Новгорода Вел., післаний Новгородянами »тои зимы« 1436 р. до Жиґ. Кейст. Наслїдком сего посольства було, що Новгородяни й Жиґ. »взяша миръ по старинѣ«. (Новгор. лїт. 1 і 4 с. 112 і 121; за ними Лїт. збірник Авраамка с. 180).

Григорий Протасевич (так Daniłowicz: Kronika ruska c. 250) або Григорий Протасій (Hrehori Prothasy unser (Свитр.) hewptman zur Mczensko, Cod. ep. s. XV. II. ч. 189, с. 256; Rehori Prothasi capitaneus in Mczensky, Martene et Durand: VV. SS. Coll. VIII, c. 576). Воєвода чи староста Мценьска. Почувши поголоску про мниму смерть Свитригайла, піддавсь Жиґимонтови (Лист Свитр. до ВМ. з 15/III 1436 р. Kotzebue: Switr. c. 133, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1731). Мценьск вернув опісля знов до Свитригайла (Лист Св. до ВМ. з 1/IV 1436 Kotzebue c. 134, Daniłowicz: Sk. II, ч. 1733). Про Григ. Пр. нїчого одначе не чути.

Ґінет, ковеньскій староста (»...Gynetij Cownensis Tenutarii«). Підписав акт унії 20/I 1433 р. (App. I, ч. 3). Може се він під іменем Конрад, ков. стар. (Capitaneus) на актї унії 27/II 1434 (App. I, ч. 4).

Ґойлїмін Надобович підписав акт унії 15/X 1432 р. (App. I, ч. 1). Може ідентичний з Ґолїміном, пізнїйшим жмудским старостою? Turge-

nev: Supplem. ч. 217 подає »Goylimir«; хоч в оригіналї остання буква невиразна, одначе менї здаєсь, що є там »Goylimin«.

Ґолїґін. Підписав акт унїї 20/I 1433 (App. I, ч. 3).

Ґолїмін, жмудский староста по усуненю Кезґайла. Підписав акти унїї 20/I 1433 і 27/II 1434 р. (App. I, ч. 3 і 4). Може се він Ґойлїмін Надобович на актї унїї 15/X 1432 р.? (App. I, ч. 1). Останний раз виступає 9/IX 1434 р. (Hildebrand VIII, ч. 856) і 29/IX (мабуть до сеї дати 1434 р. Документы моск. арх. мин. юст. I, с. 535, з огляду на се, що 10/VII 1435 р. є жм. стар. Монтовт ibid. с. 535—6; пор. Дод. II. с. 122 нот. 4). Wolff: Senat. i dygn. c. 91, нот. 7. зі здивованєм подає результат дослїдів Бартошевича, що по усуненю (тут дає Вольф знак !) Кезґайла був жм. стар. Ґолїмін, мідницкий староста і пише, що хоч на вариянтах Городеньского акту 15/X 1432. (в Turgenev: Suppl. ч. 217, с. 517 н. 4) подано підпис Ґолїміна яко жм. ст., то одначе в текстї Suppl., у Длуґоша і Даниловича нема імени Ґолїміна. Вольф не зважає на те, що в Suppl. подані не вариянти акту 1432 р., а вариянти з таких актів 1433 і 1434 р. Як ми бачили, на тих обох актах підписаний жм. стар. Ґолїмін. Про усуненє Кезґайла гл. sub voce »Михайло Кезґайло«.

Ґоюль Ґедройский (князь). Підписав акт унїї 20/I 1433 р. (App. I, ч. 3). В оригіналї »Goyulus«, Wolff: Kniaziowie c. 65—6 після Тек Нарушевича подає »Gogulus«.

Ґудіґірд, підписав акт унїї 15/X 1432 р. (App. I, ч. 1). Може се Ґедіґорт або Ґудіґорт Волїмунтович?, гл. Boniecki: Poczet c. 119—20 і 379, також у мене Дод. IV-тий.

Давґаль (Давґіяло, Довґіяло, Довґаль чи Дорґаль), виленьский хорунжий. Підписав акти унїї 15/X 1432 р. (Appendix I, ч. 1 лиш само »Dorgal Vexillifer«). Так подає Turgenev: Supplem. ч. 217 і так в дїйсности трета буква сего імени виглядає на »г«. Але можливо й се, що то »v« і тільки тут вийшло оно під рукою писаря як »г«. Властиве імя є »Dawgal«, »Dawgiało«, »Dowgiało«, »Dawgalis« (гл. низше), отже мабуть і тут треба читати »Dovgal«. Wolff: Senat. i dygn. c. 201, нот. 2. приймає вариянти »Дорґаль« і »Девґаль«. 20/I 1433 р. (App. I, ч. 3 »Dawgal Vexillifer Wylnensis«). Kojałowicz: Herbarz c. 17: »Dowgiało... rzeczony Der...« (видавцї здогадують ся, що се має бути »Dermont«). Kojałowicz: Nomenclator (рук. Бібл. Осс. ч. 358) с. 74 пише про єго родину: »Dawgiało descendunt ab Hawnul (seu ut alii scribunt Hannul)«, а про Давґіяла с. 75: »Joannes vexillifer supremus Magni D. L. alter Hawnulonis filius, vir fortis ac bellis gestis celebris cum Sigismundum Kiejstutiadem M. D. L. secutus contra Swidrigiellonem Boleslaum in Vilkomiriensi proelo rem fortissime gessit, Lituano voce Dawgalis id est plurimum potens cognominatus, Dawgiało familiae initium dedit«. Позаяк одначе вже перед Вилькомирскою битвою зовесь він Давґаль, тож се все мабуть видумка Кояловича (пор. ще Wollf: Kniaziowie c. 654), або тільки традиция родини без історичної основи (пор. ще Kojałowicz: Herbarz c. 215).

Девґерд, ошмяньский староста (Capitaneus), підписав акт унїї 27/II 1434 р. (App. I, ч. 4), Очивидно не є ідентичний з підписаним на тімже актї Давґердом, виленьским воєводою, що на актї унїї 6/XII 1437 (App. I, ч. 6) підписаний подібно »Девґерд«,

---

Ерик Сьвирский (князь), підписав акт унії 20/I 1433 і 27/II 1434 р. (App. I, ч. 3 і 4). Wolff: Kniaziowie с. 505 має на основі Тек Наруш. раз замісць »Ericus«, — »Cruus«.

Зиновій Братошич, підписав акт унії 15/X 1432 р. (App. I, ч. 1; гл. Boniecki: Poczet с. 417).

Іван Володимирович, князь (Stadnicki: Bracia с. 190; Wolff: Kniaziowie с. 3). Підписав акти унії 15/X 1432 і 20/I 1433 р. (App. I, ч. 1 і 3). Відтак перейшов на сторону Свитр. і в битві під Вилькомиром 1435 р. діставсь до неволї Жиґимонта.

Іван Ґаштовт (Ґаштольд, Івашко Ґаштовтович). Підписав акти унії 15/X 1432, 20/I 1433 і 27/II 1434 р. (App. I, ч. 1, 3 і 4). 13/XII 1432 в листї МЛ. до ВМ. згаданий яко посол Жиґ. К. до Польщі з просьбою о поміч (Hildebrand VIII, ч. 646); 6/IX 1434 згадує Ганс Бальґ в листї про висланє Ґаштовта Жиґимонтом в цїли занятя Луцка. (ibid. ч. 855); 7/II 1435 підписав наданє Михайла Жиґимонтовича для жінки Евфемії (Cod. ep. s. XV. II, ч. 232). По Бутримі зістав смоленьским старостою-намісником (Rykaczewski: Inventarium с. 358) 1436 р., а знов на єго місце 1440 післав Жиґимонт Саковича. 1433 р. дістав за заслуги для Витовта від Жиґимонта села: Ґеранойни, Петриловичі, Мідники і Тикотин (Boniecki: Poczet с. 56).

Іван Довґірд (Довґерд, Давґерд, Девґерд). Виленьский воєвода, підписав акти унії 20/I 1433 і 27/II 1434 (App. I, ч. 3 і 4). Wolff: Senat. і dygn. с. 72 хибно подає, що він став вил. воєвод. 1434 р. (гл. ще Boniecki: Poczet с. 47). 1434 р. висланий яко заступник Жиґ. К. на коронацию Володислава III (Długosz: Hist. Pol. IV, с. 542 зове єго »palatinus et capitaneus Vilnensis«). 7/II 1435 підписав наданє Михайла Жиґ. (Cod. ep. s. XV. II, ч. 232), 31/XII 1435 Берестейский мир (Dogiel IV, ч. 97), 1/VII 1437 виставив Жиґимонтови присяжну грамоту (App. I, ч. 5) і підписав акт унії 6/XII 1437 (App. I, ч. 6). Kojałowicz: Nomenclator с. 76 пише: »Dawgird Dedigołdowicz, Dedigołdi filius,... Sigismundi Kiejstutiadae partes secutus ab eodem praefecturis Luceoriensis ac Volyniensis ornatus, deinde palatinus Vilnensis factus est«. З того всего можна виказати лиш, що Довґерд був вил. воєводою, инше мабуть видумка Кояловича.

Іван Немирович, висланий в посольстві до Ягайла по Ошмяньскій ночі 31/VIII 1432 р. »celeri nuntio Johanne Nyemirowicz certificatus (Ягайло) de Ducis Switrigal expulsione« (Długosz: Hist. Pol. IV, с. 480) пор. ще Kojałowicz: Herbarz с. 75 і Nomenclator с. 256.

Іван Сунїґайло, троцкий каштелян (Wolff: Senat. с. 62). Підписав руску грамоту Жиґ. К. на маґдебурске право для Вильна 27/IX 1432 р. (Собраніе грамотъ Вильны I, ч. 4) і акт унії 20/I 1433 (Appendix I, ч. 3).

Іван Явнута (Явно), троцкий воєвода. Підписав акт унії 15/X 1432 р. (App. I, ч. 1). За зносини зі Свитригайлом казав єго Жиґимонт увязнити і стратити в першій половинї листопада 1432 р. (пор. Hildebrand VIII, ч. 636 лист МЛ. до ВМ. з 7/XI 1432 р.). Długosz: Hist. Pol. IV с. 519

лиш принагідно згадує про се під 1433 р., а Wolff: Senat. с. 55 хибно приймає 1433 р. До сего факту відносить ся звістка в листї Свитр. до ВМ. з 13/XI 1432 р. »Palatinus Trocensis decollatus«. (Kotzebue: Switr. с. 89, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1636 і Voigt: Gesch. Pr. VII, с. 602, н. 5). пор. ще Boniecki: Poczet. с. 106 і у мене Дод. IV-тий.

Івашко, городеньский староста (Iwaschko Grodnensis Capitaneus) підписаний на актї унїї 27/II 1434 (App. I, ч. 4). Мабуть се імя Монївида, город. старости (Tenutarius) на актї унїї 20/I 1433 (App. I, ч. 3).

Івашко Ґойцович, староста Новгородка лит. підписав акти унїї 20/I 1433 (App. I, ч. 3) »Iwasko Goyczouicz Nowogrodensis Tenutarius«; 27/II 1434 (App. I, ч. 4) »Iwaschko Nowogrodensis Capitaneus«. На наданю Михайла Жиґ. 7/II 1435 р. (Cod. ep. s. XV. II, ч. 232) очивидно перекручений підпис копістом »Gosschenicz«, воєвода Новгородка лит. Мабуть і се помилка, бо воєводою Новг. був Петраш Монтиґірдович (гл. sub voce).

Івашко Семовіґевич підписав акт унїї 27/II 1434 р. (Appendix I, ч. 4).

Конрад, ковеньский староста (Capitaneus) підписаний на актї унїї 27/II 1434 (App. I, ч. 4). Може се Ґінет, ков. староста (Tenutarius), підписаний на актї унїї 20/I 1433 р. (App. I, ч. 3), тут під своїм іменем?

Мартин з Шадек (»de Schadek«), виленьский архідиякон, висланий в імени Жиґимонта на коронацию Володислава III. 1434 р. (Długosz: Hist. Pol. IV, с. 542). В листї польского клєрика о битві над Сьвятою 1435 р. згаданий яко посол Жиґ. з просьбою о поміч до Ягайла »Martinus prepositus Vilnensis«. (Hildebrand VIII, ч. 986). Се мабуть він. 15/VIII 1436 р. в листї Жиґ. до ВМ. згадано яко посла до Прус »Мартина, виленьского архідиякона«. (Gołębiowski: Dzieje Polski II, с. 40, нот. 62).

Матвій, виленьский епископ. (Boniecki: Poczet с. 172). Підписав акти унїї 15/X 1432, 20/I 1433, 27/II 1434 і 6/XII 1437 р. (App. I, ч. 1, 3, 4 і 6), наданє Михайла Жиґ. 7/II 1435 р. (Cod. ep. s. XV. II, ч. 232), Берестейский мир 31/XII 1435 (Dogiel IV, ч. 97). гл. наданє Жиґ. К. для него з 15/IX 1434 в Baliński: Hist. Wilna II, с. 25—6 (нот. 28). пор. ще Boniecki: Poczet с. 172.

Митко Іванович Гуща, троцкий тивун за Жиґимонта К. (Boniecki: Poczet с. VII).

Митко (Дмитро) **Семенович Сєкіра Зубревицкий,** князь. Дїставсь до неволї Жиґимонта в битві під Ошмянами 8/XII 1432 р. Опісля дїстав від Жиґ. Остер в Київщинї (Boniecki: Poczet с. 311; Wolff: Kniaziowie с. 57).

Михайло Жиґимонтович, князь. (Wolff: Ród Ged. с. 62—9). Дав запевненє, що буде придержуватись акту унїї Городеньскої 18/X 1432 р. (App. I, ч. 2); підписав акт унїї 20/I 1433 р. (App. I, ч. 3) і Берестейский мир 31/XII 1435 р. (Dogiel IV, ч. 97).

Михайло Іванович Гольшаньский, князь. Воєвода-намісник київский Свитригайла, 1433 р. побив війско Жиґимонта під проводом Петраша Монтиґірдовича, але ще того року, не знати чому, перейшов до Жи-

гимонта. Борючись по стороні Жиґ. діставсь до неволї Свитригайла, а сей казав єго втопити (Wolff: Senat. с. 21, Kniaziowie с. 96).

Михайло Кезґайло Волїмунтович, жмудский староста. Підписав акт унії 15/X 1432 р. (App. I, ч. 1). За зносини зі Свитр. увязнено єго (гл. лист МЛ. до ВМ. з 7/XI 1432 р. Hildebrand VIII, ч. 636) але не страчено, лиш позбавлено достоїньста. 27/II 1434 р. підписав акт унії (App. I, ч. 4), 6/V 1434 привілей Жиґ. К. для Литви (Cod. ep. s. XV. III. Дод. ч. 22 перекручене копістом імя »Bergal de Dewnyoltowo«; має бути »Kezgal de Deuweltowo«), 6/XII 1437 р. акт унії (App. I, ч. 6). 15/VI 1437 згаданий яко повновласник Жиґ. в справі переговорів з Лївонцями (Hildebrand IX, ч. 187).

Мондіґайло (Mondigal), стревницкий староста. (Tenutarius Strewniczensis) підписав 27/II 1434 р. акт унії (App. I, ч. 4). Очивидно не є ідентичний з підписаним рівночасно Монтіґайлом, вилькомирским старостою.

Монївид, городеньский староста (Tenutarius), підписав акт унії 20/I 1433 (App. I, ч. 3). Мабуть він »Iwaschko Grodnensis Capitaneus« підписаний на актї унії 27/II 1434 (App. I, ч. 4).

Монтіґайло (Montigal), вилькомирский староста (Tenutarius), підписав акти унії 20/I 1433 і 27/II 1434 (App. I, ч. 3 і 4).

Монтовт, підписав акт унії 20/I 1433 (App. I, ч. 3), акт унії 27/II 1434 (App. I, ч. 4) яко староста солєчницкий (Solecznicensis Tenutarius). 7/II 1435 підписаний (з перекрученою копістом назвою на »Montuch«) на наданю Михайла Жиґ. (Cod. ep. s. XV. II, ч. 232) яко воєвода солєчницкий (de Soleczniky). Яко жмудский староста по Ґолїмінї виступає 10/VII 1435 р. (Документы моск. арх. мин. юст. I, с. 535—6, ч. 2; пор. ще 18/VI 1438 р. ibidem с. 536, ч. 3). Boniecki: Poczet с. 187—8 думає хибно, що він наступив по Кезґайлї і то аж 1438 р. (Кезґайла усунено 1432 р., по нїм був ще жм. стар. Ґолїмін).

Монтрим, марківскій староста (Marcowiensis Tenutarius). Підписав акт унії 27/II 1434 (App. I, ч. 4).

Нарбут (Нарбутович) дістав від Жиґимонта Ормяни і Колтиняни (Boniecki: Poczet с. 196).

Нацко, мідницкий староста (Naczusch in Medniky Tenutarius) підписав акт унії 27/II 1434 (App. I, ч. 4).

Нацко Ґінївілович підписав акти унії 15/X 1432 р. (App. I, ч. 1) »Naczus« (Turgenev: Suppl. ч. 217 хибно »Nacrus«); 20/I 1433 (App. I, ч. 3) »Naczko« берестейский староста (Tenutarius); 27/II 1434 (App. I, ч. 4) »Onaczko« берест. староста (Capitaneus).

Некрас підписав акт унії 27/II 1434 (App. I, ч. 4) яко староста Василишок (»Nekrasch in Wasilischky Tenutarius«); 2/II 1437 згаданий в грам. Жиґ. маршалок двору »Nebrarius curiae nostrae marschalcus« (Леонтовичъ: Акты I, 1. ч. 6, Довнаръ-Запольскій: Акты I, ч. 9) мабуть чи не перекручене »Nekrasius«, Некрас?

Николай, мідницкий епископ, підписав акт унії 20/I 1433 (App. I, ч. 3).

Николай з Бляшкович, секретар (secretarius) або писар Жиґимонта 1432—7 р. (Wolff: Senat. с. 253; Boniecki: Poczet с. 183). Підписаний (на нововиданих док.) на привілею Жиґ. для Литви 6/V 1434 (Cod. ep. s. XV. III, Дод. ч. 22) і єгож прив. для луцкого епископа Андрія 2/II 1437 р. (Леонтовичъ: Акты I, 1. ч. 6; Довнаръ-Зап.: Акты I, ч. 9). Сей прив. доказує, що сей секретар ще 1437 р. виступає, не як дотепер думали, 1436.

Николай Немирович (her Nammirs son), боярин Жиґимонта, згаданий в листї Ганса Бальґа до ВМ. 6/IX 1434 (Hildebrand VIII, ч. 855). пор. ще Boniecki: Poczet с. 205.

Олександер Іванович Ніс, князь. (Wolff: Ród Ged. с. 22, Kniaziowie с. 276—7), воєвода Луцка. Підписав 20/I 1433 р. акт унії (App. I, ч. 3) »Allexander alias Nosch«. З листів комтура з Остероде до ВМ. 23/IV 1433 (Kotzebue: Switr. с. 103 і Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1661) і Свитригайла до ВМ. 3/V 1433 (Карамзїн V, нот. 264) довідуємось, що він покинув Жиґимонта і перейшов до Свитр. 5/V 1434 підписаний ще на грамотї Свитригайла в Луцку (Archiwum Sanguszków I. ч. 31, с. 30. Ориґ. в Архіві кн. Чарт. має властиво дату 1429; пор. одначе ibidem примітку до ч. 31 на с. 158—9, де виказано, що сей документ відносить ся до 1434 р.). З листу Ганса Бальґа 6/IX 1434 р. (Hildebrand VIII, ч. 855) довідуємось, що Ніс піддавсь знов Жиґимонтови враз з Луцком, але 9/XII 1434 р. підписав вже грамоту Свитригайла в Києві (Archiw. Sang. I, ч. 38, с. 38. Дата сего док. 9/XII 1442 інд. 12. Індикт вказує на 1434 р. і сей рік приймає проф. Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 453 (нот. 1 до с. 195). Видавцї в увазї до ч. 38, с. 159 пишуть хибно, що інд. 12 відповідає 1433 р. Грамота в ориґ. в Арх. кн. Чарт.).

Олелько (Олександер) **Володимирович,** князь на Копилю. (Stadnicki: Bracia с. 123—4; Wolff: Kniaziowie с. 327—8). Підписав акти унії 15/X 1432 і 20/I 1433 (App. I, ч. 1 і 3). Жиґимонт, незнати чому, казав єго пізнїйше замкнути до вязницї в Кернові (сконфіскувавши єму Копиль і слуцке князївство Stryjkowski: Kronika с. 559), а єго жінку і синів, Семена та Михайла в Утянї. Тут сидїли они до смерти Жиґ. Проф. Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 454—5 (нот. 2 до с. 200) простує здогад Вольфа, начеб Олелько покинув Жиґимонта та перейшов до Свитригайла й за се мав бути увязнений. Може се увязненє має яку звязь з неудалим занятєм Києва Олельком 1434 р.? (Hildebrand VIII, ч. 885, с. 501).

Олехно Довойнович, підписав акти унії 15/X 1432, 20/I 1433 і 27/II 1434 (App. I, ч. 1, 3 і 4). На останнім яко лїдский староста (Olechno Lidensis Capitaneus). В листї Ганса Бальґа з 6/IX 1434 (Hildebrand VIII, ч. 855) згаданий він яко лїдский стар. 15/IX 1434 підписав привілей Жиґ. для еп. Матвія (Baliński: Hist. Wilna II. с. 25—6, нот. 28), 7/II 1435 наданє Михайла Жиґ. (Cod. ep. s. XV. II, ч. 232), 10/I 1436 прив. Жиґ. для виленьскої капітули (Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1726 і Леонтовичъ: Акты I, 1. ч. 5). Від Жиґ. дістав 1434 р. село Малковичі (Boniecki: Poczet с. 48).

Пац, маршалок двору (Curie Marschalcus), підписаний на актї унїї 27/II 1434 (App. I, ч. 4) і на наданю Михайла Жиґ. 7/II 1435 р. (Cod. ep. II, ч. 232).

Пацко Строцович (Stroczowicz) підписав акт унїї 27/II 1434 (App. I, ч. 4).

Пацко Табутович підписав акти унїї 20/I 1433 і 27/II 1434 (App. I, ч. 3 і 4); сей останнїй яко »Tenutarius« без поданя місцевости.

Петро Лєлюш або **Лєлюша,** троцкий воєвода 1433—1440 р. (Wolff: Senat. с. 55 хибно подає, що від 1434). Підписав акти унїї 20/I 1433 і 27/II 1434 (App. I, ч. 3 і 4), наданє Михайла Жиґ. 7/II 1435 (Cod. ep. s. XV. II, ч. 232), Берестейский мир 31/XII 1435 (Dogiel IV, ч. 97), додаткову умову Берест. мира 31/XII 1435 (Cod. ep. s. XV. II, ч. 238) і наданє Жиґ. для луцкого еп. Андрія 2/II 1437 р. (Леонтовичъ: Акты I, 1. ч. 6; Довнаръ-Зап.: Акты I, ч. 9).

Петро (Петраш) **Монтиґірдович,** намісник-воєвода Новгородка лит. 1430—1452 р.; від 1434 р. рівночасно найвисший маршалок земский лит. (Wolff: Senat. с. 34 і 167; Boniecki: Poczet с. 186. Вольф подає, що марш. з. зістав зараз по Румбольдї 1433 р., але се хибно, бо 1434 р. є ще ним Радивил. У Бонєцкого добре 1434 р.). Підписав акти унїї 15/X 1432 і 27/II 1434 (App. I, ч. 1 і 4). На наданю Михайла Жиґ. 7/II 1435 (Cod. ep. s. XV. II, ч. 232) виступає яко копильский староста (de Capil). Був також гетманом в. кн. Лит. гл. Рукоп. Познаньска к. 23 (App. II,) »побили пана Петра Монкгирдовича гетмана«; пор. ще Kojałowicz: Herbarz с. 318 і Nomenclator с. 243.

Радивил Остикович підписав акт унїї 15/X 1432 (App. I, ч. 1) і привілей Жиґ. для Вильна на маґд. право (руска грам.) 27/IX 1432 (Собраніе грам. Вильны I, ч. 4). Яко маршалок земский лит. »Radiwil Marsalcus Terre Lythuanie« на актах унїї 20/I 1433 і 27/II 1434 (App. I, ч. 3 і 4). гл. ще Boniecki: Poczet с. 223.

Роман Сьвирский (князь), підписав акти унїї 20/I 1433 і 27/II 1434 (App. I, ч. 3 і 4); пор. Wolff: Kniaziowie с. 505.

Румбольд (Румбовд) **Волїмунтович,** найвисший маршалок земский литовский. (Wolff: Senat. с. 91 і 167; Boniecki: Poczet с. 119—20; пор. у мене Дод. IV-тий). Підписав акт унїї 15/X 1432 (App. I, ч. 1). За зносини зі Свитр. казав єго Жиґ. увязнити і стратити в першій пол. лист. 1432 (гл. лист. МЛ. до ВМ. з 7/XI 1432 Hildebrand VIII, ч. 636). Хибно проте у Вольфа рік страченя 1433 (за Длуґошем). Длуґош лиш про сей факт принагідно згадує під 1433 р.

Сак, підписав акт унїї 15/X 1432 (App. I, ч. 1); 20/I 1433 вже яко »Dubinijensis Tenutarius« (App. I, ч. 3).

Санґушко Федкович, князь. Зразу сторонник Жиґимонта, дістав від него Тростяницю. Пізнїйше з огляду на неприхильну князям полїтику Жиґ. покинув єго і 1438 р. бачимо єго при боцї Свитр. (Wolff: Kniaziowie с. 422; Boniecki: Poczet с. 292).

Саул Твардова, секретар Жиґимонта 1432 р. Єго підпис »Saulo Twardowa« (Собр. грам. Вильны I, ч. 3). Wolff: Senat. с. 253 поправляє на »Z Twardowa«, Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1626 зробив з него »Swarda«.

Семен Іванович Гольшаньский, князь, брав участь в заговорі і нападї на Свитригайла під Ошмянами 31/VIII 1432. Підписав акти унїї 15/X 1432 і 20/I 1433 (App. I, ч. 1 і 3). В Лит.-рус. лїтописях сказано, що Свитр. зловив під Борисовом і велїв втопити кн. Михайла Ів. Гольш. Стрийковский подає, що Семена. Нарбут каже, що мабуть їх обох. Wolff: Kniaziowie с. 97 (і нот.13) уважає сю гадку Нарбута правдоподібною й приймає її (гл. ще Boniecki: Poczet с. 77).

Сенко Ґедіґольд (Ґедіґольдович) підписав акти унїї 20/I 1433 і 27/II 1434 (App. I, ч. 3 і 4).

Скобейко брав участь в забійстві Жиґимонта. Лїт. Биховця с. 49 зове єго просто »dworanin« (Жиґимонта). Stryjkowski: Kronika с. 559 каже, що він мав відразу два уряди »шафаря і конюшого«; Kojałowicz: Hist. Litv. II, с. 175 зове єго »Stabuli Magister«; Narbutt: Dzieje Lit. VII, с. 229 не знати на якій основі називає конюшим Жиґимонта князя Олександра Василевича Чарторийского, а Скобейка »підконюшим«. Wolff: Senat. с. 197, нот. 2 цитуючи з Нарбута (!) приймає, що Чарт. був конюшим, але вагаєсь, чи Скобейка назвати конюшим чи підконюшим.

Славко, названий в Лїт. Бих. с. 49 »miłostnik« Жиґимонта. Закрив своїм тїлом Жиґ. перед убійцями, за що викинено єго вікном. Stryjkowski: Kronika с. 560 зове єго »komornik«; Koiałowicz: Hist. Lit. II, с. 176 »cubicularius«. Він був дїйсно покоєвим Жиґ. (гл. Wolff: Senat. с. 197, нот. 2; Narbutt: Dzieje Lit. VII, с. 231). В грамотї Жиґ. для луцкого еп. Андрія 2/II 1437 (Леонтовичъ: Акты I, 1. ч. 6 і Довнаръ-Зап.: Акты I, ч. 9) виступає »Claubo, noster supremus cubicularius«. Се мабуть зіпсоване копістом »Slauko«.

Судивой Волїмунтович підписав акти унїї 20/I 1433 і 27/II 1434 (App. I, ч. 3 і 4; пор. Boniecki: Poczet с. 119—20).

Судимунт з Хожова, кревский староста. Підписав акти унїї 20/I 1433 і 27/II 1434 (App. I, ч. 3 і 4). Яко делеґат Жиґ. на зїздї в Рацьонжі 1434 р. Toeppen: Acten I, ч. 507 »Sudimont Starost von Krzywin (Crevenensis)«. пор. ще Леонтовичъ: Акты I, 1. ч. 15 і Акты Ю. и З. Р. I, ч. 31). Олекса Кміта Судимунтович з Хожова (повне імя і назвиско Судимунта), підскарбій лит. (?)1434 р. дістав від Жиґ.села: Хожово, Телятово, Полочани і Лучани з обовязком земскої служби (Boniecki: Poczet. с. 25).

Тевтіґерд, мішеґольский староста (Mischegoliensis Tenutarius) підписав 27/II 1434 р. акт унїї (App. I, ч. 4).

Федко Санґалович підписав 27/II 1434 акт унїї (App. I, ч. 4).

Федор Корибутович, князь (Stadnicki: Bracia с. 104; Wolff: Kniaziowie с. 179). Підписав акти унїї 15/X 1432 і 20/I 1433 (App. I,

ч. 1 і 3). Опісля перейшов до Свитр. і в битві під Вилькомиром 1/IX 1435 р. діставсь до неволї Жиґ.

Ходко Юриєвич підписав 27/II 1434 р. акт унїї (App. I, ч. 4), 6/V привілей Жиґ. для Литви (Cod. ep. s. XV, III, Дод. ч. 22; зіпсоване імя »Chodkowe«), 15/IX 1434 привілей Жиґ. для еп. Матвія (Baliński: Hist. Wilna II, с. 25—6, нот. 28), 28/VI 1436 прив. Жиґ. для Остика (Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1735). Жиґимонт згадує в листї з 9/XII 1432, що в битві під Ошмянами взяв до неволї Ходка (Hildebrand VIII, ч. 645).

Христин Остик, виленьский каштелян. (Wolff: Senat. с. 77; Boniecki: Poczet с. 223). Підписав акти унїї 15/X 1432, 20/I 1433 і 27/II 1434 (App. I, ч, 1, 3 і 4), привілей Жиґ. для Литви 6/V 1434 (Cod. ep. s. XV. III, Дод. ч. 22), наданє Михайла Жиґ. 7/II 1435 (Cod. ep. s. XV. II, ч. 232), Берестейский мир 31/XII 1435 (Dogiel IV, ч. 97), акт унїї 6/XII 1437 (App. I, ч: 6). Наданє Жиґ. для него 28/VI 1436 (Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1735). 15/VI 1437 згаданий яко відпоручник Жиґ. в справі переговорів з Лївонцями (Hildebrand IX, ч. 187).

Чиш Немира (»Czysz Nyemery«) підписав акт унїї 20/I 1433 (App. I, ч. 3).

Шедибор Волїмунтович, підписав акт унїї 15/X 1432 (App. I, ч. 1). Увязнений за зносини зі Свитр. але не страчений (гл. лист МЛ. до ВМ. з 7/XI 1432 Hildebrand VIII, ч. 636).

Юрґа підписав акт унїї 15/X 1432 (App. I, ч. 1).

Юрий Бутрим, присутний в часї переговорів Жиґимонта з Поляками в Городнї в жовтни 1432 (Długosz IV. с. 482: »in Regnis catholicis longo tempore observatus, ingenio et prudentia pollebat«), висланий яко посол Жиґ. до ВМ. 28/X 1432 (Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1620). Stryjkowski: Kronika с. 544 зове єго »Zmodzki Pan«. Підписав акт унїї 20/I 1433 (App. I, ч. 3). 22/III 1433 вже яко сторонник Свитр. на листї Русинів до Собору Базил. (Martene et Durand: VV. SS. Coll. VIII, с. 576). 23/VI 1435 в листї Свитр. до папи Евгенїя IV згаданий »palatinus noster eiusdem Castri (Смоленьска) Georgius butrim Catholicus fidelissimus«, що увязнив митрополита Герасима; в листї Свитр. до Собору Баз. 23/VI 1435 »fidelissimus noster Georgius butrim palatinus ipsius Castri (Смол.) uerus Catholicus« (Raczyński: Cod. dipl. Lith. с. 365 і 367). Опісля зрадив знов Свитригайла, а Смоленьск піддав ся Жиґимонтови. (Лист комтура бранденбурского до ВМ. 17/X 1435 »her Jorge Putriimme von h. Swidr. ist entrytten«. Hildebrand VIII, ч. 999) пор. ще лист Свитр. з 1/IV 1436 Kotzebue: Switr. с. 134 і Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1733, де Свитр. зове єго »Georgius olim Capitaneus Smolucii (Smolenskii)«. Wolff: Senat. с. 49 не знаючи нїчого про Бутрима, думає

хибно, що се Юрий Ґедіґольд. Про Бутрима гл. ще Kojałowicz: Nomenclator c. 44.

Юрий Ґедіґольд з Вишнева. Сторонник Свитригайла і воєвода виленьский, діставсь 8/XII 1432 р. під Ошмянами до неволї Жиґ. (гл. лист Жиґ. з 9/XII 1432 р. Hildebrand VIII, ч. 645). Відтепер сторонник Жиґимонта. (Wolff: Senat. c. 49 і 72 подає хибно, що він вмер 1432 р.). 6/V 1434 підписав привілей Жиґ. для Литви »Georgius alias Giedigold de Vissniowa« (Cod. ep. s. XV. III, Дод. ч. 22), тогож року надане Жиґимонтом Хожова Судимунту (Boniecki: Poczet c. 62). Не він був смоленьским воєв., як думає Wolff: Senat. c. 49, а Бутрим гл. sub voce.

Юрий Носута »starostoiu Dorohickim y Melnickim ieszcze od Zygimonta postawlen« (Лїт. Бих. c. 51; пор. Boniecki: Poczet c. 202 »Nasuta«, дорогичиньский воєвода 1430 р.).

Юрий Римовидович Заберезиньский дістав від Жиґ. Заберезини, Кривичі і Жесьно (Boniecki: Poczet. c. 218 і 391).

Юрий Семенович Гольшаньский, князь (Wolff: Kniaziowie c. 98). Підписав Берестейский мир 31/XII 1435 (Dogiel IV, ч. 97).

Ягайло Ґедройский (князь). (Wolff: Kniaziowie c. 65—6). Підписав акти унїї 20/I 1433 і 27/II 1434 (App. I, ч. 3 і 4).

Яків, посол Жиґимонта до МЛ., згаданий в листї Жиґ. до ВМ. 2/XI 1434 р. (Hildebrand VIII ч. 873).

Жмудскі дворяни

(Kämmerer).

Назви сї так перекручені в листї Найв. Маршалка Ордену до ВМ. з 9/II 1433 (Kotzebue: Switr. c. 102; Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1653), що їх в списї не подаю, а осібно.

Gawdikke zu Kalthyneiten (колтиняньский).

Gotz Eybithenske(-i) zu Medwyken (мідницкий).

Kneppe (Knippe) **zu Mygynythen** (миґінїтеньский).

Thule (Taule) **zu Kalthyneiten** (колтиняньский).

Charebe zu Rossyeyn (росєньский.)

(пор. ноту у Даниловича).

IV.

Причинок до ґенеальоґії Волїмунтовичів.

Протопляст литовского роду Волїмунтовичів, Волїмунт, мав 5 синів: Шедибора, Кезґайла, Румбольда, Ґедіґорта, (чи Ґудіґорта) і Судивоя[1]). З них особливо Кезґайло та Шедибор виступають доволї часто побіч себе яко братя. І так в т. зв. Лїтописи Биховця згадано »pana Szedybora, brata Kezgayłowa«[2]), в тій-же лїтописи читаємо дальше: »A pan Senko z panom Szedyborom, z bratom pana s Kezgałowym«[3]), а в однім актї виступає Кезґайло і »sein bruder Schedibor houptman czu Wilkomiria«[4]).

Румбольд, як висше подано, був одним із братів Волїмунтовичів. Крім патронїмікону »Волїмунтович«, стрічаємо в актах ще оден підпис Румбольда, а іменно: »Rumpoldus de Viltowo supremus marschalcus terrae Lithvaniae«[5]); раз лишень підписаний він »Sunygaylonis«[6]), що повинноб означати »сина Сунїґайла«, »Сунїґайловича«[7]). Супроти сего, що Румбольд був Волїмунтовичем, а не Сунїґайловичем, підпис Румбольда з додатком »Sunygaylonis« є загадкою, якої я не вмію розвязати (може се помилка в актї?).

Кезґайло Волїмунтович крім звичайного підпису »Wolimuthowicz«[8]), підписуєсь. також »De Deuweltowo«[9]), Шедибора з подібним підписом я не стрічав в актах. Він підписаний звичайно »Wolmuthowicz«[10]).

Про Кезґайла, Румбольда і Шедибора знаємо отже, що були они рідними братьми, Волїмунтовичами. Се підношу з огляду на одну, можнаб сказати, »ґенеальоґічну звістку«, подану в листї Лївоньского Маґістра до Великого Маґістра з 7. листопада 1432 р. В сїм листї читаємо, що Жиґимонт Кейстутович казав за зносини зі Свитригайлом спіймати і всадити до вязницї »die 4 bruder her Jounys, her Rambolt, her Seddebor und her Kynszgail«[11]). Румбольда і Явна, як сказано в листї, страчено сейчас.

---

[1]) Boniecki: Poczet rodów lit c. 119—20. Тут на с. 379 Ґедіґорт поданий яко Ґудіґорт. Чи се не Ґудіґірд, підписаний на актї унїї Жиґимонта К. 15/X 1432 р.? Appendix I, ч. 1. Kojałowicz: Nomenclator famil. M. D. Lit. (рукопись Бібл. Осс.ч. 358) пише на с 153, що Волїмунтовичі »antiqua et splendidissima in Lituania domus«. Про Судивоя гл. ще Дод. III-ий sub voce.

[2]) Narbutt: Pomniki c. 43.

[3]) ibidem c. 44. В лїтописи подано »Skezgałowym«.

[4]) Codex ep. Vit. ч. 1206, с. 709.

[5]) Codex ep. saec. XV. I, 1. ч. 79, с. 75.

[6]) ibidem II, ч. 35, с. 42.

[7]) Іван Сунїґайло був 1432 і 1433 р. троцким каштеляном. пор. Wolff: Senat. i dygn. c. 62 і Дод. III-ий sub voce. Хочби він мав сина Румбольда, то одначе не міг-би сей бути найвисшим маршалком земским лит., бо був ним Румбольд Волїмунтович від 1411—1432 р. гл. Дод. III-ий sub. voce »Румбольд« і Wolff: op. cit. c. 91 і 167.

[8]) пор. н пр. Appendix I, ч. 6; ibid. ч. 4 хибно »Wostoltowicz«.

[9]) Baliński: Hist. Wilna II, c. 25—6, нот. 28.

[10]) Turgenev: Supplem ч. 118, с. 306.

[11]) Hildebrand VIII, ч. 636, с. 373. Про тих панів гл. в Дод. III-ім sub voce.

З повисшого знаємо вже, що трех із спійманих панів-зрадників, іменно Кезґайло, Румбольд та Шедибор були рідними братьми. Знаємо, що мали они ще двох братів, Ґедіґорта і Судивоя. Тимчасом з листу МЛ. довідуємось ще про одного брата, Явна.

Щоб Явно, троцкий воєвода, був Волїмунтовичем, сего не находимо нїгде в актах. Маємо вправдї ріжні вариянти єго імени, але побіч него нема нїколи патронїмікону »Волїмунтович«. Явно підписуєсь: »Joannes Jawnut«[1]), »Євни«[2]), »Johannes alias Jownus«[3]), а крім сего названий він »Jounys«[4]), »Jawnus, Iwanus, Janussius«[5]), »Jawnuta«[6]). МЛ. зове єго братом Кезґайла, Румбольда й Шедибора та кладе єго імя навіть на першім місци перед тамтими.

Приглянмо ся сїй звістцї, оскільки она певна. Впрост від МЛ. она не походить, а від післаного на Литву з війском дінабурского комтура, який знов писав до МЛ. на основі реляциї свого посла, висланого до Жиґимонта. Колиб ми знали, що ся звістка про »4-ох братів« походить впрост від посла і передана ним, дінабурским комтуром а опісля самим МЛ. без нїяких змін, то можнаб приняти її за певну з огляду на се, що згаданий посол міг на Литві в окруженю самого Жиґимонта засягнути про се певних вістий, тим більше, що імена не дуже навіть поперекручувані. Але инша річ, коли ми можемо припускати, що посол міг невірно здати реляцию комтурови, а іменно, що довідавшись на Литві про спійманє Явна та 3-ех братів, Кезґайла, Румбольда й Шедибора, під впливом сего здав комтурови реляцию про 4-ох братів, або що може те саме зробив комтур з реляциєю свого посла, або вкінци МЛ. з реляциєю комтура. Головна річ в тім, що ми не знаємо, як була подана послови звістка на Литві та чи она в своїй первісній формі дійшла до МЛ., який її передав в листї до ВМ.

З всего того треба вивести таку конклюзию, що позаяк звістка МЛ., який мав її лиш посередно від посла дінабурского комтура, непевна з огляду на свою форму, а крім сего нїгде инде не потверджуєсь, треба її, коли не зовсїм відкинути (розумієсь лише що до одного Явна), то бодай приймати з резервою. Проте Явна не можна, так як річ стоїть, лучити ґенеальоґічно з Волїмунтовичами.

---

[1]) Собраніе грамотъ Вильны I, ч. 3.
[2]) ibid. ч. 4.
[3]) Appendix I, ч. 1.
[4]) Hildebrand VIII. ч. 636. Звертаю увагу на індекс осіб у Гільдебранда sub voce.
[5]) Długosz: Hist. Pol IV, c. 519. Імя »Jawnus« ще в Cod. ep. s. XV. II, ч. 180.
[6]) Cod. ep. Vit. c. 907. Kojałowicz: Nomenclator c. 19 перечисляючи литовских панів, які дістали в Городлї польскі герби, вичисляє й Явна та надає єму імя »Hawnul«. (пор. ще Дод. III-ий sub voce »Давґаль«).

V.

Критичні уваги до оповіданя в т. зв. Лїтописи Биховця про забійство Жиґимонта Кейст.

В оповіданю про боротьбу Жиґимонта Кейстутовича зі Свитригайлом займають Литовско-рускі лїтописи зглядом Жиґимонта загалом прихильне становище. Особливо виразно виступає се в найдавнїйшій Лит.-рус. лїтописи, чи т. зв. коротшій редакциї, що дало навіть причину до твердженя, що ся лїтопись повстала в великокняжій литовскій канцеляриї[1]). Лїтописець не може повздержатись, щоб з нагоди побід Жиґимонта не висказати своєї радости. В оповіданю про битву під Ошмянами 8/XII 1432 р. пише він: »И поможе Богъ великому князю Жидимонтоу, и побиша князя великого Швитригаила«[2]). Описуючи знов нещасливу для Свитригайла битву під Вилькомиром 1/IX 1435 р. каже лїтописець: »А и за то Богъ не пособи князю Швитригаилоу, што сожже митрополита Герасима; и поможе Богъ великому князю Жидимонтоу и его сыну князю Михаилоу и побиша князя Швитригаила«[3]). Таке саме становище займають і лїтописи, що становлять перехід від коротшої редакциї до ширшої, се є пр. Познаньска[4]), Румянцевска[5]) і Красїньского[6]), а навіть лїтопись ширшої редакциї, т. зв. Лїтопись Биховця[7]).

Одначе зовсїм инше становище займають Литовско-рускі лїтописи в оповіданю про траґічну смерть Жиґимонта. В коротшій редакциї лїтописець не може найти досить слів, щоб напятнувати вчинок убійцїв: »сотворися зло велико в Литве: оубиенъ князь великии Жидимонтъ«[8]). Зовсїм холодно висказують ся про се лїтописи перехідної редакциї, Познаньска, Румянцевска і Красїньского (з тої редакциї, ті лїт. маю під рукою, лїтопись Авраамка недоступна). Румянцевска і Красїньского нотують лише сухо сам факт забійства[9]), Познаньска подає з резиґнациєю, що се сталось »з волею всихъ панов и князеи литовскихъ«[10]). В т. зв. Лїтописи Биховця, яка, як сказано, займає загалом прихильне

---

[1]) Сей погляд висловив Prochaska: Latopis litewski с. 28, 53, 55—7. Підпирає его Тихомировъ: О составѣ (Ж. М. Н. П. 1901, III с. 17. нот. 1). Smolka: Najdawn. pomn. с. 17, §. 10 твердить, що повстала она при смоленьскій епископскій катедрі. Так само Грушевський: Похвала В. кн. Вит. с. 15—16. Пор. ще Szaraniewicz: O latopisach с. 371.

[2]) Лїтоп. Попова с. 50; Л. Даниловича с. 56; Л. Бѣлокурова с. 70.

[3]) Лїт. Попова с. 52; Лїт. Даниловича с. 59; Лїт. Бѣлокурова с. 72.

[4]) Рукопись Позн. к. 22 об. і 23 об. Appendix II.

[5]) вид. Вахевич с. 203 і 205.

[6]) вид. археоґраф. ком. с. 36 і 38.

[7]) Narbutt: Pomniki с. 46 і 47.

[8]) Лїт. Попова с. 54; Лїт. Даниловича с. 56—7.

[9]) с. 207; с. 39.

[10]) к. 24. App. II.

становище зглядом Жиґимонта, є зате оповіданє про забійство Жиґ., в якім автор сего оповіданя зайняв впрост вороже становище зглядом Жиґимонта та зобразив єго таким тираном, як »Антиох Сирийский і Ірод Єрусалимский і єго предок великий князь литовский Тройден«[1]).

Оповіданя в Лїтописи Биховця про забійство Жиґимонта нїхто доси не старав ся критично розібрати. Ба що більше, історики впрост опирались на нїм. Не беру тут очивидно під увагу Нарбута, який не має зовсїм слави критичного історика, але нпр. Каро подає в своїй історії Польщі дословний переклад сего оповіданя, не зважаючи на недорічивости, які в нїм находять ся[2]). Останнїми часами подав деякі цїкаві уваги до сего оповіданя Тіхоміров: »Подрібне оповіданє про забійство Жиґимонта«, пише він, »становить, по всякій правдоподібности, віддїльний переказ, як се показує сам початок[3]) і тон оповіданя, відмінний від попередного. Сей переказ неприхильний Жиґимонтови; неприязний тон виступає тут всюди. ...Сей переказ, який зложив мабуть сучасник, кінчить ся такими словами: »a kniaź Zygimont w tot czas żywota dokonał, poweleniem wojewody Wilenskoho Dowgirda.... ubijen byst u werbnuiu nedelu, mca...«. Таке закінченє вказує рівнож на віддїльність того оповіданя«[4]). Крім сего підносить Тіхоміров, що ширша редакция Лит.-рус. лїтописи появилась не скорше другої половини XVI ст. (перед хронїкою Стрийковского)[5]) та що оповіданє про забійство Жиґ. являєсь у перве якраз в ширшій ред. Лит.-рус. лїтописи (се є в Лїт. Биховця)[6]). Вказавши ще на залежність оповіданя про забійство Жиґ. у Бєльского і Стрийковского від ширшої Лит.-рус. лїтописи[7]), не входить одначе Тіхоміров в близшу аналїзу самого оповіданя лїтописи. Тому хочу подати тут бодай кілька уваг про се оповіданє.

Траґічна смерть Жиґимонта мусїла безперечно стати темою литовских народних пісень і переказів. Польский історик Мєховский (*1456 †1523 р.; 1-ше вид. єго хронїки 1519 р.) пише по оповіданю про смерть Жиґ.: »De hoc carmen lugubre usque in aetatem meam Lithuani concinnebant: Audaces Principes Russiae occiderunt Sigismundum ducem Lithuaniae etc.«[8]). Велика шкода, що сеї піснї не подав Мєховский в цїлости! В тій-же хронїцї пише Мєховский, що «після переказу« (ut referunt) мав Жиґимонт уласкавлену медведицю; думаючи, що то она товче лапою в двері, казав отворити. Тимчасом Русини-заговірщики вдерлись крізь відчинені двері до комнати і вбили Жиґимонта[9]).

---

[1]) Narbutt: Pomniki c. 48–50. Петербурска археоґрафічна комісия має видати всї дотепер знані а й незнані Лит.-рускі лїтописи ріжних редакций. Очивидно після сего виданя можна буде щось більше сказати про се оповіданє, чим на основі дотепер одинокого кодексу ширшої редакциї.

[2]) Geschichte Polens IV, c. 247 і дд.

[3]) Зауважити належить, що Лїтопись Бих., як і инші Лит.-рус. лїтописи, не подає років. Оповіданє противно зачинаєсь словами: »W leto szestoie tysiaczy dewiatsotnoie sorok osmoho. Panuiuczy welikomu kniaziu Zygimontu na Wilni i na Trocech ..« Сей власне початок, як зауважив Тіхоміров, вказує рівнож на віддїльність оповіданя попри инші признаки.

[4]) Тихомировъ: О составѣ (Ж. М. Н. П. 1901, V с. 71—2 і 76—7). Твердженє, що се оповіданє є твором сучасника, висказане тут досить несьміло.

[5]) Тихомировъ: О составѣ III, с. 28. (III і V, се є книжки Ж. М. Н. П. з 1901 р. цитую дальше для короткости).

[6]) ibid. V, c. 76—7.

[7]) ibid. V, c. 85 і 110—11.

[8]) Miechovita: Chronica Polonorum (вид. Пістория) c. 212.

[9]) ibid.

Сей останнїй, як побачимо, сучасний переказ, не війшов одначе у перве в хронїку Мєховского, а там, де можеб навіть нїхто не був сподївав ся. На Литві пробував в 1-шій пол. XV. ст. довший час яко місионар Еремiт Єронїм з Праги, з Ордену Камедулів. У него то інформувавсь про литовскі справи історик Еней Сильвій Пікольомінї (пізнїйший папа Пій II. *1405 †1464 р.) і ті відомости, засягнені у Єронїма, втягнув до свого коротенького але важного твору, що носить заголовок »De Lithuania«[1]). Власне тою дорогою війшов і переказ про медведя до сего твору, хоч хибно віднесено єго тут до Свитригайла[2]).

З сего можна бачити, що сейчас зі смертю Жиґимонта повстали на Литві народні піснї та перекази, які відтак діставались до лїтописий.

Переказ про Жиґимонтового медведя війшов у перве, як сказано, до твору сучасного історика Енея Сильвія. Відтак найскорше подибуємо єго у значно пізнїйшого Мєховского, який чує сей переказ на Литві мабуть таки разом з сею народною піснию про Жиґ. В коротших редакциях Лит.-рус. лїтописи, що є сучасними творами, не подибуємо, крім самого факту забійства, нїчого більше, так само й в перехідних редакциях, що повстали одначе значно пізнїйше[3]). Переказ про медведя війшов в XVI ст. до »Хронїки Сьвіта« Мартина Бєльского[4]) (*при кінци XV. в. †1575 р.; 1 вид. хрон. 1551 р.), дальше подибуємо єго в т. зв. »Лїтописи Биховця«[5]), за нею (чи за подібною до неї редакциєю) у Стрийковского[6]), (*1557 р.; 1-ше виданє єго хронїки 1582 р.), дальше в »Польскій Хронїцї« Мартина, зглядно Йоахіма Бєльского[7]) (він видав її під іменем батька; *1540 р. †1599; 1 вид. хрон. 1597). Для порівнаня зіставляю сей переказ про Жиґимонтового медведя, поданий у ріжних лїтописцїв, побіч себе в осібній таблицї в хронольоґічнім порядку після часу повстаня поодиноких лїтописий (гл. с. 140).

Гадку Тіхомірова, що оповіданє про забійство Жиґимонта зложене мабуть сучасником та що оно у перве війшло до Лїтописи Биховця, треба дещо змодіфікувати й близше умотивувати. Переказ про медведя, який подибуємо найперше у сучасного Енея Сильвія, відтак у Мєховского, наводить нас на се, що вже деякі складові части оповіданя в Лїтописи Биховця війшли иншою дорогою скорше деинде, чим до неї разом з сим оповіданєм, але з другої сторони находить ся цїле се оповіданє тільки в Лїтописи Биховця з виразними признаками осібного оповіданя, хоч і не конче в первіснім видї. З сего знов не виходить одначе, щоб взагалї се оповіданє доперва до сеї лїтописи війшло, бо як побачимо низше, оно в цїлости знане було мабуть ще таки в XV ст. й на нїм опер своє оповіданє, по всякій правдоподібности, батько польскої історіоґрафії, Длуґош.

---

[1]) Про те гл. SS. rer. Pruss. IV, с. 217.

[2]) De Lithuania с. 2 (по вид. Пістория; в SS. rer. Pruss. IV, с. 237).

[3]) Про час повстаня ріжних ред. Лит.-рус. лїтописи гл. розвідки Смольки, Прохаски, Грушевського, Шараневича і Тіхомірова.

[4]) к. 388.

[5]) с. 49. Тут одначе та ріжниця, що сей сучасний переказ є, як побачимо, частию сучасного оповіданя про забійство Жиґ., влученого до Лїт. Бих.

[6]) с. 560.

[7]) вид. Turowsk-ого I, с. 651. Тихомировъ: О составѣ V, с. 85 думає, що в польскій хронїцї Бєльского подано се оповіданє за Лїт. Бих. Але мабуть правдоподібнїйше, що Йоахім Б. взяв се оповіданє з хронїки сьвіта свого батька Мартина, під якого іменем, як сказано, видав свою польску хронїку.

Переказ про Жиґимонтового медведя.

1.	2.	3.	4.	5.	6.
Aeneas Sylvius: »De Lithuania« c. 2.	**Miechovita:** »Chron. Pol.« c. 212.	**Bielski** (Marcin): »Kron. Św.« k. 388.	**Лїтопись Биховця** c. 49.	**Stryjkowski:** »Kronika Polska« c. 560.	**Bielski** (Marcin Joachim): »Kronika Polska« c. 651.
—	—	—	—	—	—
»Succesor Suidrigal ursam nutriuit, quae sueta ex manibus eius panem accipere, saepe in syluas uagabatur. Redeunti usque ad thalamum principis, ostia quaeque patebant. Ibi confricare ac pulsare pedibus ostium, cum fames affuit consueuit, cui princeps aperiens cibum praebuit. Conspirauere nobiles aliquot adolescentes aduersus principem, atque ursae modum secuti, sumptis armis cubiculi principalis ianuam confricauere. Credit Suidrigal ursam adesse, ostiumque aperuit, ibique mox ab insidiantibus confossus interiit«.	»Putabat (ut referunt) praefatus dux Sigismundus ursam domesticam et mansuefactam, ostium habitaculi pede agitare. Cui aperiendo, Rutheni qui ostium nouerant, super ipsum irruerunt et occiderunt«.	»Zwykła była Niedźwiedzica do niego chodzić na pokoy kiedy chciała: także Czartoryiski z drugimi w nocy do łożnice iego we drzwi kołatał. Komornik mnimał by Niedźwiedzica drzwiami ruszała otworzył a w then czas Czartoryiski Rusin werwał sie s towarzystwem vdawił go«.	»A był u kniazia Zygimonta medwed, w kotorom welmisia kochał, y zawżdy koli prychożywał do łożnicy, y kak łapoiu dernuł, tohdy ieho zawżdy puszczano; a tak kniaź Czartoryski Skobeykom pryszodszy sowsimi tymi ludmi, y dernuł rukoiu po dwerem, y kniaź Zygimont mnimał medwed, y kazał dwery otczynity, y w tot czas kinulisia do łożnicy«.	»Miał Zygmunt Wielki Kniaź Litewski Niedwiedzicę tak z młodu ugłaskaną y w domu wychowaną, iż zawdy przy nim u łóżka na pokoiu iako pies legała, a gdy wyszła na dwór, zaś miała zwyczay nogą drapać we drzwi, gdy chciała do Pana wniść. A w ten czas prawie gdy słońce weszło, ta Niedzwiedzica po Zamku chodziła, z pokoiu wyszedszy... Przeto Kniaź Czartoryiski... sam drapnął we drzwi pokoiowe jako Niedzwiedzica, a gdy mu otworzono, wnet krzyknąwszy z kilkiemnaście sług swoich zprzysiężonych, y z Kobieykiem... wskoczył do Pokoiu, y zawarł za sobą«.	»Niedźwiedzicę miał Zygmunt, która przy nim legała jako jeden komornik, wchadzała i wychadzała, kiedy chciała do niego; a tak w nocy oni zdrajce strzegli jej kiedy wyszła, gdy tedy wyszła, oni otworzonemi drzwiami weszli do niego, zabili go«.

Тіхоміров, як сказано, вносить з неприхильного Жиґимонтови тону оповіданя, що оно є віддїльним переказом, втягненим до ширшої редакциї Лит.-рус. лїтописи та що автором сего оповіданя був мабуть сучасник[1]).

З самого оповіданя видно, що єго автор був прихильником литовско-руської аристократиї, або таки походив сам з сеї аристократиї. На се вказують деякі реченя із сего оповіданя. Автор єго закидує Жиґимонтови бажанє »weś rożay szlachecki pohubity y krow ich rozlity, a podnesty rożay chłopski psiu krow;.... wsiu szlachtu wystynaty y wykorenity, a chłopski rożay podnesty«[2]). Убійникови Жиґимонта, Чарторийскому, вкладає автор оповіданя в уста такіж слова, що Жиґ.

---

[1]) Грушевський: Іст. Укр.-Руси IV, с. 176—7 і Очеркъ ист. укр. нар. с. 136 уважає се оповіданє лїтературною власностю пізнїйшого лит.-рус. лїтописця (автора Лїт. Бих.), відгомоном конспіративних аґітаций, а самого автора представителем аристократичних поглядів.

[2]) Narbutt: Pomniki c. 48.

хотів »weś rożay szlachecki wykorenity i krow ich rozlity, a psiu krow chłopskuiu podnesty«[1]). Взагалї в кождім слові оповіданя пробиваєсь ненависть до Жиґимонта за єго жорстокість зглядом литовско-руских князїв і панів, а прихильність до селяньскої верстви. Я згадував вже про »сумну пісню«, яку чув на Литві Мєховский. Можливо, що ся пісня, се твір простого народу, сего »хлопского рожаю«, який тужить за прихильним собі Жиґимонтом. Она вийшла мабуть з селяньских кругів[2]). Контрастом до неї требаб отже вважати оповіданє сего »аристократичного« автора, що ненавидить Жиґимонта за єго прихильність до »хлопского рожаю«. На жаль, ми не знаємо цїлої народної піснї, занотованої Мєховским, щоб можна про неї щось більше сказати та подати паралєлю з оповіданєм в Лїт. Бих.

Перейдїм коротко зміст оповіданя про забійство Жиґ. На вступі представляє автор жорстокість Жиґимонта зглядом князїв і панів, а прихильність зглядом »хлопского рожаю«. Дальше подає приміри на се: князя Юрия Лугвеновича всадив Жиґ. до вязницї в троцкім замку, князя Олелька Володимировича в Кернові, єго жінку і синів, Семена та Михайла, в Утянї. Крім сего задумав скликати сойм, а зібраних на нїм князїв і панів вигубити[3]). Воєводи, виленьский Довґірд і троцкий Лєлюш, довідавшись про те, урадили з князем Олександром Чарторийским забити Жиґимонта, а вел. князївство Литовске вернути Свитригайлови. До сего ужили они підступу. Позискавши Жиґимонтового дворянина Скобейка, набрали 300 возів сїна, до кождого воза під сїно всадили по 5 людий в зброї і додали по візникови. З тим сїном, наче з дякольним, вїхали заговірщики до Трок в Цьвітну недїлю[4]). З возів висїли в замку і пішли під комнату, де Жиґимонт слухав рано Служби Божої. Тут ужили другого підступу. Чарторийский удав скрептанє в двері уласкавленого Жиґимонтового медведя. Жиґимонт, думаючи, що се скрепче медвідь, казав отворити. Тодї Чарторийский і Скобейко кинулись до Жиґимонта. Чарторийский нагадав Жиґимонтови єго жорстокість зглядом князїв і панів, єго замір вигубити їх на скликанім соймі, почім вхопив єго за горло, а Скобейко добив вилами, якими розгортаєсь огонь в комині. Жиґимонтового улюбленця Славка, який хотів боронити свого пана, викинули вікном з вежі так, що він забивсь[5]).

---

[1]) ibid. c. 49.

[2]) Що се мабуть пісня простого народу, зауважили вже Narbutt: Dzieje Lit. VII, c. 234; Stadnicki: Bracia Wład. Jag. c. 382—3.

[3]) Се може мати певну підставу, хоч в оповіданю очивидно пересаджено. Під кінець панованя Жиґимонта, коли він хотів викликати повстанє против Польщі, литовскі пани подїлились на дві партиї. Одні станули по сторонї вел. князя, другі по сторонї Поляків. Жиґимонт мав мати зізд з Поляками, але після него хотів покарати тих панів, що опирались єго плянам: »der herre grosforste noch dessem tage, den her wirt haben mit den Polen, semeliche wirt lossen stroffen, dy uf seyne seythe nicht een seyn«. Lewicki: Przymierze дод. ч. 8. Се дуже нагадує оповіданє про скликанє сойму, на якім мав Жиґимонт вигубити шляхту. пор. ще Długosz: Hist. Pol. IV, c. 620.

[4]) До річі буде згадати тут, що Жиґимонт в своїм троцкім привілею з 6/V 1434 р. (Cod. ep. s. XV. III, Дод. ч. 22) звільнив селян від складаня дякла: »omnes et singuli cmethones et subdicti ab omni dacione et solucione mensurarum, que dziakła nuncupatur, sint omnino soluti, liberi et ab eisdem exempti«. Те усувалоб можливість підступу при помочі дякольного сїна, як подано в оповіданю, хиба, що в практицї мав у Жиґ. сей 5 пункт троцкого привілея таку саму вартість, як 1. »neminem captivabimus«!

[5]) Про сего Славка, який підписуєсь на актах Жиґимонта »supremus cubicularius« гл. Дод. III і й sub voce.

Я подав тут зміст лиш тих частий сего оповіданя, які позваляють припускати, що їх зложив якийсь осібний автор, а не сам лїтописець. Тепер вкажу деякі реченя впадаючі в око, які безперечно вийшли зпід пера лїтописця чи редактора лїтописи.

І так реченє, що Жиґимонт »wsimi uczynki swoimi złymi, pryrownany iest ko Antyochu Syrskomu y Irodu Jerusalimskomu, y k predku swojemu welikomu kniaziu Litowskomu Troydenu, kotory sylnyi okrutenstwa czynił nad zemlami Lackimi y Ruskimi«[1]), виглядає зовсїм на інтерполяцию й годї припустити, щоб оно могло походити від автора оповіданя, а є мабуть радше додатком лїтописця чи редактора, що в тійже лїтописи самого Тройдена прирівнує (за Галицко-волиньскою лїтописию) до Антиоха, Ірода та Нерона[2]). Також реченє, що кров Жиґимонта, яка скочила при ударі вилами »kotoraiaż y do dnes iest nastene w łożnicy ieho na weży u bolszom zamku Trockom«[3]), як се вже зауважив Тіхоміров[4]), належать мабуть до пізнїйшого укладчика лїтописи, а не до автора оповіданя.

Крім тих додатків пізнїйшого лїтописця чи редактора, які відразу впадають в очі, годї докладно виказати, який первісний вид мало само оповіданє, всеж таки й на перший погляд видно, що нїм оно війшло до ширшої редакциї Лит.-рус. лїтописи, яку репрезентує Лїтопись Биховця, дізнало вже досить значних змін та передтим мусїло мати далеко простїйший вид.

Вернїм тепер до справи, чи оповіданє про забійство Жиґимонта є сучасним твором і чи війшло у перве до Лїтописи Биховця, абстрагуючи від сего, що в видї осібного оповіданя подибуємо єго тільки тут. В горі я згадував, шо одна складова часть сего оповіданя, сучасний переказ про медведя, війшов найперше до твору Енея Сильвія, відтак до хронїки Мєховского, а далеко пізнїйше до Лїтописи Биховця враз з цїлим оповіданєм. Ба що більше, оповіданє Длуґоша (зачав писати свою історию 1455 † 1480 р.) про забійство Жиґ. каже припускати, що оповіданє в Лїтописи Биховця повстало ще перед історию Длуґоша, отже сучасно, але не війшло у перве до лїтописи а стало основою оповіданя Длуґоша. Длуґош користувавсь взагалї Лит.-рус. лїтописями[5]). Але в коротших та перехідних редакциях Лит.-рус. лїтописи нема сего оповіданя про забійство Жиґимонта, а знов нема на се нїяких доказів, що Длуґош міг мати під рукою якусь повнїйшу редакцию Лит.-рус. лїтописи, до якої вже втягнено се оповіданє ще перед Лїт. Бих.[6]). Мусїв проте Длуґош мати незалежно від лїтописи само оповіданє, яке певно істнувало яко осібний лїтературний твір, доступний зарівно для Длуґоша, як і для пізнїйшого редактора Лїтописи Биховця[7]). Я не маю заміру

---

[1]) Narbutt: Pomniki c. 48.
[2]) ibid. c. 12; пор. Ипат. Лѣт. вид. 1871 р. с. 574.
[3]) Narbutt: Pomniki c. 49.
[4]) О составѣ V, с. 72 нот. 1.
[5]) Semkowicz: Krytyczny rozbiór Dziejów Polskich Jana Długosza c. 55.
[6]) Тихомировъ: О составѣ V, с. 80 є тої гадки, що Длуґ. користувавсь Лит.-рус лїт. лиш до хвилї »водворенія« Витовта в Литві. Вплив рускої лїтописи (Новгородскої) на оповіданє Длуґ. про заб. Жиґ. припускає Mosbach: Początki Unii Lub. c. 45, нот. 1.
[7]) Ґенеза сего оповіданя могла бути анальоґічною до ґенези т. зв. »Похвали В. кн. Витовту« в ріжних редакциях Лит.-рус. лїтописи. Про сю останню гл. згадану розвідку проф. Грушевського.

аналїзувати тут докладно Длуґоша, ограничусь лиш поданєм кількох загальних уваг, щоб поперти своє твердженє. На те, що Длуґош користувавсь оповіданєм, яке війшло опісля до Лїт. Биховця, моглиб вказувати деякі реченя, а навіть і уступи в єго оповіданю, схожі з такимиж реченями й уступами в оповіданю Лїт. Бих. І так реченє у Длуґ., що Жиґимонт »magnam enim et crudelem in subditos stragem edens,.... eo quoque anno insigniores barones caedi destinaverat... suam in illis executurus tyrannidem»[1]), нагадує дуже реченє в оповіданю Лїт. Бих. »y silnyie okrutenstwa czynił poddanym swoim.... y na ostatok radu i umysł swoy zły na tom zostawił... wsiu szlachtu wystynaty y wykorenity«; або такі вираженя у Длуґоша, як »daemoniorum auspiciis«, »suadentibus Pythonisis«, »denuntiatione daemonum«[2]), відповідають зовсїм словам »po diawołu nauczeniju« в оповіданю Лїт. Бих. Уступ Длуґоша: »Post dies enim octo Paschae, seniores plures ex maioribus Lit. ad supplicium et ad mortem rapi, bonaque eorum expilari disponebat«[3]) нагадує зовсїм оповіданє про скликанє сойму, де Жиґимонт мав »wsiu szlachtu wystynaty y wykorenity«. Або уступ: »dum praefatus Sigismundus in Trokky castro audiret divina, et curiales sui essent officiorum divinorum in ecclesia parochiali audientia occupati, in cubiculum suum... ingressus (Чарторийскій), in praefatum Ducem Sig. cum suis complicibus irruit...«[4]), відповідає зовсїм уступови в оповіданю Лїт. Бих. (з малими відмінами): »W totże czas syn kniazia Zygimontow wyszoł z hrada do kosteła, a sam kniaź Zygimont słuchał mszy w zamku w łożnicy, y wjechawszu kniaziu Czartoryskomu Skobeykom,... y poszli prosto do łożnicy kniazia Zygimontowy, hde on mszy słuchał...« Слова Длуґоша: »creditum enim est et fama prodente vulgatum, barones Lithuaniae fere singulos, et quod detestabilius est, etiam maximis et honoratis officiis suo beneficio promotos, coniurationis huiusmodi extitisse participes atque conscios, et necem Sig. Ducis sui eo quo accidit ordine meditatos«[5]), нагадують дуже оповіданє про упляновані забійства Довґірдом і Лєлюшом, визначними урядниками, бо воєводами виленьским і троцким. Можна проте припустити, що Длуґош міг користуватись оповіданєм про забійство Жиґимонта, можливо навіть незалежно від лїтописи. Що не все те, що є в оповіданю Лїт. Бих., є в оповіданю Длуґоша, се вже залежить від того, який вид мало се оповіданє в часах Длуґоша та як він собі з ним поступив, що втягнув з него до своєї історії, а що пропустив[6]).

Зі сказаного можна отже бачити не лиш се, що оповіданє про заб. Жиґ., яке маємо в Лїт. Бих., є мабуть сучасним твором, але й те, що до сеї лїтописи оно не війшло у перве, що єго деякі складові части війшли найперше деинде, що оно істнувало мабуть яко осібний лїтератур-

---

[1]) Długosz: Hist. Pol. IV, c. 619.
[2]) ibid. c. 620—1.
[3]) ibid. c. 620.
[4]) ibid.
[5]) ibid. Особливо слова Длуґоша »creditum est... et fama prodente vulgatum« важні, бо вказують, що в тім зглядї черпав він з якоїсь традициї, можливо власне зі згаданого оповіданя.
[6]) Що оповіданє в Лїтоп. Бих. не має тепер первісного виду, се, як я казав, вже й на перший погляд треба признати. Очивидно оно мусїло перейти, як взагалї всї подібні річі, через руки цїлого ряду редакторів, що зі своєї сторони все щось мусїли причіпити й розумієсь через те терпіла тільки первісна форма сего оповіданя.

ний твір, а через те користувано ся ним ще перед єго влученєм до Літ. Бих., поминаючи очивидно те, що, як я казав, в виді оповіданя яко цілости, находимо єго у перве й одиноко тільки в Літ. Бих.

Шо до жерел самого оповіданя про забійство Жиґ., то єго автор втягнув тут дещо з переказів, які по смерти Жиґ. кружили по Литві. Пр. сучасний переказ про медведя, який діставсь до Енея Сильвія та Мєховского таки впрост з устної традициї, взяв тоюж дорогою до свого оповіданя і наш автор. Описаний підступ з возами, наладованими сїном, в яке поховались заговірщики, міг також бути предметом осібного переказу. Сї перекази влучив мабуть автор оповіданя (хоч се могли вчинити й пізнїйші редактори) до свого власного опису жорстоких вчинків Жиґимонта і з сего повстало осібне оповіданє, неприязне Жиґимонтови (яко контраст до прихильної простонародної пісні), з виразною признакою аристократизму, що може мало на цїли: виправданє вчинку литовско-руских панів[1]).

До річи буде подати тут деякі недорічивости, які в тім оповіданю стрічають ся й чинять єго впрост неімовірним та майже леґендарним[2]). Поминувши се, що підступ при помочі возів з сїном і медведя виглядає надто романтично, а через те неправдоподібно, то таки дїйсно дивно, що вози з сїном заїздять до замку в саму Цьвітну недїлю. Дальше, заговірщики вибирають ся узброєні, всїх їх по 5 в кождім возї, а возів аж 300. Та коли прийшло до дїла, то нараз десь та зброя подїлась: »y kinulisia k nemu (Жиґ.) chotiaczy ieho ubity, poneże nebyło czym, y tot Skobeyko uchopił wiły w komine szto ohoń poprawuiut, y tymi wiłami wdarył ieho«. Сам підступ романтичний, але забійство випало не дуже то якось романтично.

З сего оповіданя, яке вже було в складї ширшої редакциї Лит.-рус. лїтописи, користав в значній мірі Стрийковскій. Щоб Стрийковский точно придержувавсь лїтописи, сего не можна припустити, але знов не маємо на разї підстави припускати, шоб він в иншій редакциї ширшої Лит.-рус. лїтописи найшов які значні ріжницї від сего, що маємо в Лїт. Бих.[3]). Подавши опис жорстокости Жиґимонта зглядом князїв і панів лит., очивидно сильно розмальований, згадавши про сойм, на якім Жиґ. мав панів вигубити, Стр. переходить дальше до опису заговору[4]). Після него наладовано також 300 возів сїном, одначе не по 5 людий і одному візникови всаджено до кождого воза, а по 2 людий. Тіхоміров складає сю ріжницю на иншу редакцию лїт., яку міг мати Стр., але менї видить ся певнїйшим, що й самому Стр. видалось оно троха переборщеним в лїтописи та може се сам змінив. Також замісць недорічивого приїзду з сїном в саму Цьвітну недїлю, Стр. подає, що заговірщики вїхали в ночи

---

[1]) Автор оповіданя представляє, начеб то Жиґимонт переслїдував князїв і панів без причини, а они мимо того до часу оставали єму вірними: »y tyi poddanyi ieho wsia szlachta tomu terpeli, iak wiernyi raby panu swoiemu, y niczoho złoho iemu neczynili ani myslili«. Narbutt: Pomniki c. 48.

[2]) Причина сего власне в тім, що чи автором чи редакторами втягнено до оповіданя й народні перекази.

[3]) Тихомировъ: О составѣ V, с. 110—11 пише, що у Стр. незеликі ріжницї від опов даня лїтописи а й сї ріжницї вказують лиш на те, що Стр. мав якусь відмінну редакцию лїт.

[4]) Stryjkowski: Kronika Polska (вид. Bohomolc-a). Оповіданє про заб. Жиґ. тут на с. 559—60.

в суботу на Цьв. неділю. Дальше одначе Стр. сам в неможливий спосіб представляє, як заговірщики забирались виконати забійство, як одні лишились в лїсї (тут додає: »ktory y dziś widziemy przed zamkiem nad ieziorem« — оно може вказувати на те, що Стр. міг богато домалювати з фантазиї, оглядаючи місце забійства), другі удавали з себе боярів і слуг княжих і ходили по замковім подвірю, инші лежали в сїнї в возах. Для порівнаня найшов Стр. відповідний момент в старинній історії: »a oni drudzy w sienie iako w koniu Troiańskim na zmowe pogotowiu leżeli«. Підступ з медведем описаний подібно, як в лїтописи. Заговірщики »iako z konia Troiańskiego w Troiey wysypali się z wozow trzechset siana«. Справдї романтично виглядає сей підступ, особливо коли єго романтичність піднїс своїми додатками Стр. Та через те видаєсь оно ще більше неімовірним та леґендарним. І для хвилї, коли заговірщики забивали Жиґимонта, найшов Стр. також відповідний момент в старинній історії: »tamże Zygmunta samego nieinaczey iako Juliusa Cesarza Brutus z Kassiusem, Kniaź Czart. z Skob. kilkanaście ran zadaniem zabili«[1]). Цїкава подробиця є у Стр. Тїло Жиґ. вивезли на санях по леду на озеро і лишили. Се якось дивно виглядає, щоб 20 марта був такий міцний лїд на озері, що по нїм можна було їздити саньми, тим більше, що сїно везли возами, а не саньми. У Длуґоша є сей сам факт, лиш инакше трохи представлений. Чарторийский »corpus suum (Жиґ.) extra castrum in vehiculo sine ductore emittit«[2]). Згадати треба також, що Стр. як і Длуґош називають убійником Жиґ. Івана Чарт., оповіданє Лїт. Бих. Олександра. Після них (Дл. і Стр.) Жиґ. гине під ударами штилєтів убійників, хоч Стр. не забув подати й лїтописного оповіданя про вила, якими Скобейко вдарив Жиґ. Взагалї замітна велика схожість в деяких частях оповідань Длуґоша і Стр. Се можна толкувати тим, що Стр., як звісно, користувавсь в високій мірі Длуґошем і се власне може бути причиною сеї схожости їх оповідань. На відмінну редакцию Лит.-рус. лїтописи Стрийковского годї одначе спихати ті ріжницї між єго оповіданєм, а оповіданєм в Лїт. Бих.

На останок згадаю ще й про Кояловича (історика XVII ст). Він подав опис забійства Жиґ. за Стрийковским, скорочуючи єго і додаючи свої уваги. Заїхавши під неділю в ночи до Трок, Скобейко, як додає Коял., не казав возів випорожнювати, нїбито задля темноти[3]). До дверий комнати Жиґ. заговірщики не добувались і не хотїли їх вибивати, щоб Жиґ. почувши, не схоронивсь де. В тім прийшов в поміч заговірщикам припадок. Тут описаний власне підступ з медведем. Підчас коли в оповіданю Лїт. Бих. сказано впрост, що як Чарт. хотїв забити Жиґ., то не було чим, Коял. додає цїкаву увагу, що Чарт. »inermis enim venerat, ut suspicionem vitaret«[4]). Оно виглядає на те, начеб Коял. хотїв справити очивидну недорічивість лїтописного оповіданя.

---

[1]) Стрийковский, подібно як укладчик Лїт. Бих., бачив кров Жиґ. на стїнї: »ktorey krwie znak mnie ukazowano w tey wieży roku 1576«. Як кажу, Стр. оглядаючи троцкий замок і околицю, міг богато доповнити в своїм описї з фантазиї.

[2]) Hist. Pol. IV, c. 620. За Длуґошем Vapovius: Chronicorum I, (рукоп. Бібл. ґр. Бавор.) c. 414: »interfecti cadauer carpento impositum duobus strigosis equis iunctis sine rectore extra arcem in campum apertum propulit.«. Тихомировъ: О составѣ V, c. 110—11 думає, що тут мав Стр. иншу редакцию Лит.-рус. лїтописи. Але се мабуть за Длуґошем з малою зміною.

[3]) Historia Litvana I, c. 175.

[4]) ibid. c. 176.

Тим кінчу свої уваги й спостереженя, які насунулись мені при читаню оповіданя Літ. Бих. про забійство Жиґимонта. Очивидно сї уваги треба вважати тільки тимчасовими, начеб субстратом до докладного критичного розбору сего оповіданя, яким колись може пізнїйше при иншій нагоді займу ся, бо так як тепер, я подав свої уваги лиш принагідно, оскільки они потрібні були для самої моноґрафії. Тому я й не назвав їх критичним розбором, а критичними увагами.

Б.

APPENDIX.

(Жерельні додатки).

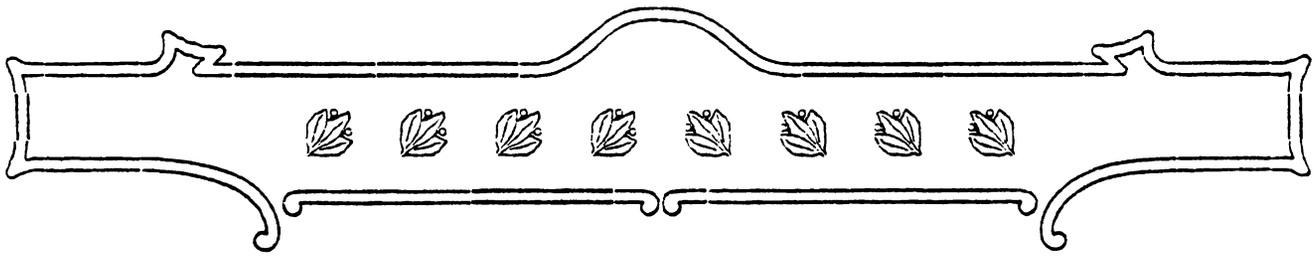

I.

АКТИ УНІЇ
Вел. кн. Литовско-руского з Польщею.

1432—1439 р.

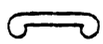

1.

Городно, 15. жовтня 1432 р.

Акт унії Жиґимонта Кейстутовича з Польщею.

In nomine Domini, Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Quia tunc multis errorum et dubiorum prudenter occurrimus incomodis, dum gesta etatis nostre litterarum apicibus et testium annotacione perhennamus. Proinde nos Sigismundus, Dei gracia Magnus Dux Lythwanie, Russie etc. ad vniuersorum noticiam tam presencium quam futurorum per hec scripta deducimus. Quomodo eo tempore, quo Principes, Prelati, Nobiles et Regnicole Regni Polonie Serenissimum Principem dominum Wladislaum, Regem Polonie, dominum nostrum et fratrem carissimum ad Regnum Polonie inuitantes, in Regem Polonie assumpserunt, et eum nutu diuino et almi Spiritus inspiracione de gentilitatis tenebris educentes ad fidei katholice gremium per regeneracionem baptismatis attulerunt, eidem domino Wladislao Regi Coroneque et Regno ac Regnicolis ipsius Regni Polonie, pura mente et irreuocabili animo, firmaque et inviolabili sponsione, ex certa nostra sciencia, matura deliberacione voluntateque vltronea, non compulsi, nec coacti, seu aliquo errore seducti, promisimus et litteris nostris firmauimus, quod ipsum dominum nostrum Wladislaum Regem, Regnum et Coronam ac Regnicolas ipsius Regni Polonie non debemus deserere, sed eis toto posse et viribus constanter assistere, et eos contra jnsultus quorumlibet hominum viuencium, cuiuscumque status, condicionis, gradus vel emi-

nencie fuerint, adiuuare. Nos quoque et successores nostri non debebimus[1]) dominum Regem et suos successores racione huiusmodi subsidii pro quibuscumque dampnis admonere, exceptis victualibus et equorum pabulis necessariis et opportunis, demum, quia idem Serenissimus Princeps dominus Wladislaus, Rex Polonie prenotatus, nos in partem sollicitudinis sue assumpsit. Magnumque Ducatum terrarum suarum Lythwanie et Russie ceterorumque dominiorum Ducatus predicti, et sua, bona paterna, videlicet Wylnam et alia bona ad ipsius patrimonium spectancia, de manu sua, deliberacione circa nostram elleccionem Principum, Prelatorum, Baronum et Nobilium vtrorumque dominiorum, videlicet Regni Polonie et Ducatus Magni Lythwanie habita, iuxta continenciam litterarum super elleccione huiusmodi fienda confectarum, nobis dedit et contulit ad tempora vite nostre, tytulo Suppremi Principatus Lythwanie, quo vti consueuit, pro se et suis successoribus reseruato, cum omnibus terris, ciuitatibus, castris, districtibus, curijs, villis, et cum omnibus vtilitatibus ad ea spectantibus, firmiter et irreuocabiliter, et sub eisdem limitibus et gadibus, sicut eundem pye memorie dominus Alexander Magnus Dux tenebat. Et si inter subditos super huiusmodi graniciis vel alijs causis Regni Polonie aut Magni Ducatus Lythwanie aliqua questio seu dubietas oriretur, quemadmodum in vita prefati Ducis fuerant exorte, ad litteras et legittima documenta ex vtraque parte producenda recurratur, et secundum illarum determinacionem finis predictis questionibus et dubiis inponatur[2]). Nos autem debemus et promittimus Serenitatem suam tenere et honorare sicut dominum et fratrem nostrum seniorem. Pro quo eciam ipsum, Coronam, Regnum et Regnicolas Regni Polonie predicti constanciori fiducia prosequi cupientes, et prout iustum est, reddere cerciores, promittimus, pollicemur et spondemus domino Wladislao Regi et jnclitis Natis suis, Wladislao et Kazimiro, Corone, Regno ac Regnicolis Regni Polonie, sub fide et honore, absque dolo et fraude, et sub onere prestiti juramenti corporalis, stabilem assistenciam ex tunc, prout ex nunc, et ex nunc, prout ex tunc, tenere firma fide, jta, quod post decessum nostrum Ducatus Magnus Lythwanie cum terris et dominijs omnibus, eciam Russie quibuscumque nunc subiectis et virtute nostra subiciendis, ad ipsum dominum Wladislaum Regem et jnclitos Natos suos, scilicet Wladislaum et Kazimirum, ac suos successores, et ad Coronam et Regnum Polonie debent vera et hereditaria successione deuolui, quemadmodum patentibus prioribus litteris desuper confectis est firmatum, quarum tenorem hic habere volumus pro inserto, exceptis nostris bonis paternis, videlicet Troky et aliis bonis ad predictum patrimonium nostrum spectantibus, que post nostrum decessum ad filium nostrum Ducem Michaelem, seu ad alios filios legittimos et futuros deuoluentur. De quibus nichilominus prefatus Dux Michael et alij filij futuri ipsi domino Wladislao Regi, filijs suis et eorum successoribus ac Corone et Regno Polonie, cum suis succedaneis, temporibus perpetuis, prout ceteri Principes terrarum Lythwanie et Russie, seu Duci Magno per vtramque partem pro tempore eligendo, obsequi, obedire, subici tenebuntur et seruire. Quos si non habita prole ab hac luce decedere contigerit, extunc predicta bona paterna ad prefatum dominum Regem, Natos et successores suos et ad Coronam Regni Polonie deuoluentur. Preterea tenore presencium profitemur, quod terra Podolie cum omnibus ciuitatibus, castrys, opidis, villis, districtibus, plene et ex integro, in

---

[1]) Акти з 1433 і 1434 р. мають »debemus«.
[2]) В актах 1433 і 1434 »imponatur«.

omnibus suis limitibus, sicut ab antiquo spectat et pertinet, spectabat et pertinebat, spectareque debet et pertinere ad Regnum Polonie perpetuo et in ewum, neque deinceps per nos aut successores nostros, seu per Ducatus Magni jncolas Regnum aut Corona impetetur pro eadem terra, quibuscumque modis aut coloribus exquisitis. Item, quia stantibus inter nos tractatibus huiusmodi, castrum Oleschko, de quo dampna plurima hostiliter Regno et ipsius subditis inferebantur, per gentes Regias est vallatum, jn casu, quo ad manus Regias per deviccionem aut alijs quibuscumque modis deuolueretur, ipsum castrum cum bonis ad ipsum spectantibus prefatus dominus Rex et Corona tenebit et possidebit pacifice et quiete, nisi nobis illud dare, vel pro se retinere vellet; quod stabit in sua libera voluntate. Alia vero, sicut Luczsko, Wladimiria et alia castra, ciuitates et districtus ad ipsa spectancia, que frater noster, bone memorie dominus Alexander alias Wytawdus, olim Magnus Dux Lythwanie possidebat, preter castra ad terram Podolie spectancia, eciam si medio tempore ad possessionem domini Regis aut Corone deuenerint, nobis ad tempora vite nostre tenenda et possidenda dari debent et assignari. Que quidem castra nulli ad tenendum dare promittimus, nisi prius in manibus nostris corporale prestet juramentum, et suis litteris patentibus se inscribat, quod pro nobis tenebit fideliter, et post decessum nostrum nulli ea alteri, nisi prefato fratri nostro, domino Regi, aut filijs suis, vel Corone Regni Polonie resignabit. Item Rathno, Wethle, Lopaczin, cum bonis ad predictos districtus spectantibus, dominus Rex et Corona perpetuo possidebit. Preterea sub fide et honore, absque dolo et fraude, et onere prestiti juramenti, omnes ligas, jnscripciones, vniones, si quas vmquam in dampnum, periculum, aut contemptum fecimus eiusdem domini Regis, filiorum suorum et Regni et quorumuis suorum dominiorum, aut cum cuiuscumque status aut condicionis hominibus fecissemus, et specialiter ligas et jnscripciones per impressionem et importunitatem Ducis Switrigall, per nos, Principes, Boyaros et Nobiles cum Cruciferis de Prussia et Lyuonia factas et firmatas abolentes et in nichilum redigentes, promittimus et spondemus, quod nullum hominum, cum quibus federati sumus et vniti, fauoribus, subsidijs et quibuscumque prerogatiuis, sue Maiestati, filijs suis, aut Corone preferre volumus, nec umquam contra ipsos esse, quinimo ipsum, filios suos ac Coronam eius, supra et vltra, et contra omnes, et specialiter contra prefatos Cruciferos de Prussia et Lyuonia, nostris auxilijs, consilijs et fauoribus et quibusuis subsidijs, vita et rebus, eciam quocienscumque et contra quoscumque jnimicos opportunum fuerit, cum nostra potencia et viribus, perpetuo[1]) cumque nostris subditis adiuuare, et ad hec firmiter obligamur. Nec umquam ipsum dominum Regem Polonie, filios suos, aut Coronam aliquibus exquisitis coloribus volumus deserere et alijs adherere, sed secum stare in prosperis et aduersis, et eum, filios suos et Coronam ab omnibus aduersitatibus et periculis pure, constanter et fideliter premunire. Item promittimus, pollicemur et spondemus, vt supra, quod nos aut nostri successores predictum Magnum Ducatum tenentes, vt prefertur, non aspirabimus ad cuiuscumque suggestionem seu induccionem ad recipiendum regale fastigium, videlicet coronam, contra prefati domini Regis, successorum suorum et Corone Polonie scienciam, voluntatem et consensum. Et vt hec omnia premissa et singula superius contenta maiorem obtineant roboris firmitatem, nos Mathias Wylnensis, Andreas Luczeoriensis Episcopi, Alexander, Ywan Wolodimirowiczy, Symeon Ywanowicz, Fedor Koributhowicz Duces, Hostik Castellanus Wylnensis, Michael alias

---

[1]) В ориг. »perpetue«.

Keszgal Capitaneus Samagitie, Johannes alias Jownus Palatinus Troczensis, Zynowey Brathoschicz, Rombolth Marschalcus[1]), Petrassius Montigirdowicz, Gastolth, Schedibor, Radiwil Hostikowicz, Gudigird, Jurga, Naczus Gynivilowicz, Olechno Dowoynowicz, Sak, Dovgal[2]) Vexilifer, Goylimin[3]) Nadobowicz, Prelati, Duces, Boyari et Nobiles terrarum Lythwanie et Russie, de certa sciencia, voluntate, mandato, ratihabicione et consensu aliorum omnium fratrum, amicorum et consanguineorum nostrorum, Boyarorum et Nobilium, promittimus pura fide, absque dolo et fraude, et sub onere corporaliter super ligno Crucis vivifice prestiti juramenti, quod prefatus dominus Sigismundus, Magnus Dux Lythwanie, noster dominus graciosus, tenebit, attendet et seruabit, nosque cum ipso tenebimus et seruabimus jnviolabiliter, ipsumque et successores suos, dominos nostros Magnos Duces Lythwanie futuros, inducemus ad tenendum et seruandum fideliter et constanter suprascripta, harum, quibus sigilla nostrum et Prelatorum, Ducum, Boyarorum et Nobilium suprascriptorum sunt appensa testimonio litterarum. Actum et datum in Grodno, feria quarta ipso die Sancte Hedwigis, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo.

⁂

Перґаміновий оригінал в Архіві князїв Чарторийских в Кракові, ч. інв. дипл. 380. Привішено 20 воскових печаток, з тих дві більші: Жигимонта на шнурку з червоного шовку, печатка витиснена в червонім воску, з гербом погоні і написом: S. Sigismundi Dei gracia magni ducis Lithv. etc. і епископа Матвія. Прочі печатки менші. З оригіналу друкував Turgenev: Supplementum ad Hist. Russ. Mon. ч. 217, але невірно й з деякими змінами або додатками (очивидно з других рук; відпис робив Мацєйовский). Друковано ще в Długosz: Hist. Pol. IV, c. 482 і д.; Dumont: Corps univers. dipl. II. 2. ч. 160 Друкую ще раз з оригіналу з задержанєм правописи.

2.

Вильно, 18. жовтня 1432 р.

Акт Михайла Жиґимонтовича, яким обіцює придержуватись условій Городеньскої унії.

Nos Michael, natus Magnifici Principis domini Sigismundi Magni Ducis Lithwanie et Russie, Dux Lithwanie. Significamus tenore presencium quibus expedit vniuersis. Quomodo volentes de cordibus et mentibus Serenissimi Principis domini Wladislai, Dei gracia Regis Polonie, Suppremi Principis Lithwanie, domini nostri graciosi et jnclitorum filiorum suorum dominorum Wladislai et Kazimiri, Prelatorumque et Principum, Ducum, Baronum, Militum, Clientum, Nobilium, Procerum et Terrigenarum ac Incolarum Regni Polonie, omnem ambiguitatem euellere et totalem hesitacionis tollere dubitacionem, quod ea omnia et singula, que per ipsum Serenissimum dominum Wladislaum Regem, mediantibus Reuerendo in Christo patre domino Sbigneo, Dei gracia

---

[1]) В оригіналї »Marchalcus«.

[2]) Turgenev: Suppl. ч. 217. подає »Dorgal«. У Длуґоша є рівнож »Dorgal«. Але мабуть треба тут читати »Dovgal«. (гл. Дод. III-тий sub voce).

[3]) Turgenev: Suppl. ч. 217 подає »Goylimir«, але в оригіналї, хоч остання буква невиразна, є мабуть таки »Goylimin«. У Длуґоша на кінци »n«.

Episcopo Cracouiensi et Magnificis, Wenerabili ac Nobilibus dominis Johanne de Lichin Brestensi, Jarando de Grabye Wladislauiensi Palatinis, Wladislao de Opporowo Decretorum Doctore, Decano Cracouiensi, Sedis apostolice Prothonotario et Regni Polonie Vicecancellario, Laurencio Zaramba de Kalinowa Castellano Siradiensi, Spithkone de Tarnow et Przibislao Dzik Castellano Zarnouiensi, Nunciis et Ambasiatoribus suis solempnibus et ipsius Serenitatis ac tocius Regni et Corone Polonie representantibus personas, cum Preclaro et Magnifico Principe domino Sigismundo Magno Duce supradicto genitore nostro carissimo in tractatibus et colloquiis in Grodno factis et habitis, facta, determitata, inscripta sunt et conclusa, stabili robore solidentur, et in debita ac efficaci remaneant firmitate, quodque nulla per quempyam suspicionem, de premissorum contrauentu, valeant connotari, promittimus sub fide et honore nostris ducalibus, sine dolo et fraude et onere juramenti super lignum Crucis viuifice corporaliter prestiti, quod omnia et singula cum predicto domino Magno Duce genitore nostro carissimo, per supradictos dominos Ambasiatores, determinata et conclusa ac inscripta, in omnibus eorum clausulis, capitulis, sentenciis, condicionibus et articulis seruabimus et inuiolabiliter, quamdiu predictus genitor noster et nos ipsi vitam duxerimus in humanis, attendemus, nec in aliquo contraueniemus, facto uel opere, modo, ingenio aut quibuscumque coloribus exquisitis. Nec aliquas ligas, inscripciones, confederaciones siue pacta cum quibuscumque personis, cuiuscumque status, condicionis, gradus uel eminencie fuerint, et specialiter cum Cruciferis de Prussia et Liuonia, faciemus. Volumus quoque et debemus contenti esse in patrimonio nostro post decessum genitoris nostri nobis inscripto, nunquamque ad alia sine consensu et voluntate prefati domini Regis, successorum et Corone Polonie, necnon Prelatorum et Baronum vtriusque dominij, tam Regni Polonie, quam Ducatus Magni Lithwanie, aspirare. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum. Datum Wilne, Sabbato ipso die Sancti Luce Ewangeliste, sub anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo.

⁂

Друковано з копії оригіналу в Теках Нарушевича (з деякими від оригіналу відмінними лекциями) в »Codex epistolaris saec. decimi quinti« I, 1. виданім Sokołowsk-им, ч. 81. Друкую з пергамінового оригіналу в Архіві кн. Чарторийских в Кракові, ч. інв. дипл. 381. Печатки нема; була первісно печатка кн. Михайла з гербом погоні. Правопись оригіналу задержую.

3.

Троки, 20. січня 1433 р.

Акт унії Жиґимонта Кейстутовича з Польщею.

In nomine Domini, Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Quia tunc multis errorum et dubiorum prudenter occurrimus incomodis, dum gesta etatis nostre litterarum apicibus et testium annotacione perhennamus. Proinde nos Sigismundus, Dei gracia Magnus Dux Lithuanie, Russie etc. ad vniuersorum noticiam tam presencium quam futurorum per hec scripta deducimus. Quomodo eo tempore, quo Principes, Prelati, Nobiles et Regnicole Regni

Polonie Serenissimum Principem dominum Wladislaum, Regem Polonie, dominum nostrum et fratrem carissimum ad Regnum Polonie invitantes, in Regem Polonie assumpserunt, et eum nutu diuino et almi Spiritus inspiracione de gentilitatis tenebris educentes ad fidei katholice gremium per regeneracionem baptismatis atulerunt[1]), eidem domino Wladislao Regi Coroneque et Regno ac Regnicolis ipsius Regni Polonie pura mente et irreuocabili animo, firmaque et inviolabili sponsione, ex certa nostra sciencia, matura deliberacione voluntateque vltronea, non compulsi, nec coacti, seu aliquo errore seducti, promisimus et litteris nostris firmauimus, quod ipsum dominum nostrum Wladislaum Regem, Regnum et Coronam ac Regnicolas ipsius Regni Polonie non debemus deserere, sed eis toto posse et viribus constanter assistere, et eos contra insultus quorumlibet hominum viuencium, cuiuscumque status, condicionis, gradus uel eminencie fuerint, adiuuare. Nos quoque et successores nostri non debemus dominum Regem et suos successores racione huiusmodi subsidij pro quibuscumque dampnis amonere[2]), exceptis victualibus et equorum pabulis necessariis et opportunis, demum, quia idem Serenissimus Princeps dominus Wladislaus, Rex Polonie prenotatus, nos in partem sollicitudinis sue assumpsit, Magnumque Ducatum terrarum suarum Lythuanie et Russie ceterorumque dominiorum Ducatus predicti, et sua bona paterna, videlicet Wylnam et[3]) alia bona ad ipsius patrimonium spectancia, de manu sua, deliberacione circa nostram elleccionem Principum, Prelatorum, Baronum et Nobilium vtrorumque dominiorum, videlicet Regni Polonie et Ducatus Magni Lythuanie habita, iuxta continenciam litterarum super elleccione huiusmodi fienda confectarum, nobis dedit et contulit ad tempora vite nostre, titulo Suppremi Principatus Lythuanie, quo vti consueuit, pro se et suis successoribus reseruato, cum omnibus terris, ciuitatibus, opidis, castris, districtibus, curijs, villis et cum omnibus vtilitatibus ad ea spectantibus, firmiter et irreuocabiliter, et sub eisdem gadibus, sicut eundem pye memorie dominus Allexander Magnus Dux tenebat. Et si inter subditos super huiusmodi granicijs uel alijs causis Regni Polonie aut Magni Ducatus Lythuanie aliqua questio seu dubietas oriretur, quemadmodum in vita prefati Ducis fuerant exorte, ad litteras et legittima documenta ex vtraque parte producenda recurratur, et secundum illarum determinacionem finis predictis questionibus et dubijs imponatur. Nos autem debemus et promittimus Serenitatem suam tenere et honorare sicut dominum et fratrem nostrum seniorem in terris Magni Ducatus Lythuanie. Pro quo eciam ipsum, Coronam, Regnum et Regnicolas Regni Polonie predicti constanciori fiducia prosequi cupientes, et prout iustum est, reddere cerciores, promittimus, pollicemur et spondemus domino Wladislao Regi et inclitis Natis suis, Wladislao et Kazimiro, Corone, Regno et Regnicolis Regni Polonie, sub fide et honore, absque dolo et fraude, et sub onere prestiti juramenti corporalis, stabilem assistenciam extunc, prout exnunc, et exnunc prout extunc, tenere firma fide, jta, quod post decessum nostrum Ducatus Magnus Lythuanie cum omnibus terris et dominiis, eciam Russie quibuscumque nunc subiectis et virtute nostra subiciendis, ad ipsum dominum Wladislaum Regem et jnclitos Natos suos, scilicet Wladislaum et Kazimirum, ac suos successores et ad Coronam et Regnum Polonie debent vera et hereditaria successione deuolui, quemadmodum patentibus prioribus litteris desuper confectis est firmatum, quarum tenorem hic habere

---

[1]) В актах 1432 і 1434 є »attulerunt«.
[2]) В актї 1432 є »admonere«.
[3]) В оригіналї по »et« непотрібно стоїть »ad«.

volumus pro inserto, exceptis bonis nostris paternis, videlicet Troky necnon ciuitatibus, castris, districtibus, opidis, villis, curijs et aliis bonis ad ipsum patrimonium nostrum spectantibus, que post nostrum decessum ad filium nostrum Ducem Michaelem, seu ad alios filios legittimos et futuros deuoluentur. De quibus nichilominus Dux Michael et alij filij futuri ipsi domino Wladislao Regi, filijs suis et eorum successoribus, ac Corone et Regno Polonie, cum suis succedaneis, perpetuis temporibus, prout ceteri Principes terrarum Lythuanie et Russie, seu Duci Magno per vtramque partem pro tempore elligendo, obsequi, obedire, subici tenebuntur et seruire. Quos si non habita prole ab hac luce decedere contigerit, extunc predicta bona paterna ad prefatum dominum Regem, Natos et successores suos et ad Coronam Regni Polonie deuoluentur. Preterea tenore presencium profitemur, quod terra Podolie cum omnibus ciuitatibus, castris, opidis, villis, districtibus, plene et ex integro, in omnibus suis limitibus, sicut ab antiquo spectat et pertinet, spectabat et pertinebat, spectareque debet et pertinere ad Regnum Polonie perpetuo et in ewum. Neque deinceps per nos aut successores nostros, seu per Ducatus Magni jncolas Regnum aut Corona impetetur pro eadem terra, quibuscumque modis aut coloribus exquisitis. Item, quia stantibus inter nos tractatibus huiusmodi, castrum Oleschko, de quo dampna plurima hostiliter Regno et ipsius subditis inferebantur, per gentes Regias est vallatum, jn casu, quo ad manus Regias per deuiccionem aut aliis quibuscumque modis deuolueretur, ipsum castrum cum bonis ad ipsum spectantibus prefatus dominus Rex et Corona tenebit et possidebit pacifice et quiete, nisi nobis illud dare, uel pro se retinere vellet; quod stabit in sua libera voluntate. Alia vero, sicut Luczsko, Wladimiria et alia castra, ciuitates et districtus ad ipsa spectancia, que frater noster, bone memorie dominus Allexander alias Wytawdus, olim Magnus Dux Lythwanie possidebat, preter castra ad terram Podolie spectancia, eciamsi medio tempore ad possessionem domini Regis aut Corone deuenirent, nobis ad tempora vite nostre tenenda et possidenda dari debent et assignari. Que quidem castra nulli ad tenendum dare promittimus, nisi prius in manibus nostris corporale prestet juramentum, et suis patentibus litteris se inscribat, quod pro nobis tenebit fideliter, et post decessum nostrum nulli ea alteri, nisi prefato fratri nostro, domino Regi, aut filijs suis, uel Corone Regni Polonie resignabit. Item Rathno, Wyethle, Lopaczin, cum bonis ad predictos districtus spectantibus, dominus Rex et Corona possidebit. Preterea sub fide et honore, absque dolo et fraude, et onere prestiti juramenti, omnes ligas, inscripciones, vniones, si quas vmquam in dampnum, periculum aut contemptum fecimus eiusdem domini Regis, filiorum suorum et Regni et quorumuis suorum dominiorum, cum cuiuscumque status aut condicionis hominibus fecissemus, et specialiter ligas et inscripciones per impressionem et importunitatem Ducis Switrigal, per nos, Principes, Boyaros et Nobiles cum Cruciferis de Prussia et Lyuonia factas et firmatas abolentes et in nichilum redigentes, promittimus et spondemus, quod nullum hominum, cum quibus federati sumus et vniti, fauoribus, subsidijs et quibuscumque prerogatiuis, sue Maiestati, filijs suis, aut Corone preferre volumus, nec vmquam contra ipsos esse, quinimo ipsum, filios suos ac Coronam eius, supra et vltra et contra omnes, et specialiter contra prefatos Cruciferos de Prussia et Lyuonia, nostris auxilijs, consilijs et fauoribus et quibusuis subsidijs, vita et rebus, eciam quocienscumque et contra quoscumque jnimicos opportunum fuerit, cum nostra potencia et viribus, perpetuo[1]) cumque nostris subditis ad-

---

[1]) В ориг. »perpetue«.

iuuare, et ad hec firmiter obligamur. Nec vmquam ipsum dominum Regem Polonie, filios suos, aut Coronam aliquibus exquisitis coloribus volumus deserere et alijs adherere, sed secum stare in prosperis et aduersis, et eum, filios suos et Coronam ab omnibus aduersitatibus et periculis pure, constanter et fideliter premunire. Item promittimus, pollicemur et spondemus, vt supra, quod nos, aut nostri successores predictum Magnum Ducatum tenentes, vt prefertur, non aspirabimus ad cuiuscumque suggestionem seu induccionem ad recipiendum regale fastigium, videlicet coronam, contra prefati domini Regis, successorum suorum et Corone Polonie scienciam, voluntatem et consensum. Et vt hec omnia premissa et singula superius contenta maioris roboris obtineant firmitatem, nostrum et infrascriptorum Prelatorum, Ducum, Boyarorum, Militum et Procerum terrarum Magni Ducatus Lythuanie et Russie, videlicet Reuerendorum in Christo patrum dominorum Mathie Wylnensis, Andree Luczeoriensis et Nicolai Medniczensis Episcoporum, necnon Illustrorum Michaelis nati nostri, Allexandri alias Olelko, Iwan et Andree Wladimirowicz, Ffedor Koributhouicz, Semeonis Iwanowicz et Allexandri alias Nosch Ducum, ac Magnificorum, Strenuorum et Nobilium Hostik Castellani, Dawgerdi Pallatini Wilnensium, Petri alias Lelusch Pallatini, Sungal Castellani Troczensium, Golymini Capitanei Samagittie, Radiwil Marsalci terre Lythuanie, Iwaszkonis Gastoldi, Dawgal Vexilliferi Wylnensis, Golyginy, Paczkonis Thabuthouicz, Woynus, Goyulus et Yagallo Gedroitorum, Ericus et Romani Swirskych, Sandiwogij Wolymuthowicz, Naczkonis Gynivilowicz Brestensis, Moniuidi Grodnensis, Iwaskonis Goyczouicz Nowogrodensis, Gynethij Cownensis, Sudimundi Creuensis, Sak Dubinijensis, Montigal Wylkomiriensis Tenutariorum, Czysz fris[1]) Nyemery, Montolth, Senkonis Gedigoldi, Andruskonis Nyemirouicz, Georgij fris[2]) Butrim, Andruskonis Szakouicz, Olechnonis Dowoynouicz sigilla sunt appensa sub ratihabicione, voluntate et consensu omnium aliorum absencium Prelatorum, Ducum et Boyarorum. Actum et datum in Troky, feria tercia ipso die Beatorum Ffabiani et Sebastiani Martirum, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo tercio.

⁂

Досї в цїлости не друкований. Знаний тільки з реґест в Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1649 і Rykaczewski: Inventarium c. 382. Деякі вариянти з него (хоч неточно) були додані до акту з 1432 р. Turgenev: Supplem. ч. 217. Друкую у перве з перґамінового ориґіналу в Архіві кн. Чарторийских в Кракові ч. інв. дипл. 384. задержуючи правопись. Привішено 29 печаток, між ними маєстатична печатка Жиґимонта великих розмірів, добре захована, з жовтого воску, на шнурку з шовку краски чорної, жовтої і червоної. Жиґимонт зображений на княжім столї без поруча; з правої сторони (з лївої Жиґ.) видно кінець подушки з френзлями. На плечі закинений плащ з горностаєвою пелериною, пофильований, від пояса обгортає ноги. На голові великокняжа шапка. Волосє довге, лице з вусами, але борода оголена (на печатцї тепер лице затерте, тож треба порівнати лїтоґрафію Балїньского гл. низше). В правій руцї держить меч, піднесений вістрєм в гору. Праворуч коло меча герб з хрестом (Волинь); в лївій руцї держить Жиґ. герб з погонею (Литва); під ним герб з медведем (Жмудь); праворуч під гербом з хрестом, герб з лицарем в зброї зі списою (Троки?). Довкола ґотицкими буквами латиньска леґенда: † S-Maiestatis † Incliti † Principis † Dni † Sigismundi † Dei Gracia † Magni Ducis † Litvanie † Russie † etc. Лїтоґрафію сеї печатки подав Baliński: Hist. Wilna II перед с. 5. Факсімілє в Kojałowicz: Herbarz (на початку).

---

[1]) Розвязати можна скорочене на »fratris«, хоч тут оно для мене незрозуміле (гл. ще низше).

[2]) Так само й тут можна розвязати скорочене на »fratris«. Одначе оно менї дивне, бо Бутрим сам звав ся Юрий (гл. Дод. III-тий sub voce).

4.

Городно, 27. лютого 1434 р.

Акт унії Жиґимонта Кейстутовича з Польщею.

In nomine Domini, Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Quia tunc multis errorum et dubiorum prudenter occurrimus incomodis, dum gesta etatis nostre litterarum apicibus et testium annotacione perhennamus. Proinde nos Sigismundus, Dei gracia Magnus Dux Lithwanie Russieque etc. ad vniuersorum noticiam tam presencium quam futurorum per hec scripta deducimus. Quomodo eo tempore, quo Principes, Prelati, Nobiles et Regnicole Regni Polonie Serenissimum Principem dominum Wladislaum, Regem Polonie, dominum nostrum et fratrem carissimum ad Regnum Polonie inuitantes, in Regem Polonie assumpserunt, et eum nutu diuino et almi Spiritus inspiracione de gentilitatis tenebris educentes ad fidei katholice gremium per regeneracionem baptismatis attulerunt, eidem domino Wladislao Regi Coroneque et Regno ac Regnicolis ipsius Regni Polonie, pura mente et irreuocabili animo, firmaque et inuiolabili sponsione, ex certa nostra sciencia, maturaque deliberacione et voluntate vltronea, non compulsi, nec coacti, seu aliquo errore seducti, promisimus et litteris nostris firmauimus, quod ipsum dominum Wladislaum Regem, Regnum et Coronam ac Regnicolas ipsius Regni Polonie non debemus deserere, sed eis toto posse et viribus assistere constanter, et eos contra insultus quorumlibet hominum viuencium, cuiuscumque status, gradus, condicionis uel eminencie fuerint, firmiter adiuuare. Nos quoque et successores nostri non debemus dominum Regem et suos successores racione huiusmodi subsidij pro quibuscumque dampnis monere, exceptis uictualibus et equorum pabulis necessariis et opportunis, demum, quia idem Serenissimus Princeps dominus Wladislaus, Rex Polonie prenotatus, nos in partem sollicitudinis sue assumpsit, Magnumque Ducatum terrarum suarum Lithwanie et Russie ceterorumque dominiorum suorum Ducatus predicti, et sua bona paterna, uidelicet Vilnam et alia bona ad ipsius patrimonium spectancia, de manu sua, deliberacione circa nostram eleccionem Principum, Prelatorum, Baronum et Nobilium vtrorumque dominiorum, uidelicet Regni Polonie et Ducatus Magni Lithwanie habita, iuxta continenciam litterarum super huiusmodi eleccione fienda confectarum, nobis dedit et contulit ad tempora uite nostre, titulo Suppremi Principatus Lithwanie, quo vti consueuit, pro se et suis successoribus reseruato, cum omnibus terris, ciuitatibus, opidis, castris, districtibus, curijs, villis, et cum omnibus vtilitatibus ad ea spectantibus, firmiter et irreuocabiliter, et sub eisdem limitibus et gadibus, sicud[1]) eadem pie memorie dominus Alexander Magnus Dux tenebat. Et si inter subditos super huiusmodi granicijs uel alijs causis Regni Polonie aut Magni Ducatus Lithwanie aliqua questio siue dubietas oriretur, quemadmodum in uita Ducis prefati fuerant exorte[2]), ad litteras et legittima documenta ex vtraque parte producenda recurratur, et secundum illarum determinacionem finis predictis questionibus et dubijs imponatur. Nos autem debemus et promittimus Serenitatem suam et suos successores, Reges Polonie, tenere et honorare in terris Magni Ducatus Lithwanie. Pro quo eciam ipsum,

---

[1]) В актах 1432 і 1433 »sicut«.
[2]) В оригіналї »exorta«.

Coronam, Regnum et Regnicolas Regni predicti constanciori fiducia prosequi cupientes, et prout iustum est, reddere cerciores, promittimus, pollicemur et spondemus domino Wladislao Regi Polonie et jnclitis Natis suis, Wladislao et Kazimiro, Corone, Regno ac Regnicolis Regni Polonie, sub fide et honore, absque dolo et fraude, et sub onere prestiti iuramenti corporalis, stabilem assistenciam extunc, prout exnunc, et exnunc prout extunc, tenere firma fide, ita, quod post decessum nostrum Magnus Ducatus Lithwanie cum terris et dominiis omnibus, eciam Russie quibuscumque nobis subiectis et virtute nostra subiciendis, ad ipsum dominum Wladislaum Regem et Natos suos, scilicet Wladislaum et Kazimirum, et suos successores, et ad Coronam Regni Polonie debent vera et hereditaria successione deuolui, quemadmodum patentibus prioribus litteris desuper confectis est firmatum, quarum tenorem hic habere uolumus pro inserto, exceptis bonis nostris paternis, videlicet Trocky necnon ciuitatibus, castris, districtibus, opidis, villis, curijs et alijs bonis, plene et integre, cum omnibus suis limitibus, ad predictum patrimonium nostrum spectantibus, que post decessum nostrum ad filium nostrum Ducem Michaelem, seu ad alios filios legittimos et futuros deuoluentur. De quibus nichilominus prefatus Dux Michael et alij filij nostri futuri ipsi domino Wladislao Regi, suis filijs et eorum successoribus, ac Corone et Regno Polonie, cum suis succedaneis, temporibus perpetuis, prout ceteri Principes terrarum Lithwanie et Russie, seu Duci Magno per vtramque partem pro tempore eligendo, obsequi, obedire, subici tenebuntur et seruire. Quos si non habita prole ab hac luce decedere contingerit[1]), extunc predicta bona paterna ad prefatum dominum Regem, Natos et successores suos et ad Coronam Regni Polonie deuoluentur. Preterea tenore presencium profitemur, quod terra Podolie cum omnibus ciuitatibus, castris, opidis, villis, districtibus, plene et ex integro in omnibus suis limitibus, sicud ab antiquo spectat et pertinet, spectabat et pertinebat, spectareque debet et pertinere ad Regnum Polonie perpetuo et in ewum. Neque deinceps per nos aut successores nostros, seu Ducatus Magni jncolas Regnum aut Corona impetetur pro eadem terra Podolie, quibuscumque modis aut coloribus exquisitis. Item, quia stantibus inter nos tractatibus[2]) huiusmodi, castrum Oleschko, de quo plurima dampna hostiliter Regno et ipsius subditis inferebantur, per gentes Regias est uallatum et manu forti acquisitum, in casu, quo ad manus Regias per deuiccionem aut alijs quibuscumque modis deuolueretur, ipsum castrum cum alijs bonis ad ipsum spectantibus prefatus dominus Rex et Corona tenebit et possidebit pacifice et quiete, nisi nobis illud dare, uel pro se seruare uellet; quod stabit in sua libera uoluntate. Alia vero, sicud Luczko, Wladimiria et alia castra, ciuitates et districtus, opida, ville, curie, in suis limitibus plene et integre ad ipsa spectancia, que frater noster bone memorie dominus Alexander alias Witowdus, olim Magnus Dux Lithwanie possidebat, preter castra ad terram Podolie spectancia, eciam si medio tempore quocumque modo ad possessionem domini Regis aut Corone deuenerint, nobis ad tempora uite nostre tenenda et possidenda dari debent et assignari. Que quidem castra nulli ad tenendum dare promittimus, nisi prius in manibus nostris et jllorum, quos ipse dominus Rex siue sui successores ad hoc deputauerint, corporale prestet iuramentum, et suis litteris patentibus se inscribat, quod ea pro nobis tenebit fideliter, et post decessum nostrum nulli ea alteri, nisi prefato domino Regi, fratri nostro, aut filiis suis, uel Corone Regni Polonie resignabit. Item Ra-

---

[1]) В актах 1432 і 1433 »contigerit«.
[2]) В оригінал: »tractibus«.

thno, Wythle, Lopaczin, cum omnibus bonis ad predictos districtus spectantibus, dominus Rex et Corona perpetuo et in ewum possidebit. Preterea sub fide et honore, absque fraude et dolo, et onere prestiti iuramenti, omnes ligas, jnscripciones, vniones, si quas vmquam in dampnum, periculum aut contemptum eiusdem domini Regis, filiorum suorum et Regni et quorumuis suorum dominiorum, cum cuiuscumque status, condicionis hominibus fecissemus, et specialiter ligas et inscripciones per impressionem et importunitatem Ducis Switrigal, per nos, Principes, Boyaros et Nobiles cum Cruciferis de Prussia et Liuonia factas et firmatas[1]) abolentes[2]) et in nichilum redigentes, promittimus et spondemus, quod nullum hominum, cum quibus federati sumus et vniti, fauoribus, subsidijs et quibuscumque prerogatiuis, sue Maiestati, filijs suis, aut Corone preferre uolumus, nec vmquam contra ipsos esse, quinimo ipsum, filios suos et ipsorum successores et Coronam Regni Polonie supra et vltra et contra omnes et specialiter contra prefatos Cruciferos de Prussia et Liuonia atque Ducem Switrigal, nostris auxilijs, consilijs et fauoribus et quibuscumque subsidijs, uita et rebus, eciam quocienscumque et contra quoscumque jnimicos opportunum fuerit, cum nostra potencia et uiribus, cumque nostris subditis perpetuo adiuuare, et ad hec firmiter obligamur. Nec vmquam ipsum dominum Regem Polonie, filios suos, aut Coronam aliquibus coloribus exquisitis uolumus deserere et alijs adherere, sed secum stare in prosperis et aduersis, et eum, filios eius et ipsorum successores et Coronam ab omnibus aduersitatibus et periculis pure, constanter et fideliter premunire. Item promittimus, pollicemur et spondemus, vt supra, quod nos, aut nostri successores predictum Magnum Ducatum tenentes, vt prefertur, non aspirabimus ad cuiuscumque suggestionem seu induccionem ad recipiendum regale fastigium, videlicet coronam, contra prefati domini Regis, successorum suorum et Corone Regni Polonie scienciam, voluntatem et consensum. Et vt hec omnia et singula premissa superius contenta maioris obtineant roboris firmitatem, nos Mathias Vilnensis, Andreas Lucioriensis Episcopi, Ostik Castellanus Vilnensis, Dawgerd Vilnensis, Leluschius Trocensis Palatini, Golimyn Capitaneus Samagittie, Kezigal Wolimutowicz[3]), Chodko Jurgieowicz, Petraschius Montigerdowicz, Iwaschko Gastoltowicz[4]), Radiwil terre Lithwanie Marschalcus, Onaczko Brestensis, Olechno Lidensis, Iwaschko Nowogrodensis, Conradus Cownensis, Iwaschko Grodnensis, Andrusko Sakowicz Dubinensis, Montigal Wilkomiriensis, Sudimund[5]) Crewensis, Dewgerd Oschmanensis Capitanei, Montolt Solecznicensis, Montrim Markowiensis, Teutigerd Mischegoliensis, Woynus Kernowiensis, Paczko Tabutowicz, Tenutarij, Andreas Nemyerowicz, Senko Gedigoldowicz, Sudziwoy Wolimutowicz, Jagiel Gedirodsky, Pacz Curie Marschalcus, Nekrasch in Wasilischky, Naczusch in Medniky Tenutarij, Ericus de Swirsk, Roman de Swirsk, Andruschko Tenutarius in Ostrina, Fedko Sangalowicz, Andruschko Dowoynowicz, Paczko Stroczowicz, Iwaschko Semowigewicz, Mondigal Tenutarius Strewniczensis, Boyari, Milites Magni Ducatus de certa voluntate, sciencia, mandato et consensu aliorum omnium fratrum, amicorum et consanguineorum nostrorum, Prelatorum, Boyarorum et Nobilium totusque Magnus Ducatus Lithwanie promittimus pura fide absque dolo et fraude ac sub onere corporaliter su-

---

[1]) В оригіналї хибно »factis et firmatis«.
[2]) В ориґ. »obolentes«.
[3]) В ориґ. хибно »Wostoltowicz«.
[4]) В ориґ. »Gagastoltowicz«, перший склад два рази непотрібно поданий.
[5]) В ориґ. подано »Sugimund«.

per ligno Crucis vivifice prestiti iuramenti, quod prefatus Dux Sigismundus, Magnus Dux Lithwanie, dominus noster graciosus eiusque successores tenebit, attendet et seruabit, tenebunt, attendent et seruabunt, nosque cum ipso et ipsis tenebimus et seruabimus inuiolabiliter, ipsumque et successores suos, dominos nostros Magnos Duces Lithwanie futuros, inducemus ad tenendum suprascripta, harum, quibus sigilla nostrorum Prelatorum, Boyarorum et Militum suprascriptorum sunt appensa, testimonio litterarum. Datum in Grodno, Sabbato ante Dominicam Oculi, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto.

⁂

Досї в цїлости не друкований. Знаний тільки з реґести в Daniłowicz: Skarbiec II, ч. 1681 (вариянти неточно в Turgenev: Supplem. ч. 217). Друкую у перве з перґамінового ориґіналу в Архіві кн. Чарторийских в Кракові ч. інв. дипл. 392. з задержанєм правописи. Привішено 37 печаток, між ними маєстатична печатка Жиґимонта, сильно знищена, на шнурку з червоного й білого шовку.

5.

Троки, 1. липня 1437 р.

Присяжна грамота виленьского воєводи Івана Довґірда вел. кн. Жиґимонтови.

Ego Johannes alias Dawgerd, Palatinus Wylnensis. Recognosco tenore presencium, quibus expedit uniwersis presentibus et futuris, quod Wylnam castrum cum districtu suo de manibus Preclari Principis domini Sigismundi, Dei gracia Magni Ducis Lythwanie, Russie etc. domini mei graciosi, recepi ad tenendum. Cum quo quidem castro Wylna et suo districtu sub fide et honore ac onere prestiti mei iuramenti promitto fidelis esse eidem domino Sigismundo Magno Duci, quam diu vixerit in humanis. Et non dabo nec resignabo ipsum castrum post felicem decessum eiusdem domini Sigismundi Magni Ducis moderni domini mei alicui hominum viwenti, nisi Serenissimo Principi domino Wladislao Dei gracia Regi Polonie Lithwanieque Principi Suppremo et heredi Russie etc. successoribus, Regno et Corone suis. Et hoc fideliter sine ullo colore exequi volo, debeo et promitto, sub penis suprascriptis, quibus me sponte submitto, si quidem absit, premissis contrauenirem harum mearum serie litterarum, quibus sigillum meum est appensum. Datum in Traky feria secunda in vigilia Visitacionis Beatissime Virginis Marie, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo septimo.

⁂

Друковано з копії ориґіналу в Теках Нарушевича (з деякими відмінними лекциями) в »Codex epist. saec. dec. quinti« I, 1. виданім Sokołowsk-им, ч. 90. Друкую з ориґіналу перґамінового в Архіві кн. Чарторийских в Кракові, ч. інв. дипл. 419 з задержанєм правописи. Печатки тепер нема. Відпис з ориґіналу зладив ласкаво проф. Б. Лепкий в Кракові, за що складаю єму в сїм місци мою сердечну подяку.

6.

Городно, 6. грудня 1437 р.

Акт Жиґимонта, яким обіцює придержуватись условій унії з Польщею.

Nos Sigismundus, Dei gracia Magnus Dux Lithwanie, Russie etc. Significamus tenore presencium vniuersis, quomodo matura deliberacione prohabita nostrorum Prelatorum, Ducum, Baronum, Boyarorum et Consiliariorum sano freti consilio, taliter cum Serenissimo Principe domino Wladislao, Dei gracia Rege Polonie Lithwanieque Principe Supremo et herede Russie etc. domino et nepote nostro carissimo, Regno et Corona suis Regni Polonie conclusimus, terminauimus et firmauimus firmamusque tenore presencium mediante, litteras inscripcionum priores nostras inter nos et dominum Wladislaum, diue memorie Regem Polonie, Coronam suam et Regnum Polonie ac Ducatum Magnum Lithwanie confectas non violantes, sed eas in suo robore solide remanere decernentes, quod Magnus Ducatus Lithwanie et Russie ac eciam omnia castra, terre et dominia eiusdem Ducatus Magni Lithwanie et Russie, videlicet Wylno cum omnibus alijs castris, terris et dominijs in eodem Ducatu Magno Lithwanie et Russie vbicumque et vbilibet iacentibus ac eciam cum alijs terris et dominijs quibuslibet et quibuscumque, que olim dominus Alexander alias Witowdus Magnus Dux Lithwanie, frater noster dilectus possedit et tenuit, et que nunc nobis subiecta sunt et imposterum virtute nostra subicientur cum omnibus et singulis ipsorum vtilitatibus, redditibus, fructibus ac alijs quibuscumque pertinencijs, coherencijs et appendijs vniuersis ad ipsa castra, terras et dominia pertinentibus, prout in suis limitibus et gadibus longe, late et circumferencialiter distincta sunt et limitata, ad ipsum dominum Regem, successores suos, Regnum et Coronam Regni Polonie post nostrum felicem decessum deuolui debent et deuoluentur temporibus perpetuis et in ewum, integraliter et extoto absque vlla diminucione, patrimonio nostro videlicet Traky dumtaxat reseruato cum omnibus alijs castris, terris, dominijs et districtibus in eodem patrimonio nostro vbicumque et vbilibet iacentibus, integraliter et extoto cum omnibus et singulis eorum vtilitatibus, redditibus, fructibus ac alijs quibuscumque pertinencijs, coherencijs et appendijs ad ipsum patrimonium nostrum spectantibus vniuersis, prout in suis limitibus et gadibus longe, late et circumferencialiter distincta sunt et limitata tali ordine, prout priores nostre littere desuper confecte canunt et demonstrant. Quequidem castra supradicta, videlicet Wylno et alia omnia castra, terras et dominia Ducatus Magni Lithwanie et Russie predicti, nunquam alicui in vita nostra dabimus ad tenendum, nisi prius in manibus nostris corporale prestet iuramentum et suis litteris patentibus se inscribat, quod huiusmodi castra, terras, dominia, pro nobis tenebit fideliter quamdiu agimus in humanis et post decessum nostrum nulli alteri, preterquam ipsi domino Regi, Regno vel Corone sue Regni Polonie de huiusmodi castro, terra et dominio, aut castris, terris et dominijs condescendet et realiter operis effectum huiusmodi castrum, terram et dominium, seu castra, terras et dominia ipsi domino Regi, Regno et Corone sue Regni Polonie resignabit et hoc ipsum quocienscumque fieri contigerit videlicet aliquem capitaneum seu tenutarium ab hac vita decedere seu per nos immutari, ab altero quolibet, quem sui loco instituerimus, corporale tenebimur recipere iuramen-

tum et litteram inscripcionis patentem ab eodem capitaneo prestante iuramentum receptam et sigillo suo munitam ipsi domino Regi, Regno et Corone suis tenebimur destinare. Si vero dominus Rex. Regnum et Corona de huiusmodi littera seu litteris transmissa vel transmissis non essent contenti nec videretur eorum voluntati sufficere, extunc ipse dominus Rex, Regnum et Corona specialem nuncium transmittent, qui nomine prefati domini Regis, Regni et Corone, ab eodem capitaneo aut capitaneis super huiusmodi fidelitate corporale recipiat in presencia nostra vna cum littera patente[1]) inscripcionis iuramentum. Que omnia et singula suprascripta verbo nostro ducali sub honore et fide nostris et onere prestiti iuramenti sine dolo et fraude promittimus obseruare in omnibus clausulis atque punctis. Nos preterea Prelati, Duces, Barones, Nobiles, Boyari et Proceres terrarum Lithwanie et Russie infrascripti promittimus sub fide et honore nostris et onere prestiti iuramenti sine dolo et fraude, quod omnia et singula supradicta prelibatus dominus noster Magnus Dux Sigismundus, dominus noster graciosus domino Regi predicto, Regno et Corone sue Regni Polonie seruabit, tenebit et fideliter sine vllo colore exequetur nunc et semper, quamdiu aget in humanis, nosque cum ipso in vita sua et post decessum suum tenebimur et fideliter exequemur perpetuo et in ewum, videlicet nos Mathias Dei gracia Episcopus Wylnensis, Cristinus alias Ostik Castellanus et Dewgerd Palatinus Wylnensis ac Kezigal Wolimuthowicz, harum, quibus sigillum nostrum est appensum testimonio litterarum. Actum et datum in Grodno, feria sexta ipso die Sancti Nicolaj Confessoris et Pontificis gloriosi, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo septimo.

⁂

Друковано з копії оригіналу в Теках Нарушевича (з деякими відмінними лекциями, як в оригіналї, пропусками й додатками) в »Codex epist. saec. dec. quinti« I, 1. виданім Sokołowsk-им, ч. 93. Друкую з оригіналу пергамінового в Архіві кн. Чарторийских в Кракові, ч. інв. дипл. 423. з задержанем правописи. Печатки тепер нема.

7.

Троки, 31. жовтня 1439 р.

Жиґимонт Кейстутович відновляє акт унії з 1434 р.

Оригінал пергаміновий в Архіві кн. Чарторийских в Кракові ч. інв. дипл. 439. Печатка відірвана, висить тільки шнурок з червоного і білого шовку. Початок і закінчене з оригіналу друкував Lewicki: Codex epist. saec. XV. II, ч. 262. Поданий між тим транссумпт акту унії пропущений Мушу звернути увагу, що хоч транссумпт має дату 27/II 1434 р., то одначе так сам зміст як і сьвідки, підпідписані на тім транссумптї акту унії вказують на те, що се транссумпт документу з 20/I 1433 р.

---

[1]) В оригіналї »patenti«.

II.

Виїмки з Познаньскої рукописи п. з.

ЛѢТОПИСЕЦЪ

ВЕЛИКОГО КНЯЗСТВА ЛИТОВЪСКОГО И ЖОМОИТЪСКОГО.

Під таким заголовком находить ся оден кодекс (folio) Литовско-руської лїтописи в публичній Бібліотецї Рачиньских в Познанї (від неї дістав кодекс назву Познаньскої рукописи). Виїмки про пановане Жигимонта Кейстутовича подаю з факсіміле Познаньскої рукописи, яке находить ся у Львові в Бібліотецї Оссолїньских (рукопись ч. 2070). Лїтописні карти значу після числа карт факсіміле (FS), а лиш в скобках подаю сторони оригіналу рукописи (MS).

Про Позн. рукопись гл. Szaraniewicz: O latopisach i kronikach ruskich XV i XVI wieku, a zwłaszcza o Latopisie »welikoho kniaźstwa litowskoho i żomojtskoho« (відб. з Rozpraw wydz. hist.-filoz. Akad. Um. т. XV, Краків 1882); Prochaska: Latopis litewski. Rozbiór krytyczny (Львів 1890); Тихомировъ: О составѣ западно-русскихъ, такъ называемыхъ литовскихъ лѣтописей (Журн. Мин. Нар. Просв. 1901, кн. III і V).

Недавно видав Вахевич дуже до Позн. рукописи подібну Литовско-руску лїтопись п. з. »Зъ Кроники великаго княжства литовского и жомоитскаго« з вступною статею п. з. »Западно-русская лѣтопись по списку Румянцевскаго музея« (Записки императ. одесскаго общества исторіи и древн. т. XXIV, Одесса 1902; відповідні уступи с. 203—207). Подібна до них обох, видана петерб. археографічною комісиєю яко рукопись: »Литовская лѣтопись по списку находящемуся въ библіотекѣ гр. Красинскаго«[1]) (Петербург 1893) носить титул такий, як обі повисші лїтописи (відп. уст. с. 36—9).

Маргінесові дописки, які подаю понизше тексту, находять ся лише в Познаньскій рукописи.

Ѡ Жыкгимонте якъ Литву деръжалъ[2]).

Литва взяли собѣ князем великим литовским великого князя Жыкгимонта Кестутьевича брата рожоного Витовтового, и посадили его на Вилни и на Троцех в лѣто ҂ѕ҃ц҃м҃а м҃ца сентября а҃ дня[3]), а Швитрыгаило в тот час был у Полоцку, и пошол на Смоленскъ, и князи руские и бояре и вся земля посадили Швитрыгаила на великом князстве руском.

---

[1]) Видана археогр. комісиєю, східна з повисшими, Лит.-рус. лїтопись п. з. »Отрывокъ краткой Литовской лѣтописи, находящійся въ Лѣтописномъ Сборникѣ, именуемомъ Лѣтописью Авраамки« Спб. 1893 взагалї недоступна.

[2]) FS. 22 k. об. (MS. с. 268).

[3]) На маргінесї: »6941«.

Тоеж ѡсени князь Швитрыгаило собрал силу великую. Князь великии тверскии Борыс Алексанъдрович дал ему на помоч брата своего князя Єрослава со всею силою своею, и пошол княз Швитрыгаило на Литву, и недошедшы Вилни за шест миль стояли под Ѡшменою недѣлю, и князь великии Жыкгимонт прышол з литовскою силою, и была имъ битва на Ѡшмене декабра ѡсмогонадцать дня. И помог Бог великому князю Жыкгимонту и побили ихъ а иных поимали князя Юря Лынъкгвеневича убили а князя Юря Семеновича поимали[1]), Федка Ѡдинцевича а пана Дидикголда поимали и иных великое множество людеи побили и поимали.

Ѡ князи Швитрыгаиле якъ воевалъ Литву.

Тоеж зимы другии раз княз Швитрыгаило собрал силу великую рускую и пошолъ на Литву, и повоевали литовское земли великое множество и побили а иныхъ в полон повели.

Тогож лѣта княз Швитрыгаило собравшы великую силу рускую и мистра ифляйского со всими Ифляйы поднялъ собѣ на помочъ, и князь великии тверскии далъ ему силу свою на помочъ и пошли моцно в литовскую землю, и ночевалъ за полъторы мили ѡт Вилни в Рудомине, и минувшы Вилню пошли на старые Троки и стоял под старыми Троками чотыры дни и не добывшы пошолъ проч искати князя великого Жыкгимонта и воиска литовского. И стоялъ у Еишышкахъ чотыры дни и пошолъ прочъ ѡпятъ у свою землю, и напервеи прышол до Крева и стоял два дни и добылъ города мурованого Крева и выжогъ ѡгнем, и людеи много посекли и в полонъ повели, и ѡттоль пошол на Молодечно, и прышла до него вѣсть што Литва идеть у погоню. И князь великии Швитрыгаило послалъ на Литву князя Михаила воеводу киевского и иных князеи много рускихъ, и побили пана Петра Мойкгирдовича гетмана и всю Литву а иныхъ жывых поимали. И ѡттоль пошолъ Швитрыгаило ку Жеславлю, и за ѡдин день Жеславль взяли и мѣсто выжгли а людеи много в полон повели и много лиха подѣлали великому князству литовскому и пошли у свою землю рускую. И прышол къ Борысову, и тамъ поимали князя Михаила Ивановича Полочанского на реце Березыни и послали его къ Витебъску и тамъ велели его втопити а поимали его невинного чл҃ка, а потом мистръ ифляйскии пошол у свою землю, а князь Швитрыгаило великии къ Лукомлю пошол, и тамъ воиско свое роспустилъ князеи и бояр, а самъ зася пошол до Киева.

На туюж ѡсень князь великии Жыкгимонт собравшы силу великую Литву и Ляхи и пошол на рускую землю, и сталъ подо Мстиславлемъ месеца сентябра[2]) шостогонадцать дня, и стоял под городом чотыры недѣли и города не взявшы ѡпят вернул ся у свою землю.

---

[1]) 23 к. (MS. с. 269).
[2]) об. (MS. с. 270).

Ѡ князи Швитрыгаиле.

На лѣто Швитрыгаило собравшы ся с князи рускими и з бояры и со всею силою рускою и пошолъ на Литву, и мистръ ифляйскии ис кунторы своими прышол къ Швитрыгаилу на помочъ, и зняли ся из Швитрыгаиломъ у Брасловля, и в тотъ часъ мокрость великая ѡт дождчу нашла на землю, и затым не могли ехати до земли литовское, и Швитрыгаило пошол у свою землю и роспустилъ воиско у Полоцку а сам поехал до Киева.

На третее лѣто княз Швитрыгаило зъжог митрополита у Витебску на имя Гарасима. И потом собралъ ся со всею силою своею у Витебъску с князи и бояры рускими и пошолъ къ Браславлю по завельскои стороне, и тутъ прыспѣлъ к нему мистръ лифляйскии со всими силами своими, и пошли ѡт Браславля къ Вилькомирю.

А князь великии Жыкгимонт послал напротивко их сына своего князя Михаила со всими силами своими литовскими и з Ляхи. Бо король польскии послал ему на помоч ѡсмъ тисечеи людеи конъных. И поткал княз Михаило з воиском своимъ Швитрыгаила мсца генвара первого дня за Вилькомирѣю на реце, и была межы ихъ битва великая, и помог Бог Жыкгимонту и сыну его Михаилу[1]), и побили Швитрыгаила и всю силу его на голову, и много князеи побили а иных жывых поимали. Убыли тогды братанича Корыбутова Жыдимина, а князя Єрослава Лынкгвеневича князя Михаила Семеновича князя Михаила Вяземского Львовича, и ифляйского мистра самого и маршалка его и много кунторов и всих Ифлянтов побили а иных поимали межы которыми было много Ракушан и Словаковъ и Чеховъ, жывых поимали князеи двух у головах князя Ивана Володимеровича киевъского, а брата князя Федора Корбутовича, иных много жывых поимали а зо Руси такъ и Нѣмцовъ.

Ѡ[2]) князи Михаиле Жыкгимонтове сыне.

После того побоища на третеи недѣли князь великии Жыкгимонт собрал свою силу литовскую и послалъ сына своего князя Михаила на Русь и прышедшы князь Михаило стоял под Витебъскомъ шесть недель и не взявшы города проч пошолъ.

После того тоеж зимы князь великии Жыкгимонт собрал усю силу литовскую и панов послал подъ Полътескъ, и прышедшы воиско стояло подъ Полоцком недѣлю и не добывшы города пошли проч.

На другое лѣто Полочане и Видьблене не слышечы собѣ ни ѡт кого помочы подали ся князю великому Жыкгимонту и почал пановати князь великии Жыкгимонт на князстве литовском и рускѡм[3]).

В лѣто ҂ѕ҃ц҃м҃ѕ. 6946. Былъ голод великии по селам и по городом звѣры людеи едали. А в городе у Смоленску по мѣсту и по улицам собаки людеи едали головы руки и ноги члчые псы по улицам волочы-

---

[1]) Слова підчеркнені в рукописи.
[2]) 24 к. (MS. с. 271).
[3]) На марґінесї: »Полоцкъ и Витебскъ поддали ся великому князю лит.«

вали люди людеи едали матки дѣток своихъ едали ѡт великого голоду, а в пост у великии мясо едали по селом и по волостям. А в тот часъ четверть жыта была по тры копы грошеи, и много лиха того году вчынило ся по всеи земли литовскои и рускои, и много кровопролитья стало ся, брат брата своего рожоного убивалъ, и мор былъ велми великии на людъ, ижъ ѡ таковом страху люди старые не могуть паметати[1]).

Ѡ князи великомъ Жыкгимонте якъ его зарезали.

В лѣто ҂ѕцмн. 6948 а ѡт Божого нароженя ҂аѵл. 1440.

Князя великого Жыкгимонта Кестутьевича у Троцех зарѣзали у вербъную недѣлю перед ѡбѣдом ѡдин з дому князеи Чорторыских але з волею всихъ панов и князеи литовскихъ, а пановал на литовском панстве сем годъ и[2]) шесть месецеи, то ѡт Витовтовы смерты до Жыкгимонтовы смерты десеть лѣт. И была в тот часъ замятня великая у земли литовскои, а Смоленскъ на тот часъ держалъ панъ Анъдрѣи Сакович[3]) ѡт Жыкгимонта Кестутьевича и почал Смольнян прыводити ку прысязе мовечы коли кого княземъ литовскымъ посадять на великомъ князстве вам ѡт литовскои земли не ѡтступати, а великого князя литовского вам собѣ за господара мѣти а мене вам быти послушнымъ до того часу поки князь великии на Литве сядеть на Вилни и на Троцехъ. И владыка смоленскии князи и бояре и чорные люди на томъ прысягнули што имъ пана Андрея держат у себе воеводою почесно на Смоленску.

---

[1]) На марґ.: »Smolensk«. »Karnosć panska«. »NB głod y powietrze drogosć zboza«.
[2]) об. (MS. c. 272).
[3]) На марґ.: »Sakowicz«.

Зміст.

Сторона.

Вступ . . . . . V—VIII
Жерела (1. Літописи) . . . . . IX—X
» (2. Акти) . . . . . X—XI
Жерельні причинки . . . . . XI—XII
Рукописи XII
Література . . . . . XII—XIV

Сторона.

ЖИҐИМОНТ КЕЙСТУТОВИЧ Князь Стародубский . . . . . 1—21
Біоґрафія до 1432 р. . . . . 2—21
Вступ . . . . . 2—3
Рід і імя . . . . . 3—4
Жиґимонт у Ягайла в вязниці 4
Утеча до Прус і охрещенє . . . . . 4—5
Поворот на Литву. — Присяжна грамота Жиґимонта Ягайлови . . . 5—6
Друга утеча до Прус. — Жиґимонт яко закладник . . . . . 6—7
Жиґимонт яко вязень . . . . . 8—10
Освободженє й поворот на Литву . . . . . 10—11
Участь Жиґимонта в воєнних і політичних плянах Витовта . . . . 11—14
Єго уділи на Литві й литовскій Руси . . . . . 14—18
Єго житє родинне й приватне . . . . . 18—20
Єго становище супроти Свитригайла по смерти Витовта . . . . . 20—21

Сторона.

ЖИҐИМОНТ КЕЙСТУТОВИЧ Великий Князь Литовский (1432—1435). . 23—66
1. Переворот на Литві . . . . . 24—30
Конспірация. — Ошмяньска ніч. . . . . 24—27
Жиґимонт Кейстутович, великий князь на Вильні і Троках 28
Єго привілеї виленьским міщанам і становище супроти Русинів . . . 28—30
2. Городеньска унїя й тайні пересправи з Орденами . . 31—46
Жиґимонт а Ордени перед Городеньскою унїєю . . . . . 31—33
Городеньска унїя. — Інтронїзация й інвестиция Жиґимонта . . . . 34—36

Сторона.

Справа рівноуправненя Русинів на Литві 1432 р. . . . . 37—38
Луцка справа 1432 р. . . . . 38—39
Жиґимонт а Ордени по Городеньскій унії. — Нова конспірация й киринене Хрестоносців на Жмуди. — Погром Свитригайла під Ошмянами . 39—45
Посольство до папи . . . . . 45—46
3. Дальші тайні пересправи з Орденами і Ленчицке перемирє . . . . . 46—55
Нові неповодженя Жиґимонта . . . . . 46—47
Відновленє Городеньскої унії 47
Зносини Жиґимонта з ВМ. й дволичність останнього . . . . . 47—50
Жмудска справа . . . . . 50—51
Розєм в Ясенці й становище Жиґимонта супроти него . . . . . 51—54
Дванайцятилітне перемирє в Ленчиці . . . . . 54—55
4. По Ленчицкім перемирю . . . . . 55—60
Зїзд в Кринках і відновленє Городеньскої унії . . . . . 55—56
Смерть Ягайла й вибір Володислава III. 56
Жиґимонтові поводженя на Литві й Руси. — Подвиги Жмудинів . . . 56—57
Переговори в справі вічного мира . . . . . 57—59
Справа рівноуправненя Русинів на Литві 1434 р. . . . . 59—60
5. Погром Свитригайла й Берестейский мир . . . . 61—66
Інтриґи Свитригайла й єго сторонників на церковнім полї. — Інкорпоровані Литви до Базилейского Собору. — Зрада митрополита Герасима . . . . . 61—63
Битва під Вилькомиром 64
Жиґимонт збирає рускі землї 65
Вічний мир 66

Сторона.

ЖИҐИМОНТ КЕЙСТУТОВИЧ Великий Князь Лит.-руский. (1436—1440) . 67—118
1. Еманципация Жиґимонта . . . . . 68—73
Жиґимонт а Ордени по погромі Свитригайла й Берестейскім мирі. — Заприсяженє Берестейского мира . . . . . 68—70
Дальші Жиґимонтові придбаня на Руси . . . . . 70—71
Відновленє литовских впливів на Новгород Вел. . . . . 71—72
Жиґимонт а Мазовше 72
Союз з Молдавією 73
2. Справа видачі бранців . . . . . 74—77
Посольства Лївонців в тій справі. — Становище ВМ. в тій справі. — Жиґимонт супроти заходів Лївонців і ВМ. в справі освободженя лївоньских бранців . . . . . 74—77
3. Почини конфлїкту з Польщею . . . . . 78—85
Становище Польщі супроти еманципацийних стремлїнь Жиґимонта. — Проба згоди зі Свитригайлом. — Становище Жиґимонта супроти сего . . . . . 78—79
Відновленє Городеньскої унії . . . . . 79—80
Луцка справа . . . . . 80—81
Становище Жиґимонта супроти заходів митрополита Ізидора около Унії на Руси 82
Зносини Жиґимонта з рижским архіепископом і єго становище супроти боротьби лївоньского Ордену з останнім . . . . . 83—85

Сторона.

4. Сепаратистичні стремлїня Жиґимонта . . . . . 85—104
Плян антіпольскої коаліциї. — Союз з королем Альбрехтом II. – Відносини до Татарщини. . . . . 85—95
Жиґимонт супроти внутрішної боротьби в Орденах . . . . . 95—98
Союз з рижским архіепископом і лївоньским Орденом . . . . . 98—99
Жиґимонт а ВМ. . . . . 100—102
Литовска опозиция . . . . . 102—103
Відновленє Городеньскої унїї. . . . . 103—104
5. Смерть Жиґимонта. . . . . 104—118
Відносини Жиґимонта до князїв, боярів та низших верств в вел. князївстві Литовско-рускім . . . . . 104—111
Забійство Жиґимонта і єго причини. — Мнима інквізиция на Литві . . 111—115
Характеристика Жиґимонта . . . . . 116—118

Сторона

А. ДОДАТКИ Й ЕКСКУРСИ . . . . . 119—146
I. Варіянти імени Жиґимонта Кейстутовича в нїмецких і руских лїтописях і актах . . . . . 120—121
II. Ітінерар Жиґимонта Кейстутовича (1432—1440) . . . . . 121—123
III. Духовні й сьвітскі Диґнїтарі, Урядники й Сторонники Жиґимонта Кейстутовича в рр. 1432—1440. — Жмудскі дворяни . . . . 124—134
IV. Причинок до ґенеальоґії Волїмунтовичів . . . . . 135—136
V. Критичні уваги до оповіданя в т. зв. Лїтописи Биховця про забійство Жиґимонта Кейстутовича . . . . . 137—146

Сторона.

Б. APPENDIX (Жерельні додатки) . . . . . 147—165
I. Акти унїї Вел. кн. Литовско-руского з Польщею 1432—1439 р. . . . . 148—161
1. Городно, 15. жовтня 1432 р. Акт унїї Жиґимонта Кейстутовича з Польщею . . . . . 148—151
2. Вильно, 18. жовтня 1432 р. Акт Михайла Жиґимонтовича, яким обіцює придержуватись условій Городеньскої унїї . . . . . 151—152
3. Троки, 2. січня 1433 р. Акт унїї Жиґимонта Кейстутовича з Польщею 152—155
4. Городно, 27. лютого 1434 р. Акт унїї Жиґимонта Кейстутовича з Польщею . . . . . 156—159
5. Троки, 1. липня 1437 р. Присяжна грамота виленьского воєводи Івана Довґірда вел. кн. Жиґимонтови. 159
6. Городно, 6. грудня 1437 р. Акт Жиґимонта, яким обіцює придержуватись условій унїї з Польщею . . . . . 160—161
7. Троки, 31. жовтня 1439 р. Жиґимонт Кейстутович відновляє акт унїї з 1434 р. 161
II. Виїмки з Познаньскої рукописи п. з. »Лѣтописецъ великого князства литовъского и жомоитъского« . . . . . 162—165
Зміст . . . . . 167—169
Важнїйші похибки. 170

Важнійші похибки.

Стор.:	Рядок:	Надруковано:	Має бути:
VII.	6 зн.	wiklich	wirklich
X.	21 зн.	1888.	1887.
XI.	6 зв.	Vilnae 1759.	V. Vilnae 1759.
—	21 зв.	1862.	1862.
XII.	4 зв.	Litewskiego. VII,	Litewskiego. V, Wilno 1839; VII,
—	9 зн.	Geneologia	Genealogia
1	2/3 зн.	suae bonae	bonae suae
5	3 зв.	своєї	своєї
9	7 зн.	ibid.	Voigt: Cod. dipl. Pruss. VI, ч. 39, с. 44.
19	22 зн.	principis	principis
26	20 зв.	Śwldr.	Świdr.
—	3 зн.	ч. 636,	ч. 624,
34	7 зн.	per	per
47	12 зн.	Літ. Дан. с. 71.	Літ. Дан. с. 56.
48	7 зн.	346.	346.
50	18 зв.	пради	правди
62	12 зв.	Вотовтової	Витовтової
82	16 зн.	Жиґимонтл	Жиґимонта
89	17 зн.	bereits in	bereit sin
98	1 зн.	1406.	1406.
104	3 зв.	сумнїву.	сумнїви.
108	7 зв.	(Пиньскі[4])	Пиньскі[4])
130	10 зн.	ч. 885,	ч. 855,
143	8 зн.	est... et	est et
144	4 зв.	Шо	Що